

IVAN MUŽIĆ
HRVATSKA KRONIKA u LJETOPISU POPA DUKLJANINA

IZDAVAČ:
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR-21000 Split, S. Gunjače b. b.
Tel. 021/323-901, fax 021/ 323-903
e-mail: muzej@mhas-split.hr
www. mhas-split.hr

ZA IZDAVAČA:
Tomislav Šeparović

RECENZENTI OVOG IZDANJA:
Dr. sc. Denis Alimov, Sveučilište u Sankt Peterburgu (Rusija)
Milan Ivanišević, profesor, Split

TEHNIČKI UREDNIK:
Karmen Vuletić

LEKTOR:
Mario Blagaić

RAČUNALNA OBRADBA I RJEŠENJE KORICA:
Marko Grgić

TISAK:
Dalmacija papir – Split
Tiskanje dovršeno u prosincu 2011.

Tiskanje ovoga izdanja pomogao je gospodin Željko Bilić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U SPLITU

UDK 94(497.5)''05/10''

MUŽIĆ, Ivan, povjesničar

Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina / Ivan Mužić. -
Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2011.

Bibliografija. - Kazalo.

ISBN 978-953-6803-31-6

I. Povijesni izvori -- Hrvatska -- Srednji vijek II. Hrvatska --
Povijest -- Srednji vijek -- Povijesni izvori

140303026

IVAN MUŽIĆ

HRVATSKA KRONIKA

u

LJETOPISU

POPA DUKLJANINA

MUZEJ HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA

SPLIT

2011.

U spomen hrvatskom povjesničaru i mučeniku

Kerubinu Šegviću (1867 – 1945)

SADRŽAJ

Predgovor7

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske

I. *Ljetopis popa Dukljanina* nastao je svršetkom XII. stoljeća,
a *Hrvatska kronika* ranije17

II. *Uvod* u latinsku redakciju *Ljetopisa popa Dukljanina*39

III. Sadržaj i komentar hrvatske redakcije *Hrvatske kronike* ...47

Zaključak93

Hrvatska kronika

u redakciji Jerolima Kaletića i u čitanju Ivana Mužića95

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske

zajedno s poviješću pustošenja Solina113

Marulićeva latinska redakcija *Hrvatske kronike*
iz *Narodne biblioteke Srbije* u Beogradu
u prijevodu Uroša Pasinija na hrvatski

Hrvatska kronika129

Faksimil rukopisa Kaletićeve redakcije *Hrvatske kronike*
iz *Biblioteca apostolica Vaticana*

Hrvatska kronika u transkripciji Anny Newman

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske

zajedno s poviješću pustošenja Solina207

Faksimil Marulićeva prijevoda *Hrvatske kronike*
na latinski iz *Narodne biblioteke Srbije* u Beogradu

Marulićev prijevod *Hrvatske kronike* na latinski
iz *Narodne biblioteke Srbije* u Beogradu
u čitanju Milana Ivaniševića

Prilog255

Ljetopis popa Dukljanina u latinskoj redakciji
iz *Biblioteca apostolica Vaticana* i u čitanju Ivana Črnčića

Bibliografija

izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* i odabrana
bibliografija radova o *Ljetopisu* i *Imensko kazalo*
uz Bibliografiju (Nada Vrsalović)299

Kazalo osoba i autora iz uvodnog dijela knjige (N. Vrsalović)339

PREDGOVOR

Ja znam, da je čitav problem spisa Dukljanskog anonima vrlo složen i zato vrlo težak za analizu. Nema valjda u našoj historiografiji nijednog tako tvrdog oraha, koji bi se dao zagristi kao ovaj. Zato on traži iznimnu i punu pažnju... To je naš najstariji povijesni sastav, koji donosi imena vladara, toponime i događaje, koje ne poznaje ni jedan naš drugi povijesni izvor.

Maja Miletić¹

Izdanje djela koje je poznato pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina* prati literatura koja je “narasla do fantastičnih razmjera”.² Rijetko koji srednjovjekovni spis u slavenskih naroda izaziva toliko suprotstavljanja u prosudbama kao to djelo.³ Neki tumači ne sumnjaju u istinitost njegova pričanja i interpretiraju ga kao “prvo hrvatsko domaće povijesno djelo”.⁴ Drugi autori pak ističu da to djelo “treba potpuno odbaciti kao istorijski izvor”.⁵ Prema analizi Krešimira Mlača tu je riječ o tekstu koji ukazuje

¹ Maja Miletić u pismu, koje je iz Rima 1. V. 1985. godine uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

² Slavko Mijušković (uvod, prijevod i komentar), *Ljetopis popa Dukljanina*. Grafički zavod, Titograd, 1967, str. 14.

³ Jan Lesny, *Historia Krolestwa Slowian czyli Latopis Popa Duklanina*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Varšava, 1988, str. 5. Rasprave se najviše vode oko povijesne vjerodostojnosti djela, tako da je prema nekim piscima literatura o njemu “kao istoriskom izvoru... nepregledna”. (*Istorija Crne Gore*. I, Redakcija za istoriju Crne Gore, Titograd, 1967, str. 294. Citat je iz teksta Jovana Kovačevića.)

⁴ Federik Gogala-Dominis, *Kada je održan sabor na Duvanjskom polju?* Šibenik, 1965, str. 3.

⁵ S. Mijušković, *Ljetopis*, nav. dj., str. 114. Ignjat Đurđević (Đorđić) /1675-1737/ misli za taj spis „da je priča; nekritičan kao narodne pesme, neistorijski.“ (Ivan Pudić, *Rerum Illyricarum Ignjata Đurđevića*. ANU BiH, Sarajevo, 1967, str. 139.) Međutim, I. Đurđević se, bez obzira na navedeno mišljenje, u svojim radovima koristio ovim spisom.

na pjesmu, ali se ne može odbaciti kao povijesni izvor.⁶ Ivo Guberina misli da je narodna predaja koja se očitovala u tom djelu sačuvana u Splitu.⁷ Neki autori dopunjuju ovo mišljenje u smislu da je navedeni spis odraz srednjovjekovne usmene tradicije, ali ističu mogućnost da su u njemu sadržani i neki pisani izvori.⁸ Ferdo Šišić ističe da je “pop Dukljanin... naš najstariji poznati književnik” koji se, kad piše o događajima do X. stoljeća, “potpuno prepustio krilima fantazije”, ali mu on i za najstarije razdoblje koje ono obrađuje ne poriče određenu vrijednost. “Ipak treba priznati, da i u ranijim glavama *Letopisa Popa Dukljanina* ima po gdekoje zdravo zrnce, puno istoriske vernosti.”⁹ Istina je da u prvobitnoj hrvatskoj i latinskoj redakciji ovoga spisa ima umetaka nastalih u prepisivanju ili prevođenju, ali oni ne prevladavaju toliko da bi bitno umanjivali vrijednost cjeline, što u određenoj mjeri i Šišić zaključuje.¹⁰ I zato je realno Stanojevićevo mišljenje da je ovaj izvor podjednako zanimljiv i važan “i kao književni produkt i kao istoriski izvor”.¹¹

Ovo je jedino vrelo o povijesnim događanjima poslije doseljenja Gota, odnosno Sklavina na teritorij rimske Dalmacije, i to posebno za

⁶ K. Mlač, *Postanak i razvoj hrvatskog tradicionalnog, a osobito epskog pjesništva*. Zbornik za narodni život i običaje, knj. 48, JAZU, Zagreb, 1980, str. 372-374. Prema Mlačevoj analizi nije čitav hrvatski tekst pjesma, već samo njegov početak i pojedine glave. (K. Mlač u pismu koje je uputio I. Mužiću iz Zagreba 22. siječnja 1988.)

⁷ “Ali kako ima u pričanju Dukljaninovu dosta analogija s onim Tominim, to ove analogije možemo smatrati kao odraz splitskih predaja.” (I. Guberina, *Državna politika hrvatskih vladara*. Knj. I, sv. 1, Nakladna knjižara Velebit, Zagreb, 1944, str. 33.)

⁸ O. A. Akimova, *Razvoj srednjovjekovnih predstava o podrijetlu Hrvata*. Zbornik *Etnički procesi u Centralnoj i Jugoistočnoj Europi*. Izdano na ruskom jeziku. Akademija nauka SSSR, Moskva, 1978, str. 105.

⁹ F. Šišić, *Letopis Popa Dukljanina*. Srpska kraljevska akademija, Beograd–Zagreb, 1928, str. 165, 182, 184.

¹⁰ “No da bi tih glosa i interpolacija bilo toliko, da bi opsegom svojim nadvisile samo delo Popa Dukljanina, to se mora najodlučnije odbiti, već stoga, što takom monstrumu nema primera u čitavoj srednjevekovnoj literaturi sveta. Kod toga se u prvom redu radi o većim ili manjim marginalnim glosama, koje su krivnjom prepisivača s vremenom ušle u sam tekst.” (F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 113.)

¹¹ Stanoje Stanojević, *O prvim glavama Dukljanskog Letopisa*. Nav. dj., str. 9.

razdoblje poslije 537.-538.¹² Ljubomir Jovanović u pristupnoj raspravi *O Letopisu Popa Dukljanina*, koju je održao 22. II. 1902. u *Srpskoj akademiji nauka* zaključuje da je ovo djelo i “duhom čisto hrvatski sastav” i da se njegova događanja zbivaju uglavnom u sjevernom jadranskom primorju sa susjednim krajevima.¹³ Stjepan Antoljak kad spominje *Korčulanski kodeks* iz XII. stoljeća dodaje da je među “kasnijim domaćim historiografskim spisima svakako... jedan od najvažnijih izvora tzv. *Ljetopis Popa Dukljanina*.”¹⁴ Miroslav Kurelac točno zaključuje kako uza sve nejasnoće, nedosljednosti, pa i razlike u sadržaju pojedinih redakcija, to djelo “valja smatrati najstarijim srednjovjekovnim sistematiziranim historiografskim djelom u Hrvata”.¹⁵ Književni povjesničari ovo djelo s pravom smještaju i u hrvatsku srednjovjekovnu književnost.¹⁶

Ovaj izvor je, posebno u shvaćanju srednjovjekovnih društveno-političkih odnosa, veoma važan i za svjetsku historiografiju.¹⁷

¹² Jakob Kelemina, *Goti na Balkanu*. Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), XXVII/ 1932, str. 126.

¹³ Lj. Jovanović, *O Letopisu popa Dukljanina*. U: *Godišnjak*. Srpska kraljevska akademija, Beograd, 15 (1901), str. 220-226.

¹⁴ S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918*. Knjiga prva, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1992, str. 19.

¹⁵ M. Kurelac, *Narativni izvori*. Objavljeno u knjizi: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost*. HAZU, Zagreb, 1997, str. 327.

¹⁶ Vjekoslav Štefanić sa suradnicima (Biserka Grabar–Anica Nazor–Marija Pantelić), *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Zora–MH, Zagreb, 1969, str. 73 – 82. Ivan Bošković (1936.-2002.) zaključuje: “Bilo kako bilo čini mi se neprijepornom činjenica da hrvatska književnost počinje znatno ranije nego što se misli, da iza nas nije samo njezinih ‘pet stoljeća’ nego znatno više. Može nekome izgledati presmionom ili neprihvatljivom tvrdnja da u samim temeljima hrvatske književnosti stoji upravo *Hrvatska kronika*, što uz brojne stručnjake s različitih područja potvrđuje i studija I. Mužića *Hrvatska kronika od 547. do 1089*. Uzimajući u obzir činjenice koje iznosi i potkrjepljuje, morat ćemo se složiti s njegovim mišljenjem da je *Hrvatska kronika* ‘prvo djelo hrvatske historiografije i književnosti’ i vjerodostojan ‘izvor za staru povijest Hrvata’, a ja bih još dodao – i za povijest hrvatskog jezika.” (I. Bošković, *U početku bijaše ‘Hrvatska kronika’*. U: I. Mužić, *Hrvatska kronika 547.-1089*. Matica hrvatska Split, Split, 1998, str. 5-6.)

¹⁷ “Ja sam daleko od narodne uobraženosti, ali sam nesumnjivo na pravom putu kada tvrdim, da i svetska istorijska nauka, zbog oskudice izvora za rani Srednji vek, može primiti iz *Barskog rodoslova* množinu poticaja za

Malo je istraživača (kao na primjer Ivan Črnčić, Dominik Mandić, Krešimir Mlač, Savić Marković Štedimlija) stvarno koristilo jedini u rukopisu poznati prijepis hrvatske redakcije spisa koji se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana* (sig. 7019). Ni F. Šišić za svoje izdanje (iz 1928.) nije konzultirao prijepis u toj biblioteci.¹⁸ Šišićev postupak rezultirao je time da su se u njegovu izdanju dogodile netočnosti, a dijelom i samovoljni ispravci. Vladimir Mošin se u svome izdanju iz 1952. godine umnogome oslonio na Šišića, a prevoditelji toga izdanja iz latinske redakcije na hrvatski (Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić) počinili su više pogriješaka.¹⁹

Čitanje hrvatske redakcije rukopisa donio sam u ovom izdanju na temelju fotosnimaka vatikanskog izvornika koji mi je poslao iz Rima profesor Stjepan Krsić. Ovu Kaletićevu hrvatsku redakciju usporedio sam s do sada najboljim čitanjima Savića Markovića Štedimlije (kopija rukopisa u mom posjedu od 1971. godine)²⁰ i Ivana Črnčića (izdanje iz

rad i svoje naučne rezultate podacima iz njega potkrepiti, a slovenska istoriografija naročito.” (N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku—prema Barskom rododoslovu*. Glasnik skopskog naučnog društva, Skoplje, knjiga XV, d. n. 9, 1935, str. 26–27.)

¹⁸ “Manjak je Šišićeva izdanja, što ono nije rađeno izravno po vatikanskom rukopisu, nego na osnovu predašnjih izdanja, Lučićeva i Črnčićeva. Zbog toga Šišić ne jednom daje različito čitanje od onoga, kako stoji u vatikanskom rukopisu, i ne jedno mjesto proglašuje kasnijim umecima, iako za to ne postoje dovoljni razlozi.» (D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 445-446.) K. Mlač je također usporedio mikrofilm sačuvanog prijepisa ovoga izvora s dosadašnjim izdanjima pa je zaključio: »Osim krivo čitanih riječi kod sviju izdanja, Šišić-Mošino se ističe tekstualnim izmjenama i tobožnjim približavanjem teksta današnjem jeziku kao da stari hrvatski tekst treba, onako kao njemačke stare tekstove, zbog razumijevanja prevoditi!... Šišić to opravdava mišljenjem Roth von Schreckeisen (iz 1864.) i Leista (iz 1884.) o potrebi čišćenja tekstova od očitih pisarskih pogrešaka. Međutim, prave pisarske pogreške Šišić nije primijetio, a tekst nije znao čitati!...« (K. Mlač, *Postanak*, nav. dj., str. 371-372.)

¹⁹ Veljko Gortan, *Osvrt na prijevod Ljetopisa popa Dukljanina*. Živa antika, godište I, Skoplje, 1951, str. 148-152.

²⁰ Savić Marković Štedimlija mnogo je pisao o ovom izvoru. On je rođen u Stijeni (Podgorica) 1906. Najveći dio života djelovao je u Zagrebu gdje je

1874. godine).²¹ Transkripciju hrvatske redakcije u potpunosti sam preuzeo od Anny Newman.²² M. Kurelac je 1968/69. godine prvi objavio da se u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu nalazi ovaj izvor u dva pri-

objavio na desetine rasprava iz stare prošlosti Hrvata, Crnogoraca i Srba. Napisao je i više knjiga iz povijesne problematike. Uhićen je od Rusa 1945. godine u Beču i proveo je u sibirskim logorima deset godina, a po izručenju Jugoslaviji izdržao je još pet godina robije u Staroj Gradiški. Umro je u Zagrebu 1971. S. M. Štedimlja je 1971. godine priredio na temelju fotosnimaka neobjavljenu transkripciju ovoga vatikanskoga rukopisa, koju autor ima u posjedu kao kopiju.

²¹ I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku*. Kraljevica, 1874, str. XVII-XVIII. Ivan Črnčić je rođen u mjestu Polje (Krk) 1830. Svećenik, doktorirao je iz bogoslovlja i bio ravnatelj Zavoda sv. Jerolima u Rimu. Napisao je brojne znanstvene rasprave iz kulturne i crkvene povijesti, posebno u Hrvata. Umro je u Rimu 1897. godine. Nikola Radojčić koji je sam temeljito proučio problematiku ovoga izvora odao je priznanje Črnčićevu izdanju ovim riječima: «...savesno izdanje Dukljanina spremio je Ivan Črnčić u svojoj važnoj knjizi 'Popa Dukljanina Ljetopis'...» (N. Radojčić, *Šišić F. Letopis Popa Dukljanina*. Slavia, Prag, godište VIII, za 1929, str. 169.). N. Radojčić je posebno naglasio da se on u citiranju ovoga izvora, kada se susreće s ispravcima F. Šišića držao »naročito kod pisanja imena... izdanja I. Črnčića«. (N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje*, nav. dj., str. 2.)

²² A. Newman, *Die Chronik des Popen von Duklja – kroatische Fassung. Untersuchung zu Schrift und Sprache*. Disertacija je obranjena na Univerzitetu u Mannheimu. /,Mannheim, 1986./'. („Zum Druck genehmigt am 16. Mai 1988. Der Dekan Professor Dr. Werner Hoffmann.“ Stranice: /VI/+183+1-38+2.) A. Newman u *Predgovoru* navodi da je za svoj rad posebno koristila rukopis koji se nalazi u vatikanskoj biblioteci pod signaturom 7019. »Als Anhang füge ich zum 1. Mal die aufgeführte Transkription des vatikanischen Originals bei, um dem Leser die Überprüfung meiner Angaben bzw. Zitate zu ermöglichen.« A. Newman je detaljno obrađivala rukopis. „Obwohl das Papier der *Kroatischen Chronik* ziemlich porös ist, ist mir gelungen, das Wassersiegel, d.h. das Fabrikatzeichen und damit das Jahr seiner Herstellung, zu entdecken: fünf Jahre vor Datierung der *Kroatischen Chronik*.“ (A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 31.) Ovo je jedina postojeća stručna jezična analiza *Hrvatske kronike*, koja je od obrane do zime 2011. godine ostala potpuno nepoznata svim autorima koji su pisali o ovom vrelu. A. Newman (podrijetlom Hrvatica) bila je profesorica slavenske lingvistike na Sveučilištu Massachusetts u Bostonu.

jepisa (latinska redakcija i Marulićev prijevod na latinski).²³ Na temelju ove informacije M. Kurelca zatražio sam i dobio od *Narodne biblioteke Srbije* fotokopije obiju navedenih redakcija pa ponovno koristim prigodu zahvaliti *Narodnoj biblioteci Srbije*, a posebno g. Aleksandru (Saši) Marinkoviću na susretljivosti. U *Narodnoj biblioteci Srbije* Marulićev latinski prijevod hrvatske redakcije ima naslov: *Regvm Dalmatiae, et Croatiae historia vna cvm salonarvm desolatione*. Ovu *Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Solina* prvi je preveo na hrvatski profesor Uroš Pasini i taj njegov prijevod objavio sam 2001. godine u IV. i 2002. godine u V. izdanju *Hrvatske kronike*, a u ovom izdanju donosi se u nekim detaljima popravljen. Latinsku redakciju *Hrvatske kronike* donio sam prema izdanju I. Črnčića i s njegovim izvornim komentarima. Na kraju ovoga izdanja donesena je *Bibliografija* izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* i odabrana bibliografija radova o *Ljetopisu i Imensko kazalo* uz Bibliografiju, što je sve priredila Nada Vrsalović iz *Sveučilišne knjižnice* u Splitu.

Različita shvaćanja o ovom povijesnom vrelu nastaju i zato što pojedinci pokušavaju vrednovati neku svoju zamišljenu ideju a da ne poznaju ni temeljnu literaturu o problematici o kojoj sude i zbog toga sam zanemarene, ali nepobitne rezultate dosadašnjih istraživanja o *Ljetopisu popa Dukljanina* namjerno opširnije prezentirao. Opširnije sam donio i mišljenja o datiranju kralja Budimira i njegova sabora jer smatram da to još nije uvjerljivo riješeno. Ovo je objavljivanje *Hrvatske kronike* u odnosu na dosadašnja izdanja potpuno izdanje ovoga izvora.

Zahvaljujem na prvobitnoj pomoći u pripremi ovoga vrela tijekom svojedobnih osobnih i pismenih kontakata: Muhamedu Hadžijahiću, Stjepanu Krasiću, Dominiku Mandiću, Urošu Pasiniju, S. M. Štedimliji; kao i na upozorenjima u obradbi rukopisa za tisak: Denisu Alimovu, Milanu Ivaniševiću, Mariji Lovrić Holenda i Nadi Vrsalović. Posebno zahvaljujem na izdanju ovoga djela ravnatelju *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* Tomislavu Šeparoviću.

I. Mužić

²³ M. Kurelac, *Nepoznati rukopis "Ljetopisa Popa Dukljanina"*. Historijski zbornik sv. 21-22, god. 1968/69, str. 562.

POVIJEST KRALJEVA
DALMACIJE I HRVATSKE

I.
LJETOPIS POPA DUKLJANINA NASTAO JE SVRŠETKOM
XII. STOLJEĆA, A *HRVATSKA KRONIKA* RANIJE

1.

Hrvatsku kroniku u hrvatskoj redakciji imamo sačuvanu u prijepisu Jerolima Kaletića iz 1546. godine, a on je o tome zabilježio ovo: “Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Kraini u Marković, u jedne knjige stare, pisane harvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Kaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i pet sat i četrdeset i šest, (1546.) na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.”²⁴ U Marulićevu prijevodu *Hrvatske kronike* na latinski (u *Narodnoj biblioteci Srbije*) piše da ju “je sin Nikole Papalića Dmine našao napisanu ilirskim pismom i na ilirskom jeziku u nekoj vrlo staroj knjizi u Poljicima u domu Markovića ljeta Gospodnjega 1500. na 22. listopada, a Splićanin Marko Marulić ju je na latinski preveo”. M. Kurelac je u svezi s ovim Marulićevim prijevodom posebno upozorio: “Što se, pak, tiče teksta Marulićeva prijevoda hrvatske redakcije, treba reći da se i taj uglavnom podudara s Vatikanskim rukopisima, ali ima dosta pisarskih pogrešaka i propuštenih riječi.”²⁵ M. Marulić u svom latinskom prijepo-

²⁴ I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis*, nav. dj., str. 37.

²⁵ M. Kurelac, *Nepoznati rukopis*, nav. dj., str. 562. U istoj Narodnoj biblioteci čuva se i rukopis iz oko sredine XVII. stoljeća u kome se nalazi tekst latinske redakcije pod naslovom: *Deocleanvs in vitis regvm Dalmatie et Croatiae*. “Rukopis Narodne biblioteke u Beogradu (Sign. R 570) nastao je negdje sredinom XVII st, a im 47 folija oktav formata. Vodeni znakovi: ‘janje u kartušu, sa zvijezdom iznad kartuša’ i kontramarkom F-D upućuju na g. 1649 i 1648.... Čitav tekst završava na fol. 30 verso na taj način da se sužuje u obliku trokuta (kolofona) i to istim riječima kao i Vatikanski rukopis: ‘preliare contra...viriliter deffendere’. Na kraju nema ‘etc’, već crta ispod teksta... Što se tiče prvog teksta, tj. latinske redakcije *Ljetopisa Popa Dukljanina*, za sada želim samo istaknuti da se taj tekst u osnovi podudara s tekstom Lučićeva rukopisa u Vatikanskoj biblioteci. Međutim, postoje i razlike koje ukazuju na drugi predložak

du koji je sačuvan u *Biblioteca apostolica Vaticana* navodi i ovo: “Mar-ko Marulić Dominiku Papaliću pozdrav. Sastavak, što si ga nedavno našao u Krajini među veoma starim spisima toga naroda, dalmatinskim govorom sastavljen, na tvoju molbu sam preveo na latinski. On sadrži djela kraljeva Hrvatske i Dalmacije, koja je zaista vrijedno saopćiti (objelodaniti), da bi ih ne samo oni, koji poznaju naš narodni jezik nego također i Latini razumjeli... Budi zdravo! Godine kršćanskoga spasa 1510.”²⁶

Stjepan Gunjača je 1952. godine obrazlagao da su Marulić, Papalić i Kaletić koristili hrvatsku redakciju u izvorniku, a ne, kako mnogi misle, da su Marulić i Kaletić radili na temelju Papalićeva prijepisa: “Sada još o Kaletićevu prijepisu. O njemu, po vlastitoj Kaletićevoj napomeni, pouzdano znamo samo to, da ga je prepisao sa originala. Iz činjenice, što Kaletić samo kaže, da ga je odatle prepisao, ne možemo znati, kako ga je prepisivao. Ali po tome, što Kaletić za Papalića kaže, da je ispisivao, a za sebe da je prepisivao, naslućuje se različit postupak u prepisivanju. To se potvrđuje i činjenicom, što Kaletić dodaje, kako je Papalić ispisivao ‘rič po rič’, a ne nalazi za potrebno, da to i za sebe istakne. Da razlika u tom odnosu s predloškom nije bilo, kako rekosmo, ne bi to Kaletić ni spominjao. Prema tomu različit postupak pri prepisivanju zajamčen je indirektnim riječima samoga Kaletića, i onda mu to moramo vjerovati... Kad smo doznali, da su sva trojica imali pred sobom original, i onda, kako se koji prema njemu odnosio, ne preostaje nam drugo nego (isključivši Papalićev prijepis, jer on nije na druge utjecao) da potpuno razriješimo Marulića od odgovornosti za sadržajne razlike između njegova i Kaletićeva teksta, pa je onda jasno, da se

što se očituje naročito u varijantama ličnih imena kao i u tome da se ovdje nalaze riječi koje su izostavljene u Lučićevu rukopisu a koje čine tekst potpunijim. Da taj rukopis nije služio Lučiću kao predložak, može se zaključiti po tom što u njemu nema jednog odlomka koji Lučićev tekst posjeduje. Sumnja da bi taj tekst bio latinski prijevod Orbinijeva talijanskog prijevoda isključena je. Orbinijev tekst nema nekih riječi koje se u tom tekstu nalaze, a nalaze se i u Lučićevu rukopisu /na pr. ‘Gelasio Papa Secundo’/.” (Kurelac, *Nepoznati rukopis...*, nav. dj., str. 652.) D. Mandić na temelju rukopisa, vodenih znakova na papiru i drugih podataka zaključuje da jedan beogradski rukopis potječe od fra Rafaela Levakovića. (D. Mandić, *Crvena Hrvatska*, Ziral, Chicago-Roma, 1973, str. 48.)

²⁶ D. Mandić, “*Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora.*” “Hrvatski povjesni institut.” Knjiga prva. Chicago, 1957, str. 23. (Donosim ovaj Mandićev prijevod jer je od svih do sada postojećih najvjerniji izvorniku.)

takve razlike mogu okrenuti samo na Kaletićevu adresu. Potvrdu zato našli smo i u Kaletićevu suzdržavanju, da kaže način, kako je prepisivao, dok je to za Papalića istakao. Iz ovoga dakle izlazi, da je to Kaletić načinio prema svom znanju i nahodanju, a možda dijelom i zbog nerazumijevanja teksta u predlošku koji je, kako od Marulića znamo, imao suvišnih izraza... Sada, kad je dokazano, da Kaletiću pripadaju one sadržajne razlike, koje su veće, ne preostaje drugo, nego da njemu pripišemo i stilističke, koje su nedužnije, a u njih ipso facto ulaze i neologizmi. To je i jasno, jer između njegova prijepisa i originala nije bilo niša treće i posredno, a kako je original bio dosta star, to on nije mogao u sebi imati neologizama, te ih nitko drugi nije mogao unijeti nego Kaletić. Ovim se Črnčićeva i Šišićeva pretpostavka, da bi neologizmi pripadali Kaletiću ostvaruju kao činjenica, sve ako je Šišić, s nejasnog mu odnosa prepisivača prema predlošku, od toga kasnije nešto odstupio na taj način, što je koncedirao, da bi Papalić mogao štogod izmijeniti zbog lakšeg razumijevanja. Prema tomu zna se, od koga potječu neologizmi, i zato oni više ne ometaju tvrdnje, da je *Ljetopis* Maruliću i Kaletiću bio star... To nas onda mora odvesti k paralelnoj, a nezavisnoj indirektnoj oznaci u pripisu registra sv. Petra u Selu, te ovaj njihov susret u XIV. stoljeću uzeti za terminus post quem non postanka hrvatske redakcije *Ljetopisa popa Dukljanina*, u kojoj je tekstovnom vezom pridodana vijest o smrti kralja Zvonimira. To još nije sve. Naime mi ne znamo ni iz čega, da je primjerak u Markovića bio originalan, a ne prijepis. Mi smo ga gore slučajno nazivali originalom zbog odnosa prema prijepisima i prijevodu, koji su od njega nastali.²⁷

A. Newman, iz Kaletićeva navoda da je Papalić pisao "rič po rič" zaključuje: "Es ist somit möglich, daß Kaletić Papalićs Abschrift noch einmal in der lateinischen Schrift aufgeschrieben hat, um ein wertvolles Dokument auch denjenigen, die die 'bosančica' Schriftweise nicht kannten, zugänglich zu machen. Zusammenfassend kann gesagt werden, daß nur durch die Annahme, daß beide Schreiber, Kaletić und Marulić, von einer in der 'bosančica' verfassten Vorlage abgeschrieben haben, erklärt werden kann, wieso es in einigen Fällen zur richtigen Lesart des lateinischen Übersetzers bzw. zur falschen Lesart des Schreibers der kroatischen Version kommen konnte."²⁸ D. Mandić je 1963. godine upozorio kako nije toč-

²⁷ S. Gunjača, *Gdje i kako je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir*. Rad JAZU, knj. 288, str. 238-245.

²⁸ A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 78.

no Šišićevo mišljenje da je Kaletić svoj prijepis učinio na temelju prijepisa Dmine Papalića “jer Čaletić izričito kaže, da je on izravno prepisivao ‘iz rečenih knjig’, t.j. iz ‘jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom’”.²⁹ Benedikta Zelić-Bučan detaljno je analizirala navedenu problematiku i zaključila: “Papalić je pronađene stare knjige s *Hrvatskom kronikom* donio u Split... Sva trojica su te knjige i *Hrvatsku kroniku* pisanu ‘hrvackim’ pismom imala u rukama i po tom u Krajini pronađenom tekstu radili.”³⁰

Milorad Medini, koji je izvršio detaljnu jezičnu analizu obje redakcije izvora, zaključuje da “poređenje hrvatske i latinske redakcije daje da hrvatska redakcija nije nastala iz sačuvane nam latinske redakcije, već da se u njoj sačuvao stariji tekst.”³¹ Sačuvani je tekst hrvatske redakcije jezično arhaičan, posebno u nekim nazivima, pa i to upućuje na njegovu veliku starinu. Antroponimi u vrelu također potvrđuju njegovu veliku starost. “U celini gledano, najstariji antroponimi dvočlanog tipa koji se nalaze u *Letopisu* u potpunosti odgovaraju jednom opštem slovenskom antroponimskom sistemu, koji je kasnije varirao na ovaj ili onaj način, u zavisnosti od pojedinačnog razvoja svakog jezika. Jednočlani, tj. izvedeni antroponimi, pokazuju također najstarije stanje našeg antroponimskog sistema. Za razliku od dvočlanih imena, kod izvedenih imamo više strukturne specifičnosti našeg jezičkog razvoja. Jednočlani antroponimi u *Letopisu* ni po čemu ne odudaraju od najstarije posvedočenih jednočlanih imena u našim starim spomenicima.”³²

M. Hadžijahić je iznio pet uvjerljivih razloga u smislu da je hrvatska redakcija starija od latinske. On to obrazlaže ovako: “Ne samo uvodne riječi popa Dukljanina, već i analiza pojedinih mjesta u pristupačnim tekstovima pokazuje da je postojeći hrvatski tekst prethodio latinskom...

1. Smatram da je od posebne važnosti da se razmotri pojava velikomoravskog kneza Svatopluka (871.-894.) u latinskoj redakciji, dok za njega ne zna hrvatska redakcija, spominjući Budimira. Međutim, hrvat-

²⁹ D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*. Hrvatski povijesni institut, Rim, 1963, str. 447. D. Mandić čita „Chialetich“ kao Čaletić. (Mandić, nav. dj., str. 446-447.) U međuvremenu pisanje *Kaletić* postalo je toliko uobičajeno u literaturi da je Mandićevo čitanje prihvatio samo S. M. Štedimlija.

³⁰ B. Zelić-Bučan, *Jezik i pisma Hrvata*. MH, Split, 1997, str. 147.

³¹ M. Medini, *Starine dubrovačke*. “Štamparija Jadran”, Dubrovnik, 1935, str. 33.

³² Nikola Rodić, *Slovenska nomina propria u Letopisu popa Dukljanina*. Wiener slawistischer Almanach, Wien, 5, 1980, str. 323-324.

ska redakcija spominje na više mjesta *sveti puk*, dok je ta sintagma izostala u latinskoj redakciji... Ako se, međutim, gleda hrvatska redakcija, jasno je da izraz *sveti puk* ima puno svoje mjesto. Upotrijebljen je u smislu *kršćanska općina, upravo pokršteni narod, zajednica kršćana*, koju očito čine osim slavenskih obraćenika na kršćanstvo još i oni, „koji latinski govoraču“, a bihu pod poganima izbjegli u planine, pa se u vrijeme kristijanizacije po pozivu Budimira vratiše „svi u mista svoja“. Prema hrvatskoj redakciji, osim Budimirova kraljevstva svetoga puka, i u Hazariji „pribiva kraljujući *sveti puk*, koga Kostanc biše obratitil“.... U hrvatskoj redakciji javlja se pojam *sveti puk* samo povezano s djelovanjem kralja Budimira, kada je na područje zagorske sklavinije uslijedilo masovno primanje kršćanstva. Prije toga, autor *Hrvatske kronike* ne zna za *sveti puk*, niti se taj pojam sreće u ostalim sastavnim dijelovima *Ljetopisa popa Dukljanina*. Možda se neće pogriješiti ako se pojam „*sveti puk*“ u *Hrvatskoj kronici*, odnosno njenom protografu, ljetopisu zagorske sklavinije, identificira s pojmom *populus dei*. Taj izraz sreće se naročito u homiletskoj literaturi... *Sveti puk*, dakle, i prema analogiji iz *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* treba shvatiti u smislu *kršćanska općina, zajednica kršćana, sacra communitas* i sl. Kao termin *sveti puk* ima svoj puni rezon u spisu kakav je *Ljetopis zagorske sklavinije*. Zato pojava *Svetopeleka* u *Ljetopisu popa Dukljanina* nije nikakva glosa, već pogrešno shvaćeni i prevedeni pojam iz slavenskoga predloška.

2. Da latinska redakcija predstavlja prijevod, koji je na pojedinim mjestima netočan, pokazuje još jedan dalji primjer: U hrvatskoj redakciji opisuje se kako je Konstanc – apostol Slavena Konstantin – vršio misiju u Hazariji, hazarskoj zemlji (Hazarski kaganat od VI. do sredine X. stoljeća)... Put i misija Konstantinova u kazarsku zemlju historijski su utvrđeni (*Žiće Konstantina, Italska legenda*). Dok, dakle, hrvatska redakcija govori historijski egzaktno o Konstantinovoju misiji „u Kazariku“ u latinskoj redakciji stoji „*Caesaream*“, što Mijušković prevodi kao Cezarijska pokrajina. Šišić je, istina, „ispravio“ tekst u „*Cesariam*“, no iz faksimila koji je objavio Mijušković vidi se da vatikanski rukopis ima „*Caesaream*“. Ova pojedinost, mislim, još dokazuje da se latinski redaktor ni kod *Svetopeleka* nije povodio –kako se tvrdi– *Panonskim legendama*, već je naprosto pogrešno prevodio slavenski original.

3. Jedan dalji argumenat koji dokazuje da je latinski tekst prijevod sa slavenskog originala odnosi se na datiranje smrti blaženoga kralja Budi-

mira. Latinski tekst u tomu je smušen i nejasan... Problem je u tomu što je i slavenski tekst na ovom mjestu poremećen i nejasan (pa ni Marulić ne navodi godine smrti)... Latinska (i talijanska) redakcija navode samo dan i mjesec (17. ožujak) kao dan smrti kralja, ali je to bez navođenja godine besmisao. Marulić – srećući se s nejasnim tekstom – jednostavno je podatak s brojem sedamnaest izostavio. Međutim, hrvatska redakcija daje tekstu puni smisao ukoliko se razabere pravi raspoređaj riječi. Konstrukciji riječi ‚i sedminade(se)te dan umri na deset miseca marča‘ treba samo dati drugi redosljed tako da glasi: ‚i sedminade(se)te na devet dan umri miseca marča‘, to jest umro je mjeseca ožujka 917. Ovakva jezična konstrukcija za označavanje rednih brojeva uobičajena je uostalom u starim slavenskim tekstovima, pa i u hrvatskoj redakciji na drugim mjestima. Kada se ne bi usvojila ova interpretacija, ostalo bi neobjašnjeno kako je upala brojka ‚na devet‘. Prema izloženom, hrvatska redakcija, ukoliko se sredi tekst, jasno kaže da je blaženi Budimir vladao 40 godina i 3 mjeseca i da je umro mjeseca ožujka 917. godine. To što je nešto poremećen tekst, istina nisu uočili ni dosadašnji istraživači, a to vrijedi i za stare redaktore. No, upravo hrvatska redakcija, jedina dakle, daje logičan podatak o datumu Budimirove smrti. U latinskoj redakciji to je mjesto bez ikakva smisla, što ukazuje na to da se latinska redakcija oslanjala na slavenski original, sačuvan u hrvatskoj redakciji. Prema tomu, i ova greška u latinskoj redakciji otkriva da hrvatska redakcija, makar s korumpiranim tekstom, nije daleko od protografa.

4. U prilog tezi da je hrvatska redakcija starija od latinske može se navesti i to što hrvatska redakcija označuje poblizje mjesto gdje je Duvanjski sabor održan. Tu se kaže da kardinali i biskupi, koji su došli na sabor, ‚najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj‘. Ne znajući koji je to točno lokalitet, Marulić ove riječi prevodi ‚in campo qui Clivna appellatur‘, pa je, dakle, shvatio kao da je sabor održan u Livnu. U latinskoj redakciji i u Orbina ovo se mjesto označuje kao Dalma. O čemu se zapravo radi? U jugoistočnom dijelu Duvanjskog polja postoji brijeg koji se i sada zove Lib ili Hlib, a ispod Hliba Kongora. ‚Oko brijega Hliba ili Liba‘ na jugu polja stajao je ilirski, a poslije rimski grad Delminium (Dalma, civitas Delmis). Odmah ispod Hliba (Liba) na istok nalazi se Kongora, gdje je sada sjedište katoličke župe. ‚Ime Kongora‘ – kako to kaže prof. Marko Vego – ‚nastalo je od latinske riječi congressus, gdje su se stanovnici sastajali prigodom vjerskih i političkih manifestacija.‘ ‚U

blizini je veliko rimsko utvrđenje Lib s ostacima kulture. U selu Kongori nalazi se izvor Klisac s temeljima nepoznate crkvice... Zar sve ovo nije indikativno? Jedina je hrvatska redakcija koja bilježi potpuno nepoznati brijeg Hlib, pokraj kojega je lokalitet što podsjeća na neko saborovanje, pa je, dakle, situacija na terenu i danas sačuvala potvrdu, kojoj se nalazi objašnjenje u hrvatskoj redakciji. Sabor je vjerojatno održan u Kongori ispod ‚planine‘ zvane Hlibaj, Hlib, Lib. A da je Hlibaj baš u Duvnu vidi se iz daljeg teksta u kojem se navodi za grad Dalmu ‚ki po poganih bi razrušen‘, ‚gdi sa (s)hodom biše‘, to jest gdje se održao sabor. Pa ako je hrvatska redakcija prijevod latinske redakcije -kako to tvrdi Šišić- postavlja se pitanje otkuda da hrvatska redakcija registrira tako beznačajan brijeg kao što je Hlibaj (Hlib) u Duvanjskom polju i da li je baš slučajno da je lokalitet uz Hlib nazvan Kongora, podsjećajući na saborovanje...

5. Pop Dukljanin je društvene odnose i ustrojstvo države podešavao prema prilikama svoga vremena, dok hrvatska redakcija reflektira ranije stanje... U hrvatskoj redakciji se kaže za bane i duže da su imali biti ‚od pupkorizine plemeniti‘, a i knezovi od njihova ‚kolina‘, ali se u isti mah to ne kaže za satnike već ‚satnike učiniše svake zemlje ljudi‘, to jest imali se birati. Takve distinkcije za satnike nema u latinskoj redakciji već se i za njih navodi doimaju biti ‚ex nobilem earundem provinciarum‘. Dakako, organizacija u hrvatskoj redakciji više odgovara organizaciji najranijih župa i ujedno vojno-teritorijalnih zajednica po sistemu stotina, kakav se javlja kod mnogih naroda, pa eto i u južnih Slavena u predfeudalnom uređenju. Predfeudalni poredak vidim i u pojedinosti, da je prema hrvatskoj redakciji Budimir posvećen i potvrđen za kralja ‚s voljom svega puka‘... Svakako, ova demokratska crta, kao ostatak ranog župskog uređenja, ne može se shvatiti tako da bi podrazumijevala participaciju ‚svega puka‘, već samo u smislu uspostavljanja određene suglasnosti s jedne strane između vladara, a s druge strane faktora za koje se uzimalo da predstavljaju puk, drugim riječima vladajuće elite, među kojima su bili najvažniji ‚od pupkorizine plemeniti‘ i koji su od njihova ‚kolina‘. Ovdje je osnovno da vladar dolazi izborom, bez obzira na problematičnost što se podrazumijeva pod ‚svim pukom‘.”³³

³³ M. Hadžijahić, *Kako su nastali najstariji naši ljetopisi*. U: *Dubrovnik*, 8 (1985), 4, str. 63-67. Usp. M. Hadžijahić, *Povijest Bosne u IX. i X. stoljeću*. Sarajevo, 2004, str. 47-51, 60-61.

M. Marulić posebno navodi da se ovaj izvor nalazio među prastarim spisima (“inter vetustissimas gentis illius scripturas”), a S. Gunjača ističe da je Marulić, koji se bavio i arheologijom, dobro znao što je prastari spis.³⁴ Ludovik Črijević (Cerva) zvan Tubero (1459. - 1527.) također spominje ovaj izvor kao prastari spis (“vetustissima specie”). F. Šišić na temelju navoda iz djela ovoga autora zaključuje: “Tubero je dakle prvi pisac, koji izrečno pominje *Letopis Popa Dukljanina*, i to kao literarno delo (Annales) i veoma star spis, baš prema spoljašnoj formi onoga rukopisa, koji mu je došao u ruke, dakle s obzirom na papir (pergamenu?) i paleografske osobine. Dašto, i taj je ‘prastari’ rukopis, što ga je Tubero imao u rukama, mogao da bude samo prepis drugoga još starijega. Šta više, nije nemoguće, da je Tubero možda imao u rukama upravo onaj egzemplar *Letopisa Popa Dukljanina*, s kojim su se nekoć, najdocnije u prvoj polovini XIII veka – kako sam već kazao – koristili benediktovci s ostrva Lokruma, kad su falsifikovali one poznate donacije u korist svoga manastira na zemljišne posede u Babinom polju na ostrvu Mljetu i u Šumetu kod Dubrovnika. Tubero je naime bio benediktovac na susedom ostrvu Sv. Andriji punih dvadeset godina, a onda je bio opat benediktovskoga manastira u Sv. Jakovu tik Dubrovnika a preko puta ostrvu Lokrumu. Najzad treba istaknuti još i to, da Tubero izrečno kaže, kako je ‘Dukljanski autor svoje delo o istoriji Slovena (= *Regnum Sclavorum*) pa o propasti Epidaura i o osnutku Dubrovnika, pisao u tada još neporušenoj Diokliji, slavnom gradu dalmatinskom’, a to znači, da je čak mislio, da je Pop Dukljanin živeo još u davno vreme; to nam ujedno najbolje pokazuje, kaku je veliku starinu pripisivao Tubero *Letopisu Popa Dukljanina*.”³⁵ Neki autori sa sigurnošću zaključuju da se Tubero u sastavljanju svoje kronike “služio nekim starim nama danas nepoznatim primjerkom *Dukljaninove kronike*”.³⁶

Sačuvana hrvatska redakcija spisa pisana je čakavskim narječjem kojim su jedino od starine govorili Hrvati.³⁷ I N. Radojčić ističe da to dje-

³⁴ S. Gunjača, *Gdje i kako*, nav. dj., str. 247.

³⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 59-60.

³⁶ M. Hadžijahić, *Tihomir iz Kronike popa Dukljanina – historijska ličnost?* Separat iz Godišnjaka Društva istoričara BiH za 1966-67. (godište XVII), Sarajevo, 1969, str. 409.

³⁷ D. Mandić, *Rasprave i prilozi*, nav. dj., str. 451.

vrijede:...”⁴⁰ F. Šišić za navedeno Viragino pisanje zaključuje da je ono “očito... sasvim korektno i pouzdano”.⁴¹ Josip Bratulić zaključuje ovako: “Originalna datacija bila je pisana dijelom slovima a dijelom riječima. Zvonimirova se smrt zbila 1089. – u glagoljici znak za broj 80 je slovo 0 – u ćirilici tim se slovom označava broj 70.”⁴²

“Premda je u ranijim prijevodima na naš jezik sintagma ‘sclavonica littera’, iz uvoda hronike, tumačena kao ‘slovenski jezik’ čini se da je tačniji prijevod ‘slovensko pismo’ iz posljednjih izdanja hronike. Ovako protumačena sintagma ‘sclavonica littera’ ne ostavlja dilemu – u XII. vijeku, kada spis nastaje, ‘slovensko pismo’ može biti ili glagoljica ili ćirilica. Jedan, do sada nekomentarisani detalj mogao bi nam pomoći da odgonetnemo kojim je od ova dva pisma hronika zaista pisana. Naime, u svim dostupnim verzijama latinske redakcije, kao i u Orbinovom italijanskom prijevodu, stoji da je kralj Svetopelek vladao četrdeset godina i četiri mjeseca (‘XL annos, et menses quatuor’), dok u *Hrvatskoj kronici*, a tako i u Marulićevom prijevodu, nalazimo podatak da je njegova vladavina trajala četrdeset godina i tri mjeseca (‘lit četrdeset i miseci tri’, odnosno ‘anno a sua unctiōne XXXX^{mo} mense III°’). Zna se da je najstarija poznata verzija *Hrvatske kronike* koju je Dmine Papalić pronašao 1509.-1510. godine, bila pisana ‘hàrvackim pismom’, odnosno ćirilicom. Budući da grafema g u glagoljici ima brojnu vrijednost 4, a u ćirilici 3, ovaj podatak upućuje na zaključak da je *Hrvatska kronika*, prepisana sa glagoljskog predloška, pri čemu je prepisivač prilikom transliteracije teksta nepažnjom numeričku vrijednost grafeme g prilagodio ćirilskom alfabetu. Ovaj detalj, dakle, potvrđuje autorov navod iz uvoda hronike – da je postojao slovenski izvornik hronike, poblizhe određujući da je taj izvornik pisan glagoljskim pismom.”⁴³

⁴⁰ A. Virag, *Pabirci po davnijoj hrvatskoj povjesti*. Izvješće kr. Velike gimnazije u Rieci (“Fiume”) koncem školske godine 1890/91, Rijeka, 1891, str. 37.

⁴¹ F. Šišić, *O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira*. Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva. Zagreb, Nova serija, svezak VIII, za 1905, Zagreb, 1905, str. 5.

⁴² J. Bratulić, *Legenda o kralju Zvonimiru*. Zbornik radova: *Zvonimir, kralj hrvatski*. HAZU-Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 1997, str. 239.

⁴³ Aleksandar Radoman, *O pismu izvorniku hronike Kraljevstvo Slovena Popa Dukljanina*. U: *Lingua Montenegrina*, broj 2, Cetinje, 2008, str. 106-107.

A. Newman je na temelju svestrane jezične analize zaključila da je predložak *Hrvatske kronike*, kojim se služio Kaletić, bio napisan u “poljičkoj bosančici”.⁴⁴ Prema pouzdano obrazloženoj jezičnoj analizi ove autorice predložak *Hrvatske kronike*, koji je koristio Kaletić, seže duboko unatrag u srednjovjekovno razdoblje. “Was die zweitwichtigste Frage angeht: die nach dem Alter der Vorlage aus Krajina, so dürften die hier aufgezählten graphetischen/graphemischen Merkmale der *Kroatischen Chronik* gezeigt haben, dass der Vorlage-Text einem merklich älteren Sprachzustand zuzuweisen ist. Es ist schon bezeichnend, daß in einer Zeit, wo die abgefassten Texte verschiedener Art ein gut entwickeltes Interpunktionssystem zeigen, Kaletićs Abschrift so gut wie nichts davon kennt: mangelhafte und unregelmäßige Interpunktionsanwendung, keine formal-sprachliche Gliederung des Textes; Majuskeln werden selten, und dann ohne jegliche Regelung gebraucht, hauptsächlich am Wortanfang, manchmal am Anfang einer Zeile, und zwar ohne besondere Rücksicht auf Satzgliederung; die Trennung der Proklitika und Enklitika von dem Wort ist nicht als Prinzip durchgesetzt – alles Momente, die noch im Mittelalterlichen Texten zu beobachten sind... Überdies muß betont werden, daß die Dualformen im Aorist ein besonderes Merkmal der *Kroatischen Chronik* sind, da sie verglichen mit anderen gleichaltrigen čakavischen Schriften auf eine frühere Stufe innerhalb der Sprachentwicklung hindeuten. Dieser Sachverhalt dient als ein weiterer Beweis dafür, daß die *Kroatische Chronik* Sprachelemente der čakavischen Umgangssprache übernommen hat und somit nicht eine Übersetzung aus dem Romanischen ist.”⁴⁵

Prvobitna hrvatska redakcija vrela opisuje zbivanja do 1089. godine i ona je mogla nastati najkasnije u posljednjem desetljeću XI. ili u prvoj polovini XII. stoljeća. Da je i ta prvobitna hrvatska redakcija vrela predačivana potvrđuje analiza nekih važnih detalja. Tako u latinskoj i hrvatskoj redakciji vrela stoji naziv *kardinal*. “Makar riječ ‘kardinal’ postoji u papinskom Rimu već u VIII. st., a pripisuje se biskupima rimskih predgrađa i okolice te sedmorici đakona crkve sv. Petra, taj termin dolazi samo u jeziku mjesne administracije. Ako tkogod od ovih hierarha ide u diplomatsku misiju poslan od pape, onda tada ne nosi naslov ‘kardinal’

⁴⁴ A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 74, 82.

⁴⁵ A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 82-83, 161. (Dakako da je Kaletićev predložak mogao biti samo prijepis još starijeg spisa.)

nego naslov svoje glavnije dužnosti, tako na pr. ‘biskup Ostije’, ‘biskup Palestine’ ili ‘đakon rimske Crkve’ itd. Istom u drugoj polovini XI. st. sa velikom formom Crkve ovi kardinali postaju stalni suradnici pape u upravljanju universalne Crkve. Napose od XII. st. oni kao diplomatski poslanici dolaze spominjani češće kao kardinali. Stoga ne samo ime kardinala Honorija, nego i spominjanje ovoga termina u hrvatskoj redakciji govori jasno, da je tekst u kojem se on nalazi kasniji od Dukljaninovog vremena. Nije pripadao niti pisanom izvoru, koji se Dukljanin služio niti je potekao iz njegova pera... Mora da je hrvatska redakcija sa svojima ‘gardinalima’ toliko prerađivana, da je teško razabrati osnovni tekst u njoj. Valjda je dodacima izmijenjen do neprepoznanja.”⁴⁶

2.

Prevoditelj prvobitne verzije *Hrvatske kronike* na latinski i redaktor prve dvadeset i tri glave latinske redakcije, te nastavljajući latinske redakcije od XXIV. do posljednje glave, kojega se uobičajilo nazivati “pop Dukljanin”, bio je, kako proizlazi iz uvoda latinske redakcije, katolički svećenik kojega su starci i mladići “našega grada” Bara zamolili za prijevod spisa sa slavenskog na latinski.⁴⁷ Duhovni stalež “popa Dukljanina” očituje se i u činjenici da u cijelom djelu ističe kao glavni razlog državne propasti kršenje etičkih normi. “U njemu se, već u prvim redovima, tumači poraz hrišćana od Gota, Slovena, rečima; ‘quia forte aliquod magnum peccatum latebat in christianis’. Strašna smrt Časlavljeva i propast kuće i države mu pripisani su, u dubokom mističkom strahu, njegovu grehu protiv oca. Legec i njegovi sinovi strahovito su ispaštali njihov krvavi greh protiv kraljevskih rođaka.”⁴⁸

“Pop Dukljanin” nije bio *Latin*. Iz latinske redakcije u V. glavi stoji da doseljenici svoga vođu na svomu jeziku nazivaju “cagan” što “in lingua nostra” znači “imperator”. S obzirom na tu stilizaciju ne može se zaključiti da je materinski jezik svećenika iz Bara bio latinski. Naime, u hrvatskoj redakciji piše da se njihov “poglavica” u njihovu jeziku naziva “bare” i dodaje “ča jest našim cesar”. Dakle, iz hrvatske redakcije proi-

⁴⁶ Navod Maje Miletić u pismu koje je iz Rima 17. III. 1972. godine uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

⁴⁷ I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis*, nav. dj., str. XVII-XVIII.

⁴⁸ N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje*, nav. dj., str. 10.

zlazi da je “naša” riječ “cesar”, a kako je ona i latinska, očito je da su riječi “imperator” i “cesar” upotrebljavali i Slaveni. V. P. Nikčević ističe da je autoru (redatoru) kao svećeniku (benediktincu) i slavenski i latinski bio “naš jezik”, “a da se pored oblika *cesar*, *česar* i *car*; i oblik *imperator* od davnina upotrebljavao u našem jeziku, a naročito u našijem primorskim krajevima, i to ne samo u govoru i u spisima već i u literaturi”.⁴⁹ Vojislav P. Nikčević posebno napominje da je prijevod na latinski napisan u slaboj latinštini i da to također upućuje da je prevoditelj u etničkom smislu bio Slaven.⁵⁰

U *Ljetopisu Popa Dukljanina* opisuju se zbivanja do svršetka dvanaestoga stoljeća pa je logično zaključiti da je “Dukljaninova” redakcija spisa nastala najkasnije do kraja dvanaestoga stoljeća, što je D. Mandić gotovo savršeno uvjerljivo obrazložio:

“Vrijeme, kada je *Ljetopis* napisan, može se odrediti samo tako, da se vremenski navodi o posljednjim događajima, o kojima govori pop Dukljanin, dovedu u međusobnu vezu i popune s podacima drugih vjerodostojnih izvora te da se iz svega povuku opravdani povijesni zaključci... U zadnjem poglavlju *Ljetopisa* pop Dukljanin priča, kako je knez Radoslav, potomak stare dukljanske kraljevske obitelji, otišao u Carigrad i priznao vrhovnu vlast Emanuela Komnenca (8. travnja 1143. do 24. rujna 1180.), koji mu je potvrdio sve zemlje, kojima je vladao njegov otac. Dakle *Ljetopis* je bez sumnje napisan poslije 8. travnja 1143., kada je stupio na prijestolje car Emanuel. U pogl. 36. priča pop Dukljanin, da je tijelo sv. Vladimira Dukljanskoga, djeda prvoga kralja Mihajla, pokopano u crkvi sv. Marije u Krajini i da se tu štuje ‘do današnjega dana’. Kostu su sv. Vladimira bile prenesene god. 1215. u manastir Elbasanu u Albaniji, gdje se i danas časte u novoj crkvi, koju je god. 1381. podigao albanski vladar Karlo Topija. Kako su kosti sv. Vladimira bile još u Krajini, kada je pop Dukljanin pisao svoje djelo, to je *Ljetopis* sastavljen bez sumnje prije god. 1215. Prema tome nedvojbeno je, da je *Ljetopis* napi-

⁴⁹ V. P. Nikčević, *Još o jeziku i pismu slovjenskih originala Kraljevstva Slovenija Popa Dukljanina*. U: *Jezikoslovne studije*. Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore 'Đurđe Crnojević', Cetinje, 2004, str. 88-89.

⁵⁰ V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik*. Matica crnogorska, Cetinje, 1993, str. 209. I S. M. Štedimlija također ističe da je svećenik iz Bara »veoma slabo znao latinski jezik«. (S. M. Štedimlija, *Crna Gora u »Hrvatskoj enciklopediji«*. Hrvatska smotra, XII/1944, 11-12, str. 491.)

san između god. 1143. i 1215. U zadnjem poglavlju pop Dukljanin nadalje priča, kako su se ‘neki nevaljalci’ pobunili protiv kneza Radoslava i doveli Desu, sina velikoga srpskog župana Uroša i predali mu Zetu i Travunju. Ali knez Radoslav i njegova braća, nadodaje pop Dukljanin, ne prestaju se boriti protiv Dese i ostalih svojih neprijatelja, da zemlju, koja im se odmetnula, povrate, i onu, koju drže, da hrabro brane. ... *Ljetopis* se završuje riječima: ‘viriliter defendere’ – ‘hrabro braniti’. Kada se te završne riječi dovedu u vezu s predgovorom, gdje pop Dukljanin veli, da mladići moraju ne samo slušati i čitati o ratovima, nego i u njima učestvovati, proizlazi bez dvojbe, da je on svojim kratkim i sažetim završetkom htio potaći svoje mlađe sugrađane, da i oni hrabro pomažu svoga junačkoga vladara Radoslava da očuva Duklju od srpskog osvajanja. Zadnje je dakle poglavlje *Ljetopisa* pisano, dok je primorski dio Duklje još bio slobodan i junački se otimao srpskom tuđinskom zagrljaju. Pisati, kao što pop Dukljanin u zadnjem poglavlju *Ljetopisa* piše, niti bi imalo smisla, niti bi pisac smio pisati, da je *Ljetopis* sastavljen poslije god. 1189. kada je Stjepan Nemanja, sin ili brat Desin, potpuno osvojio Duklju. Ispred Nemanje pobjegla je i Desava, ... s barskim nadbiskupom Grgurom. Nemanja je nemilosrdno razrušio cijeli niz gradova u Duklji, koji su mu se opirali, pa ne bi sigurno štedio ni popa Dukljanina, koji je pristaše njegova oca ili brata nazivao ‘nevaljalcima’ i pozivao Dukljane, da se hrabro bore protiv Srba. Ovo nam veli, da je *Ljetopis* napisan prije god. 1189. U predgovoru *Ljetopisa* pop se Dukljanin obraća: ‘u Kristu ljubljenoj braći časnim svećenicima svete nadbiskupske stolice Dukljanske crkve’. Dakle kada je pisac završavao svoj *Ljetopis*, Bar je posjedovao čast nadbiskupije. Tu je čast Bar imao od god. 1089. do poslije 1124., god. 1178-1195., te god. 1199. i dalje sve do danas. Radi malo prije navedenih razloga moramo isključiti sve godine poslije god. 1189. Neupravnu potvrdu za taj zaključak imamo u *Ljetopisu* pogl. 42, gdje se nadbiskup Petar, koji je umro oko god. 1110., nazivlje ‘dobre uspomene muž’ (‘bonae memoriae vir’). U srednjem vijeku se govorilo o pokojnicima, da su ‘dobre uspomene’, dok su se ljudi općenito sjećali njih i njihovih dobrih djela. Da je pop Dukljanin pisao svoj *Ljetopis* poslije god. 1189., tada se nadbiskupa Petra ne bi nitko sjećao, osim rijetkih staraca od 90 i više godina. U tom slučaju pisac ne bi mogao upotrijebiti izraz ‘dobre uspomene muž’ (‘bonae memoriae vir’), kao što je on upotrijebio u pogl. 42. za barskoga nadbiskupa Petra... Iz samoga dakle djela, uz po-

moć drugih vjerodostojnih izvora, možemo sa sigurnošću utvrditi, da je *Ljetopis* popa Dukljanina napisan između god. 1143. i 1163... Zaključku, da je *Ljetopis* nastao god. 1143.-1163. ne protivi se ni to, što u tim godinama u Baru nije stolovao nadbiskup-metropolita. Bar je prije tih godina bio nadbiskupija, pa je barsko svećenstvo s pravom moglo zvati svoju stolicu nadbiskupskom i nadati se, da će njihov crkveni starješina uistinu dobiti metropolitanski plašt, sve dotle, dok nijesu nastupile prilike slične onima iz god. 1167., kada je papa s anatemom proglasio ukinutom barsku nadbiskupiju i tražio pod kaznom izopćenja, da se barski biskup podloži dubrovačkom metropoliti. Pop Dukljanin, kada je počeo raditi, imao je namjeru, kako sam kaže u predgovoru, da prevede s hrvatskoga na latinski jezik hrvatsko djelo, koje se među Latinima nazivalo 'Knjižica o Gotima'... Ali kako je to djelo bilo odviše kratko i svršavalo s opisom događaja do pod konac 10. st., to se pop Dukljanin odlučio, da učinjeni prijevod nastavi i opiše događaje sve do najnovijih zgoda svoga vremena. Za to se poslužio ljetopisnim bilješkama, kojih je sigurno bilo i u Duklji, osobito po samostanima, kao i na evropskom zapadu. Napose je iskoristio dubrovačku legendu o osnivaču grada Pavlimiru Belu (poglav. 25.-27.) i legendu sv. Vladimira Dukljanskoga (pogl. 36.). Pogl. 28.-35. napisao je prema raznim zapisima, do kojih je došao, a moguće i našao u kakvoj obradi, koja je već bila učinjena prije njega. Konac *Ljetopisa* (pogl. 37.-47.) napisao je prema uspomenu 'naših otaca i negdašnjih staraca', a naravno i prema svom osobnom sjećanju."⁵¹

Da je prvobitni prijevod sa slavenskog jezika na latinski dovršen do kraja dvanaestog stoljeća potvrđuje i jedan detalj koji je nemoguće zanemariti. "Orbini je prevodio neku srodnu a ne istovetnu latinsku verziju, mada nije isključeno da je i sam uneo neku malu izmenu u svoj prevod. On je, bez sumnje, smišljeno izvršio jednu prepravku, ne tako beznačajnu. U Dukljaninovoj verziji se pričešćuje hlebom i vinom (accepto corpore et sanguine domini). To je još jedan dokaz starine *Letopisa*, koji niko nije isticao. Takvo je pričešćivanje trajalo u latinskoj crkvi do XII. veka, a otada je prevagnulo i uskoro postalo obavezno pričešćivanje samim hlebom, bez vina (o razlozima ove promene vid. *Enciclopedia cattolica* pod *comunione*). Poznato je da je Jan Hus bio pristalica pričešća u oba vida, a da njegovi sledbenici nisu odustali, ni posle njegovog

⁵¹ D. Mandić, "Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora. Hrvatski povjesni institut." Knjiga prva, Chicago, 1957, str. 6-10, 12-17, 19-27.

spaljivanja (1415.), od takvo shvatanja svete tajne. Orbini, pravoverni katolički opat iz doba Protivreformacije, izostavlja vino, odnosno krv (sanguinem) i prevodi: ‘...ottenne, che gli fosse dato il Santissimo Corpo di Ch(r)isto’.⁵²

F. Šišić zaključuje da je latinska redakcija spisa nastala u drugoj polovini XII. stoljeća,⁵³ a iz njegovih istraživanja proizlazi da je latinska redakcija bila poznata u XIII. stoljeću. Autor upozorava da se korištenje ovoga izvora osjeća i u nekim dijelovima tzv. “Miletii versus”, a on Milecija drži dubrovačkim ljetopiscem iz 1340. Ovaj pisac također tvrdi da se s korištenjem izvora prvi put srećemo kod starih falsificiranih isprava benediktinskog samostana na otoku Lokrumu kod Dubrovnika. “Za naše pak je pitanje od važnosti i krupna značaja prvo to, da su im mnoga imena – kao na pr. kraljevi Bodin, Radoslav i Dobroslav, onda Arhiriz, Grubeta, Branislav, arhiepiskop Petar, Ljutovit, Hranko (Hranimir), Razbigaler (up. Razbivoj) pa možda i Rastimir – očito i van sumnje povadena iz *Letopisa Popa Dukljanina*, i to iz latinske (redakcije),...; i drugo, da su ovi falsifikati, koliko su se sačuvali ‘u originalu’ – a tome analogno jamačno je bilo tako i s onim izgubljenim ‘originalima’ – pisanim ponajviše beneventanom a od česti minuskulom, i to na ‘talijanskoj’ pergameni... To pak znači, da su ovi falsifikati postali najdocnije oko polovine XIII veka. Ovaj pak krupni fakat pouzdano dokazuje, da je već pre polovine XIII veka postojala latinska redakcija *Letopisa Popa Dukljanina*.”⁵⁴ Posebno je važno Šišićevo uspoređivanje ovoga izvora sa *Sumpetarskim kartularom*. Na listu XIV.A i XIV.B toga kartulara nalaze se, prema Šišiću, “dva pripisa, pisana goticom XIV veka”.⁵⁵ D. Mandić misli da je pripis unesen za prijestolnih borbi iza smrti Ladislava IV.

⁵² Nikola Banašević, *Letopis popa Dukljanina i narodna predanja*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1971, str. 142.

⁵³ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 104, 180-181. Usp. i N. Banašević, *Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja*, nav. dj., str. 268.; E. Peričić, *Sclavorum*, nav. dj., str. 141-175.; M. Kurelac, *Narativni*, nav. dj., str. 326. D. Mandić je upozorio da pismo latinske redakcije u Vatikanu “ima sličnosti s vlastoručnim rukopisom Ivana Lučića iz mlađih dana, pa valja uzeti, barem kao najvjerojatnije, da je Lučić taj rukopis prepisao iz nekoga starijega podloška, koji se kasnije zagubio”. (D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 445.)

⁵⁴ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 47-48.

⁵⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 51. Usp. i Viktor Novak, *Supetarski kartular*. JAZU, Zagreb, 1952, str. 121.

Kumanca (+ 1290.) pa do izbora Karla Roberta Anžuvince godine 1308. Pisac je, prema D. Mandiću, upotrijebio veoma stari predložak iz posljednje četvrti XI. stoljeća u kojemu nije znao svaku riječ točno pročitati i prepisati.⁵⁶ U prvome naknadno unesenom zapisu u kartularu navode se podatci koliko je banova biralo hrvatskog kralja kad bi on umro bez nasljednika, a u drugome se zapisu dodaje: “Isti fuerunt bani in Croatia de genere Croatorum a tempore regis Suetopelegi usque ad tempus Sunimiri regis Croatorum...”⁵⁷ F. Šišić na temelju navoda o imenu ovoga kralja s pravom zaključuje: “Nema sumnje da je anonimni autor tog pripisa poznao *Letopis popa Dukljanina*.”⁵⁸ Držislav Švob je u svezi s tom Šišićevom tvrdnjom da se pisac pripisa s folije XIV. gdje se spominje kralj “Suetopeleg” koristio izvorom *Sclavorum Regnum* zaključio da je to “očito točno”.⁵⁹ Spomen je Svetopelega u *Sumpetarskom kartularu* nepobitan dokaz da je autor pripisa znao samo za neku latinsku redakciju u kojoj se jedino to ime navodi.⁶⁰

Činjenica da se ni u hrvatskoj ni u latinskoj redakciji izvora ne spominje na velikom teritoriju, koji izvor obrađuje, postojanje neke vjerske hereze (“patarena”, “bogumila”) posebno dokazuje da je prvobitni spis nastao najkasnije do kraja XII. stoljeća.

Latinska redakcija je također prerađivana i poslije njezine prvobitne verzije. M. Medini je na temelju analize latinskog jezika (u latinskoj redakciji) ovoga djela zaključio kako se latinski jezik prvih sedam glava razlikuje od latinskog jezika drugih glava djela.⁶¹ »Kad bi cijela latinska redakcija kronike, koju su nam Lucić u originalu, a Orbini u talijanskom prijevodu sačuvali, bila prijevod sa slavenskog od istog pisca, ne bismo

⁵⁶ D. Mandić, *Rasprave i prilozi*, nav. dj., str. 439.

⁵⁷ Juraj Marušić, *Sumpetarski kartular i poljička seljačka republika*. Književni krug, Split, 1992, str. 52.

⁵⁸ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 53.

⁵⁹ D. Švob, *Pripis Sumpetarskog kartulara o izboru starohrvatskog kralja i popis onodobnih banova*. Historijski zbornik, IX/1956, 1-4, 110.

⁶⁰ Razlike između ta dva izvora nisu posebno bitne. Međutim, kada bi i bio slučaj da se navedena dva izvora međusobno stvarno razlikuju, to bi samo osnažilo vjerodostojnost spisa *Ljetopisa popa Dukljanina*. Naime, u obama se izvorima u biti nalazi isti sadržaj o postojanju velikoga jedinstvenog kraljevstva u kojemu Hrvati zauzimaju samo dio teritorija.

⁶¹ M. Medini, *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*. Rad HAZU, knjiga 273, Zagreb, 1942, str. 135.

mogli protumačiti razlike u jeziku latinskog teksta između prvih glava i glava 38-47 u kojima se pripovijeda povijest dukljanskih vladara od Vojslava do kneza Radoslava. U ovim glavama imamo izričaja i konstrukcija kojih prije toga u kronici ili uopće nema ili, ako ih ima, rijetko dolaze, i to ponajviše na mjestima koja imaju znakova kasnijeg prerađivanja. Čak su i geografski i etnografski nazivi drugovačiji... Kako između zadnjih glava *Kronike* i prvih nema kontinuiteta ni u jeziku ni u geografskim nazivima, tako i sadržaj ukazuje na prijekid u pripovijedanju.⁶²

Ovaj se spis u literaturi naziva ljetopisom (kronikom) što je pogrešno jer se u njemu stvarno opisuje redoslijed vladara.⁶³ F. Šišić upozorava da je nekoliko vladara u tom djelu, od prvog Stroila pa do posljednjeg Radoslava, dakle u trideset i sedam koljena, “prosto jedno jedino genealoško stablo”.⁶⁴ Ovo Šišićevo mišljenje nije točno u odnosu na izlaganje prvobitne hrvatske redakcije. U hrvatskoj redakciji ne postoji kontinuitet vladara iz samo jedne kraljevske dinastije. Taj se kontinuitet jedne loze prekida u VII. glavi hrvatske redakcije kad su zavladała dva kralja koja nisu bila iz Ratimirova roda. U IX. glavi hrvatske redakcije ne navodi se za Budimira da je bio sin Satimira (Satamira), kako to piše u latinskoj redakciji iste glave.

Hrvati u obje redakcije spisa zauzimaju samo jedan manji dio od cjelokupnog teritorija. Hrvatska redakcija glave XX. navodi kako u doba kralja Cepimira “izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeh ulizovati u hrvacku zemlju”. U latinskoj redakciji iste ove glave rečenica glasi: “Eo tempore venerunt Alamani et ceperunt Istriam caeperuntque intrare Croatiam.”⁶⁵ Iz navedenoga je očito da su Hrvati bili smješteni na širem teritoriju nekadanje Liburnije, odnosno Donje Dalmacije. U glavi se devetoj priča da je Budimir razdijelio svoje kraljevstvo na Primorje i Zagorje. “Od Dalme do Valdemina prozva Hrvatse Bile, što su Dalmatini Nižnji...” Vjekoslav Klaić iz toga opisa zaključuje da je Bijela Hrvatska “sezala... od Duvanjskog polja na sjever do

⁶² M. Medini, *Starine dubrovačke*, nav. dj., str. 30-31.

⁶³ N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 48.; Mijušković, *Ljetopis*, nav. dj., str. 30.

⁶⁴ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 176.

⁶⁵ Vladimir Mošin (priredio, napisao uvod i komentar), *Ljetopis popa Dukljanina*. Matica hrvatska, Zagreb, 1950, str. 60-61.

Vinodola”.⁶⁶ U glavi XV. spisa iznose se događaji iz doba kad se “Donji Hrvati” odvrgoše od kralja Kanimira, a kralj tada skupi “vojske svrhu istri(ja)nske zemlje i u Bosnu gornju i pojde na nje”. Sve navedeno znači da su Hrvati mogli biti samo dio Goto-Sklavina koji su prvobitno zauzeli teritorij Donje Dalmacije. F. Šišić posebno ističe da se u tom djelu češće spominje “u ranijoj česti *Letopisa* Bosna, i to ponajviše u vezi s Belom Hrvatskom, a dosta malo i s Crvenom Hrvatskom. Tek u docnije vreme od kraja XI. veka dalje, Bosna sve više dolazi u tešnje veze s Dukljom.”⁶⁷ F. Šišić je posebno istaknuo važnu činjenicu da su svi dubrovački ljetopisci Dukljaninove vladare tretirali kao bosanske kraljeve, a ne zetske (dukljanske).⁶⁸ Treba istaknuti da se u ovom izvoru stvarno najviše opisuje vladavina u planinskom zaleđu nekadanje rimske provincije Dalmacije, posebno u Bosni i njoj najbližim područjima. O tom prostoru u navedenim stoljećima mi gotovo ništa ne znamo, a to onda dopušta mogućnost da je pričanje u izvoru vjerodostojno dapače i u imenima vladara, posebno za razdoblje VI., VII. i VIII. stoljeća. Važnije od navedenoga je ova činjenica: Izvor opisuje genealogiju gotosklavinskih vladara velike zajedničke države koja se tretira kao kraljevina. Dakle u ovom vrelu ne opisuje se vladare Bijelih Hrvata, i to zato što su oni bili samo dio zajedničkog kraljevstva smješteni u svojoj posebnoj banovini, zbog čega su ti vladari bili do raspada zajedničke države samo banovi nad kojima su vladali gotoslavenski kraljevi.

U ovom spisu navode se imena svih vladara (osim četvorice), a za mnoge se navodi broj godina kraljevanja, a ponekad i broj mjeseci. Ti se navodi nisu mogli temeljiti samo na narodnom pamćenju, već i na nekim starijim pisanim vrelima. Neki su autori (F. Šišić, a kasnije detaljnije Borislav M. Radojković) upozorili da postoje velike podudarnosti između djela *De administrando imperio* i *Sclavorum Regnum*, a to bi mogla biti samo potvrda da su se oba autora služila istim starijim izvorima.⁶⁹ Stano-

⁶⁶ V. Klaić, *Crvena Hrvatska i Crvena Rusija*. Hrvatsko kolo, knj. VIII, M H, Zagreb, 1927, str. 112.

⁶⁷ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 174.

⁶⁸ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 60.

⁶⁹ Radojkovićevo osamljeno mišljenje da se autor ovoga vrela služio Porfirogenetovim djelom ne može se prihvatiti niti kao pretpostavka. (B. M. Radojković, *Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka*. Istorijski zapisi, godina XV, knjiga XIX, sv. 1, Titograd, 1962, str. 408–411.)

je Stanojević je, nakon kraćeg istraživanja u Italiji, zaključio da se autor vjerojatno služio *Žitijem sv. Benedikta*, Pavlom Đakonom, *Montekasinskom kronikom*, a možda Jordanesom i drugim kronikama koje je mogao naći u montekasinskom samostanu, odnosno u Italiji pa čak i u našim zemljama.⁷⁰ Jovan Kovačević posebno upozorava na mnogobrojne analogije između ovoga spisa i drugih srednjovjekovnih povijesnih djela.⁷¹ N. Radojčić je dokazao da se autor prvobitnoga izvora nije služio (kako su tvrdili Lj. Hauptmann i J. Kelemina) jednom hunskom povijesti jer je to djelo kao cjelina nastalo “nesumnjivo posle *Barskog rodoslova*”.⁷² Zbog te činjenice otpada i pretpostavka nekih pojedinaca koji identificiraju Totilu iz ovoga izvora s hunskim Atilom. Prema N. Radojčiću, pisac je “zabeležio našu narodnu tradiciju, ali sjedinjujući je s tuđom, prihvaćenom iz istoriskih i bogoslovskih sastava”.⁷³

Različita su mišljenja dokle se slažu hrvatska i latinska redakcija. Prema mišljenju Nade Klaić tekstovna je “veza i ovisnost između oba izvora u glavama koje su zajedničke – a to su prva do uključivši trinaestu – očita i nesumnjiva”.⁷⁴ Realno je zaključivanje S. Antoljaka da se

⁷⁰ St. Stanojević, *O prvim glavama Dukljanskog Letopisa*. Glas Srpske kraljevske akademije, CXXVI, drugi razred 69, Beograd-Zemun, 1927, str. 101. N. Radojčić drži da dokazi koje navodi Stanojević nisu sigurni, ali napominje kako je nedvojbeno “piscu bio poznat *Život sv. Benedikta*, iz koga je pomen smrti Totiline, ali taj je bio čitan i van Montekasinskog manastira.” (N. Radojčić, *Kronika popa Dukljanina-povodom članaka P. Rovinskog i St. Stanojevića*. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Beograd, 1927, knjiga sedma, str. 306-307.)

⁷¹ J. Kovačević, *O uvodu Barskog rodoslova*. Zbornik za društvene nauke Matice srpske, Novi Sad, 1956, sv. 13-14, str. 69-70.

⁷² “Sa Simonom de Keza zaista se neće uspeti, i to ne samo zbog sadržine prvih glava njegova dela, tako i toliko različitih od početaka *Barskoga rodoslova*, nego i zbog njegova odnosa prema izvorima koje je upotrebio u uvodnim glavama svoje istorije Mađara. Oni su, naime, velikim delom savremeni ili pozniji od *Barskoga rodoslova*, dok je sam Simon de Keza pisao...oko sto godina posle barskoga rodoslova, i to pisao, po svoj prilici, celo delo, a ne samo njegov zadnji deo. Ako je tako, kao što izgleda da jeste, onda mlađi izvor ne može biti podloga starijem od sebe.” (N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 45.)

⁷³ N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 73.

⁷⁴ N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 21.

hrvatska redakcija, koja završava s 1089., poklapa s latinskom redakcijom “samo djelomično do XXIII. poglavlja, a onda se sasvim razilaze i vremenski a i sadržajno”.⁷⁵

Neprekinuti kontinuitet prvih sedam glava ovoga spisa u hrvatskoj redakciji grubo se prekida tek u osmoj glavi pripovijedanjem o Konstantinu (Ćirilu) iz IX. stoljeća koji se ni po dotadanjem vremenskom redosljedju samoga spisa tu nikako ne može smjestiti. Neki autori (Kosta Nikolajević) drže da od narednih glava, u kojima se opisuje kristijanizacija, počinje posebni dio djela koji je mlađeg postanja.⁷⁶ Češki slavist Lubomír E. Havlík također misli da je dio spisa, počevši od glave osme zaključno s glavom desetom, posebna jedinstvena cjelina.⁷⁷ Zanimljivo je da i F. Šišić, koji inače ovo djelo tretira kao jednu cjelinu, dopušta mogućnost da ga se “iz praktičnih razloga... s obzirom na sadržinu” može podijeliti na dva ili čak tri dijela.⁷⁸ Vojislav P. Nikčević je na temelju “istorijske analize i posrednog zaključivanja” ustvrdio da je djelo sastavljeno iz triju dijelova. On prvi dio (*Libellus Gothorum*) u kojemu se “opisuje ‘gotsko-slovenska’ genealogija do X vijeka” datira “moguće već s kraja X. stoljeća”.⁷⁹

⁷⁵ S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.* Knjiga prva, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1992, str. 19.

⁷⁶ E. Peričić, *Sclavorum regnum*, nav. dj., str. 126.

⁷⁷ Lubomír E. Havlík, *Dukljanska kronika a Dalmatská legenda.* Čehoslovačka akademija, Prag, 1976, str. 10, 46-85. Havlíkov je rad vrlo vrijedan, posebno o glavama VIII. i IX., pa je šteta što se u njemu potkrao veliki broj pogrešaka u oznaci imena i naslovima djela. Na jednom je mjestu (u bilješci 1.) autor Ferdi Šišiću pripisao rad Kerubina Šegvića. Usp. i Muhamed Hadžijahić, *Das Regnum Sclavorum als historische Quelle und als territoriale Substrat.* U: *Südost-Forschungen* (München), svezak XLII. za 1983, str. 15.

⁷⁸ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 108-109.

⁷⁹ V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik*, nav. dj., str. 210.

II.
UVOD
U
LATINSKU REDAKCIJU *LJETOPISA POPA DUKLJANINA*

Određeno vrjednovanje *Ljetopisa popa Dukljanina* omogućuje i sadržaj uvodnog dijela u njegovu latinsku redakciju. Latinska redakcija, koja se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana*, počinje ovako:

Auctor ad lectorem.

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Dioclitanae ecclesiae, necnon et a pluribus senioribus, maxime a iuvenibus nostrae civitatis, qui non solum in audiendo seu legendo, sed (etiam) in exercendo bella – ut iuvenum moris est– delectantur, ut “Libellum Gothorum” quod latine “Sclavorum” dicitur “regnum”, quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi, fraterna coactus charitate, parere studui. Verum tamen nullus legentium credat, alia me scripsisse praeter ea, quae (legi et) a patribus nostris et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi.

Hrvatski prijevod navedenoga latinskoga teksta:

Pisac čitaocu

Zamoljen od vas, u Kristu ljubljena braćo i časni svećenici svete nadbiskupske stolice Dukljanske crkve, kao i od mnogih staraca, a najviše od omladine našega grada (Bara), koja se naslađuje – kako to biva kod mladih ljudi - ne samo slušanjem ili čitanjem o ratovima, već i učestvovanjem u njima, da prevedem sa slavenskog jezika na latinski spis o Gotima, što se latinski zove Regnum Sclavorum, u kojem su opisana sva djela i ratovi njihovi, iako sam (ovim radom) svoju starost opteretio, ipak sam se potrudio, prinuđen bratskom ljubavlju, da udovoljim vašoj želji. Ali neka nitko od čitalaca ne pomisli, da sam napisao ma šta dru-

go, osim onoga što sam (čitao) i čuo pričati od naših otaca i vremenih staraca kao pravu istinu.⁸⁰

Uvod u latinsku redakciju, koja se nalazi u *Narodnoj biblioteci Srbije* glasi:

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus, ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Dioclitanae ecclesiae, nec non et a pluribus senioribus: maxime vero a iuvenibus nostrae civitatis, qui non solum in audiendo seu legendo, /etiam?/ in exercendo bella – ut iuven-tutis moris est delectantur, ut libellum Gothorum, quod latine Sclavorum dicitur Regnum, quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferrens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi, fraterna coactus caritate, parere studui. Verumtamen nullus legentium credat, alia me scripsisse, quod ea quae patribus nostris, et antiquis senioribus veridica naratione referre audivi.⁸¹

Hrvatski prijevod navedenoga latinskoga teksta:

Zamoljen od vas, u Kristu ljubljene braće i časnih svećenika svete nadbiskupske stolice Dioklitijanske crkve, kao i od mnogi odraslih, a najviše, pak, od mladića našega grada koji se zabavljaju ne samo slušanjem i čitanjem o ratovima nego i sudjelovanjem u njima – kako to i jest običaj mladih – da sa slavenskoga na latinski jezik prevedem knjižicu Gota (libellum Gothorum) koja se na latinskome naziva Sclavorum regnum (sic!), u kojoj su zabilježeni svi njihovi pothvati i ratovi, potrudio sam se, potaknut bratskom ljubavlju, a opterećujući svoju vlastitu starost, udovoljiti vašoj želji. Neka nitko, međutim, od čitatelja ne pomisli da sam išta drugo napisao osim onoga što sam čuo od naših očeva i vremenih staraca da prenose kao istinitu priču.⁸²

⁸⁰ Citirani latinski tekst i njegov hrvatski prijevod uvoda doneseni su prema izdanju V. Mošina, *Ljetopis popa Dukljanina*. Nav. dj., str. 39.

⁸¹ Podcrtane su riječi koje se u beogradskome rukopisu razlikuju od iste latinske redakcije u Vatikanu, čak i u slučaju kad se radi i o ispuštanju samo jednog slova.

⁸² Na prijevodu ovoga latinskog uvoda na hrvatski jezik zahvaljujem prof. Željku Rapaniću.

F. Šišić ističe da u rimskom rukopisu (a prema tome i u Lučićevu i u Črnčićevu izdanju) nedostaje u citiranom uvodu riječ “lessi” (“čitao”), ali da je on donosi zato što ju je očuvao Orbini.⁸³ D. Mandić latinski završetak uvoda prevodi da je pisac zapisao samo ono što je “čuo pričati od naših otaca i negdašnjih staraca kao pravu istinu”.⁸⁴ S. Mijušković je kraj uvoda preveo u smislu da je njegov pisac zapisao samo “kazivanja naših (crkvenih) predšasnika i davnašnjih patricija, koja kazivanja su istinitim pripovijedanjem doprla do mene”.⁸⁵

⁸³ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 106.

⁸⁴ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 455.

⁸⁵ Slavko Mijušković, *Barski rodoslov*. Objavljeno u zborniku Sima Ćirković - Bogumil Hrabak – Nikola Damjanović – Đuro Vujović – Ljubo Živković, *Bar grad pod Rumijom*. Prilog: Barski rodoslov. Bar, 1984, str. 173-174. N. Banašević se ne slaže sa smislom dosadanih prijevoda u svezi s rečenicom iz uvoda: “a patribus nostris et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi.” On predlaže sljedeće: “Reči *patres* i *seniores* na kraju Dukljaninova Uvoda mogle bi imati značenja na koja se nije dosad mislilo, mada se ona mogu naći u latinskim tekstovima srednjega veka. Naveli smo već rečenicu iz Neniusova uvoda u *Historia Brittorum*, kojom se on poziva na hronike *sanctorum patrum* i na tradiciju *veterum nostrorum* i tom prilikom rekli da je i reč *traditio* označavala pisana dela... Dukljaninovi *patres nostri* mogli bi dakle biti ‘hrišćanski oci’ uopšte, koji su pisali razne istorije, hronike i biografije, a ne samo njegovi ‘predšasnici’ u Baru. Njima se ne pridaje uvek epitet *sancti*... S tim bi se slagalo i jedno novo značenje reči *antiqui seniores*. Pošto se i na njih proteže konstrukcija sa glagolom *legi*, to ne bi one označavale, ‘vremešne starce’, niti ‘davnašnje patricije’ nego takođe stare crkvene pisce, odnosno prepisivače... U Dukljaninovom manastiru nije nikada bilo toliko učenih kaluđera *in omni scientia scripturarum* koliko ih je bilo u čuvenoj opatiji nemačkog grada Fulde, koji bi zasluživali ovakvu titulu *seniores*, ali se *Letopis* oslanjao svakako na neku *tradiciju* (uzimam i tu reč u značenju koje je ranije imala), tj. na neke ranije *spise*. Posle ovoga nije isključeno da je u prvobitnom tekstu Dukljaninove rečenice Uvoda bio samo glagol *legi*, a da je neki prepisivač, zbog višestrukog značenja reči *seniores*, dodao glagol *audivi*, koji je u sačuvanom rukopisu prevladao, ostavši sam... Mislim da je pogrešno prevesti *seniores antiqui* tautologijom, ‘sedi starci’ jer *antiqui* znači ‘negdašnji’, ‘drevni’, a kako, negdašnji starci ne mogu u sadašnjem vremenu pripovedati, to nije tačno prevedena ni reč *narrant*...” (N. Banašević, *Letopis*, nav. dj., str. 28-30.) U svezi s ovim Banaševićevim mišljenjem treba napomenuti da glagol “legi” navodi

Nepobitno je mišljenje K. Šegvića (izneseno davne 1932. godine) da u ovom uvodu pogriješno stoji *regnum* (kraljevstvo) umjesto *regum* (kraljeva). On taj pasus točno prevodi: "... da vam iz slavenskog jezika prevedem na latinski knjižicu kraljeva gotskih, što se latinski kaže slavenskih..." K. Šegvić ističe da uobičajeni prijevod stoji u suprotnosti "sa gramatičko sintatičkim pravilima" i svoj prijevod ovako objašnjava: "Onaj *quod* latine dicitur itd. ne odnosi se na libellum, nego na Gothorum. Da je pisac mislio na libellum, bio bi napisao *qui* latine dicitur, jer je libellum ak. u nominativu libellus, muškoga roda. Za to onaj *quod* se odnosi na Gothorum i tumači riječ Gothorum govoreći, latine dicitur Sclavorum: Goti se latinski zovu Slaveni. Ostaje inače bez smisla i ona druga zamjenica: *eorum*. Ako pak čitamo: ut libellum Gothorum, *quod* latine dicitur Sclavorum, *regum*, onda je posve razumljivo, što slijedi: *quo* (t.j. libello, a ne: regno) *omnia gesta ac bella eorum* tj. *regum, scripta sunt*: u kojoj su knjižici napisana sva njihova tj. kraljeva, djela i ratovi. Ako čitamo onako, kako čitaju spomenuti izdavači: ut libellum Gothorum, *quod* latine dicitur: *Sclavorum Regnum*, *quo omnia gesta ac bella eorum* (čija?) *scripta sunt*: da knjižicu Gota, što se latinski zove Slavena kraljevstvo, u kojoj su napisana sva njihova djela i ratovanja, onaj 'njihova' se odnosi onda na Slavene ili Gote. Ovakovo čitanje se ne slaže sa sadržinom *Ljetopisa*, jer su navedena djela i ratovi kraljeva (a ne Slavena) redom po genealogiji; protivi se i naslovu što ga je Marulić dao svojem latinskom ekscerptu hrvatske redakcije: *Regum Dalmatiae gesta*. Ne kaže: *Regnum Dalmatiae et Croatiae*, niti *Sclavorum, Dalmatinorum* ili *Croatorum* ili *Gothorum... gesta et bella* ili samo *gesta*. Nego *Regum gesta*=djela kraljeva. Dakle dukljanski svećenik u uvodu tumači ime Got, te veli, da se Got na latinskom jeziku zove Slav."⁸⁶

samo Orbini u svome talijanskome prijevodu. Međutim, ova je riječ vjerojatno Orbinijev umetak, kako se može zaključiti i iz činjenice da se ona ne navodi ni u jednoj od obje sačuvane latinske redakcije (u Vatikanu i u Beogradu). Međutim s pravom ističe N. Radojčić da nema sumnje da su u ovom djelu "upotrebljeni i pisani izvori". (N. Radojčić, *Šišić F., Letopis*, nav. dj., str. 170.)

⁸⁶ K. Šegvić, *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splitsanina*. Nastavni vjesnik, knj. XL. za 1931/1932, str. 24-25. V. P. Nikčević ističe da latinsku "imenicu *litera, ae, f* treba shvatiti ne samo u značenju pismo, već i kao spis, rukopis, pa i jezik". (V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik*, nav. dj., str. 210.)

U citiranom je uvodu posebno važan navod “*libellum Gothorum, quod latine Sclavorum dicitur...*”. Iz navedene je stilizacije očito da se nije moglo jasnije identificirati Gote i Sklavine. Mišljenje da se naziv Goti u izvoru koristi za razdoblje do pokrštavanja doseljenika nije točno. “Inače se ,*Spis o Gotima*‘, kad bi u njemu o Gotima bilo reči samo u prvih 4-5 glava, ne bi tako zvao. Dukljaninovi Goti ostaju, dakle, Goti i onda kada prime krštenje. Pa već sam naslov ,*Spis o Gotima*‘ bio bi nemogućan ako se uzme reč Got u značenju jeretika ili neznabošca. *Libellus Gothorum* bio bi onda ,*Spis o jereticima*‘, sa čijim bi delima i ratovima barski sveštenik imao volju da upozna svoju sabraću sveštenike i barsku mladež, koja bi imala da se naslađuje delima tih jeretika i neznabožaca. Već iz ovoga proizlazi da izraz ,Goti‘ kod Dukljanina mora da ima drugo značenje... Iz predgovora *Letopisa* vidimo da Dukljaninovo ,*Slovensko kraljevstvo*‘ znači toliko isto koliko i ,*Gotsko kraljevstvo*‘ (,*Libellum Gothorum*‘ quod latine ,*Sclavorum*‘ dicitur ,*regnum*‘). Prema tome, Sclavi i Gothi kod Dukljanina znače jedno i isto, to su sinonimi.”⁸⁷ Međutim, ne izgleda uvjerljivo Radojkovićevo zaključivanje da oznaka Got nije imala etnički, nego primarno crkveno-politički smisao.⁸⁸ Kao posebno važnu činjenicu treba istaknuti da tu identifikaciju nije izmislio ‘pop Dukljanin’. “Jasno je da izjednačavanje Gota i Slovena nije originalna zamisao pisca *Barskog rodoslova* niti njegovog izvora u slovenskom tekstu *Libellus Gothorum*. To je plod poznatog manira vizantijskih pisaca još od VI. vijeka, kada oni miješaju antičke Gete, Skite i Gote. Prvi je Gete, tj. Gote identifikovao sa Slovenima Teofilakt Simokata (oko

⁸⁷ B. M. Radojković, *Političke prilike u Srba od doseljenja na Balkansko Poluostrvo do kraja X. veka*. Beograd, 1940, str. 16, 20. Usp. i: Damjan Pešut, *Goti koji su i Slaveni (Gothi qui et Sclavi)*. Migracijske teme, XIII/1997, 4, str. 295-334.

⁸⁸ “Iz spisa arhidakona Tome vidimo da je latinski dalmatinski klir držao da je Metodije izmislio ,gotska pismena‘ (,Dicebant enim goticas litteras a quodam Methodio... repertas‘)... Najzad, sad možemo s pouzdanošću reći da je *Libellus Gothorum* bio napisan ,goticom‘, tj. glagoljicom, i da je i sam pop Dukljanin bio ,Got‘, to jest pop ,glagoljaš‘ – *Dukljaninovi Goti* – to su ,glagoljaši‘ (,Gotičari‘ = *Goti*),... Postanak naziva Goti bio je dakle, po našem mišljenju, u vezi sa vrstom pismena kojima su bile pisane crkvene knjige kod Hrvata i Srba u Dalmaciji... Za njega kao katoličkog sveštenika u Dalmaciji nacionalno obeležje nije imalo toliku važnost kao versko.” (Radojković, *Političke prilike*, nav. dj., str. 21-22.)

570. - 640.), a zatim patrijarh Fotije (oko 860.) u dopunama *Simokatine istorije*. U Vizantiji veoma mnogo čitano djelo *Teofanova hronografija* (oko 812.) izjednačuje Skite-Hune-Gote, a u X. vijeku njegov nastavljač poistovećuje Srbe i Hrvate sa Skitima, itd. Pod uticajem ovakvih istorijskih koncepcija lako je moglo doći da se u *Libellus Gothorum* izjednače Sloveni i Goti... Slične ideje imao je i Toma, arhiđakon splitski u svojoj *Historia Salonitana* (oko 1260.) kada izjednačuje Slovene i Gote, a Srbiju (Rašku) smatra gotskom zemljom...⁸⁹ S. Mijušković naglašuje da se pojava riječi Goti kao sinonima za Sclavi uvriježila ne samo u srednjem vijeku, nego i poslije, a da se javlja i u literaturi XVII. stoljeća.⁹⁰ Šišić

⁸⁹ J. Kovačević, *Istorija Crne Gore*, nav. dj., str. 373. O identifikaciji Sklavina i Gota u staroj historiografiji detaljnije je pisao F. Šišić. (F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 116-121.) F. Šišić naglašuje da je u Dalmaciji identifikacija Gota sa Slavenima poznata već u legendi o svetom Dujmu koja je, kako on misli, napisana “verovatno najdocnije još u X. veku”. (F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 110.)

⁹⁰ S. Mijušković, *Letopis*, nav. dj., str. 82. To mišljenje treba dopuniti u smislu da je najizazovnije tekstove o Gotima kao Slavenima u hrvatskoj historiografiji napisao Ignjat Đurđević, i to u XVIII. stoljeću. Đurđević u svojim spisima obrazlaže da su Goti isto što i Geti, odnosno da su Slaveni. Prema Đurđeviću *Codex Argenteus* nije Vulfilin prijevod na germanski. On ističe da su ostatci jezika, koji se pripisuje krimskim Gotima, neznatni i da sadrže samo dvije-tri germanske riječi. (I. Pudić, nav. dj., str. 150-161, 181-199.) Identifikacija Slavena s Gotima javlja se i u tijeku XIX. i XX. stoljeća. Simeon Končar je 1910. analizirao nekoliko izvora kojima je pokušao dokazati da stari Goti nisu nestali, nego su oni Goti koji su poslije nazvani Slavenima. Prema njemu je Jordanesovo pisanje o germanskom podrijetlu Gota i njihovu dolasku sa sjevera bajka. On zaključuje da su tzv. seobe Slavena u stvarnosti bile provale oružanih skupina na teritorij Rimskoga Carstva. (S. Končar, *Goti i njihov vladika Ulfila*. Brankovo kolo /Sr. Karlovci/, XVI/1910, 7, 404.-405.; XVI/1910, 8, 120-121.; XVI/1910, 9, 137.-138.; XVI/1910, 10, 153.-155.; XVI/1910, 11, 170.-171.) Radivoje Pešić ističe kako je sigurno da se povijest Gota formirala na zemlji koja je pripadala Slavenima. “Logično je da ovaj narod nije bio homogen i da su određene grupacije govorile svojim jezikom, u zavisnosti kojoj su naciji pripadale. To objašnjava i zašto su se Goti tako lako podělili u dve grupe. Moguće je da se slovenski deo... uputio ka zapadu i učinio bazu Ostrogota, dok je druga polovina nazvana Visigotima, bila sačinjena od Germana, Gala, Alana, Ilira i ostalih. Goti nisu imali homogen jezik zato što su (jezički) asimilovani za-

ističe da su Romani (Latini) u dalmatinskim mjestima i u tijeku XI. st. držali glagoljicu u Hrvata gotskim pismom, a njihov jezik slavenskim.⁹¹

Iz citiranoga uvoda proizlazi da je “autor” *Ljetopisa* katolički svećenik, koji živi u gradu Baru i koji, da bi udovoljio željama onih što su ga zamolili, prevodi spis s izvornika na slavenskom jeziku na latinski. O mogućnosti tumačenja dijela uvoda o tome je li “pop Dukljanin” u starosti preveo na latinski svoj spis iz mladosti napisan na slavenskom ili je prvi dio toga djela, koji je bio napisan na slavenskom, postojao kao samostalan izvor, mučila je i neke prve istraživače.⁹² Tvrđnja da je prvobitno postojao latinski original potpuno je besmislena i zato što sam prevoditelj (i redaktor) *Ljetopisa* to poriče. “Da je pak *Kronika hrvatska* mlađa od *Ljetopisa*, ne bismo imali objašnjenja, zašto bi hrvatski prevodilac, koji inače vjerno prati *Ljetopis*, izostavljao predgovor; napose, zašto bi u IX. poglavlju ispustio odsjek o dukljanskim biskupijama, koji je bio posebno znamenit za Duklju, u kojoj su pisani i *Ljetopis* i *Kronika hrvatska*. Ako pak uzmemo, da je *Ljetopis* mlađi, i da u prva 23 poglavlja prevodi *Kroniku hrvatsku*, tada nam sve postaje jasno. Pop Dukljanin napisao je svoj predgovor, kada je prevodio *Kroniku hrvatsku*, dakle poslije nego je ta bila napisana, pa pisac *Kronike hrvatske* nije mogao u svom djelu donijeti predgovor *Ljetopisa*, jer taj nije ni postojao, kada je hrvatski glagoljaš sastavljao svoju *Kroniku*.”⁹³ Milan Šufflay posebno je upozorio na neodrživost Šišićeva mišljenja kako je pop Dukljanin spis *Sclavorum Regnum* napisao u mlađim godinama na slavenskom. “Nu razlaganje Šišićevo o libelu ne čini mi se vjerojatnim iz jednostavnog razloga što tekst ljetopisa glasi: libellum Gothorum, quo omnia gesta et bella scripta sunt. U slučaju da je taj libel načinio prevodilac, umjesto ,scripta

visno od zemlje kojoj su pripadali, odnosno osvajali.” (Radivoje Pešić /prijevod i komentari/, *Velesova knjiga*, I. dio, izdanje: Pešić i sinovi, Beograd, 1997, str. 63.)

⁹¹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 112.

⁹² Usp.: Ivan Kukuljević Sakcinski, *Kronika hrvatska iz XII. vijeka*. Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, knj. I, Zagreb, 1851, str. 2.; I. Črnčić, *Popa Dukljanina*, nav. dj., str. XVIII.

⁹³ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 455-456. Usp. i Vladimir Markotić, *Chronological priority of the croatian and latin versions of “The Chronicle of the Priest of Dioclea”*, Journal of Croatian Studies (New York), vol. 23 za 1982, str. 40-43.

sunt' stajalo bi bez dvojbe: „descripsi'.”⁹⁴ Sasvim je realno zaključiti da je ovaj spis, odnosno njegov prvi dio, postojao prvobitno napisan na slavenskom kao samostalno djelo, koje je pop Dukljanin preveo na latinski tako da ga je sam dopunio i proširio prema onomu što je (čitao) i slušao.

⁹⁴ M. Šufflay, *Hrvatska u svjetlu svjetske historije i politike*. Zagreb, 1928, str. 58.

III.

SADRŽAJ I KOMENTAR HRVATSKE REDAKCIJE VRELA

1.

I. GLAVA

U ime Boga svemogućega tvorca neba i zemlje

Kraljujući cesar u gradi basiligi cesarstva, u vrime u ko se bihu prosvitlili blaženi muži Jerman biskup i pristolja kapitulskoga i pristolja Kanužije Sabin biskup, i tolikoje počtovani i blaženi muž Benedik blizu gore Cicilijanske pribivaše, na lit gospodnjih trista i pedeset i sedam, i tada izide niki puk i mnoštvo ljudi od istoka, ki se zovihu Goti, ljudi tvrdi i golemo ljuti prez zakona kako divji; kim ljudem bihu gospoda tri bratinci, ki bihu sinove kralja Sviholada, kim bratincem biše ime: prvomu Bris, drugomu Totila, tretomu Stroil.

F. Šišić riječi “u gradi basiliji” drži glosom, a tekst je, kako on misli, izvorno trebao glasiti: “Kraljujući cesar Basilij u gradi cesarstva...”⁹⁵ M. Medini se u svezi s tim Šišićevim mišljenjem s pravom pita: “Ali otkle dolazi ime cara Basilija, koji s Gotima nije imao nikakve sveze?... Dukljanin spominje, samo Emanuela, koji je bio njegov suvremenik (1143.-1180.). Isti je valjda uzrok zašto se spominje car Bazilij u gl. I. i u gl. 36. i 38: on je bio na vlasti kad je trebinjski kroničar pisao. Jedino tako može se razumjeti ono: ‘Kraljujući cesar Basilij u gradi cesarstva’, no tada dakako te riječi ne mogu se odnositi na događaje, kojima kronika počinje, već je datum kad je pisac počeo svoju kroniku. On je počeo invokacijom i datiranjem onako kako su se u ono doba počimale isprave.”⁹⁶ V. Mošin ispravlja Šišićevo mišljenje u smislu da “grad basiliji” točno odgovara latinskom “urbs Constantinopolitana”, odnosno da se ovdje radi o carskom dvoru u Bizantu.⁹⁷ U latinskoj se redakciji te prve glave

⁹⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 423.

⁹⁶ M. Medini, *Kako je postao*, nav. dj., str. 155.

⁹⁷ V. Mošin, *Ljetopis*, nav. dj., str. 40.

spominje kako je u Carigradu vladao car Anastazije, a na Rimskoj stolici sjedio papa Gelasije. Te se dvije osobe ne spominju u hrvatskoj redakciji. U latinskoj redakciji vatikanskog rukopisa stoji “dok je u Rimu stolovao papa Gelazije Drugi” (“Gelasio Papa Secundo”), a ovaj je papa bio na rimskoj stolici od 1118. do 1119.⁹⁸ “Car Anastasije (od 11. aprila 491. do 9 jula 518.) i papa Gelasije I. (od 1. marta 492. do 19. nov. 496.) zaista su bili četiri godine i po savremenici, dok su kapuanski episkop Sv. German (od 516. + 30 okt. 541.) i kanusiski episkop Sv. Savin (od 514.- +9 febr. 556.), pa i sam čuveni Sv. Benedikt (* o. 480., opat na Monte Kasinu od 529. + o. 543.), toliko mlađi da ih se ne može dovesti u svezu s vladanjem cara Anastasija, a naročito ne s pontifikatom pape Gelasija I.”⁹⁹ N. Radojčić zaključuje da je autoru ovoga spisa više bilo stalo do toga “da sačuva uobičajenu shemu, nego da utvrdi tačno savremenost” i dodaje da sve navedene osobe ne dijeli veliki vremenski razmak.¹⁰⁰ U latinskoj redakciji rukopisa koja se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana* (sign. 6958) očito je uz papu Gelasija pogriješno napisana riječ “secundo”.¹⁰¹ Latinska redakcija *Ljetopisa* nastala je krajem XII. stoljeća, a da je čak i iz XIII. stoljeća, nije mogla svoga gotovo sebi suvremenog papu *Gelasija drugog* datirati u doba doseljenja GotoSklavina. Od odlučne važnosti može biti činjenica da M. Orbini, koji se služio latinskom redakcijom spisa, ne spominje uz papu Gelasija riječ “secundo”.¹⁰²

U hrvatskoj se redakciji prvi spomen Gota datira u godinu 357., a u latinskoj redakciji ta se godina ne spominje. F. Šišić ističe da te godine nema ni u Marulićevu vatikanskomu prijevodu i da je to Kaletićev

⁹⁸ S. Mijušković ističe da je i Lučić donio riječ „secundo“, kako i stoji u vatikanskom rukopisu, a da „Šišić tvrdi da ove riječi nema u vatikanskome rukopisu“. (S. Mijušković, nav. dj., str. 175.). U beogradskoj je latinskoj redakciji napisana riječ „primo“.

⁹⁹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 421. V. Mošin misli da su navedene osobe preuzete iz *Života sv. Benedikta*. (Mošin, nav. dj., str. 40.)

¹⁰⁰ N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 55.

¹⁰¹ Na prvoj stranici latinske redakcije *Ljetopisa*, koji se nalazi kao rukopis pod naslovom *Deocleanvs in vitis regvm Dalmatie et Croatie* u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu, kada se navodi papa Gelasije, prekrizena je riječ “secundo” i napisana “primo”.

¹⁰² M. Orbini, *Il regno degli Slavi*. Verlag Otto Sagner, München, 1985, str. 206.

“pripis”.¹⁰³ Ove godine nema ni u Marulićevu prijevodu koji se čuva u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu. Očito se radi o Kaletićevoj pogriješci u prepisivanju 357. godine koja je u oba Marulićeva latinska prijevoda prepisana kao 537. godina. Više autora, koji su se bavili tumačenjem te glave, drži da se dolazak Gota u Istru, Dalmaciju i Bosnu mogao dogoditi u doba osoba koje se spominju, a koje su živjele od kraja V. do sredine VI. stoljeća. Tako Mauro Orbini početak vladavine Gota u Dalmaciji i u susjednim predjelima datira u (oko) godinu 495. On zato redosljed kraljeva i započinje od Ostroila i datira ga u isto razdoblje.¹⁰⁴ F. Šišić pretpostavlja da se u spisu misli na provalu Gota u Italiju i Dalmaciju u razdoblju od 490. do 493. godine.¹⁰⁵ Lj. Hauptmann drži da doseljenje Gota prema ovom izvoru treba “doslovno uzeti između 492. i 496.”¹⁰⁶ Takva su mišljenja plod površna čitanja izvora i zato su potpuno pogriješna. Smisao riječi “izide niki puk”- Goti (u hrvatskoj redakciji “od istoka”, a u latinskoj redakciji “sa sjevernih strana”) nije u tome da su ti Goti tada doselili, odnosno započeli osvajanja. Oni se u doba življenja navedenih osoba pojavljuju kao moguća velika opasnost, ali se tada još nalaze u svojem dotadanjem prebitavalištu gdje nad njima vlada Sviholad (“Sfiholad”). Kad je on umro nasljeđuje ga, kako se priča u drugoj glavi, najstariji sin Bris i tada (uz njegovu privolu) druga dva brata Totila i Stroil skupiše vojsku i krenuše “od svoje didine” na osvajanje. Je li njihovo prebitavalište, iz kojega su oni tada krenuli u osvajanje, bilo u Panoniji ili na sjeveru Europe, nije posebno bitno za značenje ovoga izvora. M. Marulić, koji je u biti vjerno prevodio hrvatsku redakciju, ne spominje cara Anastasija /491. - 518./ i papu Gelasija I./492. - 496./). Marulićev prijevod ovoga pasusa na latinski glasi:

“Iustiniano partibus Orientis imperante anno Christiane salutis DXXXVIII, quo tempore Germanus, et Sabinus epi(scopi) erant vitae sanctitate nobiles, et Benedictus abbas Montis Cassini, Sfiolado Gothorum rege vita defuncto, Brisuis inter liberos eius natu maior successit in regno, reliqui duo Totila et Strojilus et ipsi dominandi cupidi ad alias

¹⁰³ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 383.

¹⁰⁴ M. Orbini, *Il regno degli Slavi*. Nav. dj., str. 204, 206, 240.

¹⁰⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 422.

¹⁰⁶ Ludmil Hauptmann, *Kroaten, Goten und Sarmaten. III. Die Gotische Tradition beim Popen Dukljanin*. Germanoslavica, Verlag Rudolf M. Rohrer, Brünn-Prag–Leipzig-Wien, III/1935, 3-4, str. 316.

prouincias sibi subiugandas animum intendunt.” (Za vladanja Justinijanova istočnim dijelovima carstva, godine 538. od kršćanskog Spasenja, u doba kad su bili u životu biskupi German i Sabin, poznati po svojoj svetosti, te opat Benedikt u Monte Cassinu, a poslije nego je umro gotski kralj Sfiolad, na prijestolje je stupio najstariji od njegove djece Bris. Ostala dvojica, Totila i Stroil, želeći i sami vlast usmjerili su svoje težnje na to da sebi podjarme ostale pokrajine.)

Osobe koje navode hrvatska redakcija i M. Marulić (u svojem prijevodu na latinski) živjele su uglavnom u prvoj polovini VI. stoljeća. Hrvatska redakcija identificira Gote i Sklavine pa se već i zbog toga ne može sa sigurnošću pojavu Gota iz ovoga izvora datirati s Gotima koji su se pojavili u posljednjem desetljeću V. stoljeća na teritoriju rimske Dalmacije. U drugoj glavi Kaletićeve hrvatske redakcije zapisana je godina 378. kao početak Stroilovih osvajanja. Međutim, M. Marulić (u objema sačuvanim primjercima prijevoda na latinski) umjesto navoda te godine datira ovako: “anno christianae salutis DXLVII.” Spomen Totile u ovom izvoru odnosi se na povijesnog Totilu što je očito iz navoda glave druge da je završio onako kako mu je prorekao sveti Benedikt. Ta činjenica potvrđuje da su obje godine iz Kaletićeve hrvatske redakcije umetnute od nekog prepisivača i zato ih Marulić s pravom ne navodi. Kad se Totilu iz ovoga izvora poistovjeti s poznatim gotskim vojskovođom Totilom iz razdoblja oko sredine VI. stoljeća, razumno je datirati i Ostroila u to isto doba. Marulić datira (pre)osvajanje nekadanje rimske Dalmacije od strane Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća. To potvrđuju i drugi povijesni izvori jer prema Prokopiju, upravo u to doba Sklavini (najvjerojatnije na nagovor Totile) stvarno se doseljuju. Nije povijesno potvrđen samo nevažan detalj da je te doseljenike vodio Stroil kao Totilin brat, ali je zato (iz Prokopija) sigurno da se to dogodilo u doba Totile. Toma arhidakon priča u biti isto o doseljenju Goto-Sklavina (“iz teutonskih i poljskih krajeva”) kao i ovaj izvor. On također smješta njihovo doseljenje u doba Totile. Spomen Totile ima povijesno opravdanje i u smislu koji Rački ističe: “Ovaj vladalac bijaše sbilja jedan od prvih junaka svoga naroda, pa si valjda tim steče spomen u kašnijih ljetopisac, u dalmatinskih pako iz onoga također razloga, što bješe svoga vojvodu Ilaufa poslao (549.) u Solin.”¹⁰⁷

O prevladavanju germanskog ili slavenskog etničkog elementa u Goto-Sklavina, koje opisuje izvor, moguće je zaključivati i iz analize

¹⁰⁷ F. Rački, *Ocjena starijih izvora*. Književnik, I/1864, 2, str. 217.

imena. Imena su vladara od početka do kraja pričanja u ovome djelu narodna. Glavna je poteškoća u rješavanju problematike imena (u prvoj, ali i u drugim glavama) toga izvora u tom što ne znamo kako su ta imena izvorno glasila jer su se mijenjala prepisivanjem. Tako je M. Orbini ime "Senuladus" promijenio u "Sueulado" što je F. Šišić donio kao Svevlad. S. Mijušković navodi da u vatikanskom rukopisu stoji *Senubaldi* i dodaje: "Ova Orbinijeva svojevolutna izmijenjena, koju je Šišić prihvatio, omogućila je razna lutanja, pa tako J. Rus smatra da je ovo čudno ime prevod germanskog imena Theodorik." "108 U beogradskoj latinskoj redakciji stoji riječ: "Senuladus". U tumačenju je toga imena ključna činjenica da ono u hrvatskoj redakciji glasi Sviholad. Osim toga, M. Orbini nije mogao iz vatikanskog izvornika, dakle ni F. Šišić prema Orbiniju, izvesti ime Svevlad. Prihvaćajući takvo samovoljno stvaranje imena Svevlad kao dokazanu činjenicu, J. Rus je dalje zaključio da je taj izmišljeni Svevlad prijevod germanskog imena Theodorik.¹⁰⁹

Totila je neprijeporno ime, odnosno nadimak gotskog vladara. Poznati se Totila iz ratova s Bizantom (vladao od 541.-poginuo 552.), prema izvorima i natpisima na novcu, zvao Baduila (Badua), a to znači ratnik, bo-

¹⁰⁸ S. Mijušković, *Ljetopis*, nav. dj., str.126, 177.

¹⁰⁹ A. Mayer se s time složio. (A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev*. Nastavni vjesnik, knj. XLI za 1932/33, sv.1-3, str. 80, 84.). Mayerovo obrazloženje prihvatio je i V. Mošin. (V. Mošin, nav. dj., str. 20.) N. Radojčić je proučio postojeću literaturu o Dukljaninovim imenima pa tako spominje i A. Mayera da bi na kraju zaključio ovako: "U svima izvorima ove prirode kao *Barski rodoslov* imena su u različitim rukopisima tako raznoliko pisana da ih je često veoma teško ili sasvim nemoguće kao ista prepoznati. U svima legendarnim izvorima, koje sam u ranijem razlaganju spomenuo kao nalik na naš najstariji domaći izvor, to je slučaj. Pa kakvog onda ima smisla iz *Barskoga rodoslova*, koji je nesrećom sačuvan samo u jednom jedinom boljem rukopisu, izvoditi zaključke o imenima, kad bi ona, bez ikakve sumnje, u drugim rukopisima bila drukčije, mnogo drugojačije, napisana? Taj posao zaista nije dalek od igranja, zabavljanja, veoma dangubnoga... Znači, bar neka od tih imena mogla bi se nalaziti u drugim rukopisima mnogo drukčije napisana. Zato sam ja i ostavio ime Senulad, jer nisam siguran u Orbinijevu verziju čitanja ovoga imena, Svevlad, koja može biti samo narodska etimologija." (N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 60-61.)

rac (na njemačkom: Streiter, Kämpfer).¹¹⁰ Naziv Totila različito se koristi u starim kronikama.¹¹¹ Nije točna Keleminina tvrdnja da je poznata samo jedna povijesna osoba s nadimkom Totila – i to gotski kralj.¹¹² U jednom izvoru iz 581. godine sačuvan je spomen i na jednog Totilu koji nije bio kralj.¹¹³ Totilino su ime koristili Goti, ali je ono keltskoga postanja.¹¹⁴ “Interesantno je, da je ime Totila nosio neki Trogiranin još u XIII veku.”¹¹⁵

Ime Ostroylus (Ostroil) u latinskoj redakciji moglo bi biti i germansko. “Kod imena Ostroyllus dot. Stroil upozoruje Rus na ime Ostrogot(h) i, ae. Ostro- je istočnogotski, t.j. kasniji gotski oblik germanskog austra-,... Ime Strojil(o) svakako bi bolje odgovaralo slovenskim jezičnim zakonima, ali je vjerojatno tek naknadno uneseno u tekst Dukljaninov, jer da je Strojil izvorni oblik, teško bi bilo protumačiti dometak početnog o-.”¹¹⁶ U svezi s tim Mayerovim mišljenjem Radojčić upozorava: “Imena koja počinju s Ostro... ne moraju biti slovenskog porekla. Mogu biti i gotska: Müllenhof, K. *Deutsche Altertumskunde*, II, 1906, 377.”¹¹⁷ U svezi s ovim raspravljanjem treba napomenuti kako u hrvatskoj redakciji piše Stroil i da tome treba posvetiti primarnu pozornost. Mate Šimundić zaključuje da su imena Ostroil i Stroil slavenska i da se nahode u slaven-

¹¹⁰ Herwig Wolfram, *Die Goten*. Verlag Beck, München, III.izdanje, 1990, str. 352.

¹¹¹ “Zanimljivo je pomenuti, da se Totila vrlo raznoliko naziva u talijanskim hronikama srednjega veka. Pavle Đakon piše u svojoj *Rimskoj istoriji*: Bauduila, qui et Totilla dicebatur... Pomenuti Gottfried Viterbo piše na navedenom mestu, da je Totila Belam, germanum suum...peremit... U Buoninsegni, *Historia Florentina* (1580, str. 10.) pominje se B e l o, sopranoimato Totila, re de’ Vandali et de’ Gotti. To isto ima i Lapini (1596, str. 2.) Sve ovo možda stoji u vezi sa onim Bello u *Dukljanskom Letopisu...* i u *Dubrovačkim analizama...*” (St. Stanojević, *O prvim glavama*, nav. dj., str. 99.) Potrebno je napomenuti da se ime *Belus*, kako je upozorio Ćorović, “javlja još kod Ilira” (N. Rodić, nav. dj., str. 318.)

¹¹² J. Kelemina, *Goti na Balkanu*, nav. dj., str. 128.

¹¹³ Hermann Reichert, *Lexikon der altgermanischen Namen*. I, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1987, str. 713.

¹¹⁴ Ferdinand Wrede, *Über die Sprache der Ostgoten in Italien*. Karl J. Trübner, Strassburg, 1891, str. 134.–137.

¹¹⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 422.

¹¹⁶ A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev*, nav. dj., str. 80-81.

¹¹⁷ N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 62.

skom imenarstvu kao sastavnice složenih imena.¹¹⁸ “Stara su hrvatska imena: Strojil, Strojimir, Strojjan, Strojko. Stara su slavenska: Ostrolov, Ostromir, Ostrovod... Prema tome i Ostrojil je slavensko ime.”¹¹⁹

Ime Brus A. Mayer tumači ovako: “Ime trećeg brata Brus: Bris smatra Rus iskvašenim iz Boris. To je i najvjerojatnije. Od slovenskih imena nema mu sličnih, a od germanskih dalo bi se uporediti Briso, Brisolf,...”¹²⁰ Iz beogradskoga je primjerka Marulićeva prijevoda na latinski vidljivo da ime počinje s “Bris”.

Goti su s pripadnicima svojih pomoćnih vojnih odreda posebno naseljivali provinciju Dalmaciju koja im je bila vrlo važna zbog gospodarskih i strateških prednosti. “Od svih područja jugoistočne Europe Istočnim Gotima je najgušće bila naseljena rimska provincija Dalmacija, odnosno današnja južna Hrvatska i Bosna i Hercegovina. Ti su prostori imali veliko značenje kako u gospodarskom, tako i u strateškom smislu. Na svim područjima jugoistočne Europe Istočni Goti su predstavljali neznatnu manjinu u odnosu na kasnoantičko autohtono stanovništvo. Zajedno s Istočnim Gotima dolazili su i pripadnici drugih germanskih naroda, koji su također služili u istočnogotskoj vojsci.”¹²¹ Uz navedene i vjerojatno točne konstatacije treba dodati da su s Gotima, koji su stvarno bili i vladajući ratnički sloj, dolazili kao njihovi vojnici i Sklavini. Stvarno doseljivanje Sklavina počinje s Gotima i traje pod vlašću njihove dinastije i to posebno u tijeku VI. st. Upadi Sklavina, posebno u drugoj polovini VI. stoljeća, na neke dijelove Balkana najvjerojatnije su se događali na nagovor gotskih vođa kojima su Sklavini često služili kao vojnici. Prokopije spominje da su neki nagađali da je Totila godine 550./551. Sklavine potkupio i poslao na “Rimljane” da car ne bi mogao uspješno ratovati protiv Gota (BG III., 40.). Martin Kuzmić ističe da su “naročito” Sklavini služili istočnim Gotima “i s njima se kojekuda potucali”, osobito u doba Totilino.¹²²

¹¹⁸ M. Šimundić autoru u pismu iz Maribora od 31. I. 1997.

¹¹⁹ M. Šimundić autoru u pismu iz Maribora od 16. II. 1998.

¹²⁰ Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev*, nav. dj., str. 81.

¹²¹ Ante Uglešić, *Nazočnost istočnih Gota u jugoistočnoj Europi u svjetlu arheološke i povijesne izvorne građe*. Disertacija. Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, rujan 1996, str. 122.

¹²² M. Kuzmić, *Pripomena članku K. Šegvića “Jesu li Ćirilo i Metod prosvjetitelji Hrvata?”*. Nastavni vjesnik, knj. XXXV. za 1926-1927, Zagreb, 1927, str. 378, 380.

II. GLAVA

Bris, koji biše najstariji, umrvši otac njih, (Bris) sede na pristolje i misto očevo, i poče gospodovati. Totila i Stroil a tada uzgovoriše oni dva: "Pomislimo kako s pomoćju brata kralja Brisa i mi da bismo gospodstvo i visoko ime dobili". I tako sa svitom i s voljom kralja Brisa, brata svoga, skupista vojsku utom veliku i pojdosta od svoje didine. I najprvo pojdosta na kraljevstvo ugarsko i kralja pobiše i obujaše kraljevstvo. I potom toga pojdose naprida i pridoše u Trnovinu s mnoštvom velicim vojske. I izvidivši taj kralj dalmatinski, koji pribivaše u čudnom i velikom gradu Solinu, posla posle i listove kralju istrijanskomu, da bi skupio u pospih svu moć svoju i da bista oba pošla protiva tim zgora rečenim, i silam njih zajedno otimati se. I takoj oni oba rečena kralja, skupiše velike vojske i oba zajedno s voj[s]kama staše se i pojdose suprotiva silnim vojskam Gotom i sritosta se, i stase blizu i suprotiv njim. Svaki dan po osam dan meju sobom skaramučahu s velikim jedne i druge strane vitezi i hrabrimi ljudi manjšine zašto se mnogo tvrdo i nemilostivo b'ijahu, jere i subliz šatori jednih i drugih bihu. I tako osmi dan krstjane i rečeni pogane oružaše se i opraviše na rečenu rvanju, i počeše boj osmi dan meju sobom, pokli se staše s jutra prija tri deri po večernjoj biše se tvrdom i nemilostivom rvanjom jednakim bojem meju sobom, s mnoštvom mrtac jedne i druge strane, ne znajući se do togaj vrimenta, komu bi se mogajo veće bojati, zašto nijedna od stran ne ustupaše, i biše viditi, da su boj počeli zašto jednih i družih živi dohojahu na misto ubienih. Da li u jedan čas, tomu nitkor ne sumnjeće, nere po volji onogaj, komu nitkor ne more reći, zašto takoj učini, oni Goti nemilostivi dobiše, je da si kroz niki grih, koji tada u krstjaneh pribivaše; i prez izma bi pobijena strana krstjanska i ubijen bi kralj istri[ja]nski i mnogo tisuć krstjani po dobitju bi pod mač obraćeno i vele Hrvat bi pobijeno. Da, kralj Dalmacije s malo vitezi smrtnom ranom ranjen ubiže i bi prinešen u slavni i čudni grad Solin, u kom gradu bi za veće dan općeni plač i tuga neizrečena.

Potom toga svak čas restiše moć i vojska Totile i brata mu Stroila i puk njih čudnim zakonom svaki čas restiše moć i vojska. I toj vidivši, da biše veće od reda mnoštvo i vojske, zazvaše barune i poglavice, i k tomu se dogovoriše i svit vazeše, da bi se imile vojske razdiliti. I zjediniše [se] nato ovamo: sve ča bihu vazeli pogani, rasuše i požgaše, da ne mogu ljudi ni dobit ki uzrok, u svoje vratiti se. I vaze Totila vojsku svoju i pojde i

rasu Istriju i Akvileju, i projde kako munja paleći i gradove razsijpljući, i pride u Italiju, na lit gospodnjih trista i sedamdeset i osmo, čineći čudne i tvrde rvanje s Latini. Da, ništar manje ništar mu se ne mogaše suprotiviti, jere Božija volja biše komu biše. I projde k Ciciliji, obujamši u Italiji i požgavši i razasapši mnoge grade, i ulize u otok Cicilijski. I potom malo vrimenta živi i onde svoj konac učini, kako mu biše rekao sluga Božiji Benedik.

Utom Stroil, brat njegov, s vojskom svojom vaze kraljevstvo od Ilirije, a to jest sva zemlja ča jest s ovu stranu Valdemije deri de Polonije. I on tvrdimi rvanjama i s nemilostivimi boji sve obuja, jere nitkor suprotiviti se ne mogaše. I pride u Bosnu, i slize u Dalmaciju i rasu primorske grade: Dalmu, Narun i bogati i lipi Solin, i grad Skardon, i mnoge slavne grade položi na zemlju. I ne bi mu za dovoljno; posla sina svoga, koga jure imiše i biše imal, i s njim vojske, da bi obujal i donju zemlju i zagorsku. A tomu sinu biše ime Sviolad. I otpravi sina s mnoštvom vojske. I mejutim razumivše cesar iz grada cesarstva, da je Stroil poslal sina s mnoštvom vojske u donju i u [za]gorsku zemlju, a on da je ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane, i posla cesar izviditi, ist[in]o li je Stroil razdilil vojske. Istino izvidivše povidíše cesaru, i cesar sabrav vojske i pojde na Stroila, ki Stroil vidiv vojske, skupi svoje i pojde k rvanji, jere biše slavna srca i tilom jaki i ognjen junak. Ki nere kako srdit lav noseći se i bi od veće ran obranjen, ke ne hajuće, da, od krvi ostavljen a od ran sprežen, pade s konja, uteć ne moguće; i dospíše ubiti ga. A njegovi vidivše toj, u big obratiše. I mnogo od njih skupivši se i počese tvrditi [se]. I obraniše se. I cesarova vojska robi zemlju i vrati se bogata u Cesar grad s velikom slavom vesela.

Bris je kao najstariji naslijedio Sviholada (Sviolada), a njegova braća Totila i Stroil osvojiše najprije, kako piše u Kaletićevoj redakciji *Hrvatske kronike* “kraljevstvo ugarsko”, a u Marulićevom prijevodu hrvatske redakcije na latinski stoji, kao i u latinskoj redakciji, da su Goti osvojili “provinciju Panoniju”. Ovaj Kaletićev navod dokazuje da je on samovoljno prepravljao izvornik jer u doba gotskih osvajanja nije postojalo “ugarsko kraljevstvo”. Osvajači tada s vojskom krenuše u T(a)movinu. U Marulićevu prijevodu na latinski (koji se nalazi u Beogradu) piše:

“...in agro, qui Tarnovija dicitur”. U latinskoj su redakciji braća najprije osvojili “provinciju Dalmaciju” i tada su došli u “Templanu”. F. Šišić ističe da riječ Templana “ ne znači ništa”, ali misli “da nam Tomin tekst, može pomoći kod objašnjenja ove reči” i zaključuje: “Teutonia zvala se u XII i XIII veku ne samo Nemačka uopšte, nego to se ime davalo i Kranjskoj i Štajerskoj, kao delovima nemačke države duž hrvatske granice. Zato je veoma verovatno, da reč Templana (što ništa ne može da znači) treba korigovati u Teutonia.”¹²³ F. Šišić nije u pravu kad Templanu iz toga izvora izjednačuje s Tominom Teutonijom. “To zaista nije trebalo činiti, pošto mesto kod Tome, o kome je reč, nije prepis iz Barskoga rodoslova.”¹²⁴ Templana stvarno ništa ne znači osim što je tako pogrješno preveden hrvatski naziv T(a)rnovina.

Vojskama spomenute braće suprotstavile su se vojske kralja dalmatinskog i kralja istrijanskoga. Svi se vladari u ovom izvoru, neovisno je li im krunu priznao papa ili Bizant, nazivaju kraljevima, što je bitna činjenica, pogotovo u odnosu na pogrješno mišljenje da riječ *kralj* potječe tek od Karla Velikog.¹²⁵ Kraljevska titula u to doba odgovara povijesnoj stvarnosti pa su je tako stari pisci i bilježili. “Kralj” je u ovom izvoru oznaka za vladara i ona prvobitno nije imala značenje koje je kasnije stekla na Zapadu. Radoslav Rotković upozorava da se termin “rex” u Dukljanina tumači kao “kralj” iako bi se prema značenju glagola trebao prevoditi kao vladar “a to znači da može da bude i knez!” R. Rotković zaključuje: “U Galiji Cingetorix je bio knez. Ilirskoga vladara Gencija krsti Tit Livije istom titulom rex-a. (*Ab Urbe condita, lib. XLV, 43*). Pa ako je titula rex priznavana pokorenijem Ilirima, nema razloga da se postavljaju upitnici uz Dukljaninove titule rex-a, kako su to radili i Ivan Lucić u XVII i Mijušković u XX vijeku.”¹²⁶ Navedeno Rotkovićevo mi-

¹²³ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 423.

¹²⁴ N. Radojčić, *O najtamnijem*, nav. dj., str. 15.

¹²⁵ Spomen gotskih vladara kao “kraljeva” ne umanjuje nego upravo dokazuje vjerodostojnost izvora. Izraz “rex” nije ni na Zapadu imao uvijek isto značenje. “Naslov kralja (rex) nosi germanski vođa Odoakar, iako je on pravno bio namjesnik rimskoga cara s naslovom ‘patricius’. Taj naslov nose i istočno-gotski vladari Teodorik i Alarik, iako su i oni pravno bili namjesnici bizantinskih careva. U Franačkoj naslov kralja nose i vladari pojedinih dijelova franačke države, iako oni priznaju vrhovnu vlast kralja cijele Franačke.” (D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 183-184.).

¹²⁶ R. Rotković, *Crna Gora i Dušanovo carstvo*. Grafos, Cetinje, 1997, str. 17.

šljenje treba upotpuniti u smislu da “rex” u latinskoj redakciji, odnosno “kralj” u prvobitnoj hrvatskoj redakciji vlada zajedničkom državom i da je nadređen svim banovima u toj državi tako da u ovom izvoru termin “kralj” ne može značiti knez.

Iz ove je glave posebno važan spomen o kršćanima. U drugoj su glavi latinske redakcije u Mošinovu izdanju pogrješno prevedene riječi: “ceciditque pars christianorum.”¹²⁷ Vojske kralja dalmatinskoga (kralja Dalmacije) i kralja istrijanskog u obje se redakcije tretiraju kao “strana krstjanska”, odnosno kao kršćani. Taj navod treba promatrati u jedinstvu s nekim podacima iz sljedećih glava. Tako se u glavi III. spominje progon kršćana u cijeloj državi, a posebno u primorskim gradovima. Iz glava VI. i VII. progona kršćana također se događaju po cijelom kraljevstvu (u primorskim i u zagorskim stranama). Iz spomenutoga izvora također proizlazi da je kršćana, osobito u primorskom dijelu rimske Dalmacije, bilo relativno mnogo prije dolaska Gota.

Iz stilizacije se te glave (kao ni iz cijeloga izvora) ne može se zaključivati da se Hrvati tretiraju kao starosjeditelji. Pobijedene su vojske “kralja dalmatinskog” i “kralja istrijanskoga”, ali i među Gotima “vele Hrvat bi pobijeno”, iz čega jasno proizlazi da se Hrvati, jednako kao i u Tome Arhiđakona, drže dijelom pridošlih Gota.¹²⁸ M. Marulić, u svome

¹²⁷ “Glagol *cado* Dukljanin najviše upotrebljava u značenju: biti poražen, izgubiti rat, pretrpjeti poraz, pa zatim u značenju: pasti, a izuzetno u značenju: poginuti. Mošinovi prevodioci *Ljetopisnog* teksta, Mencinger i Štefanić, u gornjem kontekstu dali su mu značenje: pasti. Sem toga oni su jednu drugu riječ iz istog konteksta pogrešno preveli, naimе riječ ‘pars’, koja istina znači dio, ali i stranu i stranku, dali su njeno primarno značenje koje u gornjem kontekstu nikako ne odgovara, tako su riječi: *cecidit pars Christianorum* preveli sa: pao je jedan dio kršćana, umjesto sa: hrišćani bjehu poraženi, ili: hrišćani su izgubili bitku ili bukvalno: hrišćanska strana je izgubila bitku. Na ovakav prevod ovih riječi morao ih je navesti i tekst koji slijedi.” (N. Banašević, nav. dj., str. 179.)

¹²⁸ Medini je ostao osamljen u zastupanju mišljenja da hrvatska redakcija Gote “uvijek smatra nametnicima, a Hrvate starosjediocima”, dok se, prema njemu, u latinskoj redakciji “Goti identifikuju sa Slavenima”. (M. Medini, *Kako je postao Ljetopis*, nav. dj., str. 151.) K. Šegvić zaključuje da ovaj izvor “sadrži vijest, da su Hrvati etnički Goti, da su došli pod vodstvom Totile i njegove braće.” (K. Šegvić, *Toma Splitsanin*. MH, Zagreb, 1927, str. 158.) I. Guberina također ističe: »Toma Arhiđakon (XIII. vjek) i Dukljanin

prijevodu *Hrvatske kronike* na latinski, navodi kako je Stroil opljačkao primorske gradove, razrušio gradove Skradin i Solin, luku cijele pokrajine, i, nezasićen još tim zločinstvima, poslao svoga sina Sviolada s dijelom vojske “u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji”. Ova Marulićeva stilizacija jasno upućuje kako je on shvatio hrvatski predložak u smislu da se taj dio ‘unutarnje’ ili ‘zagorske’ Dalmacije nije ranije nazivao Hrvatska što potvrđuje njegovo shvaćanje izvornika da Hrvati prema ovom vrelu nisu starosjeditelji.

Nakon opisane pobjede braća Totilo i Stroil su se razdvojili. Totila sa svojom vojskom “rasu Istriju i Akvileju” i ode u Italiju. Hrvatska se i latinska redakcija razlikuju u stilizaciji opisa Stroilova osvajanja. Prema hrvatskoj redakciji Stroil je zauzeo “kraljevstvo od Ilirije”, tj. svu zemlju “ča jest s ovu stranu Valdemije deri do Polonije” (‘Polonigie’). To je, prema Šišiću, od Vinodola do Valone. M. Orbini piše: “Pelonia, o Peloviata”.¹²⁹ Stroil je potom osvojio Bosnu, došao u Dalmaciju i rasuo primorske gradove. On je tada poslao sina Sviolada da zauzme “i donju zemlju i zagorsku”. Stroil je s malo vojske “ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane”. Cesarova ga je vojska tu napala, a u tom boju je i sam poginuo. Prema latinskoj redakciji te glave Ostroilo je ušao u Iliriju i zauzeo je cijelu Dalmaciju i primorske krajeve, a potom je došao i zasjeo u “Prevalitaniju”. Sina Senulada je poslao zauzeti “krajeve s one strane planina”. Ni iz hrvatske, a ni iz latinske redakcije ne može se zaključiti da je Stroil zasjeo “u oblasti Prevalitani”. U hrvatskoj se redakciji riječ “Prevalitana” ne spominje. F. Šišić je postojeći latinski izvornik samovoljno ispravio tako da je riječ “urbe” pretvorio u “regione” što je ovako objasnio: “U Lucija ima na oba mesta ‘urbe’, što je očita greška mesto regione (kod Orbina korektno: paese). Dukljaninu su urbs samo Rim i Carigrad, a sve ostale varoši: civitas.”¹³⁰ Šišićevo obrazloženje nije točno. “U Vat. rukopisu stoji urbe, a tako i u Lučićevom štampanom izdanju. Prema tome trebalo je ovu riječ zadržati... Ovo Šišićevo obrazloženje izmjene mi ne prihvatamo, budući da je kod srednjevjekovnih pisaca vrlo čest običaj da značajnije gradove nazivaju urbs, a ne, kao što je slu-

(XII. vjek) izričito vele, da su prvi Hrvati bili Goti, dok Porfirogenet nigdje ne veli da su oni Hrvati koji su zauzeli Dalmaciju bili Slaveni.« (I. Guberina, *O podrijetlu i kulturi Hrvata*. Hrvatska smotra, XII/1944, 6-10, 335.)

¹²⁹ M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 207.

¹³⁰ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 295.

čaj kod klasičnih rimskih pisaca kojima je urbs Rim.”¹³¹ M. Orbini u svomu talijanskom prijevodu kaže da je Ostroilo s malo ljudi ostao “nel paese Prevalitano” ali potom dodaje da se nakon pogibije očeve “Svevlad” vratio u Bosnu (“in Bosna”).¹³² On tu očitu kontradikciju ne objašnjava, ali iz hrvatske redakcije jasno proizlazi da je Stroil ostao u jednom bosanskom gradu. U beogradskoj latinskoj redakciji piše “in regione Prevalitana”, a malo dalje “in Prevalitana urbe”. Iz hrvatske i iz latinske redakcije nedvojbeno proizlazi da se radi o gradu, a ne o području, što znači da se ne misli na Prevalitanu, kako je krivo prevedeno u latinskoj redakciji. R. Rotković posebno ističe ovo: “Ovde je mjesto da se kaže da Prevalitana nije postojala. To je pridjev. Ostroilo ‘residit in Regione Prevalitana’, napisao je prepisivač, pa je velikim slovima nametnuo naziv Prevalitana. Ispravno je jedino Prevalis, prae+vallis = predolje.”¹³³ U hrvatskoj se redakciji taj grad Prilivit smješta u Bosnu koja je, sudeći po arheološkim nalazima i mogla biti stvarno središte gotosklavinske države. Stroil je u Bosni, a ne u Duklji (Prevalitani) utemeljio svoje sjedište, a nigdje se iz glava III., IV., V., VI. i VII. ne može zaključiti da je to sjedište za vrijeme događanja, koja su opisana u tim glavama, bilo premješteno na drugi teritorij. U vrjednovanju toga problema treba znati i granice srednjovjekovne Bosne. Bosna se u srednjem vijeku prostirala od Vranice i Vlašića do Drine i od Ivan-Planine do razvođa rijeka Krivaje i Spreče.¹³⁴ Anto Babić je granice Bosne u *Ljetopisu* opisao ovako: “Bosna je u *Dukljanskoj kronici* jasnije određen političko-geografski pojam nego u Porfirogenitovu spisu. Njezino područje prostire se od Drine do Boro gore (a magno flumine Drina contra occidentalem plagam usque od montem Pini), tj. do grubo zamišljene linije razvođa između dunavskih (savskih) i jadranskih pritoka... Političko-geografsko ime Bosne prenijelo se iz ranijih, neodređenih, Porfirogenitovih granica na susjedne župe koje su prema njoj gravitirale, na istok do Drine i na jugozapad do jadransko-dunavskog razvođa... Dok Porfirogenit na čitavom teritoriju kasnije bosanske države navodi nekoliko župa i krajeva koji s Bosnom ničim nisu bili povezani – štaviše, nalazili se van njena područja – dotle se

¹³¹ S. Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, nav. dj., str. 181.

¹³² M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 207.

¹³³ R. Rotković, *Odakle su došli preci Crnogoraca. Onomastička istraživanja*. MontEdit. Podgorica, 2000, str. 263.

¹³⁴ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 439.

u *Dukljanskoj kronici* Bosna pojavljuje kao veća teritorijalna i politička cjelina, koja pod svojim imenom povezuje više župa, istočno i zapadno od užeg bosanskog područja, među njima i neke koje kod Porfirogenita nisu spomenute. Iz teksta koji se na to odnosi moglo bi se zaključiti da su te župe, tj. Uskoplje, Luka i Pljeva na zapadu i Drinska župa na istoku, bile već oko sredine X stoljeća u sastavu Bosne... Ovakvo Dukljaninovo shvatanje i osjećanje Bosne utoliko je zanimljivije i, kao podatak, utoliko važnije što se sasvim podudara sa shvatanjem Kinama, vizantijskog pisca druge polovine XII stoljeća.¹³⁵

U II. se glavi opisuje nastanak države pod vlašću gotske dinastije. Prokopije (BG 1,7) svjedoči da Goti poslije gotsko-bizantskih borbi 536. godine nisu iselili iz Dalmacije i Liburnije. Te godine je, prema Prokopiju, vojskovođa Konstancijan zadobio svu Dalmaciju i Liburniju i pridobio za sebe (Bizant) sve Gote koji su nastavali te pokrajine.¹³⁶ Poslije završetka gotskih ratova s Bizantom, dakle od druge polovine VI. stoljeća do kraja VIII. stoljeća Goto-Sklavini mogli su nesmetano nastaviti vladati tim zauzetim teritorijem. "Poslije smrti cara Heraklija,... pa sve do početka IX. st. Bizant je bio rastakan dvorskim spletkama i unutarnjim nemirima te zabavljen novim neprijateljima: Saracenima i Bugarima tako, da nije mogao misliti na zapadni dio Balkana. Slabost Bizanta bila je tolika, da nije mogao dovesti u pokornost ni pojedina slavenska plemena na Peloponezu i drugim krajevima klasične Grčke, iako je u tim zemljama živjelo još mnogo grčkoga pučanstva, koje je, naravno, žudjelo za grčkom državom u Bizantu. Carigradski patrijarh Nikola Mistik zabilježio je, da su Slaveni u Peloponezu bili nezavisni od Bizanta punih 218 godina, od god. 588. do god. 806. Kada Bizant nije bio u stanju tim blizim grčkim krajevima s brojnim grčkim narodom vladati, kako bi se moglo predmnijevati, da je u to doba vladao daljnjim balkanskim zemljama... Za sve vrijeme od cara Heraklija pa do konca osmoga stoljeća nemamo nikakva povijesnog izvora, koji bi nam kazivao, da su Bizantinci vršili neku vlast na cijelom... prostoru od Raše do rijeke Vojuše."¹³⁷

¹³⁵ A. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*. Svjetlost, Sarajevo, 1972, str. 63-65.

¹³⁶ Elio Bartolini, *I Barbari*. Longanesi & C, Milano, 1982, str. 654. Kad bi se Prokopijev grčki izvornik preveo i u smislu da je Konstancijan Gote "pokorio", to opet potvrđuje da oni nisu napustili Dalmaciju i Liburniju.

¹³⁷ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 161-162.

Bosna je od VII. stoljeća do godine 1116. u odnosu na Bizant bila potpuno samostalna.¹³⁸

Danijel Farlati je nakon posebne analize ovoga izvora, a osobito dijela o Stroilu kao utemeljitelju gotske dinastije u rimskoj Dalmaciji, zaključio: “Hoc regnum Dalmaticum a Gothis originem, a Slavis incrementum accepit.”(Dalmatinska država je gotskog podrijetla, a povećana je sa Slavenima.)¹³⁹

III. GLAVA

Potom toga slišavši Sviolad, sin Stroilov, zdviže se s vojskama što brže može, za osvetiti smrt oca svoga, da jure cesar što [je] ktio, biše učinio i pošao. I on, vidivše da jest učinjeno i da ne more [ništar] opravititi, zavede zemlju i poče na očevo misto gospodovati. I gospodujuće imi sina i postavi mu ime Silimir. I bi kraljevstvo njegovo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo. I tako toj gospodujuće, mnoge hudobe i progonjenja i zlobe krstjanom i nepravde činjaše, navlastito koji u primorskih gradih pribivaju. I tako drugonadese[to] lito gospodstva njegova umri.

Stroilov sin Sviolad vladao je (do smrti) dvanaest godina progoneći kršćane “navlastito koji u primorskih gradih pribivaju”. Njegovo kraljevstvo bilo je “Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo”. U latinskoj se redakciji granica kraljevstva proteže od “Valdevina pa do Polonije obuhvatajući kako primorske tako i zagorske oblasti”. Pojedini autori posve nekritički vjeruju da je riječ “Polonija” isto što i “sredovječna Polana, stara Apolonija, koja je ležala na mjestu današnje Polane, nedaleko Valone, u južnoj Albaniji”.¹⁴⁰ U drugoj glavi hrvatske redakcije jasno stoji da se Stroilova država prostire do Poljske (“Polonije”). Redaktor je, prevodeći ovu glavu s hrvatskoga na latinski, ispustio opis granica Stroilove zemlje. U trećoj se glavi hrvatske redakcije granice Silimirove države ovako opisuju: “I bi kraljevstvo nje-

¹³⁸ M. Hadžijahić, *Pitanje vjerodostojnosti sabora na Duvanjskom polju*. Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja broj VIII, knjiga 6, Sarajevo, 1970, str. 257..

¹³⁹ D. Farlati, *Illyrici sacri*. Knjiga II, Venecija, 1753, str. 143-149.

¹⁴⁰ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 467.

govo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo.” U latinskoj se redakciji iste glave to točno prevodi ovako: “Fuerunt autem regni eius fines de Valdevino usque ad Poloniam,...”¹⁴¹ M. Marulić je prevodeći hrvatsku redakciju ove glave to ovako preveo: “Ipse autem Sevioladus Bosnae, Valachiae usque ad Poloniae fines et Dalmatiae Croatiaeque imperavit,...”¹⁴²

Ime Svioladova sina bijaše Silimir. U vatikanskom rukopisu stoji ime “Syllymirum” koje je Šišić ispravio u “Selimirum” pa N. Banašević točno upozorava kako “međutim ne nalazimo da bi forma Selimir bila korektnija od forme Silimir”.¹⁴³ M. Orbini je vjerojatno sam mijenjao imena u svome rukopisu. “Nije poznato ime Silimir! Dakako, u Slavena. Postoji –sil kano drugi član: Bujsil, Vasil, Usil, Gojsil, Vojsil.”¹⁴⁴ U beogradskoj se latinskoj redakciji i Marulićevu prijevodu na latinski navodi ime Silimir, a to ukazuje da je to i bilo prvobitno ime. A. Mayer upozorava: “Silimir čini utisak, da je slovensko, kako pravo opaža Rus, ali valja primijetiti, da je osnova sil- neobična u slovenskim vlastitim imenima... Neobičnost ove osnove bit će i razlogom, zašto je Orbini promijenio ime u Selimir od običnije osnove ‘selo’..., a ovaj je oblik unio Šišić i u latinski tekst, premda Vatikanski rukopis, Lucije, hrvatska redakcija, pa i Marulić imadu složno Silimir. Ali Rus nije opazio, da bi baš ovo ime moglo biti germansko... Prema tome je gotsko ime glasilo Selimereis, kasnije Silimiri, što se mnogo približuje Dukljaninovu Silimiru.”¹⁴⁵ J. Kelemina kategorički zaključuje: “Ime Silimir ni slovansko.”¹⁴⁶ Iz druge polovine VII. stoljeća imamo zabilježena zapadno-gotska imena Argemir i Sisimir.¹⁴⁷ Vladarska su imena u nekih slavenskih naroda, pa i u Hrvata (počevši od Trpimira), mogla potjecati od Gota, odnosno od ugledanja na Gote s kojima su Sklavini često živjeli u susjedstvu ili pomiješani. Ta

¹⁴¹ V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina* nav. dj., str. 43.

¹⁴² P. Ritter Vitezović zaključuje (iz Marulićeva latinskog prijevoda ovog izvora) da je kralj Sviolad iz III. glave “sam vladao Bosnom, Valahijom, sve do granica Poljske, te Dalmacijom i Hrvatskom”. (P. Ritter Vitezović, *Oživjela Hrvatska*. Golden marketing–Narodne novine, Zagreb, 1997, str. 99.)

¹⁴³ N. Banašević, *Letopis popa Dukljanina*, nav. dj., str. 182.

¹⁴⁴ M. Šimundić u pismu autoru iz Maribora od 16. II. 1998.

¹⁴⁵ A. Mayer, nav. dj., str. 81-82. V. Mošin prihvaća Mayerovo obrazloženje kao “opravdano”. (V. Mošin, nav. dj., str. 43.)

¹⁴⁶ J. Kelemina, *Goti na Balkanu*, nav. dj., str. 132.

¹⁴⁷ H. Reichert, *Lexikon der altgermanischen Namen*, I, nav. dj., str. 63, 615.

se imena hrvatskih vladara koja završavaju na – mir, odnosno – mer ne mogu ni tumačiti u duhu hrvatskoga jezika.¹⁴⁸ N. Rodić ističe “da je drugi član mir u slovenskoj dvočlanoj antroponimiji prevođen sa slav.”¹⁴⁹

Izvor doseljenike u Dalmaciju naziva poganima, a tako se nazivalo i arijance. U VI. i VII. stoljeću u nekim se “ilirskim” crkvenim općinama svetkovalo blagdane trojice gotskih mučenika.¹⁵⁰ U srijemskoj Panoniji, dakle u susjedstvu Dalmacije i Bosne, zna se da je u tijeku VI. i VII. st. potpuno prevladavao arijanizam. Svioladov je progon kršćana u to doba vjerojatan. Nasilno rušenje i ponovna izgradnja crkava u doba koja opisuje ovaj izvor i arheološki se može dokumentirati.¹⁵¹ U cijelom se izvoru priča samo o progonu kršćana, što znači da se nisu progonili starosjeditelji koji nisu bili kršćanske vjere, dakle ni oni koji su otpali od kršćanstva. Papa Ivan IV. (+642.), rodom “Dalmatinac”, šalje opata Martina 640./641., dakle nakon prethodnog pada Solina, u Dalmaciju i Istru da od “pogana” otkupi zarobljene kršćane i sakupi kosti mučenika. Pregovori o otkupljivanju zarobljenih kršćana i sakupljanju kostiju mučenika nužno pretpostavljaju dobro organiziranu vlast tih “pogana” na zauzetom teritoriju.

¹⁴⁸ Usp. I. Mužić, *O germanskom podrijetlu etnonima Hrvat*. Zbornik u čast nadbiskupa-metropolita mons. Ante Jurića *U križu je spas*. Crkva u svijetu-Teologija u Splitu, Split, 1997, str. 303.–313. U Gota nastavak postoji i na –mir i na –mer, i ti se završetci izmjenjuju tako da prevladava –mer prema –mir u odnosu dva prema jedan. (F. Wrede, nav. dj., str. 58.) Iz doba hrvatskih vladara imamo mnogo natpisa na latinskome. U svezi s tim zanimljivo je pripomenuti kako je latinski jezik u Gota u doba Teodorika i njegovih nasljednika bio službeni jezik, čak i na specifično istočno-gotskim natpisima. (F. Wrede, nav. dj., str. 13.)

¹⁴⁹ N. Rodić, *Slovenska nomina propria*, nav. dj., str. 316. Usp. i Virag, nav. dj., str. 4.

¹⁵⁰ I. Mužić, *Hrvatska povijest devetoga stoljeća*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Split, 2011, str. 46.

¹⁵¹ *Istorija Crne Gore*. (Tekst J. Kovačevića), nav. dj., str. 358.

IV. GLAVA

I osta na njegovu mistu gospodovati sin njegov Silimir, ki, ako i poganin biše, sa svakim s mirom i z ljubavju živiše, čineći jednako pravdu. I vele krstjane ljubljaše i ne dadiše progoniti jih. I naredi s njimi, da mu budu davati dohodak. I tako opet napuni zemlju hrvatsku. I počinu za njega zemlja i za njegova gospodstva krstjane u miru pribivaše. I imi sina i bi mu ime Bladin. I kraljeva Silimir lit dvadeset i jedno, i umri.

Nasljednik Svioladov (koji je umro u dvadeset i prvom godini vladanja) bio je sin Silimir. Bilo bi prejednostavno držati da “gotski” dio spisa završava sa Silimirom, a da od njega, dakle s dopuštenjem Gota, počinje dolazak Sklavina.¹⁵² Za prosudbu citirane stilizacije u latinskoj redakciji treba ipak, osim identifikacije Gota i Sklavina iz uvoda (na latinsko-me!), imati na umu i rečenicu iz V. glave koja (u latinskoj redakciji!) glasi: “Gothi, qui et Sclavi.” Neovisno od navedenoga upozorenja važno je da se u hrvatskoj redakciji spominje kako Silimir, premda poganin, nije progono kršćane nego je naredio da mu daju “dohodak” i potom se dodaje: “I tako opet napuni zemlju Hrvatsku.” U latinskoj se redakciji kaže: “Napuni (zemlju) mnoštvom Sklavina.” Iz citirane se hrvatske redakcije može zaključiti da se zbog prestanka progona kršćana zemlja opet napučila, a to može samo značiti da su se u nju vratili kršćani poslije prestanka progona.¹⁵³ Iz spomena zemlje Hrvatske može se zaključiti da su

¹⁵² Usp. Lj. Hauptmann, *Podrijetlo hrvatskog plemstva*. Rad HAZU, knjiga 273, Zagreb, 1942, str. 92.

¹⁵³ E. P. Naumov misli da je rečenica kako je Silimir napunio zemlju Slavenima umetak. „O kombinaciji različitih materijala u pomenutom poglavlju, čini nam se, svjedoči i to što su u glavnom rukopisu (Vatikanskom) -latinske redakcije- riječi ‘mnoštvom Slovena’ naknadno dopisane između redova.“ (E. P. Naumov, *Etničke predstave na Balkanu u epohi ranog srednjeg vijeka (po materijalima ,Ljetopisa popa Dukljanina’*. U: *Dijalog*, broj 1-2 za 1989, str. 237.) Međutim, u izvorniku stoji: „Replevit in diebus illis.“ Iz ovoga je očito da je prepisivač nehotice ispustio riječi o mnoštvu Slavena i da ih je zatim dopisao (istim rukopisom). Rečenica bi bez ovog dopisivanja bila besmislena. Treba napomenuti da se rečenica koju se smatra umetkom nalazi napisana u beogradskoj latinskoj redakciji pa je i to dokaz da se ne radi o umetku.

Hrvati na dijelu teritorija rimske Dalmacije bili nastanjeni u posljednjem desetljeću VI. stoljeća.

Silimir je imao sina koji se zvao Bladin. F. Šišić je (prema Orbiniju) njegovo ime “Bladinum” u latinskoj redakciji samovoljno promijenio u *Vladinum*. “Silimirov nasljednik zove se u vatikanskom rukopisu, kod Lucija i kod Marulića Bladinus, a u hrvatskoj redakciji Bladin: prvobitni je tekst prema tome imao taj oblik, pa se ne može odobriti Šišićeva konjektura Vladinus, koju je unio prema Orbinijevu obliku Vladan; Orbini je kao i inače ime promijenio i nadovezao ga uz običnije narodno, zamijenivši pače i neobični sufiks –in običnijim -an... Zanimljivo je, da ni ovdje Rus nije opazio, da bi ime Bladin moglo imati germanšku etimologiju...”¹⁵⁴ Da je u izvoru prvobitno stajalo Bladin, dokazuje sljedeća činjenica: u latinskoj redakciji (koja se čuva u Beogradu) piše Bladin(us), a u Marulićevu prijevodu na latinski (također u Beogradu) stoji Bladimer(us). N. Radojčić posebno upozorava: “Orbini je izmenio i Bladina iz *Barskoga rodoslova* u Vladina, pa je i Šišić pošao za njim. Ali nije dobro smetati s uma da u *Dialozima Grgura Velikoga*, koji su piscu *Barskoga rodoslova* ili njegovu izvoru bili nesumnjivo poznati, ima jedan ostrogotski velikaš koji se zvao ‘Blidin’ (var. Blindin).”¹⁵⁵ J. Kelemina također zaključuje: “Enako je možna razlaga iz germanščine pri imenu naslednjega vladarja Bladin – Vladin;..”¹⁵⁶ M. Šimundić sa sigurnošću ističe da ime “Bladin nije slavenskoga izvora.”¹⁵⁷ R. Rotković, navodeći primjer iz jednog djela R. Trautmanna, zaključuje: “Blad kao ime, sa toponimom: Bladislav, pri čemu je nazalni oblik lako rekonstruisati uz pomoć: Blandisclavicze 1306. na Rujanu. Trautman objašnjava da je adj. bladnyj, njem. ‘ire führend’ = koji vara, bludi, luta. Može li se smatrati da je Bladin denazalizovana forma polapskog Blad=Bland-in? U tom slučaju bi tačna bila verzija u Vatikanskom rukopisu i našla bi se veza sa Polabljem.”¹⁵⁸

¹⁵⁴ A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev*, nav. dj., str. 82-83.

¹⁵⁵ N. Radojčić, *O najtamnijem odeljku*, nav. dj., str. 16.

¹⁵⁶ J. Kelemina, *Goti na Balkanu*, str. 132.

¹⁵⁷ M. Šimundić u pismu koje je poslao autoru iz Maribora 16. II. 1998.

¹⁵⁸ R. Rotković, *Odakle su došli preci Crnogoraca*, nav. dj., str. 220.

V. GLAVA

Bladin, sin njegov, zauja gospodstvo i poča na očevu misto gospodovati redom i putom oca svoga Silimira. I Bladin kraljujući tako, imi sina i bi ime sinu njegovu Ratimir. I taj, kako ulize u znanje, poče kazati se vele hohol i mimogred suproč svakomu okoran. Budući jošće otac u gospodstvu, i izlize niki puk s mnoštvom prez čisla tja deri ispriko rike velike, ka se dii Velija. Ki puk izvede žene i dicu i vojsku; s njimi gredihu i s' sobom nosahu sve imanje svoje, ki čudnim zakonom hojahu. I ti obujaše kraljevstvo ko se zoviše Senobujija, ali prvo sve mimohojahu. Poglavica njih biše muž vrimenit, koga zovihu njih jazikom "bare", ča jest našim "cesar", pod kim biše devet dužev, ki gospodovahu i obladahu taj puk koga biše čudno mnoštvo. Posli obujaše Sledusiju i pojdoše u Macedoniju, njih prijaše i svu zemlju latinsku, ki se onda [za] Rimljane držahu, a sada se zovu Crni Latini, kih cesar s onimi ima mnoge rvanje. I videće da protiva njim ne može biti, učini mir s njimi. Otaj puka tvrdo viru držaše, i tako ostaviše Latine u miru. I videći kralj Bladin čudesa togaj puka i mnoštvo veliko, i razumi da jednim jazikom govore, mnogo bi vesel i tudie spravi posle i posla k njim. Ki cića jazika mnogo milostivo i s počtenjem primiše, i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako cesar biše učinio, i utakmiše se stati pod harač. Mnogo ljubeznivo živiše, toliko veće koliko vire i jazika bihu jednoga. I ne učeše rasipati, da, počeše činiti sela i pribivališća, i napunjevati što rasuli bihu. I tvrdo učeše zemlju uzdržati, ku prijali bihu.

U hrvatskoj redakciji stoji da se za Bladinova kraljevanja pojavilo mnoštvo naroda koje je krenulo od velike rijeke koja se naziva *Velija*. U latinskom tekstu piše da se za Bladinova vladanja diglo mnoštvo naroda s velike rijeke Volge po kojoj su dobili ime Vulgari. Po hrvatskoj redakciji doseljenici su došli od rijeke *Velije*, zauzeli Senobuju i odatle krenuli u Sledusiju, a latinska ih redakcija vodi ravno s Volge u Sylloduxiju.¹⁵⁹

Doseljenici su osvojili i "svu zemlju latinsku". Važna je stilizacija da se ondANJI "Rimljani" nazivaju "črni Latini". To su ostatci starosjedilačkog stanovništva koje se nazivalo Romanima (Rimljanima), odnosno

¹⁵⁹ Ima i mišljenje (Jordan Tabov) da je termin „Sylloduxia“ skraćena od dva naziva: „Syllimir(us)=Syll(i)+mir(us) Sylloduxia=Syll(o)+dux(ia).“

Latinima, zato što su bili, bez obzira na etničku pripadnost, pripadnici Rimskog Carstva. U latinskoj se redakciji te negdanje “Rimljane” prevodi s riječju “Morovlachi” (Morovlasi), odnosno “črni Latini”. Iz toga slijedi da se u latinskoj redakciji starosjeditelji Romani, odnosno Latini identificiraju s pojmom Vlah. Logično je zaključiti da je pojam Vlah u srednjem vijeku obuhvaćao gotovo sve negdanje pripadnike Rimskog Carstva, tzv. Romane (Rimljane), neovisno o njihovu etničkomu podrijetlu i da je ta oznaka Vlah tek u kasnomu srednjem vijeku postala i sinonim za pastirsko zanimanje.

Car Konstantin je nakon mnogih neuspjelih ratova s doseljenicima od rijeke *Velije* sklopio s njima mir. Kralj Bladin, videći da ih je veliko mnoštvo i shvativši da govore istim jezikom kao i njegov narod, također sklopi s njima mir. U hrvatskom rukopisu, koji se čuva u Vatikanu, stoji riječ “harac”,¹⁶⁰ što je (i) Šišić pročitao kao “harač”.¹⁶¹ K. Mlač ističe sljedeće: “...potrebno je upozoriti čitače (osobito stručnjake, povjesničare) da fraza *Hrvatske kronike* ‘utakmiše se stati pod harac’ nema nikakve veze s haraćem. Riječ ‘harac’, često kraćeg oblika ‘harc’, znači u starom hrvatskom govoru ‘bitka, borba, rat’. Tu frazu je tako preveo i Marulić na latinski u značenju ‘suzdržavali su se rata, nisu htjeli ići u rat’.”¹⁶² U Orbinijevu talijanskom prijevodu nema spomena o davanju dohotka. Car je, prema Orbiniju, poslije neuspjelih borbi s novim doseljenicima sklopio s njima mir, a tako se ponio i kralj “Vladinus”.¹⁶³ Ni u latinskoj redakciji ne piše da je taj kralj novim doseljenicima davao dohodak.¹⁶⁴

Nastavilo se u miru živjeti s novim došljacima koji bijahu iste vjere i istoga jezika. U latinskoj se redakciji spominje da se oba naroda poče-

¹⁶⁰ Usp. I. Kukuljević, *Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba*, nav. dj., str. 11.

¹⁶¹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 390.

¹⁶² K. Mlač, *Mimoiđeni izvori najstarije hrvatske povijesti*. Marulić, X/1977, 5, str. 424. O značenju riječi “harac” u smislu “boj, rat” vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. III. dio, JAZU, Zagreb, 1887-1891, str. 568.; Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. I. dio, JAZU, Zagreb, 1908.–1922, str. 373.; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga prva, JAZU, Zagreb, 1971, str. 655. Usp. i F. Holthausen, *Götisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1934, str. 43.

¹⁶³ M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 208.

¹⁶⁴ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 298.

še uzajamno voljeti “to jest Goti, koji su i Sklavini, i Vulgari, a najviše zato što su oba naroda bili pogani i što su imali isti jezik”. Dospeljenici su započeli živjeti na zauzetoj zemlji, i to, kako latinska redakcija ističe, sve do današnjega dana. Iz toga cijeloga opisa slijedi da su ti doseljenici osvojili pokrajinu Sledusiju, cijelu Macedoniju i čitavu pokrajinu Latina (Rimljana). Hrvatska redakcija ne spominje dolazak “Vulgara”. Ako se vladari iz toga izvora računaju od oko 541. godine kad je živio poznati povijesni Totila, Bladin je prema redosljedu vladara u spisu morao živjeti mnogo prije 679. godine. Ako se, pak, početak Stroilova vladanja i pogrješno datira (prema Orbiniju) u (oko) 495., te ako se koriste podatci iz spisa da je Sviolad vladao dvanaest godina, a Silimir dvadeset i jednu godinu, može se zaključiti da je Bladin započeo vladati tek pri kraju VI. stoljeća, a to je zapravo mnogo prije nego su Bugari doselili. Bladin je, ako se prihvati realno Marulićevo datiranje osvajanja od strane Goto-Sklavina u godinu 547. vladao mnogo godina prije 679. godine. On je mogao zavladati u posljednjem desetljeću VI. stoljeća ili u prvom desetljeću VII. stoljeća. Bugari su (osim toga) došli kao jaka ratnička grupacija i oni ne mogu biti “veliko mnoštvo” koje je zauzelo spomenute pokrajine. Tu se može raditi samo o još jednom doseljenju dijela pučanstva, koje izvori nazivaju “Sklavini”, a koji su stvarno i doseljivali u drugoj polovini VI. stoljeća. M. Hadžijahić ističe da isti jezik može biti samo slavenski, a Bugari koji su doselili govorili su starobugarski i nikada nisu naselili zapadni Balkan.¹⁶⁵ Da se ne radi o Bugarima, dokazuje i činjenica da prvobitni (stvarni) teritorij bugarske države iz druge polovine VII. stoljeća ne odgovara opisu iz ovoga djela. Ni iz titule “cagan” (kagan), kojom su doseljenici zvali svoga vladara, ne može se zaključiti da se radi o Bugarima. Ta je titula poznata u Slavena, Avara, Kazara i Normana, a u Bugara je glasila “kauhan”.¹⁶⁶ Ako bi se prihvatilo mišljenje da su Latini, odnosno “pogrčeni Cincari”, običan puk (prosti narod) nazivali “vulgari”¹⁶⁷ onda je u latinskoj redakciji točno preveden navod iz hrvatske redakcije “niki puk s mnoštvom”. U ovom smislu pojam “vulgari”

¹⁶⁵ M. Hadžijahić, *Hipoteza o tzv. «Trećoj slavenskoj seobi» na Balkan*. Kopija rukopisa u posjedu autora, str. 37-38.

¹⁶⁶ V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, nav. dj., str. 45.

¹⁶⁷ Jovan Dragašević, *Makedonski Sloveni*. Prometej, Novi Sad, 1995, str. 30-31, 34-37.

nema etničko značenje i pogrješno je shvaćanje u smislu izjednačivanja “vulgari” = Bugari.¹⁶⁸

U svezi s rečenicom “Gothi qui et Sclavi” treba reći da isto piše i Toma: “Gothi et nihilominus Sclavi”. Ako je istina da su Goti dolazeći sa sjevera Europe predvodili osvajanja teritorija na Balkanu sredinom VI. stoljeća onda sličan opis tih zbivanja u *Hrvatskoj kronici* i u *Solin-skoj povijesti* samo potvrđuje povijesnu vjerodostojnost ova dva vrela, odnosno njihovu moguću utemeljenost na onima još starijima. Opisuju li dva povijesna spisa istu povijesnu prošlost onda njihov sadržaj mora biti isti ili sličan. Poistovjećivanje Gota i Sklavina, koja se očituje u oba spomenuta izvora, bila je tada uobičajena. Neovisno o tome je li se to poistovjećivanje shvaćalo kao etnička istobitnost Gota i Sklavina, ono je shvatljivo i zbog toga što su Sklavini služili u gotskoj vojsci. Potpuno je neobrazloženo Šišićevo mišljenje da izvor identificira Gote sa Sklavini-ma “samo dotle dok su neznabošci, to jest dok nisu primili krštenje, pa zato i govori o Gotima tek u prvim glavama svoga *Letopisa*.”¹⁶⁹ “Među-tim, analiza prvih stranica pomenutog spomenika, gdje doista jedino i nailazimo na Gote, uvjerava nas u suprotno. Prije svega u vezi s tim treba pomenuti i uvod u *Ljetopis* gdje anonimni autor u potpunosti identi-fikuje Gote i Slovene uopšte ne pominjući njihovo ‘neznaboštvo’ (zani-mljivo je što on, obraćajući se svojim čitaocima), *Spis o Gotima naziva* –‘koji se latinski naziva *Kraljevstvo Slovena*’. I dalje u prvim odjeljcima svoga djela nepoznati autor se trudi da neprimjetno ‘pređe’ s naziva Goti na etnonim Sloveni. Po našem mišljenju ovu činjenicu kao i samu upo-trebu termina ‘Goti’ samo u početnim odjeljcima *Ljetopisa*, prije treba posmatrati kao dokaz koji nam svjedoči da je njegov autor koristio neka-kav makar i nevelik *Spis o Gotima*; on je zatim mogao biti oznaka znatno obimnijeg djela premda je ovakva pretpostavka bila odbačena od strane F. Šišića.”¹⁷⁰ V. Mošin, koji se inače povodi za mnogim Šišićem sudo-vima o ovom izvoru, prihvaća Radojčićevu opasku da u spisu izraz Got “nema i ne može imati prezriv smisao heretika, jer u naslovu svog djela čitavu svoju državu ‘*Regnum Sclavorum*’ identificira s Gotima.”¹⁷¹ Do-

¹⁶⁸ Detaljnije u: I. Mužić, *Hrvatska povijest*, nav. dj., str. 124-127.

¹⁶⁹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 112.

¹⁷⁰ E. P. Naumov, *Etničke predstave na Balkanu*, nav. dj., str. 236.

¹⁷¹ V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, nav. dj., str. 29.

seljenici svoga poglavicu (u latinskoj redakciji) nazivaju “bare”, a ta je riječ, kako se u literaturi navodi, bila u uporabi i u Gota.¹⁷²

Bladinov se sin u hrvatskoj redakciji zvao Ratimir, čije se ime u vatikanskom rukopisu piše “Ratomirum”, a to je Šišić promijenio u “Ratimirum”. U beogradskoj latinskoj redakciji stoji “Ratomir”, a u Marulićevu beogradskom prijevodu na latinski piše “Ratimer”. To je ime, kako Mayer misli, slavensko “a teško da mu može odgovarati kakvo gotsko... Zapadnogotski kralj Teoderik (V. vijek) imao je doduše sina Ratamara, ali je to vjerojatno pozajmljeni oblik.”

U Marulićevu (beogradskom) prijevodu na latinski navodi se da je Bladin bio kralj Solina (“Bladinus autem Salonarum Rex”), što znači kako Marulić, koji je imao u rukama hrvatski izvornik, sjedište Bladinova kraljevstva smješta u Solin.

VI. GLAVA

Meju tim umri kralj Bladin i sede na misto njegovo sin njegov Ratimir, i poče kraljevati. Ki biše velmi krstjanski neprijatelj i poče mimo-red činiti protiva krstjanom i iskaše zatrti ime kristjansko po svem kraljevstvu svome. I tako mnoge grade i mista krstjanska raščini, a krstjane u hlapstvo obrati. I tako primorske gradove zgora rečene, u kih se opet bihu zemljaci i mišćane skupivše [se] podvignuli za oca njegova kralja Bladina, (do)rasu i u hlapšćinu obrati. Tada krstjane, videći se u toj tuzi i nevolji, počeše po gorah i vrsih od gor i [po] tvrjah činiti kako tko mo-gaše za shraniti se, dokla Bog prigleda i dvigne bič poganski i dokla mi-lostiv prigleda tolikim nevoljam.

Kad je Bladin umro, naslijedio ga je sin Ratimir koji je bio veliki neprijatelj kršćana, a oni su pred progonima bježali u gore. Ni u jednoj se

¹⁷² “Vidim,... u francuskoj stručnoj publikaciji ‘Revue internationale d’onomastique’ 9. Annee Nr. 1 (1917), komentar: ‘Bare’, de bairan, konstataciju, da su to gotske riječi. Isti naziv ‘bare’ može se naći i u poljskim izvorima, a označuje pripadnika visokoga plemstva s vladalačkim funkcijama, vjerojatno ostala kod svojedobne selidbe Gota. *Hrvatska kronika* ju je ispravno registrirala.” (Stjepan Buć, *Problemi etnogeneze Hrvata*. Hrvatska revija, XX/1970, 4 /80/, 939.)

redakciji ne spominje koliko je godina Ratimir vladao. F. Šišić ističe da je ono što se priča o progonima kršćana u ovoj VI. i u VII. glavi “potpuno... istorijski verna i ispravna opšta slika”.¹⁷³

VII. GLAVA

I umri Ratimir i ne ostavi sina na njegovu mistu. I stavi se [kraljevati] jedan od njegova kolina [a potom drugi]. I on umr[v]še, ne biše veće kralji togaj kolina ki oba nemilostivo krstjane progonjahu. I po ovih dviju, jedan za družim, druga dva kraljevaše, i ne mnogo lit živiše po dopušćenju onogaj, ki sve može. Koji svi četiri vele nepravedni i krstjanom neprijatelji i suprotiva njim tvrda srca [bihu], i tolika progonjenja činjahu, koliko bi [bilo] mnogo govoriti, zašto mnogo suproč krstjanom činjaše, tako ki u primorske kako ki i u zagorske strane bihu. I tako mnogi krstjane ne mogahu trpiti i mnozi stisnuti od nevolje k poganom se pričinjahu i k njih zakonom pristavahu. A ki u vrsih i u tvrjavah obraše i voliše trpiti onu tugu i nevolju priijimati i njih progonjenje, ko jest vrmenje, nego li u vike dušu izgubiti.

Iz glave se VII. osjeća prava stvarnost tadanjih događanja. Poslije Ratimira, koji nije imao sina, kraljevaio je jedan, a poslije njega drugi vladar njegove loze. Obojica su nemilosrdno progonila kršćane. Poslije te dvojice vladala su dva kralja, jedan poslije drugoga, koji nisu živjeli mnogo godina. I ta su dva kralja bili, kao i njihova dva prethodnika, žestoki progonitelji kršćana u primorskim i u zagorskim stranama. Mnogi kršćani, koji nisu mogli trpjeti teško progonstvo spomenuta “četiri rđava kralja”, “k poganom se pričinjahu i k njih zakonom pristavahu”. Izbjegli su se kršćani sklonili po vrhovima planina i utvrda. U latinskoj se redakciji spominje da su u doba te četvorice kraljeva mnogi kršćani iz primorskih i zagorskih krajeva danomice bježali k onima što su živjeli po planinama i utvrdama voleći s njima radije trpjeti progonstvo i bijedu radi spasenja duše, nego kratko uživati s nevjernicima (cum gentilibus) i izgubiti dušu. Što hrvatska redakcija piše o otpadu kršćana “potpuno odgovara prilikama za seobe naroda, kako ih poznajemo iz onodobnih vje-

¹⁷³ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 426.

rodostojnih izvora”.¹⁷⁴ M. Medini je točno upozorio na razliku koja postoji između hrvatske i latinske redakcije te glave. “U glavi VII. razlika je između hrv. i lat. redakcije što po hrvatskoj Ratimir nije imao djece već ga je naslijedio jedan od njegova koljena, a poslije ovoga (po Marulićevu prijevodu) drugi. Njim se utrnula loza, pa su došla na vlast druga dva. Prema latinskoj su redakciji poslije smrti Ratimirove vladala četverica od njegova koljena ‘non in uno quidem tempore sed unus post alium temporibus suis’.”¹⁷⁵ Iz hrvatske redakcije ove glave proizlazi da je u drugoj polovini VII. stoljeća prestala postojati vladavina dotadanje gotske dinastije koju je utemeljio Stroil. Da su do tada stvarno vladali (i nad Hrvatima) kraljevi gotskog podrijetla potvrđuju i gotska imena nekih od njih (Silimir iz druge polovine VI. stoljeća i Bladin oko godine 600.).

Anton Zakarija posebno ističe da se pisac ovog izvora otkriva kao savjestan kroničar. “Da je htio, on je ovim vladarima mogao dati bilo kakva imena. Dočim to nije učinio, jer im imena nije znao, nužno je zaključiti da je u svoj spis unosio samo činjenice koje je poznao.”¹⁷⁶

Prema Radojčićevu mišljenju ovom sedmom glavom “svršava se uvodni deo *Barskoga rodoslova*,... Odeljak je, s književnog gledišta, zaokružen na hvale vredan način.”¹⁷⁷ Važno je dodati da s ovom glavom završava dio izvora u kojemu, po svemu sudeći, nema umetaka od strane prepisivača, odnosno redaktora.

2.

VIII. GLAVA

I pomanjkavše ti rečeni i nepravdeni kralji, osta sin jednoga ki bi napokonji, komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane i ne da jih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sa svima dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditinjstva muž svet. I nadahnut duha

¹⁷⁴ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 458.

¹⁷⁵ M. Medini, *Kako je postao*, nav. dj., str. 151.

¹⁷⁶ A. Zakarija, „*Hrvatska kronika*“ i *hrvatska povijest*. U: Marulić, XXVI/1993, 4, str. 496.

¹⁷⁷ N. Radojčić, *O najtamnijem odeljku*, nav. dj., str. 68.

svet[og]a, i izide iz Tesalonike i pojde u Kazariku i onde pripovida viru krstjansku i kršćaše, ki se obraćahu, u ime oca i sina i duha svet[og]a. I na viru krstjansku obrati svu Bulgariju.

Poslije smrti četiriju nepravедnih kraljeva ostao je sin jednoga od njih, koji se u hrvatskom tekstu zove Satimir, a kojega u devetoj glavi ista hrvatska redakcija zove Satamir. (U Marulićevu prijevodu na latinski, koji se nalazi u Beogradu, piše “Satimerius”.)

Iz sadržaja je VIII. glave očito da se ona u jednom svom dijelu ne nastavlja na pričanje prethodnih glava. Pisac izvora, bolje reći redaktor, poslužio se nekom od tada postojećih verzija ćirilometodske legende. Za Satimirova doba pojavljuje se Konstantin (Ćiril) koji je pošao u Kazariju propovijedati kršćanstvo i koji je obratio svu “Bulgariju”. Konstantinova se misija u Kazariji zbivala u drugoj polovini godine 860. i u prvoj polovini godine 861. F. Šišić točno ističe da “kod krštenja Bugara nisu stvarno učestvovali ni Konstantin ni brat mu Metodije”.¹⁷⁸ Kad bi to pripovijedanje bilo točno, odnosno kad podatak o pokrštenju Bugara ne bi bio glosa, onda se sve to moglo dogoditi tek u drugoj polovini IX. stoljeća kad je stvarno živio Konstantin (Ćiril).

IX. GLAVA

I ta umri kralj Satamir i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, koga biše meju inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se s filozofi, kojih razumom svojim dobivaše. I pojde i on u Kazariku i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospodstvu njegovu. I onde pribiva kraljujući sveti puk, koji Konstanc biše obratil. I tada biše papa Stipan i posla listove ka svetu mužu Kostancu zovući ga k sebi, jere slišao biše, kako pripovidaše viru Isusovu i da biše tolik puk obratio na viru Isusovu, i zato ga viditi želiše. I tako sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu harvacku i istumači iz grčkoga knjigu harvacku: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapo-

¹⁷⁸ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 426.

vidin biše. I gredujući navrati se na kraljevstvo svetoga puka, koga biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj Budimir, koji po Konstancu biše naučen u viru. I razumivše kralj prišastje Konstanca, bi vele vesel i s podštenjem primi ga. I tada poče Konstanc život i čudesa Isukrstova pripovidati i napuni i utvrdi kralja u viri svetoga jedinstva i trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra. I pribivše blaženi muž s kraljem nikoliko dan, koji jure utvrjen u viri i zakonah Isukrstovih [biše], vazam prošćenie od obraza kraljeva i onoga svetoga puka, pojde k Rimu.

I u to vrime bi učinjeno veselje veliko meju krstjani i svi oni, ki bihu u tvrjavah i u vrsih gorskih i ki tajahu se i krijahu se i nepovidahu se krstjane, očitovaše se, odvrg[ši] strah. I svi ki bihu progonjeni vratitše se i počeše slaviti ime Isusa propetoga. I tako kralj svetoga puka zapovidi svim, koji latinski govorahu, da se vrate svi u mista svoja i da podižu i naprave gradove, koji po poganeh bihu rasuti i požgani.

I tako iskaše Budimir kralj svetoga puka, kako bi rasute gradove sazidal i napunio. I to mu ulize u misal, kako bi za svoga vrimena opet zemlju, kako je i prvo bila, [dal] napraviti, zašto imашe mnoštvo ljudi, da, sve biše izmišano. I tako razabrati kralj odluči zemlju i ljudi, i staviti opet u prave zakone. I iskaše kako bi mogal najbolje iznajti. I natoj skupi sve starce i mudrace gospodstva svoga i poče njim od volje i odlučjenja govoriti, moleći, da bi [tko] o boljemu redu pomislio i tomu da se najde način k volji i misli kraljevi. I tako st(o)eći nikoliko dan, nitkor ne bi, tko bi tomu umil red najti i kralju niki put ukazati od odlučjenja njegovga. I bi napunjen mudrosti od boga i pride mu u misal, da pošlje ka svetomu ocu papi Stipanu i ka cesaru Konstantinu, oni k misli njegovoj da bi dali pomoć i da bi mu poslali brveleže stare, u kih su pisane sve zemlje i kraljevstva. I moleći rečeni kralj svetoga oca papu [i cesara], da bi s njimi poslali nikoliko i mudraci. I kada posli od kralja i svetoga puka k papi Stipanu [pridoše], tomu svet[i] otac bi vele vesel i dobrovoljan, cića toga novoga pitanja od dostojnoga krstjanina, ki po poslih moljaše svet[og] a oca papu, da bi ga hotil napitati hliba nebeskoga i da ga nasladi riči Božije, ku srcem željaše čuti.

I k tomu svet(i) otac dobrovoljno prigleda i posla naučena človika, a vikarija svoga, u ime svoje i svete crikve krstjanske, jednoga gardina-

la, komu poda u svem oblast svoju, da more dati i uzeti, svezati i razvezati. I posla drugoga gardinala i s njimi dva biskupa, a toj da imaju oni sveti puk kripiti i u viri pripovidati, i da jih imaju veseliti od njih dobra učinjenja, i popove (crikve) učiniti i crikve krstiti i ine riči potribne krstjanom narediti.

I tako prišadše rečeni gardinali i biskupi, najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj. Suproč kim izlize kralj s mnoštvom ljudi, jere čekaše jih zač znaše njih prišastje na ove strane, i biše skupio oda svih rusa-gov ki pod njim bihu. I tuj odasvud dojdohše krstjane. I tako kralj sa svim mnoštvom, ko pri njemu biše, prija jih s velikim počtenjem. I tako kralj zapovidi, da vas puk zemlje njemu podložne skupi se na ovom polji. I u toj vrime dojdohše posli od c[es]jara Mihajla i oni posli s počtenjem velikim biše prijati. I budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i s njimi biše dobri kralj Svetoga nauka i počeše sa /s/hodom za dva[na]deset dan, od kih osam dan ne govoriše negoli o strani crikveni, crikvam prigledajuće i k njim red napravljajuće i narejujuće put od spasenja. Potom toga četiri dni čtiše stare priveleže, ki bihu iz Rima prineseni, tako grčkih kako svih kraljevstvi i gospodstva jazika harvacskoga, tako primorsko, kako zagorsko. I toj slišeci vas puk, kako spovidahu privelezi stari, po papi i cesaru poslani, od svih zemalj i kako diljahu zemlju od zemlje, i kako biše zemlja od zemlje počtovana, i puk od puka i kraljevstvo od kraljevstva, i toj sve razumi[v]še, bi vele ugodno tako kralju tako svim, ki ondi u skupu bihu. I gardinali i biskupi s voljom svega puka posvetiše kralja i potvrdiše u kraljevstvo, i svim zemljam, ke pod njim bihu, zapovidiše posluh i volju kraljevu i ostatka njegovu.

I potom učiniše arhibiskupe i biskupe, i posvetiše jih, i razdiliše jih po gradih onakoj, kako i prvo raspa biše bilo, i ka počtenja bihu prvo imili, da i u napridak onako bude. I tako poslaše dva arhibiskupa: jednoga u lipi i nesrični grad Solin, koga malo ali ništar biše ostalo, jere po nemilostive Gote biše požgan i rasut, a drugoga arhibiskupa poslaše u Duklji. I mnoge biskupe razdiliše po mistih i podložiše jih pod posluh rečenih arhibiskupov, toliko pod svakoga. I tako mnoge crikve, ke bihu zativorene, uzdvignute biše. I narediše biskupom i arhibiskupom, da se svete crikve. I postavi kralj zagovor velik svim mistom, da svaki brani crikvu i crikvene stvari, i da bi ne smio nitkor posiliti crikvu ni redovnika u ničemur i da nitkor nima suproč njoj moći ni slobodščine, razmi njih pogla-

vica, što su arhibiskupi i biskupi. I tko bi protiva tomu učinio, to je učinio suprotiva kralju i kruni, ča jest suprotiva svemu kraljevstvu.

I tako crikvene i duhovne stvari prvo naredivše, potom toga po rečenih barveležih razdili zemlje i stavi jim mejaše i tolikoje meju gradi i županij. I naredi gradovom i mistom zakone i običaje, i razdili vode i naredi gradovom i mistom dohodak. I svim zemljani mejaše položi[v]še i sve naredivše, što je s ovu stranu gore k moru, prozva Primorje, i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju u veliku riku Dunaj, onoj zvaše Surbiju. I Primorje razdili na dvoje počamše od mista grada kij po poganih bi razrušen, ki se zove Dalma, gdi sa (s)hodom biše, deri do mista, ko se zove Valdemin. Od Dalme do Valdemina prozva Harvate Bile, što su Dalmatini Nižnji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva Gornju Dalmaciju i to[li]koje Surbiju, ča jest Zagorje. I tuj na dvoje razdiliše počamše od gornje strane Drine, ča jest na zahod sunčeni do gore Borave, a toj prozva Bosnu, i od Drine do Lipa prozva Ras, ča je Raška zemlja.

I svakomu mistu postaviše mejaše i svakomu tih mist postaviše bana, a nigdi duža. I tada [narediše da] svaki tih banov i dužev budu od pup[k] orizine plemeniti i oni da učine kneze od svoga kolina i učiniše satnike, ki satnici biše nad stotinu ljudi, i te satnike učiniše svake zemlje ljudi. I daše svakomu banu sedam satnikov, i da budu rečeni satnici z bani puku suditi, a s duži, aliti s hercezi, pet knezov i da s njimi pravo sude puku. I zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom. I odlučiše da svaki knez prizove jednoga satnika i da nima prez rečenoga reda nijedan sud biti tvrd. I odlučiše da svaki sudac ima kralju davati treći dil dohotka, da ga poznaju za gospodina i da bude kralj svim, a oni svaki po sebi; da kralj nada svimi poglavje i starišina [bude] i da svi zapovid kraljevu trpe. I mnoge dobre zakone postaviše, ke bi mnogo govoriti. Da, ako tko hoće napuno znati naredbu ku učiniše i mejaše kudi postaviše i zemljam imena, vazmi knjige ke pri Hrvatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se Metodios.

I po tom narejenju gardinali i biskupi i posli cesarovi, videći da su svaka [narejenja] narejena, od blaženoga kralja i Svetoga puka vazeše prošćenje i odpraviše se s velicim počtenjem i dari. I posli pošadši, hercezi i bani i knezove i satnici, ki bihu postavljeni, i vas puk s voljom kraljevom razajdoše se i pojdoše domom i u svoju zemlju.

I po tom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom [onogaj] ki sve može. I imi u starost svoju sina. I sedminade[se]te dan umri, na devet miseca marča i pogreben bi u crikvi blažene svete Marije u gradu Dokoliji s velikim počenjem i plačem svega puka ki odasvuda prihajahu za mnoge dni k onoj crikvi plačuće svoga dobrog gospodina. I ditića, komu izdili ime bihu Svetolik, proslaviše za kralja i gospodina.

U glavi se IX. hrvatske redakcije govori o Budimiru kao kralju sa sjedištem u Bosni. M. Hadžijahić posebno napominje da se pod “*regnum Sclavorum*” smatra područje Bosne i da se prema dubrovačkim kronikama prvi “slavenski” vladari u ovome izvoru redovito tretiraju kao bosanski.¹⁷⁹ On zaključuje da je naziv Srbija u devetoj glavi *Ljetopisa* “stranog, po mojem mišljenju dubrovačkog porijekla” i to posve logično obrazlaže:

“Jedno mjesto u 9. pogl. hrvatske redakcije *Ljetopisa* svjedoči o tome da se pod imenom Srbija podrazumijeva Raška, ali ne i Bosna. Kada ljetopisac kaže: ‘i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju uz veliku riku Dunaj, onuj riku zvaše Surbiu’, ne podrazumijeva Bosnu, jer bi spomenuo rijeku Savu. Područje Srbije određuje prema Dunavu i rijekama koje tamo izvire, a to su Djetinja, Rzav, Moravica, Morava, Raška, Ibar, Sitnica i Lab. Da je to područje Srbije odnosno Raške, vidi se iz 14. pogl. hrvatske redakcije, gdje doslovno stoji: ‘Zagorje, ko Srbiju zovu, ča jest g Dunaju i g Bugare, ko se sada zovu, ča jest tja do Paunja polja’. Paunje polje jesu Pauni oko Uroševca, na jugu Kosova. Srbija je i ovdje smještena uz Dunav, sjeverno od Kosova. Termin i pojam *zagorje* različito je određen u 9. pogl. i na drugim mjestima u različitim verzijama Dukljaninova ljetopisa. Prema 11. pogl., Zagorje bi sačinjavale Raška i Bosna, dok se u 14. pogl. govori o području sjeverno od Kosova. Zagorje se spominje i u 2. i 3. pogl. te u dodatku *Hrvatske kronike*, u 27. i 28. poglavlju. Na svim navedenim mjestima Bosna se odvaja od Zagorja: u 2. pogl. kazuje se kako je Stroin osvojio Bosnu i pošao u Dalmaciju, pa ni to ‘ne bi mu dovoljno’, već je poslao s vojskom sina ‘da bi obujal i donju zemlju i zagorsku’. U 27. pogl.

¹⁷⁹ M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 238-239. Usp. Martin Eggers, *Das ‘Grossmährische Reich’: Realität oder Fiktion?* Anton Hiersemann, Stuttgart, 1995, str. 205-211.

navodi se kako ‘veliko bogactvo biše, tako u Zagorje, kako u Primorje za pravednog kralja Zvonimira’, dok se u 28. pogl. za Belu I, koji ‘vaze kraljevstvo Hrvatske’, dodaje: ‘I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo’. Prema izloženom, Zagorje se protivrječno određuje već u samom *Ljetopisu*. Zagorje u smislu 9. pogl. ne javlja se nigdje ni u starijim, ni u novijim povijesnim izvorima, osim u onim koji se temelje na *Ljetopisu popa Dukljanina*. Ove nedosljednosti proizašle su iz činjenice da je naziv Zagorje, a također i Prigorje, stajao u predlošku, ali samo u smislu župe Zagorje. Povijesni izvori kasnijega srednjeg vijeka, kao i turskog razdoblja, spominju Zagorje kao bosansku župu (županiju) između Gornje Neretve i Drine. Zagorje leži tačno na sjevernoj strani od planinskog lanca koji ide od Prokletija do Zelengore i čini u ovom dijelu vododjelnicu između rijeka koje utječu u Jadransko more i u Savu. Na južnoj strani tog planinskog lanca nalazi se Podgorje, o kojem govori *Ljetopis popa Dukljanina* u 30. pogl. latinske redakcije. Na Zagorje se nastavljaju Neretva i Rama, koje po Dukljaninu također pripadaju Prigorju. Na južnoj strani ovoga planinskog lanca leži Podgorje ‘latine Submontana’ (30. pogl.), a sučelice mu je na sjevernoj strani župa Zagorje, koja je više nego vjerovatno i u Dukljaninovo doba bila samo župa, latinski nazvana Transmontana (9. pogl.). Zagorje se očito nalazilo u prvobitnom tekstu, ali je do nas dospjela verzija sa iskrivljenim podacima i umecima. Zagorje koje je stajalo nasuprot Podgorju nešto je posve drukčije negoli široki prostor Raške i Bosne. Analizirajući navode u *Ljetopisu popa Dukljanina* o podjeli Srbije na Rašku i Bosnu, Relja Novaković nalazi da ‘sa Dukljaninovim podacima o Bosni i Raškoj kao sastavnim delovima Surbije (Srbije) nešto nije u redu. Najverovatnije je da su neki poremećaji nastali u kronološkom određivanju... Moramo se pitati šta je Dukljanin uopšte hteo da kaže sa onom podelom Surbije na Bosnu i Rašku kad u čitavom svom spisu nijednoj od njih ne pridaje nikakav značaj... Ova podela Surbije na Bosnu i Rašku sasvim je nejasna.’ (Relja Novaković, *Gde se nalazila Srbija od VII. do XIII. veka*. Beograd, 1981, str. 137 i dalje.) Prema tome, teško da je jedan domaći pisac mogao tako odrediti Srbiju u drugoj polovini XI. st. – smatram da je tekst tada nastao – a još manje u drugoj polovini IX. st., kada je mogao biti održan Sabor. Nasuprot tome, Dubrovčani su imali interesa na taj način povezati Srbiju i Bosnu. Polazeći od postavke da se crkvena podjela ravnala prema političko-teritorijalnoj podjeli, Dubrovčanima je bilo jako stalo da

opravdaju formulaciju 'regnum Serviliae quod est Bosna'. Zbog toga je nastalo više dubrovačkih krivotvorina koje su korištene u kasnijoj borbi dubrovačke i barske crkve, pa je u istu svrhu trebao poslužiti i falsifikat u 9. poglavlju.¹⁸⁰ Bizantski pisac Kinam kaže izričito da rijeka Drina rastavlja Bosnu od Srbije.¹⁸¹

M. Hadžijahić je uvjerljivo upozorio i na mogućnost stvarnog postojanja kralja Budimira. "Možemo dakle, pretpostaviti da je Dukljaninu bilo u interesu da ime glavnog aktera na Duvanjskom saboru bude autentično. Ime Budimir je, nadalje, karakteristično upravo za IX vijek, ali se javlja i kasnije. U ispravama koje se odnose na područje hrvatske države spominju se pod tim imenom župani i dostojanstvenici. Postoji, dalje, i više lokaliteta koji su vezani za ovo ime. Ja bih ovdje želio da skrenem pažnju na jedan lokalitet, pri čemu posebnu važnost dajem geografskom smještaju toga lokaliteta. Riječ je o velikom selu u Sarajevskom polju

¹⁸⁰ M. Hadžijahić, *Povijest Bosne*, nav. dj., str. 74-75.

¹⁸¹ Usp. Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102-1301)*. HAZU, Zagreb, 1944, str. 70. Relja Novaković, kada mu je autor ove rasprave, iznio neke načelne primjedbe u svezi s poviješću srednjovjekovne Bosne, odgovorio je, između ostalog i ovo: "Što se tiče stećaka da Vam odmah kažem da o njima vrlo malo znam, ali osećam da su Vaše primedbe veoma značajne. Moram da priznam da mi nije padalo na um ono o čemu Vi pričate. Kad sad to čitam nekako drugačije gledam i na Porfirogenitove podatke o Srbiji, Hrvatskoj i Bosni. Upadljivo je, naime, da on daje relativno opširne geografske podatke o Hrvatskoj i Srbiji, a za Bosnu kaže samo 'i u oblasti Bosne Kotor i Desnik'. Svi koji smo o tome pisali izgleda da smo patili od neke želje da tu ranu Bosnu pripisemo bilo Srbiji ili Hrvatskoj, a uistinu je možda bilo nešto sasvim deseto... Naime, jasno je, čini mi se, da on Bosnu nije uvjerljivo pripisao ni Srbiji ni Hrvatskoj mada je činjenica da se pominje u poglavlju o Srbiji, ali je to i suviše malo i nejasno da bismo mogli s nekim pravom da je pripisemo Srbiji. Nešto tu nije u redu i možda su u pravu svi oni koji su tvrdili i tvrde da na području Bosne i Hercegovine nije bilo nikakvih seoba naroda, barem ne slovenskih. Doduše, u tom slučaju ne treba računati sa današnjim granicama Bosne i Hercegovine, već sa onim koje nam se nameću posle dobro analiziranih Porfirogenitovih opisa geografskog položaja 'njegove' Srbije i Hrvatske. Prostor van teritorija tadašnje Hrvatske i Srbije i područja koja njima pripisuje mogao bi biti taj prostor koji je ostao pošteđen od nekih migracija, možda pre svih drugih od slovenskih, ali sve to treba dobro istražiti." (R. Novaković u pismu, koje je uputio 4. III. 1986. godine iz Beograda, I. Mužiću u Split.)

zvanom Butmir, poznatom prehistorijskom nalazištu ('butmirska kultura'). Zahvaljujući turskim katastarskim defterima iz XV vijeka, sada znamo da se u to vrijeme današnji Butmir nazivao Budimir.¹⁸² Neki povjesničari ističu kako je u narodu dugo ostao spomen na kralja Budimira. Tako I. Kukuljević ističe da "je istina, da ime Budimira, kao kralja hrvatskog, bijaše poznato ne samo nekim starijim zgodopiscem hrvatskim, nego da je i u narodu vazda živilo, o njemu se pričalo, a i danas u predavanju puka i crkve živi, te ga narodna crkva i među svetce uvrsti."¹⁸³

Bladin je mogao – ako se datira Stroila u godinu 547. zavladata oko godine 600. Iza Bladina do Budimira vladali su Ratimir, četiri neimenovana kralja i Satimir. Ni za jednoga od tih kraljeva od Bladina do Budimira ne navodi se broj godina vladanja. Može se pretpostaviti da su dvojica od neimenovanih kraljeva, za koje se navodi da su "ne mnogo lit" kraljevali, vladali ukupno oko desetak godina. Također je moguće pretpostaviti da su ostali vladari za koje se ne navodi određeni broj godina vladanja (a to su Bladin, Ratimir, dvojica od četvorice neimenovanih i Satimir) vladali u prosjeku svaki od oko 11 do oko 16 godina. Ovakvo izračunate godina vladanja svih sedam navedenih vladara iznosilo bi ukupno od oko 65 do oko 90 godina. Ako je ovakovo pretpostavljanje i približno točno, onda je Budimir mogao zavladata u prvim desetljećima VIII. stoljeća. S obzirom na navod da je Budimir vladao malo više od 40 godina, to je on mogao kraljevati početkom druge polovine VIII. stoljeća. D. Mandić zaključuje da se opisani sabor za Budimira održao 753. godine. U hrvatskoj se redakciji izvora spominje ime pape Stjepana i tvr-

¹⁸² M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 233-234.

¹⁸³ I. Kukuljević, *Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba*, nav. dj., str. 34.–35. Kukuljević navodi da 17. ožujka "svetkuje hrvatska crkva imendan sv. Budimira". (Nav. dj., str. 52) L. Havlik posebno upozorava da iz doba 892. godine "potiče prvi zapis o imenu Budimir: ovako se zvao kako *iupan palatinus* na dvoru vojvode, tako *iupan* vojvotkinje. Jedan od župana je imao sina po imenu Stefan koji je bio treći komornik na Mutimirovom dvoru. Sa jednim od ovih Budimira povezan je još i fragment imena VDIMER, sačuvan na kamenom reljefu u muzeju u Kninu. Naredni Budimir se pojavljuje tek dvije stotine godina kasnije, u 11. vijeku: riječ je o tepčimu (*tepciza*) kralja Slavaca i svjedoku kraljevske konfirmacije udovice Slavacovog brata Rusina koji je bio *morsticus dux Marianorum*." (Lubomir E. Havlik, *Dukljanska hronika i dalmatinska legenda*. Prevela: Lenka Blehova-Čelebić. Predgovor: Vojislav D. Nikčević. Grafo Crna Gora, 2008, str. 97-98.)

di da je bizantski car Konstantin poslao svoje izaslanike na Budimirov sabor. “U osmom stoljeću živjeli su pape Stjepan II. (752., 26. III. – 26. IV. 757.) i Stjepan III. (768., 1. VIII. – 3. II. 772.). Njihov suvremenik je bio bizantski car Konstantin V. Kopronim (741. – 775.).” Znači sabor se, prema Mandićevu tumačenju hrvatske redakcije IX. glave, mogao održati samo od 26. ožujka 752. do 3. veljače 772.¹⁸⁴ Ovo Mandićevo zaključivanje posebno je uvjerljivo u odnosu na opisani vremenski redoslijed navedenih vladara.

Problem u svezi s ovom devetom glavom nastaje jer bi se ona zbog spomena Konstantina trebala datirati u drugu polovinu IX. stoljeća. Utvrđeno je da je važan dio ove glave preuzet iz *Moravske legende*.¹⁸⁵ M. Hadžijahić Mandićevo datiranje Budimirova sabora pobija ovako: “Mandićeva koncepcija mislim da je neprihvatljiva najviše zato što ni u jednoj redakciji *Ljetopisa* kao bizantijski car nije spomenut Konstantin, već Mihajlo. Istina je da je u hrvatskoj redakciji u IX. poglavlju na jednom mjestu navedeno kako je Budimir došao na misao da obrati ‘ka svetomu ocu papi i ka cesaru Konstantinu’. U latinskoj redakciji odnosno je mjesto prevedeno ‘ad imperatorem Constantinopolitanae urbis Michaellem’, pa je očito da je greškom prepisivača mjesto slova ‘a’ došlo slovo ‘u’, tj. riječ je o caru Konstantina (grada). Da se ovdje ne radi ni o kakvom caru Konstantinu već Mihajlu, vidi se iz samog daljeg teksta hrvatske redakcije, gdje se u nastavku pripovijeda kako su došli na sabor poslanici ‘od cesara Mihajla’, a iz konteksta je jasno da se radilo o istom caru. Vrijedno je napomenuti da se u hrvatskoj redakciji, koju Mandić smatra najkompetentnijim tekstom, inače uopće ne spominju carski po-

¹⁸⁴ D. Mandić, *Rasprave*, nav. dj., str. 166-176.

¹⁸⁵ “Prema L. Havliku, *Moravska legenda* nije mogla nastati prije XIII. st., ali se oslanjala na starije predloške... Postoje uočljive sličnosti između 4. i 5. poglavlja *Moravske legende* te 8. i 9. pogl. *Hrvatske kronike*... Oba teksta jednako nazivaju narod o kojem je riječ: ‘sveti puk’ (*Hrvatska kronika*) ili ‘gens sancta’ (*Moravska legenda*)... Kao što je već rečeno, i u spisu *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, napisanom poslije 871, izraz *populus* znači to isto. *Moravska legenda* pripovijeda o pokrštanju moravskog kneza, a to nikako ne može biti velikomoravski knez Rastislav, koji je bio dijete kršćanskih roditelja i nadasve zaslužan za kršćanstvo, jer je potaknuo uvođenje narodnog jezika u slavensku crkvu. ‘Kralj’ koji je još bio poganin može biti ‘kralj’ samo južne Moravske.” (M. Hadžijahić, *Povijest Bosne*, nav. dj., str. 80-82.)

slanici Leon i Ivan.”¹⁸⁶ M. Hadžijahić dalje zaključuje da se sabor za Budimira mogao održati, ako je “ikada održan” 885. ili 886. godine i to ovako obrazlaže: “Car Bazilije i papa Stjepan V (VI) vremenski jedan drugome odgovaraju (885. i 886. godina), pa mi to služi kao podloga za datiranje pretpostavljenog Duvanjskog sabora. Neovisno od ove dedukcije, vrijedno je napomenuti da je dubrovački historičar Tuberon (1459.-1527.) zabilježio da se sabor na Duvanjskom polju održao upravo 886. godine. Preko Tuberonu ne treba jednostavno prijeći, ne samo zato što je cijenjen po svojoj kritičnosti, već i zato što je raspolagao jednim prastarim primjerkom *Ljetopisa Popa Dukljanina*. Taj se tekst razlikovao od danas dostupnih tekstova. (Tuberon, npr., spominje ‘epidavarskog biskupa, koga dukljanski Ljetopisac zove Ivanom’, mada u sadašnjim tekstovima *Ljetopisa* nema traga tome Ivanu).”¹⁸⁷ M. Hadžijahić također misli da se Budimirova “vladavina može precizno datirati”, i to od prosinca 887. do ožujka 917. “Ovo bi se datiranje moglo izvesti iz hrvatske redakcije, gdje se kaže: ‘I potom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom (onogaj) ki sve može... I sedminade(se)te dan umri na devet miseca marča’. Odgovarajuće mjesto u latinskoj redakciji glasi: ‘Regnavit praeterea rex sanctissimus XL annis et menses quatuor... et septima decima die intrante mense martio mortuus est’. Dosada se općenito uzimalo onako kako stoji u latinskoj redakciji: da je ‘kralj vladao 40 godina i 4 mjeseca’ i umro sedamnaestog dana mjeseca marta, - dakle, bez oznake godine. U hrvatskom tekstu upada u oči ono ‘na devet’ i prije toga ‘sedminade(se)te dan’, pa bi se analogno u nešto ranijem tekstu upotrijebljenoj jezičnoj konstrukciji za broj 12 ‘dva(na)deset dan’ – ovo mjesto moglo protumačiti 17 na 9, drugim riječima: kralj bi umro mjeseca marta 917., prethodno vladajući 40 godina, tj. od 877. godine. Ovakva jezična konstrukcija za označavanje rednih brojeva, uostalom, uobičajena je u starim slavenskim tekstovima. Drugačije je, mislim, teško objasniti kako je upala brojka 9, koja se ne pojavljuje u jezičnom sklopu o kraljevoj 40-godišnjoj vladavini i njegovoj smrti 17. marta. I hrvatski tekst je ovdje poremećen, ali se nedvojbeno razaznaje 917. godina (seminadesete na devet).”¹⁸⁸

¹⁸⁶ M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 259.

¹⁸⁷ M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 219-220.

¹⁸⁸ M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 235.

Ako bi se prihvatila iznesena Hadžijahićeve argumentacija o datiranju Budimira proizlazilo bi da su glave VIII. i IX. posebni dio hrvatske redakcije izvora koje se ne nastavljaju na vremenski redosljed prethodnog izlaganja, ali ta se mogućnost ne može sa sigurnošću prihvatiti. Sve teškoće u svezi s ovom glavom nastaju zato što je ona mnogo redigirana. Da je IX. glava prerađivana i u hrvatskoj redakciji, potvrđuju i neke očite pogriješke koje se nalaze u njoj. U IX. glavi hrvatske redakcije ima, na primjer, i ovo: “Od Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini Nižnji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva *donju* Dalmaciju...” Armin Pavić je posebno upozorio na tu pogriješku ističući da je tekst “na žalost... sasvim očito na tome mjestu oštećen” jer “imamo dvije ‘Dalmatia inferior’”¹⁸⁹ I pogriješke u takovu detalju upućuju da se mogla redigirati i cijela ova glava. Glave su IX. i XXIII. (u kojoj se priča o ubojstvu Zvonimira) nerazmjerno opširne u odnosu na sve ostale glave, a odudaraju od njih i načinom opisivanja. U hrvatskoj je redakciji IX. glave umetnuta ćirilometodska legenda koja je prenesena i u latinski prijevod iste glave. Usporedba obiju redakcija također potvrđuje da je hrvatski izvornik stariji i da je prevoditelju na latinski navedena legenda bila poznatija. U hrvatskoj se redakciji spominje kralj Budimir. Ime je toga kralja u latinskom prijevodu zamijenjeno imenom moravskog kneza Svatopluka (870.-894.). Glosator se poslužio tzv. *Panonskom legendom*. “Na to nas već upućuje samo ime kralja Svatopluka, poznatoga moravskoga kneza; nije na odmet ako kažem, da se s tim imenom nikad i nigde ne sastajemo među južnim Slovenima. Ne samo što je ‘*Žiće Sv. Metodija*’ zaista napisano još negde u X. veku slovenskim jezikom i među hrvatskim glagoljašima bilo bez ikakve sumnje dobro poznato, pa i latinski protivnici znali su za nj, nego u njemu ima i stavaka, koje se tiču baš Svatopluka, a od ovih osobite je pažnje vredna ona stavka, gde se kaže, kako je Svatopluk časno primio Sv. Metodija... Ali Pop Dukljanin (odnosno njegov izvor, ako je sve to u gl. VIII. i IX.

¹⁸⁹ A. Pavić, *Cara Konstantina VII. Porfirogenita De administrando imperio glave 29-36*. Zagreb, 1906, str. 32. A. Pavić je upozorio da i on ima za tisak “spremljenu iscrpljivu raspravu o presviterovoj kronici”. (A. Pavić, *Postan-je Gundulićeva Osmana i glava 39-36 u Porfirogenitovoj De adm. Imp.* Zagreb, 1913, str. 66.) Najavljena Pavićeva rasprava nije nikad objavljena, kao ni također najavljene posebne rasprave Konstantina Jirečeka, Luke Jelića i Ljube Davidovića.

preuzeto iz nekoga starijega predloška, kako mislim) nije ‘*Žiće Sv. Konstantina*’ prosto ispisivao ili prepisivao, nego ga je menjao i prilagođivao svojim tendencijama i ciljevima; on je to činio svesno i hotimice.”¹⁹⁰ M. Hadžijahić je navedeno Šišićevo mišljenje točno korigirao u ovom smislu: “Čini se, za razliku od Šišićeva pozivanja na *Žitije sv. Metodija*, da je ipak opravdanije izričito ne označavati kojim se ovdje konkretno izvorom poslužio ljetopisac, nego prije uzeti da je imao neki, vjerojatno nama danas nepoznat, zapis koji se odnosio na Ćirilovu misiju. U svakom slučaju, pri pripovijedanju o Ćirilovoj misiji za podlogu nije moglo služiti reproduciranje narodnog predanja, a još manje jednostavno izmišljanje, već – naprotiv – neki zapis.”¹⁹¹ U IX. se glavi navodi kako je kralj Budimir pokopan u crkvi “svete Marije u gradu Dokoliji”. U slučaju da “Dokolija” stvarno znači “Duklja” može se pretpostaviti da je redaktor to naveo radi afirmacije pretenzija dukljanske crkve. “Takva je, npr., tvrdnja da je kralj Svetopelek (časno i uz velik sprovod) sahranjen ‘u crkvi Svete Marije u gradu Duklji’ ... Šišić je upozorio da je crkva sv. Marije ‘prosto izmišljena, i to tendenciozno izmišljena kao tobožnja rezidencija i saborna crkva drevnog dioklejskoga arhiepiskopa’. Niti se opstojnost te crkve u Duklji može zasvjedočiti bilo kojim, makar kasnijim dokumentom, niti se u jednoj tako imaginarnoj dukljanskoj crkvi mogla obavljati krunidba kraljeva. Grad Duklja je stajao razoren još polovinom X. vijeka (Porfirogenit), pa nije bilo rezona ni za opstojnost crkve sv. Marije baš u Duklji. Iz dukljanskog dijela *Ljetopisa* se saznaje da mjesto gdje su se sahranjivali kraljevi nije bila nikakva crkva sv. Marije, već manastir svetih mučenika Sergija i Baka (na Bojani).”¹⁹²

Iz imena kralja “Svetopeleka” u IX. glavi latinske redakcije može se sigurno zaključiti da ta sačuvana latinska redakcija prvobitnog izvora nije vjeran prijepis Dukljaninova prijevoda. Naime, stvarni redaktor te latinske redakcije ove glave očito je imao u rukama primjerak hrvatske redakcije iste glave u kojoj je bila umetnuta ćirilometodska legenda. Glosator hrvatske redakcije nije izbacio ime kralja Budimira i opisao je pokrštenje njegova naroda – svetog puka. Važno je istaknuti da se u glavi IX. hrvatske redakcije ne navodi kralj po imenu “Svetipuk”, kako su to neki zaključili iz rečenice koja u originalu glasi: “... i ondje pribiva

¹⁹⁰ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 134.–135, 143.

¹⁹¹ M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 206.

¹⁹² M. Hadžijahić, *Pitanje*, nav. dj., str. 215.

kraljujući sveti puk”. Kralj se u ovoj glavi više puta zove Budimir, koji je vladao “svetim pukom”. Glosator je ove glave na latinski htio biti dosljedan navedenoj legendi koja priča o “slavenskom” knezu Svatopluku i on je izbacio Budimirovo ime a naziv hrvatske redakcije za njegov pokršteni narod (sveti puk) on je pretvorio u osobno ime “Svetopelek” prema imenu moravskog vladara. Ovo jedan katolički svećenik, a pogotovo ako je to bio barski nadbiskup Grgur, nikad ne bi napravio jer se u Dalmaciji sve do nedavno u crkvama puk nazivalo svetim pukom ili Božjim narodom.

Da je hrvatska redakcija izvora starija od latinske i da je Dukljanin nije napisao, nego samo preveo sa slavenskog na latinski, uz ranije navedene dokaze, potvrđuje i sljedeća činjenica: u IX. se glavi latinske redakcije spominje dioba zemlje na Primorje, podijeljeno na Bijelu i Crvenu Hrvatsku, i Zagorje. Da je dio Hrvata doselio u Duklju to se može zaključiti i iz drugih povijesnih izvora. N. Klaić upozorava da bismo Dukljaninov navod o Crvenoj Hrvatskoj možda mogli odbaciti “kao plod mašte da se s Dukljaninom ne slažu i neki bizantski pisci iz XI i XII st. koji spominju Hrvate u Duklji.” Klaićka zaključuje da je najprihvatljivije mišljenje N. Radojčića “...prema kojem je riječ o ‘nekoj postojećoj, realnoj skupini ljudi, koji su nosili hrvatsko ime... dakle o nekom kraju (u Duklji) koji je bio nastavan Hrvatima’.”¹⁹³ “Dukljanin” je dobro znao povijest svoga šireg kraja i on spominje u latinskoj redakciji Crvenu Hrvatsku, na primjer u glavama IX. i XXVIII. Međutim, autor hrvatske redakcije ovoga izvora ništa ne zna o postojanju Crvene Hrvatske koju zato i ne spominje. U hrvatskoj redakciji spominju se u IX. glavi “Hrvati Bili što su Dalmatini nižnji”, a u njezinoj XV. glavi navode se “Donji Hrvati”. U ostalim dijelovima hrvatske redakcije (na primjer u glavama XXII. i XXVIII.) kada se spominju Hrvati to se uvijek odnosi na Bijejele Hrvate.

Maja Miletić daje sintezu glave devete u *Hrvatskoj kronici* ovako:

“Meni se čini, da je Dukljanin u IX. glavi dao vrlo sumarnu vijest o saboru na Duvanjskom polju. Spomenuvši uz Budimira prisustvo na saboru i poslanika Stjepana V (VI), govorio je zatim o pravno političkom razgraničavanju zemalja i o reorganizaciji salonitanske i dukljanske cr-

¹⁹³ N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 20. O problematici Crvene Hrvatske usp. S. M. Štedimlija, *Crvena Hrvatska*. Politička biblioteka, Zagreb, 1937, str. 127.; D. Mandić, “*Crvena Hrvatska u svijetlu povijesnih izvora*”, 1957, nav. dj., str. XVI. + 280.

kve. Po mome mišljenju sve drugo je kasnija interpolacija:... priča o Svetopuku, sv. Braći i caru Mihajlu, zatim tekst o krunjenju Budimirovu te također onaj o političkom uređenju zemlje. Sve to Dukljanin nije našao u predhodnom izvoru niti je on sam tako pisao, nego je to dodano u *Ljetopis* poslije njega... Dukljanin nije pisao opširno ni o jednom predmetu, a niti tako konfuzno. On je u zbijenom pregledu nizao događaje grupirajući ih uz likove pojedinih vladara, koje je međusobno povezao kao karike u jednom lancu po formuli otac-sin. Njegov sažeti spomen o Duvanjskom saboru služio je kao mamac za kasnije kompilatore, pa su oni uklopili u prvotni tekst nadopune, objašnjenja i vlastita tumačenja, koja su IX. glavi (i ostalom tekstu) dala izgled kompilacije. Slučaj Dukljaninove kronike nije ništa neobičan, u europskoj sredovječnoj literaturi nađu se takvi primjeri. Dukljanin je poput ostalih pisaca XII. st. pisao jasno i pregledno, zbrku su unijele prerade XIII., a napose XIV. i XV. st., kada se popunjavalo i 'ispravljalo' predhodne stare izvore."¹⁹⁴

X. GLAVA

I krunjen bi i pomazan od arhibiskupov u onoj crikvi svete Gospoje, gdi otac ležaše. I ditić restuće naslidovaše zakon gospodstva oca svoga i mnogo, kako i otac, bojaše se Boga, i obsluževaše zapovidi božije. I imi sina od sedamnaesete lit i sedam miseci, i izdi mu ime Stipan Vladislav. I po tom ispustiv dušu umri kralj.

Iz ove glave proizlazi da je poslije Budimira vladao Primorjem i Zagorjem Svetolik i to dvanaest godina prema latinskoj redakciji. Svetolikov nasljednik naziva se u hrvatskoj redakciji X. glave Vladislav–Stipan i za njega se ne navodi broj godina vladanja. U XI. glavi kralj se naziva samo Vladislav. Neodrživo je Šišićevo asociranje toga kralja s hrvatskim banom Vladislavom (o. 821.–835.).¹⁹⁵ Vladar je iz hrvatske redakcije izvora kralj i zove se Vladislav–Stipan, a hrvatski je vladar iz franačkih izvora ban (“dux”) i naziva se Ladislav (“Ladasclavus”).

¹⁹⁴ Maja Miletić u pismu koje je 17. III. 1972. iz Rima uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

¹⁹⁵ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 434.

3.

Vladislavov sin Polislav vladao je sedamnaest godina prema glavi XII. hrvatske redakcije, a trinaest godina prema latinskoj redakciji iste glave. Njegov je sin Sebislav vladao dvadeset i četiri godine prema glavi XIII. u objema redakcijama. Iza smrti Sebislava, prema opisu glave XIV. hrvatske redakcije, njegovi sinovi Razbivoj i Vladimir podijelili su državu tako da je Razbivoj vladao Primorjem, a Vladimir Zagorjem.

Iza smrti Razbivoja, koji je prema hrvatskoj redakciji vladao dvanaest godina, a prema latinskoj sedam godina, Vladimir je sjedinio oba dijela nekad jedinstvene kraljevine. On je umro poslije dvadeset godina kraljevanja.

Protiv Vladimirova sina Kanimira (prema pričanju hrvatske redakcije XV. glave) pobunili su se “Donji Hrvati” i “odvrgoše se od njega. I skupi kralj vojske svrhu istri(ja)nske zemlje i u Bosnu gornju, i pojde na nje. I oni izajdoše i dočekaše ga na polje Hlivanjsko.” Iz ovoga opisa jasno proizlazi da u zajedničko kraljevstvo pripadaju: Istra, Bosna i Hrvati. Kanimir je u borbi s tim Hrvatima poginuo, a ne navodi se koliko je godina vladao. Iza Kanimirove pogibije (prema glavi XVI. hrvatske redakcije) zavladao je njegov sin Tvrdošlav (Marulić: Tverdislavus) koji je (prema latinskoj redakciji) pridobio (“recuperant”) očevo kraljevstvo i umro. Iza Tvrdošlava zavladao je njegov sinovac Kristivoj (prema Maruliću: Ostrivoj – “Ostrivoius”) koji je umro u dvadeset i trećoj godini vladanja prema XVII. glavi hrvatske redakcije, a u dvadeset i drugoj godini vladanja prema latinskoj redakciji. Kristivoja (Ostrivoja) je naslijedio sin Tolimir koji je (prema hrvatskoj redakciji XVIII. glave) kraljevaio jedanaest godina. Iza Tolimira nastavio je vladati (prema pričanju hrvatske redakcije XIX. glave) sin Pribislav za kojega se ne navodi koliko je godina vladao. On je činio zlodjela i prema latinskoj redakciji iste glave ubili su ga pobunjeni bosanski velikaši. Pribislava je naslijedio njegov sin Cepimir (u latinskoj redakciji: Crepimirus) koji je (prema XX. glavi hrvatske redakcije) vladao dvadeset i pet godina i sedam mjeseci, a prema latinskoj redakciji dvadeset i pet godina i jedan mjesec. O njemu hrvatska redakcija priča i ovo: “I prijam kraljevstvo posla po bana svoga i pohitaše mnoge Bošnjane, ki bihu bili uzrok smrti kralja oca njegova. I umori jih zlom smrtiju. I u to vrime, kraljujući Cepimir, izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počеше ulizovati u hrvacku

zemlju. I toj čuvši Cepimir kralj, skupi mnoštvo veliko i izabra između njih hrabrih ljudi i učini vojske.”¹⁹⁶

Iza Cepimira je, prema pričanju XXI. glave hrvatske redakcije, zavladao njegov sin Svetožak koji je za svoga kratkoga života (“i ne mnogo živi”) zakraljio sina Radoslava.

U pričanju izvora (počevši od glave X. a zaključno s glavom XXI.) navodi se za osam kraljeva da su vladali sto četrdeset i četiri godine, a za petoricu njih se ne navodi broj godina vladanja. Uzevši da je svaki od navedenih pet vladara mogao u prosjeku kraljevati (u odnosu na broj godina osam drugih kraljeva) po jedanaest godina to bi bilo pedeset i pet godina. A to onda za trinaest kraljeva iznosi oko dvjesto godina, a ne oko sto pedeset i devet, kako pretpostavlja F. Šišić. Međutim, F. Šišić točno ističe da je redosljed s godinama vladanja moguć i da to nije mogao izmisliti Dukljanin. On to ovako obrazlaže: “Naročito slabo je verovatno, da bi Dukljanin sam što-god mogao u Baru, odnosno u Duklji XII veka, da zna i čuje o događajima, što su se zbili u Hrvatskoj negde u IX i X veku. Jedino je dakle moguće, da je Dukljanin neke od ovih podataka pocrpao iz onih svojih izvora, za koje kaže, da ih je ‘čitao’, a među njima verovatno u prvom redu iz takovih, koji su postali negde u Hrvatskoj, odnosno u donjoj Dalmaciji.”¹⁹⁷ Prema godinama vladanja kraljeva od Budimira koji je mogao živjeti dijelom i u prvim desetljećima druge polovine VIII. stoljeća, Radoslav je mogao vladati otpri-

¹⁹⁶ “Izraz ‘Nimci ispod zvizde’ ne može značiti ništa drugo do ‘Nijemci sa sjevera’. Naime, Anonim nigdje u tekstu ne spominje oznake sjevera i juga kao strane svijeta (za istok i zapad koristi izraze: ‘izhod i zapad sunčeni’) pa je njemačku provalu sa sjevera registrirao kao dolazak Nijemaca ispod zvijezde Sjevernjače. Ovaj podatak može također biti još jedan dokaz ranijeg nastanka hrvatske od latinske redakcije jer Pop Dukljanin izraz ‘ispod zvizde’ nije ni pokušao prevoditi iako je pojam sjevera poznavao, a time svakako i funkciju zvijezde Sjevernjače. Provala *Nimaca ispod zvizde*, zauzeće Istre, te uspješno ratovanje Hrvata protiv Nijemaca, naizgled nema pandana u drugim izvorima, pa je ovaj dio *Hrvatske kronike* uglavnom proglašavan improvizacijom pisca... O sjeverozapadnom dijelu ranosrednjovjekovne Hrvatske – Kranjskoj, Istri i Vinodolu – nema podataka u izvorima, barem ne od početka do kraja X. stoljeća. A upravo su se na sjeverozapadnom primorju zbile izuzetno značajne političke pojave.” (Damjan Pešut, *Kronika hrvatskog Anonima i Ljetopis popa Dukljanina*, str. 40. Kopija rukopisa u posjedu I. M.)

¹⁹⁷ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 433-434.

like u drugoj polovini X. stoljeća. Radoslavov se sin Seislav (glava XXII. hrvatske redakcije) pobunio protiv oca. “I on videći da se sve boji i da mu daju posluh, odvrže se i vaze gospodstvo očevo i progna dobrog kralja oca svoga s nevirnim Harvati, koji vazda su bolji bili prid strahom i pitomiji pod silom, nere vladani dobrotom dobrimi.” U pričanju kako je Radoslav bježao navodi se i ovo: “I malo potom po Božijem dopušćenjem mimogrediše jedno drivo, ko iz priko mora grediše, a to iz Pulje, i grediše na hrvacke strane.” U početku pričanja latinske redakcije ove glave opisuje se pobuna Bijelih Hrvata iz čega je očito da su pobunjeni Bijeli Hrvati bili sastavni dio kraljevstva kao posebna banovina i da je ta banovina često bila središte pobuna protiv središnje vlasti. N. Radojčić na temelju analize latinske redakcije zaključuje: “U počecima našeg državnog života vladari su nesumnjivo čvrstom rukom vladali, pa se zato ni ustanci nisu javljali. Ja ne verujem da su nam u *Barskom rodoslovu* sačuvane sve tačne vesti o ustancima pokrajina i plemena, pa ipak ističem da se prva pobuna javlja prilično kasno – digla ju je Bela Hrvatska. Kralj je s Rašanima i Bosancima krenuo protiv nje, ali je stradao; drugi ustanak je digla Bosna, a treći opet Bela Hrvatska; uzroci pobuna ili se ne ističu, ili se spominje kao razlog ustanka vladareva nepravichnost; još i to da spomenem da se ovde očevidno radi o jednom periodu pobuna. Ustanke pokrajina pisac *Barskoga rodoslova* ne osuđuje, ali dizanje Časlava na njegova oca Radoslava –koga i kao izbeglicu na strani odlično primaju – najoštrije izobličuje.”¹⁹⁸ Kad je zavladao Seislav (prema pričanju XXIII. glave hrvatske redakcije) nastao je rat s Ugriima koji su za vladanja Simeonova sina Petra (+969.) zauzeli Srijem, došli na liniju Save i Dunava¹⁹⁹ i započeli upade na Balkan od 958. godine.²⁰⁰ Seislav je u toj borbi s bio zarobljen i ubijen. Poslije pogibije Seislava ponovno je zavladao Radoslav, kako se priča u XXIV. glavi hrvatske redakcije. “I vrati se kralj k mistu

¹⁹⁸ N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje kod Srba*, nav. dj., str. 11–12.

¹⁹⁹ F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 440.

²⁰⁰ “Thatsache ist es, dass seit 958 die Ungarn häufig Einfälle in das Ostreich machen und ihre Schaaren bis vor Konstantinopel streifen, wie bei Simon Magister und Theophanes zu lesen. Fünfmal brachen um diese Zeit die Ungarn durch Bulgarien in das Reich ein... Zwischen 958 und 971 also warfen sich die ungarischen Waffen auf die Balkan-Halbinsel,... Auf der Save-Ebene und den flachen Strecken des heutigen Bosnien, an der oberen Drina, zwischen Rasa und Janja, tummelten sich die ungarischen Reiter.“ (Ludwig Thallóczy, *Die ungarischen Beziehungen der Chronik des Presbyter Diocleas*. Archiv für slavische Philologie, Berlin, sv. XX, 1898, str. 222.)

svomu s blagoslovom svetoga oca pape. I prišadši meju Hrvate, nedostojne dobra gospodina, i zabivše sve njih učinjenje, koje suprotiva njemu bihu učinili, gospodova sve s pravdom, kako da bi ništar nigdar učinjeno bilo.” Iz ovoga je navoda očito da su Hrvati i dalje u središtu državnopolitičkih zbivanja prema hrvatskoj redakciji ove glave. Iza Seislava, koji se u latinskoj redakciji naziva “Ciaslav”,²⁰¹ zemlja je ostala bez kralja i banovi su tijekom određenog razdoblja počeli gospodariti svatko svojim teritorijem u zajedničkom kraljevstvu.

Prema glavi XXV. hrvatske redakcije, prijestolje je naslijedio Radoslavov sin Koloman, koji je vladao “nikoliko lit”. Kolomana je (prema glavi XXVI. hrvatske redakcije) naslijedio sin Krišimir koji je vladao trideset

²⁰¹ “Jedini je latinski tekst (s Orbinijevim talijanskim prijevodom) koji zna za kralja Časlava (Ciaslav). Hrvatski tekst (i Marulićev latinski prijevod), koji prema Jeliću, Mediniju, Markotiću, Mandiću, pa i Mošinu, predstavlja stariji i autentičniji tekst, ne zna za Časlava, već kraljevo ime navodi kao Seislav. Također i stari dubrovački kroničari, osim Nikole Ranjine, isto tako ne znaju za Časlava, već govore o kralju Berislavu (Anonym, najkasnije potkraj XV vijeka), odnosno o Gotoslavu (Tubero, 1459-1527). Izvjesni kompromis napravio je Ranjina (1494-1582), navodeći ime Časlava, koji mu nije raški već bosanski kralj, dodajući uz ime ‘Ciaslavo’ ‘Berislavo cognominato’... Analiza postojećeg latinskog teksta *Kronike* daje naslutiti da je i u latinskom tekstu, odnosno njegovu predlošku, mjesto kralja Časlava stajalo neko drugo ime, vjerojatno Seislav.” (M. Hadžijahić, *Tihomir iz Kronike popa Dukljanina – historijska ličnost?* Separat iz ‘Godišnjaka’ Društva istoričara Bosne i Hercegovine, god. XVII, 1966-1967. Štampa: ‘Oslobođenje’, Sarajevo 1969, str. 402-403.) „Umetanjem Časlava između Radoslava i sina mu Petrislava i predstavljanjem da se Radoslavu sinu Petrislav rodio iz drugog braka, i to tek posle pogibije Časlavljeve, prerađivač je stvorio jednu hronološki nemogućnu situaciju. Od Časlavljeve smrti o. 960. god. pa do smrti trebinjskog kneza Pavlimira, unuka kneza Radoslava od sina mu Petrislava, prošlo bi samo oko 8 godina (960-968), budući je dukljanski knez Predimir zavladao Trebinjskom već pre 969. god., godine smrti bugarskog cara Petra, a posle Pavlimirove smrti. U tom razmaku vremena od 8 godina imao bi se roditi Radoslavu sin Petrislav, pa bi ovaj odrastao, oženio bi se i dobio sina Pavlimira, koji bi odrastao i preuzeo vlast u Trebinjskoj i vodio dva rata, jedan sa raškim velikim županom, a drugi sa Mađarima. Ova nemogućna hronološka situacija jasno svedoči da je Dukljaninov tekst prerađen. Priča o Radoslavljevoj drugoj ženidbi morala je stoga biti umetnuta od strane prerađivača.” (B. M. Radojković, *Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka*, nav. dj., str. 407.)

i jednu godinu. N. Radojčić na temelju latinske redakcije ističe važnost dinastičkog nasljeđivanja i kraljeve nadvlade. “Sinovi Tešimirovi, Prelimir i Krešimir, vladaju zajedno, ali kao da je Prelimir ipak vrhovni kralj; Krešimir je vladao Bosnom i Belom Hrvatskom.”²⁰² Krišimira je (prema glavi XXVII. hrvatske redakcije) naslijedio sin Zvonimir koji je vladao Zagorjem i Primorjem. U ovoj se glavi priča o blagostanju za Zvonimirova vladanja i o tome kako su ga ubili “nevirni Hrvati” na skupštini sazvanoj “u petih crikvah u Kosovi” (Biskupija kod Knina).²⁰³ N. Radojčić posebno naglašuje da je vijest o nasilnoj Zvonimirovoj smrti preuzeta “ovde sasvim sigurno iz dodatka hrvatskoj redakciji”.²⁰⁴ U početku hrvatske redakcije glave XXVIII. navodi se i ovo: “I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se zbiše zgodilo u Hrvatih, pride na pospilih s vojskom golemom i vaze kraljevstvo hrvacko i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira. I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine.”

Latinska i hrvatska redakcija vrela u biti se podudaraju od I. do zaključno XXIII. glave, a od glave XXIV. obje se redakcije bitno razlikuju. Dotadanja barem formalno jedinstvena država prema latinskoj redakciji XXIV. glave počela se definitivno raspadati. Težište zbivanja u latinskoj redakciji od ove glave pa nadalje događa se u Duklji i u njoj susjednim zemljama. Latinska je redakcija od glave XXIV. do posljednje glave posebno djelo kojemu prvi autor i redaktor može biti “pop Dukljanin”. F. Rački točno zaključuje: “Pažljivi čitalac Dukljanskoga ljetopisa primietit će, da se on dieli u dvie polovice, od kojih prva opisuje i pripovieda zgone sbivše se u Hrvatskoj u obširnijem znamenovanju, druga zgone sbivše se u opisanih četirih pokrajinah crvene Hrvatske i u bližnjoj Raši... S toga ja bih mislio, da je prvi dio ljetopisa t.j. dopirući do smrti Časlava... onaj ‘*Libellus Gothorum, quod latine Sclavorum dicitur regnum*’, koga je pop Dukljanin preveo iz slovjenskoga u latinski jezik, i koji je u ono doba bio u ruku naroda u slovjenskom jeziku.”²⁰⁵ F. Rački je dobro pogodio bit ove problematike. Dukljanin nije napisao, nego je samo preveo sa slavenskog na latinski prve XXIII. glave

²⁰² N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje*, nav. dj., str. 12.

²⁰³ F. Šišić, *Povijest*, nav. dj., str. 59.

²⁰⁴ N. Radojčić, *Šišić F.*, nav. dj., str. 172.

²⁰⁵ F. Rački, *Ocjena starijih izvora*, nav. dj., Književnik, I/1864, 2, 215- 224.

izvora. On je napisao nastavak pripovijedanja od XXIV. do posljednje glave ovoga djela, ali je i ta njegova redakcija u kasnijim stoljećima dopunjivana. Ta se dva dijela (prvi dio od početka do zaključno s glavom XXIII., a drugi dio od XXIV. glave do završetka) razlikuju u ovome smislu: Prve dvadeset i tri glave u objema redakcijama i nastavak hrvatske redakcije do svršetka opisuju glavninu zbivanja samo u Donjoj Dalmaciji (Bijeloj Hrvatskoj), te Bosni i Panoniji. U ovim opisima nema stvarnog spomena o Srbima. M. Marulić je točno shvatio bit predložka hrvatske redakcije *Hrvatske kronike* i tako on prevodi da je Sviolad vladao Bosnom, Valahijom sve do granica Poljske, zatim Dalmacijom i Hrvatskom pa je očito je da, prema njegovu shvaćanju vrela, druge zemlje nisu spadale u ovo kraljevstvo. On Bosnu naziva i Mizijom, a taj je pojam imao tijekom stoljeća razna značenja.²⁰⁶ M. Marulić na kraju svoga prijevoda posebno navodi kako se Zvonimirovo kraljevstvo sastojalo od samo četiriju teritorijalnih dijelova: Bosne, Hrvatske (“unutrašnje”, odnosno “zagorske” Dalmacije); “primorske” Dalmacije; i Narone. Nastavak latinske redakcije od XXIV. glave do završetka prikazuje događaje gotovo samo u Duklji i u njoj susjednim zemljama.

Pravo vrjednovanje *Hrvatske kronike* moguće je ako se ne izjednačuju hrvatska i latinska redakcija niti u prve dvadeset i tri glave koje se u pripovijedanju uglavnom podudaraju. Već je prijevod naziva mjesta i imena iz hrvatske redakcije na latinski takav da se mogu izvoditi prema hrvatskoj redakciji zaključci često potpuno suprotni onima koji se mogu izvoditi iz latinske redakcije. Zato tretiranje obiju redakcija u smislu da su jedna cjelina predstavlja znanstveno bezvrijedan kaos. Već je prvi prevoditelj sa “slavenskog” na latinski, nazvan “pop Dukljanin”, prevodio i redigirao onako kako je on u drugoj polovini XII. stoljeća zamišljao da odgovara stvarnosti u proteklim stoljećima.

²⁰⁶ “Moesia I umfaßte im 4. und 5. Jahrhundert den Norden des heutigen Serbien; Moesia II den mittleren Teil des heute bulgarischen Donauabschnittes, beide voneinandert getrent durch die Dacia... In der Folgezeit verbinden weitere Quellen verschiedenster Provenienz Moesien bzw. die Moesier mit Moravia... Die in griechischer Sprache abgefaßte kürzere *Vita des Klemens* hingegen assoziiert den Begriff ‘Mysien’ mit den Bulgaren; die Kombination ‘Moesier und Vlachen’ wurde zum stehenden Begriff byzantinischen Schriftsteller für die Bewohner des 2. Bulgarischen Reiches (ab 1186). Im Gegensatz dazu steht eine der vier Redaktion des ‘Presbyter Diocleas’, welche den Begriff ‘Mysier’ analog zu ‘Bosnier’ verwendet... /nur bei Marulić/.” (M. Eggers, *Das ,Grossmährische Reich‘*, nav. dj., str. 390-391.)

ZAKLJUČAK

Izvor poznat uglavnom pod nazivom *Hrvatska kronika* prvobitno je bio napisan na “slavenskom” jeziku, a predložak kojim se služio Kaletić bio je ispisan “poljičkom bosančicom”. Hrvatska je redakcija toga izvora starija od latinske, a u objema redakcijama imamo umetaka, koji su dijelom nastajali i prepisivanjem, a oni su osobito vidljivi u VIII., IX. i X. glavi. Izvor je (prve dvadeset i tri glave) u drugoj polovini XII. stoljeća preveo sa slavenskoga na latinski, a dijelom i redigirao, neki svećenik iz Bara koji je napisao sljedeća poglavlja tako da je s vremenom cijeli spis postao poznat pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina*. *Hrvatska kronika* prvo je djelo hrvatske historiografije i književnosti i u njoj se obrađuju zbivanja gotovo samo na teritoriju današnje Hrvatske i Bosne, a neki spomeni predjela i mjesta izvan tih zemalja rezultat su naknadnih umetaka.

U ovom se spisu opisuje vladavina jedne kraljevske loze koja je najkasnije do svršetka VII. stoljeća bila gotškoga podrijetla, jer je njezin osnivač bio Got Stroil. Neka su od vladarskih imena sigurno gotškog podrijetla (Bris, Silimir, Bladin). Ta je dinastija nastavila vlast od (oko) 547. godine nad velikim dijelom dotadanje rimske provincije Dalmacije. Ovo djelo je i jedini povijesni izvor za događanja na tome prostoru, posebno od sredine VI. do svršetka VIII. stoljeća. Malobrojni podatci koje imamo o tom “tamnom” razdoblju potvrđuju da je sadržaj vrela (u svojoj povijesnoj jezgri) vjerodostojan.

Izvor (u prvobitnoj hrvatskoj redakciji) smješta doseljenje Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća u rimsku Dalmaciju, dakle točno u doba kad je doseljivanje “Sklavina” na taj prostor i u drugim izvorima posvjedočeno. Ti osvajači postaju, od druge polovine VI. stoljeća, prava opasnost osobito za primorska mjesta u kojima su živjeli kršćani koji su bili (u određenim razdobljima) u posebnim odnosima s Bizantom. Iz izvora proizlazi da su se u doba vladanja nekih gotških vladara događali veliki progoni kršćana jer su doseljenici u dalmatinskom zaleđu i Bosni bili “pogani”, a tako su nazivani i arijanci. Goto-Sklavini i starosjeditelji nastavili su živjeti, prema ovom vrelu, u jedinstvenu kraljevstvu koje je bilo sastavljeno od manjih teritorija, kojima su upravljali banovi. Kralj

te zajedničke države imao je sjedište u Bosni. Kontinuitet vladanja gotosklavinskih vladara u tome kraljevstvu od (oko) 547. godine do završetka pričanja hrvatske redakcije izvora nisu nikada prekinuli bilo kakovim političko-državnim vrhovništvom ni Bizant, ni Avari, odnosno na zapadni prostor nekadanje rimske Dalmacije od sredine VI. stoljeća pa do smrti kralja Zvonimira osim Goto-Sklavina nije doselio ni jedan drugi etnos.

U drugoj se glavi hrvatske redakcije spominju Hrvati u rimskoj Dalmaciji sredinom VI. stoljeća kao doseljenici s Gotima. Pobijedene su vojske “kralja dalmatinskog” i “kralja istrijanskoga”, ali i među Gotima “vele Hrvat bi pobijeno” iz čega jasno proizlazi da se Hrvati, jednako kao i u Tome Arhiđakona, smatraju dijelom pridošlih Gota. U IV. se glavi hrvatske redakcije navodi kako je Silimir (koji je mogao vladati krajem VI. stoljeća) kršćanima napunio “zemlju Hrvatsku”. U IX. se glavi hrvatske redakcije priča kako je Budimir podijelio državu tako da od “Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini Nižnji”. Hrvati su dakle, prema hrvatskoj redakciji izvora, tek po doseljenju nazvani i *Bijelim Hrvatima*, a prvobitno su zauzimali kontinentalni pojas Donje Dalmacije, što znači samo jednu od više postojećih banovina u velikoj zajedničkoj državi. Hrvatima su vladali banovi koji su do svršetka VIII. stoljeća priznavali vrhovništvo samo gotosklavinskih kraljeva. Hrvati se posebno spominju u više glava izvora (na primjer u XV., XX. i XXII.), i to kao ustanici protiv središnje vlasti. Ti su Hrvati, prema drugim vrelima, najranije poslije početka franačko-avarskog rata, dakle od kraja osmoga do najkasnije prvih desetljeća devetoga stoljeća, dijelom naselili i dijelove nekadašnjeg teritorija Dalmata i to tako da su tijekom vremena sa zauzetim prostorom i u njemu zatečenim stanovništvom zavladaali.

HRVATSKA KRONIKA

U REDAKCIJI
JEROLIMA KALETIĆA
I U ČITANJU IVANA MUŽIĆA

U ime Boga svemogućega tvorca neba i zemlje.

I. Kraljujući cesar u gradi basiligi cesarstva, u vrime u ko se bihu prosvitlili blaženi muži Jerman biskup i pristolja kapitulskoga i pristolja Kanužije Sabin biskup, i tolikoje počtovani i blaženi muž Benedik blizu gore Cicilijanske pribivaše, na lit gospodnjih trista i pedeset i sedam, i tada izide niki puk i mnoštvo ljudi od istoka, ki se zovihu Goti, ljudi tvrđi i golemo ljuti prez zakona kako divji; kim ljudem bihu gospoda tri bratinci, ki bihu sinove kralja Sviholada, kim bratincem biše ime: prvomu Bris, drugomu Totila, tretomu Stroil.

II. Bris, koji biše najstariji, umrvši otac njih, (Bris) sede na pristolje i misto očevo, i poče gospodovati. Totila i Stroil a tada uzgovoriše oni dva: “Pomislimo kako s pomoćju brata kralja Brisa i mi da bismo gospodstvo i visoko ime dobili”. I tako sa svitom i s voljom kralja Brisa, brata svoga, skupista vojsku utom veliku i pojdosta od svoje didine. I najprvo pojdosta na kraljevstvo ugarsko i kralja pobiše i obujaše kraljevstvo. I potom toga pojdoše naprida i pridoše u Trnovinu s mnoštvom velicim vojske. I izvidivši toj kralj dalmatinski, koji pribivaše u čudnom i velikom gradu Solinu, posla posle i listove kralju istrijanskomu, da bi skupio u pospih svu moć svoju i da bista oba pošla protiva tim zgora rečenim, i silam njih zajedno otimati se. I takoj oni oba rečena kralja, skupiše velike vojske i oba zajedno s voj[s]kami staše se i pojdoše suprotiva silnim vojskam Gotom i sritosta se, i stase blizu i suprotiv njim. Svaki dan po osam dan meju sobom skaramučahu s velikim jedne i druge strane vitezi i hrabrimi ljudi manjšine zašto se mnogo tvrdo i nemilostivo b’ijahu, jere i subliz šatori jednih i drugih bihu. I tako osmi dan krstjane i rečeni pogane oružaje se i opraviše na rečenu rvanju, i počeše boj osmi dan meju sobom, pokli se staše s jutra prija tri deri po večernjoj biše se tvrdom i nemilostivom rvanjom jednakim bojem meju sobom, s mnoštvom mrtac jedne i druge strane, ne znajući se do togaj vrimenta, komu bi se mogajo veće bojati, zašto nijedna od stran ne ustupaše, i biše viditi, da su boj počeli zašto jednih i družih živi dohojahu na misto ubienih. Da li

u jedan čas, tomu nitkor ne sumnjeće, nere po volji onogaj, komu nitkor ne more reći, zašto takoj učini, oni Goti nemilostivi dobiše, je da si kroz niki grih, koji tada u krstjaneh pribivaše; i prez izma bi pobijena strana krstjanska i ubijen bi kralj istri[ja]nski i mnogo tisuć krstjani po dobitju bi pod mač obraćeno i vele Hrvat bi pobijeno. Da, kralj Dalmacije s malo vitezi smrtnom ranom ranjen ubiže i bi prinešen u slavni i čudni grad Solin, u kom gradu bi za veće dan općeni plač i tuga neizrečena.

Potom toga svak čas restiše moć i vojska Totile i brata mu Stroila i puk njih čudnim zakonom svaki čas restiše moć i vojska. I toj vidivši, da biše veće od reda mnoštvo i vojske, zazvaše barune i poglavice, i k tomu se dogovoriše i svit vazeše, da bi se imile vojske razdiliti. I zjediniše [se] nato ovamo: sve ča bihu vazeli pogani, rasuše i požgaše, da ne mogu ljudi ni dobit ki uzrok, u svoje vratiti se. I vaze Totila vojsku svoju i pojde i rasu Istriju i Akvileju, i projde kako munja paleći i gradove razsipljući, i pride u Italiju, na lit gospodnjih trista i sedamdeset i osmo, čineći čudne i tvrde rvanje s Latini. Da, ništar manje ništar mu se ne mogaše suprotiviti, jere Božija volja biše komu biše. I projde k Ciciliji, obujamši u Italiji i požgavši i razasapši mnoge grade, i ulize u otok Cicilijski. I potom malo vrimenta živi i onde svoj konac učini, kako mu biše rekao sluga Božiji Benedik.

Utom Stroil, brat njegov, s vojskom svojom vaze kraljevstvo od Ilirije, a to jest sva zemlja ča jest s ovu stranu Valdemije deri de Polonije. I on tvrdimi rvanjama i s nemilostivimi boji sve obuja, jere nitkor suprotiviti se ne mogaše. I pride u Bosnu, i slize u Dalmaciju i rasu primorske grade: Dalmu, Narun i bogati i lipi Solin, i grad Skardon, i mnoge slavne grade položi na zemlju. I ne bi mu za dovoljno; posla sina svoga, koga jure imiše i biše imal, i s njim vojske, da bi obujal i donju zemlju i zagorsku. A tomu sinu biše ime Sviolad. I otpravi sina s mnoštvom vojske. I mejutim razumivše cesar iz grada cesarstva, da je Stroil poslao sina s mnoštvom vojske u donju i u [za]gorsku zemlju, a on da je ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane, i posla cesar izviditi, ist[in]o li je Stroil razdilil vojske. Istino izvidivše poviđiše cesaru, i cesar sabrav vojske i pojde na Stroila, ki Stroil vidiv vojske, skupi svoje i pojde k rvanji, jere biše slavna srca i tilom jaki i ognjen junak. Ki nere kako srdit lav noseći se i bi od veće ran obranjen, ke ne hajuće, da, od krvi ostavljen a od ran sprežen, pade s konja, uteć ne moguće; i dospíše ubiti ga. A njegovi vidivše toj, u big obratiše. I mnogo od njih skupivši se i počеше tvrditi [se].

I obraniše se. I cesarova vojska robi zemlju i vrati se bogata u Cesar grad s velikom slavom vesela.

III. Potom toga slišavši Sviolad, sin Stroilov, zdviže se s vojskama što brže može, za osvetiti smrt oca svoga, da jure cesar što [je] ktio, biše učinio i pošao. I on, vidivše da jest učinjeno i da ne more [ništar] opraviti, zavede zemlju i poče na očevo misto gospodovati. I gospodujuće imi sina i postavi mu ime Silimir. I bi kraljevstvo njegovo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo. I tako toj gospodujuće, mnoge hudobe i progonjenja i zlobe krstjanom i nepravde činjaše, navlastito koji u primorskih gradih pribivaju. I tako drugonadese[to] lito gospodstva njegova umri.

IV. I osta na njegovu mistu gospodovati sin njegov Silimir, ki, ako i poganin biše, sa svakim s mirom i z ljubavju živiše, čineći jednako pravdu. I vele krstjane ljubljaše i ne dadiše progoniti jih. I naredi s njimi, da mu budu davati dohodak. I tako opet napuni zemlju hrvatsku. I počinu za njega zemlja i za njegova gospodstva krstjane u miru pribivaše. I imi sina i bi mu ime Bladin. I kraljeva Silimir lit dvadeset i jedno, i umri.

V. Bladin, sin njegov, zauja gospodstvo i poča na očevo misto gospodovati redom i putom oca svoga Silimira. I Bladin kraljujući tako, imi sina i bi ime sinu njegovu Ratimir. I taj, kako ulize u znanje, poče kazati se vele hohol i mimogred suproč svakomu okoran. Budući jošće otac u gospodstvu, i izlize niki puk s mnoštvom prez čisla tja deri ispriko rike velike, ka se dii Velija. Ki puk izvede žene i dicu i vojsku; s njimi gredihu i s' sobom nosahu sve imanje svoje, ki čudnim zakonom hojahu. I ti obujaše kraljevstvo ko se zoviše Senobujija, ali prvo sve mimojojahu. Poglavica njih biše muž vrimenit, koga zovihu njih jazikom "bare", ča jest našim "cesar", pod kim biše devet dužev, ki gospodovahu i obladahu taj puk koga biše čudno mnoštvo. Posli obujaše Sledusiju i pojdoše u Macedoniju, njih prijaše i svu zemlju latinsku, ki se onda [za] Rimljane držahu, a sada se zovu Crni Latini, kih cesar s onimi ima mnoge rvanje. I videće da protiva njim ne može biti, učini mir s njimi. Otaj puka tvrdo viru držaše, i tako ostaviše Latine u miru. I videći kralj Bladin čudesa togaj puka i mnoštvo veliko, i razumi da jednim jazikom govore, mnogo bi vesel i tudie spravi posle i posla k njim. Ki cića jazika mnogo milostivo i s počtenjem primiše, i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako ce-

sar biše učinio, i utakmiše se stati pod harač. Mnogo ljubeznivo živiše, toliko veće koliko vire i jazika bihu jednoga. I ne učeše rasipati, da, počeše činiti sela i pribivališća, i napunjevati što rasuli bihu. I tvrdo učeše zemlju uzdržati, ku prijali bihu.

VI. Meju tim umri kralj Bladin i sede na misto njegovo sin njegov Ratimir, i poče kraljevati. Ki biše velmi krstjanski neprijatelj i poče mimored činiti protiva krstjanom i iskaše zatrti ime kristjansko po svem kraljevstvu svome. I tako mnoge grade i mista krstjanska raščini, a krstjane u hlapstvo obrati. I tako primorske gradove zgora rečene, u kih se opet bihu zemljaci i miščane skupivše [se] podvignuli za oca njegova kralja Bladina, (do)rasu i u hlapšćinu obrati. Tada krstjane, videći se u toj tuzi i nevolji, počeše po gorah i vrsih od gor i [po] tvrjaha činiti kako tko mogaše za shraniti se, dokla Bog prigleda i dvigne bič poganski i dokla milostiv prigleda tolikim nevoljam.

VII. I umri Ratimir i ne ostavi sina na njegovu mistu. I stavi se [kraljevati] jedan od njegova kolina [a potom drugi]. I on umr[v]še, ne biše veće kralji togaj kolina ki oba nemilostivo krstjane progonjahu. I po ovih dviju, jedan za družim, druga dva kraljevaše, i ne mnogo lit živiše po dopušćenju onogaj, ki sve može. Koji svi četiri vele nepravedni i krstjanom neprijatelji i suprotiva njim tvrda srca [bihu], i tolika progonjenja činjahu, koliko bi [bilo] mnogo govoriti, zašto mnogo suproc krstjanom činjaše, tako ki u primorske kako ki i u zagorske strane bihu. I tako mnogi krstjane ne mogahu trpiti i mnozi stisnuti od nevolje k poganom se pričinhaju i k njih zakonom pristavahu. A ki u vrsih i u tvrjavah obraše i voliše trpiti onu tugu i nevolju priijimati i njih progonjenje, ko jest vrimenje, nego li u vike dušu izgubiti.

VIII. I pomanjkavše ti rečeni i nepravdeni kralji, osta sin jednoga ki bi napokonji, komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane i ne da jih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sa svima dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditiinjstva muž svet. I nadahnut duha svet[og]a, i izide iz Tesalonike i pojde u Kazariku i onde pripovida

viru krstjansku i kršćaše, ki se obraćahu, u ime oca i sina i duha svet[og] a. I na viru krstjansku obrati svu Bulgariju.

IX. I ta umri kralj Satamir i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, koga biše meju inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se s filosofi, kojih razumom svojim dobivaše. I pojde i on u Kazariku i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospodstvu njegovu. I onde pribiva kraljujući sveti puk, koji Konstanc biše obratil.

I tada biše papa Stipan i posla listove ka svetu mužu Kostancu zovući ga k sebi, jere slišao biše, kako pripovidaše viru Isusovu i da biše tolik puk obratio na viru Isusovu, i zato ga viditi želiše. I tako sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu harvacku i istumači iz grčkoga knjigu harvacku: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin biše. I gredujući navrati se na kraljevstvo svetoga puka, koga biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj Budimir, koji po Konstancu biše naučen u viru. I razumivše kralj prišastje Konstanca, bi vele vesel i s podštenjem primi ga. I tada poče Konstanc život i čudesa Isukrstova pripovidati i napuni i utvrdi kralja u viri svetoga jedinstva i trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra. I pribivše blaženi muž s kraljem nekoliko dan, koji jure utvrjen u viri i zakonah Isukrstovih [biše], vazam prošćenie od obraza kraljeva i onoga svetoga puka, pojde k Rimu.

I u to vrime bi učinjeno veselje veliko meju krstjani i svi oni, ki bihu u tvrjavah i u vrsih gorskih i ki tajahu se i krijahu se i nepovidahu se krstjane, očitovaše se, odvrg[ši] strah. I svi ki bihu progonjeni vratiše se i počeše slaviti ime Isusa propetoga. I tako kralj svetoga puka zapovidi svim, koji latinski govorahu, da se vrate svi u mista svoja i da podižu i naprave gradove, koji po poganeh bihu rasuti i požgani.

I tako iskaše Budimir kralj svetoga puka, kako bi rasute gradove sazidal i napunio. I to mu ulize u misal, kako bi za svoga vrimenta opet zemlju, kako je i prvo bila, [dal] napraviti, zašto imaše mnoštvo ljudi, da, sve biše izmišano. I tako razabrati kralj odluči zemlju i ljudi, i staviti opet

u prave zakone. I iskaše kako bi mogal najbolje iznajti. I natoj skupi sve starce i mudrace gospodstva svoga i poče njim od volje i odlučjenja govoriti, moleći, da bi [tko] o boljemu redu pomislio i tomu da se najde način k volji i misli kraljevi. I tako st(o)eći nikoliko dan, nitkor ne bi, tko bi tomu umil red najti i kralju niki put ukazati od odlučjenja njegova. I bi napunjen mudrosti od boga i pride mu u misal, da pošlje ka svetomu ocu papi Stipanu i ka cesaru Konstantinu, oni k misli njegovoj da bi dali pomoć i da bi mu poslali brveleže stare, u kih su pisane sve zemlje i kraljevstva. I moleći rečeni kralj svetoga oca papu [i cesara], da bi s njimi poslali nikoliko i mudraci. I kada posli od kralja i svetoga puka k papi Stipanu [pridoše], tomu svet[i] otac bi vele vesel i dobrovoljan, cića toga novoga pitanja od dostojnoga krstjanina, ki po poslih moljaše svet[og]a oca papu, da bi ga hotil napitati hliba nebeskoga i da ga nasladi riči Božije, ku srcem željaše čuti.

I k tomu svet(i) otac dobrovoljno prigleda i posla naučena človika, a vikarija svoga, u ime svoje i svete crikve krstjanske, jednoga gardinala, komu poda u svem oblast svoju, da more dati i uzeti, svezati i razvezati. I posla drugoga gardinala i s njimi dva biskupa, a toj da imaju oni sveti puk kripiti i u viri pripovidati, i da jih imaju veseliti od njih dobra učinjenja, i popove (crikve) učiniti i crikve krstiti i ine riči potribne krstjanom narediti.

I tako prišadše rečeni gardinali i biskupi, najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj. Suproč kim izlize kralj s mnoštvom ljudi, jere čekaše jih zač znaše njih prišastje na ove strane, i biše skupio oda svih rusa-gov ki pod njim bihu. I tuj odasvud dojdoše krstjane. I tako kralj sa svim mnoštvom, ko pri njemu biše, prija jih s velikim počtenjem. I tako kralj zapovidi, da vas puk zemlje njemu podložne skupi se na ovom polji. I u toj vrime dojdoše posli od c[es]ara Mihajla i oni posli s počtenjem velikim biše prijati. I budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i s njimi biše dobri kralj Svetoga nauka i počeše sa /s/hodom za dva[na]deset dan, od kih osam dan ne govoriše negoli o strani crikveni, crikvam prigledajuće i k njim red napravljajuće i narejujuće put od spasenja. Potom toga četiri dni čtiše stare priveleže, ki bihu iz Rima prineseni, tako grčkih kako svih kraljevstvi i gospodstva jazika harvacskoga, tako primorsko, kako zagorsko. I toj slišeći vas puk, kako spovidahu privelezi stari, po papi i cesaru poslani, od svih zemalj i kako diljahu zemlju od zemlje, i kako biše zemlja od zemlje počtovana, i puk od puka i kraljevstvo od kraljevstva, i

toj sve razumi[v]še, bi vele ugodno tako kralju tako svim, ki ondi u skupu bihu. I kardinali i biskupi s voljom svega puka posvetiše kralja i potvrdiše u kraljevstvo, i svim zemljam, ke pod njim bihu, zapovidiše posluš i volju kraljevu i ostatka njegovu.

I potom učiniše arhibiskupe i biskupe, i posvetiše jih, i razdiliše jih po gradih onakoj, kako i prvo raspa biše bilo, i ka poštenja bihu prvo imili, da i u napridak onako bude. I tako poslaše dva arhibiskupa: jednoga u lipi i nesrićni grad Solin, koga malo ali ništar biše ostalo, jere po nemilostive Gote biše požgan i rasut, a drugoga arhibiskupa poslaše u Duklji. I mnoge biskupe razdiliše po mistih i podložiše jih pod posluš rečenih arhibiskupov, toliko pod svakoga. I tako mnoge crkve, ke bihu zatvorene, uzdignute biše. I narediše biskupom i arhibiskupom, da se svete crkve. I postavi kralj zagovor velik svim mistom, da svaki brani crkvu i crkvene stvari, i da bi ne smio nitkor posiliti crkvu ni redovnika u ničemur i da nitkor nima suproč njoj moći ni slobodšćine, razmi njih poglavica, što su arhibiskupi i biskupi. I tko bi protiva tomu učinio, to je učinio suprotiva kralju i kruni, ča jest suprotiva svemu kraljevstvu.

I tako crkvene i duhovne stvari prvo naredivše, potom toga po rečenih barveležih razdili zemlje i stavi jim mejaše i tolikoje meju gradi i županij. I naredi gradovom i mistom zakone i običaje, i razdili vode i naredi gradovom i mistom dohodak. I svim zemljani mejaše položi[v]še i sve naredivše, što je s ovu stranu gore k moru, prozva Primorje, i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju u veliku riku Dunaj, onoj zvaše Surbiju. I Primorje razdili na dvoje počamše od mista grada kij po poganih bi razrušen, ki se zove Dalma, gdi sa (s)hodom biše, deri do mista, ko se zove Valde-min. Od Dalme do Valdemina prozva Harvate Bile, što su Dalmatini Nižnji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva Gornju Dalmaciju i to[li]koje Surbiju, ča jest Zagorje. I tuj na dvoje razdiliše počamše od gornje strane Drine, ča jest na zahod sunčeni do gore Borave, a toj prozva Bosnu, i od Drine do Lipa prozva Ras, ča je Raška zemlja.

I svakomu mistu postaviše mejaše i svakomu tih mist postaviše bana, a nigdi duža. I tada [narediše da] svaki tih banov i dužev budu od pup[k] orizine plemeniti i oni da učine kneze od svoga kolina i učiniše satnike, ki satnici biše nad stotinu ljudi, i te satnike učiniše svake zemlje ljudi. I daše svakomu banu sedam satnikov, i da budu rečeni satnici z bani puku suditi, a s duži, aliti s hercezi, pet knezov i da s njimi pravo sude puku. I

zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom. I odlučiše da svaki knez prizove jednoga satnika i da nima prez rečenoga reda nijedan sud biti tvrd. I odlučiše da svaki sudac ima kralju davati treći dil dohotka, da ga poznaju za gospodina i da bude kralj svim, a oni svaki po sebi; da kralj nada svimi poglavje i starišina [bude] i da svi zapovid kraljevu trpe. I mnoge dobre zakone postaviše, ke bi mnogo govoriti. Da, ako tko hoće napuno znati naredbu ku učiniše i mejaše kudi postaviše i zemljam imena, vazmi knjige ke pri Hrvatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se *Metodios*.

I po tom narejenju gardinali i biskupi i posli cesarovi, videći da su svaka [narejenja] narejena, od blaženoga kralja i Svetoga puka vazeše prošćenje i odpraviše se s velicim počtenjem i dari. I posli pošadši, hercezi i bani i knezove i satnici, ki bihu postavljeni, i vas puk s voljom kraljevom razajdoše se i pojdoše domom i u svoju zemlju.

I po tom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom [onogaj] ki sve može. I imi u starost svoju sina. I sedminade[se]te dan umri, na devet miseca marča i pogreben bi u crikvi blažene svete Marije u gradu Dokoliji s velikim počtenjem i plačem svega puka ki odasvuda prihajahu za mnoge dni k onoj crikvi plaćuće svoga dobrega gospodina. I ditića, komu izdili ime bihu Svetolik, proslaviše za kralja i gospodina.

X. I krunjen bi i pomazan od arhibiskupov u onoj crikvi svete Gospoje, gdi otac ležaše. I ditić restuće naslidovaše zakon gospodstva oca svoga i mnogo, kako i otac, bojaše se Boga, i obluževaše zapovidi božije. I imi sina od sedamadesete lit i sedam miseci, i izdi mu ime Stipan Vladislav. I po tom ispustiv dušu umri kralj.

XI. I poče kraljevati na misto oca svoga Vladislav sin njegov. I kraljujući biše mnogo hrabar i kripak u životu, da, ne tiraše put oca svoga ni u gospodovanju ni u zapovideh božijih. I imi sina. I tako kraljujuće nepravdeno i suproc zapovidem božijim, pojde jedan dan u lov, jere mnogo imaše običaj loviti. I tako loveći s odlukom božijom dviže se zvir, za kom otide i nanese ga konj na jednu jamu i u nju se upade, izbi se i i zeše ga mrtva.

XII. I osta na misto njegovo kraljevati sin njegov komu biše ime Polislav. I kraljujući Polislav, u to vrime biše u kraljevstvo ugarsko kralj

imenom Atela. I on skupi vojske i izajde s vojskom na kralja Polislava. Biše Polislav mlad i kripak u rvanjah. I činiše meju sobom mnoge rvanje i vazda Atila, kada se b'ijahu, izgubljaše, i napokon ne mogaše [se] suprotiviti i pobiže. I Polislav ima kćer i po njoj sina dva. I kraljeva lit sedam/na/deset i sedmonades(e)te lito hodeće umri slavom velikom.

XIII. I sin stariji prijamši na misto oca svoga gospodstvo, komu ime biše Sebislav. I u njegovo vrime, on kraljujući, nastupiše na njega opet oni narod Goti i obsedoše mu Skudar grad. I toj slišav Sebislav, skupi mnoštvo veliko ljudi i pride u grad na njih šator. I ondi mnoštvo Gotij pod mač obrnu sve, a mnoge pohitaše, niki pobigoše, kako vojske sasvima razbijene. I toj čuvši kralj ugarski Atila, da su Goti nastupili na Sebislava, pride na njegov grad i popliniv i požgavše rasu ga veći dio, opet se brzo vrativše u kraljevstvo svoje. I pridoše Sebislavu glasove, da Atila jest pod gradom njegovim i brzo dviže se i pojde na njega i najde da je popliniv i požgav pošao zač on kako ču, da je Sebislav razbio Gote, tako što učini, Atila s onim pobiže ne smijuć čekati Sebislava. Ostavi da se opet grad načini i napuni. I potom u Sebislava rodista se dva sina, jednomu bi ime Razbivoj, a drugomu Vladimir. Kraljeva Sebislav lit dvadeset i četiri, i umri.

XIV. I ostasta dva sina njegova u kraljevstvo njegovo: Razbivoj i Vladimir. I biše stariji Razbivoj i hoti razdiliti kraljevstvo, i da bratu gornju stranu: Zagorje, ko Surbiju zovu, ča jest g Dunaju i [g] Bugare, ki se sada zovu, ča jest tja do Paunja polja, "želisis", a sebi vaze Razbivoj primorsko kraljevstvo. I oženi se Vladimir kćerju kralja ugarskoga, i bi tvrd mir meju njima. I ima Vladimir sinove i kćeri. I poto[m] Razbivoj kraljevavši lit dvanadeste, umri prez sina. I priđe Vladimir brat njegov i vaze kraljevstvo i kraljeva u kraljevstvo zagorsko lit dvadeset, a u primorsko osmo lito lito (i) umri.

XV. I ulize na očevo misto gospodovati sin njegov i sjedini kraljevstvo, i učini opet jedno kako i prija biše bilo. I njegovo gospodstvo ne ljubljahu Donji Hrvati i odvrgoše se od njega. I skupi kralj vojske svrhu istri/ja/jnske zemlje i u Bosnu gornju, i pojde na nje. I oni izajdoše i dočekaše ga na polje Hlivanjsko. I onde biše meju njima tvrdo rvanje i boji, i mnogokrat b'íše se i napokon bi ubijen kralj, komu biše ime Kanimir.

XVI. Kada je napokon kralj Kanimir ubijen rat je prestao, a naslijedio ga je sin Tvrdislav i zavladao je kraljevinom.¹

XVII. I dviže se na misto njegovo sinovac njegov, komu ime biše Kristivoj. I kraljujući u kraljevstvo ima sinove i kćeri. I kraljeva lit dvadeset i tri ne svršivši (i) umri.

XVIII. I osta na misto njegovo sin u kraljevstvo komu biše ime Tolimir. I u vrime njegova kraljevstva prista u veselju sva zemlja. I imi sinove i umri kraljevavši lit sedamadesete.

XIX. I osta na misto njego/vo/ kraljevati sin njegov, komu biše ime Pribislav, koji u vrime svoje učini mnogo hudob. I za njegova vrimena uzdviгоše se zemlja; ne mogoše se trpiti hudobe ni zlobe njegove. I ubiše kralja Pribislava i tilo njegovo u riku vргоše.

XX. I učiniše kraljem na misto njegovo sina njegova Cepimira. I priam kraljevstvo posla po bana svoga i pohitaše mnoge Bošnjane, ki bihu bili uzrok smrti kralja oca njegova. I umori jih zlom smrtiju. I u to vrime, kraljujući Cepimir, izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeše ulizovati u hrvacku zemlju. I toj čuvši Cepimir kralj skupi mnoštvo veliko i izabra izmeu njih hrabrih ljudi i učini vojske. I pripravista se obi strane k rvanji i boju, i mnogo se bista, da, Cepimir Nimce i njih mnoštvo pod mač obrati i izgna jih, i pobigoše iz sve zemlje. I posli togaj posla dux od nimške zemlje posle kralju Cepimiru, da bi dao kćer svoju za sina njegova, komu sinu biše ime Staozar. I ugodno bi kralju, jere duž biše i gospodin one zemlje. I svadba bi učinjena. I ostasta u miru i u ljubavi. I Cepimir kraljeva lit dvadeset i pet i miseci sedam.

XXI. I ostavi sina na misto svoje, komu biše ime Svetožak. I poče na misto očevo gospodovati i bi mnogo pitom i krotak gospodin i dobar kralj. I imi sina i bi ime sinu njegovu Radoslav. I za života svoga učini sina svoga [za] kralja Radoslava, i ne mnogo živi.

¹ U Kaletičevoj hrvatskoj redakciji *Hrvatske kronike* ova je rečenica ispuštena, a ona u Marulićevu prijevodu na latinski glasi: “*Interfecto tandem Canimerio rege cessavit bellum successit ei filius Turdislausis regnoque potitus est.*” (Na hrvatski preveo: U. Pasini.)

XXII. I osta Radoslav i naslidovati ja put i dobrotu oca svoga, i bi svakom dobrotom narešen. I ima sina Seislava, ki se prozva odmetnik, jere dviže posluh crikveni i ocu svomu iskaše vazeti gospodstvo i mnoge suprotivščine činjaše. I dobri kralj poče iskati prognati sina i [one] ki mu pomoć davahu. I skupi vojske i pojde i podstupi odmetnike i pojamši jih, jere zemlja ne ktijaše suprotiva svomu staromu gospodinu nevirno učiniti. I dobri kralj mnoge oslobodi i prosti njim sve što bihu učinili, a nike koje bihu uhitili, poda u rabotu vitezom svojim. Seislav za to na oca svoga razgnjiva se i vaze mu vas posluh i poče mu činiti malo počtenja. I Seislav odazva od dobrog kralja bana i mnoge kneze i satnike i viteze, koji za strah njegov od dobrog kralja k njemu pristupiše. I on videći da se sve boji i da mu daju posluh, odvrže se i vaze gospodstvo očevo i progna dobrog kralja oca svoga s nevirnimi Harvati, koji vazda su bolji bili prid strahom i pitomiji pod silom, nere vladani dobrotom dobrimi. I Radoslav kralj bižeće prid sinom, jere ga sin tiraše, pribiže k moru. I ondi razumi, da je sin za njim blizu i videći da ruku sina svoga ne more ubignuti, žaljaše ki ga ljubljahu zašto mnozi knezi i satnici svoje ostavivši (i) sve svoje na svitu i s njim pobigoše tja, i veće se brinjaše njimi, nego sam sobom. I videći da inuda ne mogu ujtí, udriše u more plovom i pride na konjih k jednomu kamiku, ki u more a ne vele daleko biše od kraja. I tako kralj i ki bihu s njim, ubigoše ruku nemilostivoga Seislava. I malo potom po božijem dopušćenjem mimogrediše jedno drivo, ko iz priko mora grediše, a to iz Pulje, i grediše na harvacke strane. I tako svi počeše vapi-ti i zvati na drivo. I oni mornari čuvše vapaj, poslaše viditi što biše onoj zvanje. I upitavši i vidivši što biše zgodilo se, imiše od njih milosrdje i primiše kralja i svih ki s njim bihu u brod svoj i počeše jim činiti veliko počtenje. I opet vratiše se s njim u Pulju. I od tadí se zove oni kami, kuda bihu pribigli *Radosalj kami* do sada. I dojidrivši u Pulju rečeni kralj Radoslav pojde u Rim sa svimi.

XXIII. I Seislav, proklet od Boga, videći da otac njegov ubiže u more, vrati se i uze zemlju i poče na očevo misto kraljevati. I u toj vrime biše jedan mladić Tehomil popović i taj pisaše i držaše razlog od ovac nikoga kneza ali hercega na Ugrih. I Tehomil biše vele ljubljen od svoga gospodina, jere biše mnogo jaki u životu i dobar na noge i brz vele. I kada godir ovi gospodin njegov u lov grediše, vazda ktiše, da Tehomil s njim bude. I jedan dan loveći Tehomil udri jednu vižlicu, ka se zoviše *Paluša*, ku ne kteći toličma udríti, zgodi se, da ju udri po glavi u takoj

misto, da ju ubi (u) to(m) misti. Cića česa Tehomil pobiže prid strahom, koji imaše od gospodina, zašto rečeni mimo sve ine pse cića dobrote ovuj vižlicu ljubljaše. I pribiže Tehomil ka kralju Seislavu i on ga drago primi. I u toj vrime ovi herceg skupi vojske na Ugrih i pride u Bosnu i plinovaše ju i rasipaše. I čufše [to] kralj Seislav, s velikom vojskom pojde najti ga. I najde ga na Drinskoj županiji blizu Drine rike. I sastavša se biše mnogi boji i rečeni Tehomil kako lav nosaše se i hlabro mimo inih noseći se nemilostivo siciše. I dojde na hercega, jere Ugri bihu potisnuti i posiče ga i pade s konja. I Tehomil priskočivši glavu mu usiče i vazam ju, ponese i prikaza ju kralju Seislavu. I toti mnogo jednih i družih pomanjka od mača, da, veće Ugar. I onde biše mnogo cviljenje od Ugar, koji bihu uhićeni, a ki ran/je/ni ležahu skukahu kako prasove. A Seislav dobivše osta s velicim veseljem i poda Tehomilu župu na Drini, ka se zove Drinska županija, i da mu kćer bana raškoga za ženu i mnogo ga počtova. I čuvši žena onogaj hercega smrt muža svoga, pojde kralju ugarskomu i s plačem povidi hercega, vojvode njegovu a muža svoga smrt. I isprosi u kralja vojske za osvetiti tolike Ugre i muža svoga. I skupi kralj mnoštvo i vojske, koji svi dobrovoljno gredihu na takovu osvetu, i da onoj gospoји, da ona osveti muža svoga i tolike viteze ugarske pobijene. I ona, vazamše vojske, dojde u zemlju Seislavovu i najde ga brez reda, jere za nju ništar ne znaše, nere kada dojde na šatore, jere u lovu biše. I Ugri udriše na šatore i kralja prvo nere može na konja skočiti uhitise živa s nemalo sve blištvo njegovo, jere svi pri njem bihu. I ta žena hercegovu zapovidi vitezom svojim, da svežu Seislava, ruke i noge njegove. I svezav ga obruže i po vas dan onako naružena svakomu na oči drže, a do večer, ča jest na ishodu dne, čini ga vrći u riku Savu. I tako stvoreno bi i ispunjeno na glavi njegovi prokletstvo na nijem učinjeno od dobroga kralja, oca njegovu, zač on i vas dom njegov zlom smrtju poginuše i za[1] konac učiniše. I tako pojde po zlu Seislav, on i duša njegovu.

XXIV. Po tom učinjenju slišavše dobri kralj i dostojni Radoslav smrt i gore dostojnu sina svoga Seislava i naslidnikov njegovih, zafali Bogu, koji pravedno sudi. I vrati se kralj k mistu svomu s blagoslovom svetoga oca pape. I prišadši meju Hrvate, nedostojne dobra gospodina, i zabivše sve njih učinjenje koje suprotiva njemu bihu učinili, gospodova sve s pravdom kako da bi ništar nigdar učinjeno bilo. I tako kraljujući imi sina i postavi mu ime Koloman. I tako umri.

XXV. I osta na misto otca gospodovati [Koloman] i onim putem, kojim se biše od dobroga oca kralja Radoslava naučijo a k tomu i sam čude dobre biše. I tako s ljubvom puka i pravdom velikom kraljeva. I imi sina i postavi mu ime Krišimir. I tako nikoliko lit živivše umri.

XXVI. I osta na njegovu mistu sin Krišimir i bi svakom dobrotom urešen i napunjen straha božijega. I kraljujuće imi sina i postavi mu ime Zvonimir. I tako živi lit trideset i jedno i umri.

XXVII. I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja [kralja Krišimira], poče crikve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih dobrih poljubljen, a od zalih nenavijen, jere ne mogaše zla viditi. I tako ne biše on za Hrvate, zašto oni ne će biti dobrotom dobiti, da, bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra, i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izij bogati, i nejaki da mu vazme jaki, ni sluga da mu učini nepravo gospodin, jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravdeno ne posid[ov]jaše, tako ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u Zagorje, kako u Primorje biše za pravdenoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga i biše veće vridna ureha na ženah i mladih ljudih, i na konjih, ner i nada sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikogar bojaše, ni jim nitkore mogaše nauditi, razmi gniuf gospodina Boga, koji dojde svrhu ostatka njih, kako pismo govori: *Oci zobaše kiselozrodje, a sinovom zubi utrnuše.*

Po ovi način i u to vrime zgodi se, da cesar rimski s voljom svetoga oca pape posla posle i listove svoje ovako g dostojnomu kralju Zvonimiru proseće i moleće, kako draga brata i meju kralji krstijanskimi kralja počtovanoga:

O to te molimo i prosimo, da skupiš k sebi svu gospodu zemlje tebi podložne i svih od vridnosti. I kada bude skupščina, da pročitš meju svimi ovi drugi list, koga s tvojim listom šalje se od strane naše gospodstvu vašemu moleće, kada pročte, da odgovore i da dadu nam na znanje volju svoju i odlučenje, ko učine vitezi i baruni s voljom gospodstva tvoga. I tako dobri i sveti kralj Zvonimir prijamše listove od pape i cesara, zapovidi po sve kraljevstvo svoje, da bude skupščina, i sa (s)hodom u peti crikvah u Kosovi da svaki bude do dan dvadeset i pet. I prišadše vrime, da, pride mnoštvo veliko. I legoš vojske i narediš straže. I kada dojde

dan, da učini slavni i dobri kralj Zvonimir otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima, s voljom svetoga oca pape, koji kazahu: *“Brata našega Zvonimira molimo s vlasnici i pukom zemlje i kraljevstva njegova, da bi hotil odlučiti i s nami biti zajedno s pomoću ine gospode krstjanske, koji ovake listove imaju od nas, i oni da odluče volju njih, i da nam dadu na znanje, jesu li k volji našoj pristali, ča jest z dopušćenjem božjim i sina njegova, koji jest porožen od dive Marije i muku [trpel] i krv prolio na drivo križa i na njem umoren, koja smrt bi otkupljenje svi-ta i oslobojenje svetih otac iz limbene tamnosti. I tako z dopušćenjem njegovim i s pomoću u njega virujućih jesmo odlučili osloboditi mista, koja je za ljubav našu okrvavio i gdi je pridao duh ocu kroz muku i trud i greb, u kom bi položeno prislavno tilo njegovo.”*

I toj čuvše Bogom prokleti i nevirni Hrvati, ki ne mnogo prija daše pomoć hudobnomu sinu da dobroga njih gospodina kralja Radoslava iz kraljevstva njegova izagnati i s oružnom rukom s nemilostivim sinom njegovim iz zemlje prognati. Tada čuvši toj nevirnici, ne daše ni listove dočtiti i skočiše ne samo da bi pristali na dostojnu molbu svetoga oca pape i cesara rimskoga, da sveta mista iz ruk poganskih izmu i oslobode, da, oni Bogom kleti počese kričati i vikati na svetoga kralja, tužeći se i vapijući jednim glasom, kako na Isukrsta Židove, da on išće izvesti njih iz domov njih i žen i dice njih, i s papom ter s cesarom otimati mista, gdi je Bog propet i gdi je greb njegov. *“A što je nama za to?”* I nevirni Hrvati vazeše zlu misal i nepravden svit, i meju sobom zlo više učiniše, i sebi i ostatku svomu rasap i vičnje pogrjenje. I tako počese upiti kakono Židove vapiše na Isukrsta, kada reče poglavica: *“Bolje da jedan umre, nere tolik puk da pogine”*. I tako sramotni i nevirni Hrvati počese govoriti, vapijuće kako psi ali vuci: *“Bolje da on sam pogine, ner da nas iz didine naše izvede cića Boga i inim mista toliko daleko obujimati, zemlje i gradove”*. I ne inako, nere kako psi na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira, komu ne daše ni progovoriti, nere z bukom i oružjem počese sići njega i tilo njegovo raniti i krv prolivati svo-ga dobroga kralja i gospodina, koji ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni, prokle tadaj nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i svetimi njegovimi, i sobom, i nedostojnom smrtju njegovom, i da bi veće Hrvati nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili. I tako izranjen ležeće a Hrvate proklinjuće izdahnu, i pojde duh njegov, po milosti onogaj ki sve može, s andjeli veseliti [se] u vike vikom.

XXVIII. I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se zbiše zgodilo u Hrvatih, pride na pospih s vojskom golemom i vaze kraljevstvo hrvacko i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira. I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine. I po rečenom kralju ugarskomu Hrvati biše podložni od volje u nevolju; i od slobodnih u rabotu obrati. I bi, kako pismo govori, da zli teg zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nevirni Hrvati krozi griha, zašto pogubiše svoga dobrog gospodina kralja Zvonimira, kako Žudiji gospodina Isukrsta. I tako prokleti Žudiji inim služe, ne imajući ni oni od svoga jazika gospodina.

Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvo dokle bi ubijen, lit trideset i pet, a ubijen bi na lit Isukrstovih tisuća i osamdeset, a toj tisuća i osamdeset manje jedno.

Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Krajini u Marković, u jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Čaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i pet sat i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.

*POVIJEST KRALJEVA
DALMACIJE I HRVATSKE
ZAJEDNO S POVIJEŠĆU
PUSTOŠENJA SOLINA*

MARULIĆEVA LATINSKA REDAKCIJA
*HRVATSKE KRONIKE IZ NARODNE BIBLIOTEKE
SRBIJE* U BEOGRADU U PRIJEVODU
UROŠA PASINIJA NA HRVATSKI

“Primjerak, koji potječe od Marulića, nije prijepis hrvatske redakcije *Ljetopisa*, nego je njen prijevod i već sama ta činjenica po sebi nameće teškoće glede rekonstrukcije izvornog teksta. **Od samog Marulića izričito znamo, da je on prevodio na latinski što je pomniji i vjerniji mogao ne ispustivši ništa iz sadržaja, osim što je bio slobodan da prikrati nešto riječi, koje su bile očividno suvišne, a to zato da bi bilo lakše čitaocu.** Dosada se malo polagalo na ovaj prevodiočev navod, preko njega se prelazilo, jer se bez razloga držalo, da je Kalesić prepisivao od Papalića točno, a ovaj drugi ‘rič po rič’, stoga nije preostalo drugo, nego tekstovne razlike pripisivati Marulićevu parafraziranju i takvoj netočnoj pretpostavci smetao je ovaj prevodiočev navod i zato su ga se klonili. Međutim je s njim ipak trebalo više računati, jer Marko Marulić nije osoba problematičnih osobina, nego častan književnik, te on ne bi govorio drukčije, nego što je ovdje učinio. Dapače je kao erudita postupio posve metodički i savjesno, kad je našao za zgodno da pripomene, kako je pri prevodenju postupao, priznajući otvoreno, da je činio ispravke na taj način, što je izostavljao očito suvišne riječi iz puke namjere, da olakša čitanje. Da nije u svemu bio dobronamjeran, ništa ga ne bi sililo, da to pripomene. Stoga nije bilo razloga, da se ova Marulićeva metodična i spontana ispovijed zapostavlja, i zato se ona ovdje mora uspostaviti. Teško je vjerovati, da bi sam Marulićev prijevod pretrpio izmjena pri prepisivanju. Prvo zato, što relativno rano nalazimo njegove prijepise kod Cindra, a odatle u Luciusa (1638.). Drugo, što primjerak, iz kojeg je Cindro prepisivao, vjerojatno potječe iz veoma blizog s Marulićevim autografom i što je Cindro radio za Luciusa, pa je znao, da Luciusu treba tačnost u prepisivanju. Treće, što se znalo, da je to Marulićev prijevod, a djelo, kojemu se u ovo doba zna autor, pošteđivano je od krupnijih izobličenja, jer Marulićev prijevod nije u autorskom smislu res nullius, kao što je bio anonimni predložak. Budući je Marulić, kako smo već vidjeli, bio u neposrednom dodiru s originalom te mu vjerno preveo sadržaj, - a to mu je bilo lako, jer je oba jezika odlično poznao i na njima pjevao – moramo zaključiti, da je njegov prijevod ostao najbliži tekstu predloška... I zato, kad ekspert u bibliografiji, kakav je bio humanist Marulić, kaže na osvit XVI. stoljeća, da se *Ljetopis* nalazio ‘inter vetustissimas scripturas’, moramo ovu superlativnu oznaku za starost odmjeriti barem obilatim stoljećem.”

(S. Gunjača, *Gdje i kako je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir*. Rad JAZU, knj. 288, str. 238-245.)

POVIJEST KRALJEVA DALMACIJE I HRVATSKE ZAJEDNO S POVIJEŠĆU PUSTOŠENJA SOLINA

koju je sin Nikole Papalića Dmine našao napisanu ilirskim pismom i na ilirskom jeziku u nekoj vrlo staroj knjizi u Poljicima u domu Markovića ljeta Gospodnjega 1500. na 22. listopada, a Splićanin Marko Marulić ju je na latinski preveo.

POČETAK POVIJESTI KRALJEVA DALMACIJE

Za vladanja Justinijanova istočnim dijelovima carstva, godine 538. od kršćanskog Spasenja, u doba kad su bili u životu biskupi German i Sabin, poznati po svojoj svetosti, te opat Benedikt u Monte Cassinu, a poslije nego je umro gotski kralj Sfiolad, na prijestolje je stupio najstariji od njegove djece Bris. Ostala dvojica, Totila i Stroil, želeći i sami vlast usmjerili su svoje težnje na to da sebi podjarme ostale pokrajine. Gotski narod je bio nemiran, skitalački, bez zakona, surov i ratoboran. Stoga kad su Totila i Stroil od brata Brisa isposlovali pomoć, vodeći sa sobom veliko mnoštvo konjaničkih i pješćkih četa, napali su kraljevine na Zapadu. Prvo su neprijateljskom vojskom napali Panoniju i sukobivši se s Panoncima nadvladali su ih. Njihova kralja su ubili i postigavši pobjedu zavladao su tom kraljevinom. Poslije ovoga krećući odonuda dalje napravili su tabor u polju koje se zove Trnovina. Glas o ovom događaju utjerao je strah kralju Dalmacije, koji je tada imao sjedište u Solinu, i on se odmah pobrinuo poslanike uputiti kralju Istrije da zatraže od njega da se ujedinenim snagama zaštite od zajedničke opasnosti i da se požure poći ususret neprijatelju da ih on iznenadnim napadom ne bi nespremnje uništio. Sakupivši dakle naglo vojnike i nastupajući obojica jednakom hrabrošću postavili su tabor nedaleko neprijateljskog tabora. Nalazeći se blizu jedni drugima osam dana su se sukobljavali u lakim okršajima, a kad su najposlije s jedne i s druge strane izveli glavninu vojske u bojni red, dugo su se borili s neodlučnim uspjehom dok na koncu, uza svu prolivenu krv na obim stranama, bojni red kraljeva nije počeo popuštati budući da je Bog tako odredio, premda ni po broju, ni po oružju ni po snazi duha nisu bili slabiji. Razbijeni su i natjerani u bijeg. Možda je zbog

nekoga grijeha njihovih pučana uvrijeđeno Božanstvo pobjedu udijelilo nevjernom i bezbožnom narodu. Tu su poginule mnoge tisuće kršćana. Kralj istrijanski je ubijen. Teško ranjen dalmatinski kralj je pobjegao u Salonu i tu je smješten, a grad je obuzela velika žalost kad su čuli za pokolj svojih. Počelo je bučno tugovanje i jaukanje.

Suprotno tome iz dana u dan je rasla sila i moć neprijatelja i pridobijanjem onih koje su sebi podvrgli, i kada je to mnoštvo sređeno pošto su razdijelili vojske, braća krenu jedan na jednu, a drugi na drugu stranu. Krenuvši sa svojim na Istru, Totila je opustošio Akvileju, rušio je gradove, upao je u Italiju i uništivši napokon njene vile i naselja, srušivši nekoliko gradova potpuno sa zemljom i donijevši pučanstvu posvemašnju propast, on se 547. godine poslije Krista prebacio na Siciliju i malo poslije je umro, kako mu je nadahnut božanskim duhom, preorekao opat Benedikt.

U međuvremenu je njegov brat Stroil osvojio Ilirsko kraljevstvo, zatim je napao Donju Miziju, koja se danas naziva Bosna, i kad je nju u kratkom vremenu podjarmio, siđe u Dalmaciju. Opljačkao je primorske gradove, razrušio je gradove Skradin i Solin, luku cijele pokrajine, i nezasićen još tim zločinstvima poslao je svoga sina Sviolada s dijelom vojske u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji. Kad je car Justinijan razumio da je vođa Gota svoju vojsku razdijelio i da je drugi dio povjerio sinu Svioladu - a govorilo se da je to od uhoda doznao - sakupivši brzo vojsku krenuo je s namjerom da napadne Stroila, ali ništa manje hitro i snažno i Stroilo njemu pođe ususret sa svojim četama koje je imao. I sam je naime bio neustrašiva duha i snažne ruke više nego se moglo povjerovati. Kad su čete bile spremne za bitku, oštro su se sukobili. Navalilo se s obje strane, oružje se ukrstilo, i ni na jednom mjestu se nije popuštalo. Nasručći usred gomile ratnika i silovito se držeći Stroil je ipak dopao rana i pao s konja. Zaprepašteni tim događajem Goti su krenuli u bijeg. Premda je ne mali broj njih poginuo, ipak se dio onih, koji su u tjeskobnoj situaciji bili pobjegli, hrabro zaustavio i boreći se s protivnicima ostao nepobijeđen. Carski vojnici su se kao pobjednici vratili u domovinu s ogromnim plijenom zarobljenika i stoke.

Kad je Sviolad to čuo, uputio se što je brže mogao s čitavom vojskom u Bosnu s namjerom da osveti smrt oca ako mu sudbina to dopusti. Ali kad je čuo da su protivnici odatle otišli, počeo je kraljevati upravo ondje na očevu mjestu. Rodio mu se sin kojemu je ime bilo Silimir. Sami Sviolad je vladao Bosnom, Valahijom sve do granica Poljske, zatim Dal-

macijom i Hrvatskom postupajući vrlo zlobno prema kršćanima. Onima koji su stanovali u primorskim gradovima Dalmacije činio je česte nepravde. Umro je u dvanaestoj godini svoje vladavine, a kraljevstvo je ostavio svom sinu Silimiru.

Ovaj se po svojoj prirodi i običajima mnogo razlikovao od oca iako je i sam bio poganin. Ipak se prema svim podanicima vrlo ljudski i vrlo blago vladao štiteći svakome njegovo pravo i ne dopuštajući da se bilo koga vrijeđa. Ubirući porez nije pravio nikakvu razliku između kršćana i (svojih) pogana. Stoga su se vratili mnogi iz skupina vjernika koji su se zbog progona i okrutnosti bivšeg gospodara bili raspršili. Tako se ukratko dogodilo da je gornji dio Dalmacije, koji se zove Hrvatska, postao napućeniji, da se u miru međusobno živjelo i da mir nije bio remećen nikakvim ratnim izazovima.

Poslije nego je dvadeset i jednu godinu vladao, Silimir nije bio više među živima, a naslijedio ga je vrlo blagi sin Bladin, koji je u blagosti bio takmac svome ocu i koji je proživio vijek svima omiljen, ali je on opet imao sina, koji je bio vrlo različit od svog oca, u onome što se čestitosti tiče, i koji je po prirodi bio neprijazan. Bilo mu je ime Ratimir. Kad je odrastao, počeo se bahato vladati i želio je zapovijedati ocu koji je još na životu bio. U isto je vrijeme veoma veliki broj nekih ljudi vodeći sobom žene i djecu preko velike rijeke Velije provalio u zemlju Simbagiju i osvojio je. Vođa ovog naroda bilo je ime Paris što mi u našem jeziku možemo kazati Cezar. Pod njim su bili tisućnici i prefekti koji su svojom voljom i nadležnostima upravljali i raspolagali pojedinim redovima puka. Kad su odavde pošli, pokorili su Seleukiju, zatim Macedoniju. I kako nisu ni s tim bili zadovoljni, oružjem su navalili na Italiju. Kad je rimski car, koji se više puta s njima sukobio, vidio da je uvijek slabiji, okanio se borbe. Želeći dobro svojoj državi, sklopio je s njima savez, a oni su odustali od rata vjerno se držeći ugovora o miru. Bladin pak kralj Salone ne malo prestrašen glasovima o njihovoj snazi, čim je doznao da se oni služe njegovim jezikom i smatrajući da će druženjem s njima lako isposlovati i prijateljstvo s njima, poslao je izaslanike k njima i nije se prevario u nadi. Što je želio, postigao je. I nisu samo jezikom bili u vezi, već da bi mir bio čvršći i dugotrajniji, on se Parisu obvezao na danak, a ovaj pak suzdržavajući se od rata i pljačke te želeći da mu upravljanje bude sretnije, brinuo se da sve ono što je u ratu bilo uništeno naseli novim ratarima i još ih je nadario slobodom i oprostom od državnog poreza.

Kada je u međuvremenu kralj Bladimir umro, kormilo države je preuzeo sin Ratimir koji je bio vrlo daleko od djedove čovječnosti i neprijateljski se ponašao prema kršćanima. Razorio je u kraljevstvu ne mali broj gradova u kojima su oni pribivali, njih same je učinio robovima, a posebno je bio opasan onima koji su nastavali primorska dalmatinska mjesta. I tako ono što je djedova i očeva dobrota učinila da se obrađuje i naseli, njegova okrutnost je svela na pustoš i raspadanje. Većina kršćana je tražila da se negdje skloni i prebacili su se na pusta mjesta u šumama planina živeći sasvim bijedno, ali gajeći nadu, ako im se Bog smiluje, da će na koncu naći boljeg gospodara. I ta nada ih nije prevarila premda im je ta sreća odgođena do petog slijedećeg kralja.

Ratimir je naime ne mnogo poslije umro ne ostavivši nikakvog poroda. Ipak je na njegovo mjesto došao jedan od rodbine, zatim kad je i ovi umro, došao je drugi, a obojica su bili teški kršćanima. Zatim su druga dvojica jedan poslije drugog vladali, ali ih je brza smrt odnijela tako da su ustupili mjesto boljemu. Inače koliko su živjeli, bili su ogorčeni neprijatelji naše vjere, tako da su se neki od progonjenih kršćana priklonili njihovim obredima, a oni kojima je vjera bila draža od života, više su voljeli najgore patnje trpjeti nego se uplesti u poganske zablude.

Peti kralj po imenu Satimir prestao je s progonom vjernika i prema svima se jednako odnosio. Za vrijeme njegove vlade pojavili su se u javnosti oni koji su se dugo skrivali i koji su se prije, prisiljeni strahom, bili odrekli vjere, a djelomice bili i pobjegli. Služeći se sada starom slobodom vraćahu se na svoja mjesta. U to vrijeme živio je u Solunu neki muž po imenu Konstatin vrlo predan svetom životu i vrlo obrazovan u filozofiji. Bio je nadahnut Duhom Svetim i kad je iz Soluna prešao u Cezareju, počeo je naviještati Krista, i mnogi su se obraćali, postali su vjernici i pokrstili se. Na koncu je cijelu pokrajinu Bugara oslobodio zabluda propovijedajući istinu.

Kada je poslije smrti kralja Satimira krunu i skeptar primio Budimir, čovjek pun ljudskosti i blagosti, Konstantin ga je poučio u vjeri i on je primio vjeru u Krista. Kako je bio dosta obrazovan, usudio se raspravljati s filozofima i drugim nevjernicima, a neke od njih je naveo da povjeruju u Krista. Odatle je otišao u Cezareju i radosno je tamo prihvaćen. Tu je i sjedište kraljevine postavio, kao vjernik među vjernicima koje je već Konstatin bio obratio i pokrstio.

Na čelu Rimske crkve bio je tada Prvosvećenik Papa Stjepan. Kad je on čuo za divna djela Konstatinova, želio ga je vidjeti i putem pisma zatraži da dođe k njemu. Kad je međutim vrlo pobožni Konstatin po privoli Pape zaredio svećenike, Stari i Novi zavjet je s grčkog preveo na slavenski jezik, i na istom jeziku je misu sastavio i vjernike u vjeri učvrstio. Zaputio se u Rim prema apostolskoj naredbi i na tom istom putu je skrenuo k Budimiru. Nekoliko dana je tu puku propovijedao i opravši ih vodom svete vjere otišao je opet prema Rimu kamo ga je put vodio.

Kroz to vrijeme su svi kojima je Budimir bio na čelu jednim glasom hvalili Boga i Gospodina Isusa Krista koji je za spas vjernika na sebe primio križ. Kralj pak onima koji su znali latinski, svim žiteljima i stanovnicima, koji su nekoć nastavali dalmatinsku obalu, dade zadatak da se sakupe, da obnove prebivališta i gradove što su ih prijašnji kraljevi bezbožno razrušili i uništili i da se odatle ime Kristovo što dalje i šire rasprostrani. Osim toga vidio je da na obali postoji mješavina različitih ljudi i jezika, da su zbrkano zbijeni. On je svojim nastojanjem požurivao da svatko bude na svojim mjestima i da se po svojim propisima razlikuju. Ali kad na vijećanju staraca i mudrih ljudi nije dobio nikakav zadovoljavajući zaključak što bi trebalo učiniti, poslao je pismo u Rim papi Stjepanu i augustu Konstatinu. Od njih zatraži savjet i pomoć nekoliko mudrih ljudi s listinama o starim naseljima, gradovima i granicama svoga kraljevstva te pravnim propisima da bi tim valjano raspolagali i učeno bili oboružani i sve vratili na svoje mjesto, kako bi vjera, koju je on i njegov narod primio, bila trajnija i sigurnija kad se odnosi urede kako treba. Kada je od poslanika to čuo, Papa se veoma obradovao, udovoljio je tim zahtjevima i odmah je za kralja odredio poslati dva kardinala i dva biskupa. Kada su oni došli, učinili su svojim apostolskim ovlastima ono što je trebalo: posvetili su svećenike, podigli crkve, donijeli zakone i potpuno i savršeno uredili ono što je novim kršćanima bilo potrebno.

Kada je došao na polje koje se zove Klivno, kralju su došli u susret. Ondje je naime kralj s velikom pratnjom svojih uglednika svečano primio očekivane izaslanike. Bio je zapovjedio da se svi državni poglavari na isto mjesto sakupe, da svima bude poznato o čemu se radi. Izaslanici Apostolske stolice za osam dana ništa drugo nisu radili osim što su nastojali sve uvjeriti da vjeruju u Krista, da promiču vjeru, da se pobožno brinu za spas svih i da čvrsto poštuju ono što Papinom odlukom bude određeno. Zatim su četiri dana pred svim slušateljima čitane isprave koje

su upućivale na podjelu pokrajina, na postavljene granice i na utvrđena prava. Kad je to izvršeno, Budimira su posvetili za kralja i njegov ugled su učvrstili prikladnim blagoslovom. Svima ostalim su naredili da uvijek slušaju njegove riječi, da zapovijedi njegove izvršavaju i da se njegovim nasljednicima poslije njega istim žarom pokoravaju. Zatim su postavili nadbiskupe i biskupe po mjestima, odredili su im dijeceze onako kako su našli i opazili u starim zapisima. Jednoga su nadbiskupa poslali u Solin, koji je najvećim dijelom bio porušen i u kojemu su neljudskost i bijes Gota unakazili ono najvrednije u gradu. Drugoga su nadbiskupa odredili u Duklji. Biskupe su pak jedne na jedna, a druge na druga mjesta postavili, a podvrgli su ih jurisdikciji i nadležnosti spomenutih nadbiskupa. Tada su crkvene zgrade, koje su bile u ruševinama, opet podigli i oni sami su ih posvetili. Osim toga je kraljevim ukazom predviđeno da ne bi tko svećenstvu nepravdu činio i da ne bi netko sebi uzeo za pravo ići protiv slobode crkve, nego da se sva prava i vlast svećenika odrede mišljenjem crkvenih predstojnika. Ako bi se netko usudio raditi protivno ovome, bio bi krivac pred kraljevim dostojanstvom. Napokon su, kako je rečeno, određene granice pokrajina. Poslije nego je po starome sve vraćeno u negdašnje stanje, a to se odnosi na prostore uz more i unutrašnjost Dalmacije, te na prostor koji leži između rijeka Drave i Save, što se u Dunav ulijevaju, pokrajinu koja se proteže od ruševina Delminija, gdje se tada održavao sabor, do mjesta koji se zove Valdimin, te od Valdemina do Dirahiuma, podijelili su na dva dijela što ih je razdvajala obala rijeke Drine, (jedan ?) prema zapadu sve do brda Beira i (drugi ?) neprekinuti prostor što pokrajinu Bosnu do brda Lipe razdvaja. Ovako podijeljenim pokrajinama na jednom mjestu su postavljeni banovi, koji se latinski nazivaju tribuni, a na drugom mjestu vojvode s većom vlasti, već prema tome kako se činilo da uvjeti u nekoj pokrajini zahtijevaju. Pod ovima su postavljeni centurioni, nazvani tako po broju vojnika kojima su zapovijedali. Pojedini banovi zapovijedali su sedmorici centuriona od kojih su stariji sudili zajedno s banovima, kako je kako je usmeno pravo određivalo. Da bi narodu pravdu dijelili, vojvode su zasjedali s pet pretora savjetnika. Povrh toga postojali su poglavari, razni službenici koji su provincijom upravljali, koji su tražili namete od knezova nametnute i koji su se brinuli za ono što je kraljevstvu i puku korisno. Također su odredili i da banovi sude s centurionom, inače bi presuda bila nevaljana. Od svakoga rečenog poreza treći dio je pripadao kralju kao zajedničkom gos-

podaru svih, kojemu su podvrgnuti svi koji u granicama kraljevine žive. Osim toga potvrdili su i druge zakone i zaključke koji bi sada bilo dugo izlagati, a sadržani su u knjizi koja je u Hrvatskoj nazvana *Methodis*, koju bi latinski mogao nazvati *Rationale*. Kada su napokon kardinali, biskupi i carski izaslanici valjano i pohvalno završili svoju zadaću, nagrađeni su od kralja mnogim darovima i obasuti počastima otišli su, a ubrzo se i čitavo mnoštvo sa svojim knezovima, banovima i centurionima razišlo svatko u svoje sjedište i vratilo na očinsko tlo.

Sam kralj Budimir je četrdeset godina i tri mjeseca poslije svog proglašenja kraljem umro i s velikim svečanim pogrebom priređenim u crkvi Blažene Djevice Marije pokopan je u gradu Dekoliji. Narod je mnogo dana tugovao za njim i iz svih područja kraljevine su se sakupili ljudi da počaste njegov pogreb. Ne mnogo prije njegove smrti rodio mu se sin. Makar je ovaj još bio dijete u kolijevci, svi su ga jednodušno pozdravili kao kralja.

Kada su ga zatim biskupi pomazali i okrunili, nadjenuto mu je ime Svetolik, što prevedeno na latinski znači Sanctulus. Kad je odrastao, počeo je slijediti korake oca i svih koji su tu kao izvrsni ljudi vladali. Bio je odan svetim obredima, jako je proučavao vjerske probleme i poslije nego se u svim stvarima pokazao hvalevrijednim, umro je.

U kraljevskoj vlasti ga je naslijedio sin Vladislav koji mu se rodio kad je on bio navršio osamnaest godina. Ovaj se pak odlikovao snažnim tijelom i hrabrošću, ali svojim životom i običajima nije bio nalik na oca i djeda. Nije živio po načelima vjere, nije mario za pravdu niti se pokoravao zakonima. Štoviše bio je odan opakim nasladama srca. Smatrao je da mu je sve dopušteno što god mu se sviđa. Najviše se radovao lovu. Bio je vrlo zanesen tom zabavom i dok je jednog dana podbadajući konja progonio neku zvijer, slučajno je upao u jamu znatne dubine. Odatle su ga mrtva izvukli s razbijenim svim zglobovima. Takav je bio kraj njegova života.

Kraljevstvo je preuzeo sin Polislav za čije vlade je panonski kralj Atila sakupivši veliku vojsku navalio na njegovu kraljevinu. Polislav je tada još bio mlad, ali pun snage, okretan i snažnog duha tako da se sa svojima odupro neprijatelju žešće nego se moglo povjerovati. Koliko god puta su se legije naime međusobno sukobile, uvijek je iz boja izišao kao pobjednik. Videći da se nikako ne može u boju s njim jednako nositi, Atila se povukao i izgubivši mnogo vojnika bio je prisiljen sramotno se

vratiti u Panoniju. Poslije ovoga kralju Polislavu se rodila kći, koja je već kao zrela za udaju bila dana nekom mužu i rodila mu dva sina. Pošto je kraljevao sedamnaest ljeta, Polislav umre ostavivši iza sebe ne malu slavu zbog svojih pothvata kao onaj koji se i u miru i u ratu odlično iskazao.

Kad je Polislav umro, počeo je vladati stariji njegov unuk po imenu Sebeslav. Kad su Goti grad Skodru u njegovu kraljevstvu počeli opsjedati, sakupivši znatnu vojsku Sebeslav je hrabro i smjesta napao njihov tabor tako da ih je u prvoj navali svladao. Tako je dio neprijatelja, koji su se usudili napasti njegovu zemlju, odmah posjekao, dio zarobio a dio u bijeg natjerao i postigao pobjedu. Dakako, ne mogu uvijek sretno ratovati oni koji imaju više hrabrosti nego vojnika. U međuvremenu je panonski kralj Atila s neprijateljskom vojskom opet napao njegovu zemlju, zauzeo je neki grad i kad ga je opljačkao, a drugdje zapalio i zidine porušio te čuo za poraz Gota, bez oklijevanja se vratio u svoje kraljevstvo. Dok još Sebeslav nije bio obaviješten o njegovu bijegu, odmah je pokrenuo svoju vojsku, ali budući da nije našao neprijatelja da se s njim sukobi, zapovjedio je da se obnovi njegov grad koji je bio srušen sa zemljom.

Nakon što je dvadeset i četiri godine vladao, ostavio je iza sebe dva sina. Jednome je ime bilo Milivor, a drugome Bladimir. Ovi su poslije očeve smrti kraljevstvo između sebe podijelili: Milivor koji je bio stariji, prepustio je Bladimiru onaj dio kraljevine preko planina prema Dunavu i dio Macedonije što se pruža do polja argodiskih. Za sebe je pak uzeo primorski dio kraljevine i čitav pojas s ovu stranu planine vezan uz more i pogodan za pomorske putove. Bladimir je nadalje uzeo za ženu kćer kralja Panonije i dobio djecu od nje. Zbog toga je između njega i Panonaca dugo mir trajao. Nakon što je vladao dvanaest godina, Milivor je umro ne ostavivši iza sebe poroda. Stoga je došao brat njegov Bladimir i na temelju prava o srodstvu preuzeo je njegovu kraljevinu. I on je umro pošto je u svojoj kraljevini vladao dvadeset godina, a u bratovoj osam godina.

Poslije njega krunu je preuzeo njegov prvorodeni sin Kanimir koji poveže malo prije podijeljene kraljevine. Svojom snagom je izjednačio moć prethodnih kraljeva. Ali kako zbog neke svoje tvrdoglavosti mnogi ma nije bio po volji, odijelio se od njega onaj dio Dalmacije koji se zove Hrvatska. Zbog toga je kralj u svom bijesu prikupio vojsku iz Macedonije, Epira i Gornje Mizije protiv onih koji su se odmetnuli i krenuo je zavojštititi na njih. Ali ni u njih nije bilo manje volje da se odupru i izišli

su protiv njega na polju koje se zove Klivno. Poletjeli su jedni na druge, i dugo se neodlučna bitka vodila.

Kada je napokon kralj Kanimir ubijen, rat je prestao a naslijedio ga je sin Tvrdislav i zavladao je kraljevinom.

Uskoro je i on umro bez sinova i kraljevstvo je primio njegov nećak Ostrivoj koji je vladao dvadeset i tri godine i zatim umro.

Naslijedio ga je sin Tolimir za čije se vlade ništa nemirnog nije dogodilo. Spokojstvo i mir su vladali kraljevinom jedanaest godina.

Na njegovo mjesto je došao sin Tribislav. Kako je on mnogo toga nepodnošljivoga učinio onima nad kojima je vladao, a od Mižana, koji se sada nazivaju Bosancima, bio je ubijen i leš mu je bačen u rijeku da bude lišen pogreba onaj kojemu je ljudskost strana bila.

Na njegovom mjestu je počeo vladati sin Cepimir. Pronašao je začetnike očeva ubojstva i kaznio ih je tako da ih je lišio života. Za njegove vlade jedno germansko pleme dolazeći sa sjevera zauzelo je Istru. Kada su počeli uznemiravati i Dalmaciju, Cepimir im je pošao ususret i odmah je u početku postigao pobjedu. Vrlo mnogo ih je sasjekao, a malo njih je ipak pobjeglo. Da mržnju pretvori u prijateljstvo, knez Germana je zatražio Cepimirovu kćer za svog sina Stavozara. Kad je obavljeno vjenčanje, oni su postali prijatelji jedan drugome. Cepimir je vladao dvadeset pet godina i sedam mjeseci.

Njega je naslijedio sin Svetozar koji je zbog svoje prirodene blagosti bio svima jednako drag. On je pak sina Radoslava tako volio da je još za života svoga naredio da sin vlada u ime njegovo.

Da se prema mrtvom ocu ne pokaže nedostojnim te časti, Radoslav se pokazao nasljednikom ne samo njegova kraljevstva, već i njegovih vrlina. Oponašajući očeve običaje prema svima se najbolje odnosio. Ipak mu je sudbina dodijelila potomka daleko nevrijedna obzirom na njega i njegove. Imao je naime sina koji je toliko ogrezao u porocima da su mu dali nadimak Odmetnik. Ime mu je bilo Seislav. Crkvi se nije pokoravao, a još za očeva života je težio za kraljevskom vlasti, a prema svima je bio nepravedan. Stoga je ban Bilik uvrijeđen njegovom bezočnošću otpao od kralja s onima kojima je bio na čelu. Kralj pak Radoslav, kada je progonio odmetnike, lako ih je opet vratio pod svoju vlast jer su se sami od sebe predavali da se ne bi činilo da su se usprotivili i samome kralju, dok su istodobno proklinjali njegova sina. Sam ban se spasio bijegom. Onima koji su se kralju predali, oprostjen je zločin i pružena im

je milost. Oni, koje je Seislav zarobio, svrstani su u robove i ponuđeni su zapovjednicima njegove vojske. Srdit na oca, što je odmetnike pomilovao, Seislav je počeo misliti na pobunu, i mnogi vojnici i centurioni natjerani strahom njega su slijedili. Okoristivši se njihovim držanjem Seislav je oca istjerao iz kraljevine i zagospodario je Hrvatskom. U njoj je narod bio malo uljuđen jer se uvijek na pokornost podvrgavao više uslijed straha nego uslijed blagosti upravljača i tako je dobrim vladarima bio nepokoran, a blag nepoštenim i bahatima. Radoslav je zatim s malo ljudi, koje je sobom imao, pobjegao u Last. Kada je čuo da sin ide protiv njega s neprijateljskom namjerom, počelo ga je u duši jako tištati. On je više u toj opasnosti žalio svoje pratitelje nego samog sebe. Odstupajući brzo s njima, pobjegao je do mora, ali videći da ga i tu protivnici s leđa pritišću, s konjima su u more zašli i došli su plivajući do jedne hridi koja je bila blizu kopna. Tako je nesretni otac jedva izbjegao da on i oni koji su ga slijedili ne bude pogubljen od ruke vrlo opakog sina. Dok su oni tu nekoliko dana ostali ne osjećajući se sigurnima, sudbina i Božje milosrđe su htjeli da je jedna lađa iz Apulije pokraj njih plovila prema Dalmaciji. Privučena dozivanjem ona je pristala uz hrid. Primivši kralja s cijelom pratnjom okrenula se natrag i prevezla ih u Apuliju. Odatle su oni kopnanim putem krenuli u Rim. Ona hrid koja je na sebi primila bjegunce po kralju je dobila ime i sada se zove Radoslavova stijena.

Kad je bezbožni Seislav potjerao oca, obnašao je kraljevsku vlast dok uz pomoć Božje osvete nije platio kaznu i bio smaknut od neprijateljske ruke, kako ćemo dalje pokazati. U isto vrijeme u panonskim stranama bio je neki čovjek po imenu Tekomil, sin svećenika, glavni zaduženi za stočno blago kneza Vladislava uglednog među panonskim odličnicima, kojemu je bio veoma drag. Kako je Vladislav na čudnovat način bio zanesen lovom, uvijek je u lovu koristio usluge Tekomila. Kada je tako jednog dana Tekomil bio pozvan u lov i kad je nehotičnim udarcem ubio kneževog psa zvanog 'Plauša', koji je zbog brzine bio vrlo drag knezu, zahvaćen strahom Tekomil je udario u bijeg i došao Sebi-slavu koji ga je prijazno primio. Dogodilo se međutim da je taj isti knez pokrenuo rat protiv Sebi-slava. Došao je u dio Bosne s neprijateljskom nakanom i opustošio je mačem i ognjem. Njemu je pošao u susret Sebi-slav i u pokrajini Drini blizu istoimene rijeke ga dostigne i napadne ga s lako pokretljivim četama. Tekomil ovdje upadajući poput lava među grupe neprijatelja i iskačući iz njih razbijao je protivnike i tjerao ih je u bijeg

sad ovoga, sad onoga. Neumorni njegov mač je naplaćivao račun jedne ranjavajući a druge odmah ubijajući. Pošto je većinu napokon natjerao u bijeg, počeo je proganjati i samoga kneza i zadavši mu ranu s konja ga je oborio na zemlju i dok je knez padao odozgo mu je glavu odrubio i odrubljenu glavu je darovao kralju koji je već bio pobjednik. Ipak je ta bitka bila krvava i za one koji su pobijedili i od kojih je također ne mali broj poginuo. Postigavši pobjedu Seislav se sa svojim veselo u trijumfu vratio. Ali nije se toliko tada sretno borio da se malo poslije nije nesretno srozao. I neka se nitko ne nada da će trajno ostati nekažnjen zbog svoga zločina. Uskoro je naime Vladislavova supruga, žena jakoga duha, poslala kralju Panonije da traži od njega pomoć kad je čula za smrt svoga muža. Kada joj je ovaj obećao sve što je tražila, odmah je sakupila veliku silu vojnika i napala je kraljevinu Seislava. Njega je slučajno pronašla da na polju lovi. Odmah je provalila u njegove šatore. Kako Seislav nije imao vremena posjesti konja, bio je zarobljen, a nije bilo nikoga ni od njegove rodbine koji nije dospio u ruke neprijatelja. Svi su naime zajedno s njim bili pošli u lov ne bojeći se nečeg takvog i ne sumnjajući uopće u takvo nešto. Žena je zapovjedila da Seislava svežu lancima, da mu odrežu nos i uši te da bude izložen pogledu svih. To je doduše bio ružan prizor, ali je odgovarao tolikim sramotnim djelima tog čovjeka. Zatim je uvečer s okovima bačen u Savu i ugušen. Tako je ovakav svršetak imao onaj opak odnos prema ocu i prezir prema Bogu.

Kada je čuo za to umorstvo sina i za propast rodbine njegove, koja je pravednu kaznu pretrpjela, Radoslav je zahvalio Bogu na njegovoj pravednoj presudi ističući pohvalu Njemu koji običava kazniti krivce i smilovati se nedužnima. Primivši Papin blagoslov otišao je iz Rima i vratio se u svoju kraljevinu. Ostao je među Dalmatama, žiteljima Primorja. Hrvatima je pak oprostio svu nepravdu i nije predbacivao nikome za nešto što je protiv njega neprijateljski učinio, budući da je uvijek više bio naklonjen blagosti nego osveti.

Uz to mu se rodio sin Koloman koji je poslije očeve smrti s pristankom svih preuzeo kraljevstvo. Naslijedio je očeve vrline, svakom dobrom čovjeku je bio drag i odlično se držao.

Poslije smrti oca naslijedio ga je sin Krišmir. I on sam je u svemu bio za pohvalu zbog svoje naravi, jer je bio dobar i plemenit, a osobito se odlikovao štovanjem Boga i vršenjem bogoštovnih obreda.

Pošto je vladao trideset i jednu godinu, na mjestu umrloga izabran je njegov sin Zvonimir koji je imao odlike i pobožnost prethodnih kraljeva i koji je posebno pazio na pravednost i vjeru, a jednako tako je bio vrlo mrzak svakom lošem čovjeku. Za njegove vladavine sve se odvijalo sretno i nesmetano. Ratovi su se utišali, bogatstvo se uvećavalo, siromasi se nisu bojali pohlepe bogataša niti je obični puk bio u strahu od sile moćnika. Na sve je jednako gledao, i kraljeva pravednost nije dopuštala da baš bilo tko drugoga tlači. Kako se svatko jednako brinuo za sebe, oranice su se obrađivale, stoka se hranila, trgovina je cvjetala, i, prema sjećanju ljudi, nikad prije u kraljevstvu nije bilo toliko obilja. U gradovima je bilo mnoštvo skupocjenih haljina, ukrašenog oružja, konja s ukrasima na vratu i prsima, izvrsnog posuđa, zlata, srebra, dragog kamenja, bisera i svega onoga što obično privlači duše smrtnika svojom cijenom i ljepotom. Ali kako obično biva, raskoš se počela pretvarati u oholost koja će opet provaliti u najveći zločin, što će slijedeće izlaganje sigurno i istinito pokazati. Dogodilo se naime da su iz Rima došli carski i papinski izaslanici kralju Zvonimiru s dva pisma. Prvo su dali na čitanje samo kralju, a sadržaj njegov je bio ovaj: “Molimo te i zaklinjemo, Zvonimire, najpobožniji brate među kršćanskim kraljevima, da sazavši sabor tvojih prvaka i naroda pred svima raspečatiš drugo pismo i da zapovjediš da se u nazočnosti svih pročita i da zajedno s njima razmisliš o ovim pothvatima koje mi uz pomoć Božju za ljubav Kristovu mislimo poduzeti a na korist Svete Crkve. Kada bude nešto na zajedničkom saboru odlučeno, molimo te da nam bez oklijevanja odgovoriš i da nas o tome obavijestiš. Budi pozdravljen.” Kralj pak Zvonimir je marljivo, kao što je i vladao, sakupio sve zapovjednike kraljevstva, dekurione gradova kod Pet Crkava, na polju koje se zove Kosovo, i naredio je otvoriti pismo i svima koji su šuteći slušali javno ga pročitati. Pismo je sadržavalo otprilike ovo: “Zvonimiru kralju i narodu njegovu pozdrav od rimskog pape i cezara Augusta! Zacijelo smatramo da nam treba pisati o sramotnoj činjenici, koja pokazuje nemar kršćanskih kraljeva, da se Jeruzalem i sveta mjesta, gdje se Krist za nas rodio i htio umrijeti, toliko dugo nalaze u rukama nevjernika, da se oskvrnjuju, zloupotrebljavaju i da se od istih nevjernika svete tajne, koje mi štujemo, ismijavaju i pogruđu. Stoga vas, kao i ostale vjernike po svijetu, potičemo da udruženim vojnim snagama vratimo stanje u korist kršćanskog imena i da odlučite početi s nama obraniti slobodu vjere. Nadamo se da će se ovoj stvari pridružiti i ostali kraljevi i narodi kojima smo na isti način pisali u pokušaju da učinimo

tako slavan pothvat. Neka nitko ne posumnja u pomoć Božju jer u nama se ta zamisao mogla roditi samo na Njegov mig i poticaj. Želimo znati čim prije koja je vaša odluka, to jest hoćete li učiniti ono što vas molimo. Pozdravljamo vas u Gospodinu!”. Slušajući to, nevaljali rod Hrvata, odmah su se počeli srditi tako da su jedva dopustili da se pismo pročita. I tako ne samo da se nisu slagali s pismom i s poticajima pape i cara, već su se digli protiv svoga kralja s velikom galamom i vikom te su ga optužili da je on začetnik ove stvari, kako bi oni napustivši žene, djecu daleko od očinske zemlje lutali po tuđim domovima, slijedili tuđe zapovijedi i kako ne bi za sebe izbacili ona sveta mjesta, ako uopće budu oslobođena. I tako se ta uznemirena skupština ljudi s vrlo opakim namjerama nije mogla zaustaviti da iznenada ne napadnu presvetog kralja Zvonimira, da mu zadadu mnoge rane i da ga pogube. Ista ona surovost nepoštene duše, koja ih je nagnala da pređu na stranu bezbožnog Seislava i da iz domovine istjeraju svake hvale vrijednoga muža oca Radoslava, ta ista surovost se srušila također i na Zvonimira. Okrutno su ga goropadnici okružili kao kad bijesni lovački psi nađu mirnog jelena pa ga sad lavežom straše, sad ga zubima razdiru. Priča se da je kralj potresen tolikom vjerolomnošću i divljaštvom dok je još disao, prokleo njih da više nikada ne budu imali gospodara svoga roda, nego da uvijek budu podložni tuđim kraljevima i knezovima. Od tada pa sve do današnjega dana to prokletstvo se tako točno ispunjavalo da bih povjerovao da nije izrečeno od razočarana i ljutita čovjeka, nego od jednoga proroka. Po Božjoj volji očito postaje koliku su težu kaznu imali platiti začetnici zločina, ako su njihovi potomci također njome kažnjeni. Poslije ovih riječi Zvonimir je odmah dušu ispustio i napustivši tijelo zaslužio je da bude prenesen u nebesko kraljevstvo, budući da je u zemaljskom kraljevstvu tako dobro trideset i pet godina upravljao. Toliko je naime dugo na vlasti živio.

Kada je Bela, prvi kralj Panonije s ovim imenom, iz glasina doznao za ovo što se Zvonimiru dogodilo, žurno je došao s lako oružanom vojskom, zaposjeo je kraljevinu i to sve njene dijelove: Bosnu, Hrvatsku, Dalmaciju i Naronu. Hrvate je kao buntovnike protiv svoga gospodara i kao ubojice vladara pritisnuo teškim radovima i ropstvom. Osim toga kada se godine 1079. poslije Krista kraljevstvo podijelilo, Bosanci su izabrali svoga gospodara, Neretvani svoga, a Hrvati tuđina da ne bi netko povjerovao da su uzalud ili nezasluženo od kralja Zvonimira nekoć bili prokleti.

HRVATSKA KRONIKA

FAKSIMIL RUKOPISA
KALETIĆEVE REDAKCIJE *HRVATSKE KRONIKE*
IZ *BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA*

VAT. LAT. 7019

HRVATSKA KRONIKA
U TRANSKRIPCiji ANNY NEWMAN

- Vime boga sfemoguchiega tuorça
neba izemglie
Chragliuiuchi cesar vgradi basiligi
Cesarstua vurime vchose bihu
- (5) prosfitilij blaxeni muxi jerman
Bischup: jpristolgia chapitulschoga: jpristoi
gia chamixie scilū bischup: jtolicogie
pocouani iblaxeni mux benedijch
Blixu gore ciciliansche pribiuasse
- (10) Na lit gospodignih trista ipedeset.
isedam. jtada izide nichī puch.i.
mnostuo gliudi od istoča chise
zouihu goti gliudi tuuardi i golemo
gliuti prez zachona chacho diugij
- (15) chim gliudem bihu gospoda trij bra
tincij chi bihu sinoue chraglia
sfiholada chim bratinceq bise ime
paruomu bris Drugomu totilla
tretomu stroil bris chogi bise:
- (20) naj starigij vmarsi otac gnih
briz sede napristolie imisto ot
ceuo ipoce Gospodcuati totilla istroj
la tada vzgouorisse oni duua
pemislimo chacho spomecchū brata
- (25) chraglia brissa: jmj Dabijsmo gospod
stuo: juisocho ime. Dobillij jtacho
Sa sfitom isfogliom chraglia brissa
brata sfoga schupista voischu vtō
velichu ipoidosta od sfogie didine
- (30) jnaj paruo pridosta na chraglieu
stuo vgarscho ichraglia pobisse iobuia
se chraglieustuo jpetom toga poi
dose na prida ipridose vtarmouinu
smnostuom velicim voische

1. ¹⁰¹
 2. ¹⁰²
 3. ¹⁰³
 4. ¹⁰⁴
 5. ¹⁰⁵
 6. ¹⁰⁶
 7. ¹⁰⁷
 8. ¹⁰⁸
 9. ¹⁰⁹
 10. ¹¹⁰
 11. ¹¹¹
 12. ¹¹²
 13. ¹¹³
 14. ¹¹⁴
 15. ¹¹⁵
 16. ¹¹⁶
 17. ¹¹⁷
 18. ¹¹⁸
 19. ¹¹⁹
 20. ¹²⁰
 21. ¹²¹
 22. ¹²²
 23. ¹²³
 24. ¹²⁴
 25. ¹²⁵
 26. ¹²⁶
 27. ¹²⁷
 28. ¹²⁸
 29. ¹²⁹
 30. ¹³⁰
 31. ¹³¹
 32. ¹³²
 33. ¹³³
 34. ¹³⁴
 35. ¹³⁵
 36. ¹³⁶
 37. ¹³⁷
 38. ¹³⁸
 39. ¹³⁹
 40. ¹⁴⁰
 41. ¹⁴¹
 42. ¹⁴²
 43. ¹⁴³
 44. ¹⁴⁴
 45. ¹⁴⁵
 46. ¹⁴⁶
 47. ¹⁴⁷
 48. ¹⁴⁸
 49. ¹⁴⁹
 50. ¹⁵⁰
 51. ¹⁵¹
 52. ¹⁵²
 53. ¹⁵³
 54. ¹⁵⁴
 55. ¹⁵⁵
 56. ¹⁵⁶
 57. ¹⁵⁷
 58. ¹⁵⁸
 59. ¹⁵⁹
 60. ¹⁶⁰
 61. ¹⁶¹
 62. ¹⁶²
 63. ¹⁶³
 64. ¹⁶⁴
 65. ¹⁶⁵
 66. ¹⁶⁶
 67. ¹⁶⁷
 68. ¹⁶⁸
 69. ¹⁶⁹
 70. ¹⁷⁰
 71. ¹⁷¹
 72. ¹⁷²
 73. ¹⁷³
 74. ¹⁷⁴
 75. ¹⁷⁵
 76. ¹⁷⁶
 77. ¹⁷⁷
 78. ¹⁷⁸
 79. ¹⁷⁹
 80. ¹⁸⁰
 81. ¹⁸¹
 82. ¹⁸²
 83. ¹⁸³
 84. ¹⁸⁴
 85. ¹⁸⁵
 86. ¹⁸⁶
 87. ¹⁸⁷
 88. ¹⁸⁸
 89. ¹⁸⁹
 90. ¹⁹⁰
 91. ¹⁹¹
 92. ¹⁹²
 93. ¹⁹³
 94. ¹⁹⁴
 95. ¹⁹⁵
 96. ¹⁹⁶
 97. ¹⁹⁷
 98. ¹⁹⁸
 99. ¹⁹⁹
 100. ²⁰⁰

- (35) j izuvidiusij toj chragl Dalmatinschj
i chogi pribiuasse vudnom iuelicho }
gradu solinu posla posle ilistoue
chragliu istinschomu Dabij schupio
vpospih sfu moch sfogiu idabista
- (40) oba posla protiva tim zgora rece
nim issillam gnih zagiedno odtj
matisse itachoj ouaj oba recena
chraglia schupisse veliche voische
j oba zajedno sfoichami stasese ipoidose
- (45) suprotiva silnim voischam gotom is
sritostase istase blizu isuprotiu gni }
sfachij Dan po osam Dan meusobo }
scharamu }
ge strane vitexi vitexi ihrabrij
mi gliudij magnsine zastise
- (50) mnogo tuardo inemilostiuo bia
hu jere isublis satorj jednih idru
zih bihu itacho osmidan charstia
ne irecenj pogane orusasese
- (55) ioprauisse na recenu Aruagniu
ipocese boj osmi dan meusobom
pochlise stase sgiutra prigia tire
Deri pouecergrnoj bissese tuardom
jnemilostiuom aruagnicm jedna
- (60) chim boiem meusobom smnostuom
martac jedne idruge strane
neznaiuchiese Dotogai vurimena
Comu bisse mogajo vechie boiatj
zasto nigiedna od stran ne vstupa
- (65) se ibisse viditj Dasu boj pocellj
zasto giednih idruzih ziu }
na misto vbienih

Dally vepdy car tomu miche
wosfymenachia mare pangs
omgy Camu miche vitanes
xedy zady tady vanyj onj
getj mamilpam abisth jeddy
Cay mity gub Coge tala vhan
fimsch pckurafte iproz qm
by potiana hrava chaxfianfha
jaban by chaxel fthymfhy fannge
fthych chaxfiamj podobnyj by pad
mar abradhony fubla baxnar
by potians on chaxel dalmata
fomato vragi kmrtosom vram
kagyon vbfha ity pavinofon vfr
vni fentm qnad sctm vcdem
zady by zauschia dan opchity
plur fura mofctom
potum ega fthch car vctm
mich i moftha totilla hrava
m. vctm fthch quib cutomj
zabromm fthch car vctm mof
fthych itoy vidm fthch da biffa
vctha ad xady mofctm vctha
zaxmofte baxna fthch mof
fthch mofte dcmoviffa fthch va
zaxmofte dcmoviffa mofte vctha
xaxmofte vctm mofte mofte
fthch Ca bhm vctm pccomj
xaxmofte ipofctm da mofctm
zaxmofte mofctm vctm vctm
mofctm fthch totilla vctm
fthch fthch ipofctm mofctm
vctm i Aquitania ipofctm

- Dallij vgiadaꝥ cas tomu nitchor
nesumgniechie nere pouogli
(70) onogaj chomu nitchor nemore
rechij zasto tachoꝥ vciniꝥ: onꝥ
goti nezilostiui Dobisse jedasꝥ
Croꝥ nichij grih Chogi tada vchar
stianeꝥ pribiuasse jprez izma
(75) bij pobiena strana charstianscha
jvbien bij chragl jstrinschꝥ jmnogo
Tisuch charstianꝥ podobitꝥiu bij pod
mac obrachieno juelle haruat
bij pobieno Da chragl Dalmacieꝥ
(80) smallo viteziꝥ smartnom ranom
ragnien vbisse ibij prinesen vsla
uni jcuꝥni grad solin vchom
gradu bij zauechie dan opchienꝥ
plac jtuga nezrecena
(85) potom toga sfach cas restisse
moch.i.uegischa totille jbrata
mu stroilla.jpuch gnih cuꝥniꝥ
zachonom sfachij cas restise moch
juoische itciꝥ vidiussij Da bisse
(90) vechie od reda mnostuo iuoische
kazuasse barune jpoglauice
jchtomuse dogouorisse isfit va
zesse Dabise imille voische
razdilitꝥ izgiedinisse nato ouamo
(95) sfe ꝥa bihu vazelli poganꝥ
rassuse iposgase Da nemogu
gliudi nij dobitciꝥ vzroch vsfoie
vuratitise juase totilla voj
schu sfogiu ipoide irassu ist
(100) rigiu i Aquilegiuu. jpogide

Ducto moutica palechij ^{of} ~~ze adu~~
 rasi pchurbi i puidi vitahicij
 kabi gepodizub trista elodm
 dafot i ofmo cinohit Cuidm
 fremare puzangue daturij
 Sa ristu: moneit ristu mone
 se moneit ~~sup~~ ^{sup} ristu mone
 boria vogla hite choran hite
 spogida ibicubij chianisij
 vitanici ipozacisij sardisij
 Kozic grade i vize vone
 Cichicubij sporem mala in
 vimeia ximij sonda sfenij
 Choran vone chachonu hite
 perhae sluga bozeij benedict
 vone pail hite ~~spogida~~
 spogida spogida vize chra
 slonstet od ibria no rista
 Sfa ymelij ca rista sone
 prona vna dante dexi do
 palniga son moneit mone
 puzangue mone mone
 mone bozeij ~~spogida~~ ^{spogida}
 mone ^{sup} ^{sup} ristu mone
 gasta spoidi vobom hite
 vddmacei vassa primae
 Sfa grade ristu mone
 bogari ibij sone / grand schodij
 imone slonstet grade polui
 mone vmeleij ~~spogida~~ ^{spogida}
 vobom postea ristu spogida chra
 vobom mone hite mone

- chacho mungia palcchij.jgradoue
razsipgliuchj ipride vitaligiu
Na lit gospodignih trista isedam
deset i osmo cinechie cudne
(105) jtuuarde Aruagnie slatinj
Da nistar magnie nistarmu
se nemogasse suprotiuitj: jere
boxia voglia bisse chomu bisse
jprogide chciciligij obuiamsij
(110) vitaligij ipozgausi irazasapsj
Mnoge grade i vlize votoch
ciciligschij.jpotom mallo vu
rimena ziuij. jonde sfoij
chonac vciniij chachomu bise
(115) Rechao sluga bozgiij benedich
vtom stroil brat gniegou
sfoischom sfogiom vase chra
glieustuo od ilirie atc giest
sfa zemglia ga giest sonu
(120) stranu vualdenie deri do
polonigie. j on tuuardimj
aruagniami iznemilostiui
mi bogij sfe obugia jere
nitchor suprotiuitjse nemo
(125) gasse. jpride vbosnu. jslise
vdalmaciu irassu primor
sche grade Dalnu narun
jbogati ilipij solin jgrad echarde,
imnoge slaune grade poloxi
(130) na zemgliu jnebimu zado
voglno posla sina sfoga choga
jure imisse itise inal

Lactaria velle dicitur obvia
 domine ronein izogrebu
 Atoma sime helle iome spial
 sedpami sime sromatunoy
 fobit- fimbriem raturm
 cetera rlegata ceterum dicit
 pteit postat sime sromatunoy
 vofite- redoneur iugofite
 ronein A on dicit otao
 vofitum Atia vobefite
 strant iustia cetera sromatunoy
 pteit pteit raskit vofite
 pteit izuridit pteit
 cetera icetera sromatunoy
 pteit na pteit dicit pteit
 vofite vofite sromatunoy
 pteit dicitur pteit
 slaura lactera pteit pteit
 pteit pteit dicit pteit
 pteit pteit lauf pteit
 dicit ad vofite nam dicitur
 pteit pteit in ad dicitur
 pteit pteit a dicitur pteit pteit
 pteit pteit vofite pteit
 pteit pteit vofite pteit
 dicitur in vofite dicitur pteit
 pteit ad dicitur pteit pteit
 pteit pteit i dicitur pteit
 vofite vofite ronein i vofite
 pteit bocon vofite- gnd pteit
 pteit vofite pteit pteit
 pteit pteit sime pteit pteit
 pteit pteit pteit pteit pteit
 pteit pteit pteit pteit pteit

- jsgnim voische Dabij obuial
i Dongniu zemgliu izagorschu
(135) Atomu sinu bisse ime sfiolad
jodpravi sina smnostuom voj
sche..jmeutjm Razumiuse
cesar iz grada cessarstua daie
stroil poslal sina smnostuoꝝ
(140) voische vdongiu ivgerschu
zemgliu a in Daie ostao
vaviliuitu atoir vobansche
strane jposla cesar: jzuuiditj
jstoligie stroil razdilil voische
(145) jstino izuuidiuse puidisse
cesaru icesar sabrauf voische
jpoide na stroilla chij stroil
vidiuf voische schupij sfoie
jogide charuagni jere bisse
(150) slauom kartoga. jtilom jachj
jcggnien.jvnach chij nere
chacho sardit lauf nosechiese
jbij od vechie ran obragnieꝝ
che nehauchie. Da od charuj
(155) ostauglien.A.od ran sprexen pade
schogriu vtech nemoguchie
idospise vbitiga .gniegouj vij
diusse toj vbig obratisse imno
go od gnih schupiusise ipocesse
(160) tuuaruti.i obranisese jcesaroua
voischa robij zemgliu i vurati
se bogata vcesar grad sfelichō
slauom vesella potom toga
slisausi sfiolad sin stroillou zlui
(165) sese sfoischamj sto barse noxe
za osfetiti smart otca sfoga

In iure Cesar. Ho dno bifo
 vamo i pofro i on viduce
 In ut vopuono i da nomov
 opravitj zavoda venglia ipot
 na ozeno mifto zepodovaj
 vaduvicije i omi sira pofnissimul
 fono siltigone. Ibi ducatione
 fono ozidovno bima i valdemini
 dno i galornis tando pzinov
 fono dno i ragozdie ducatione
 fono tuj fono tuj zepoduvicije
 fono budo i puzogomonia i
 bi ducatione i mappovde Cion
 ipe na vultajie dno vpi
 mofitih gendih pzinov fono
 puzovide fono fono puzovide
 puzovide vny i ofta vny
 vny mifto zepodovaj fono
 fono bima dno dno i
 pzinov bifo ducatione vny
 vny i galinbavice vny
 Cion dno ducatione pzinov
 velle ducatione ducatione
 pzinov pzinov pzinov dno
 vny ducatione dno ducatione
 fono dno na puzov vny dno
 fono ducatione i pzinov dno
 fono ducatione ducatione
 vny ducatione i omi fono i
 bima vny blatin i ducatione fono
 fono ducatione i pzinov i vny
 blatin i omi ducatione pzinov
 fono pzinov vny na ducatione mifto
 zepodovaj vny dno dno
 fono ducatione i blatin ducatione

- Da iure cesar sto chtio bise
vcinic.i.posao i on vidiuse
Da iest vcignieno.i.da nemore
(170) opravitj zauede zemgliu ipoce
na otceuo misto gospodouati.jgos
poduiuchie jmi sina jpostauimu
jme sillijmir. jbi chraglieu
stuo gniegouo bosna ivaldemin
(175) deri do polonie tacho primor
scho chacho izagrscho chraglieustuo
jtacho jtaehe-teij gospoduiuchie
Mnoge hudobe.jprogognienia izlo
be charstianom inepraude cignj
(180) ase Na vulastito chogi vpri
morschik gradih pribiuauu jtacho
Drugonadeste lito gospodstua
gniegoua vmrij .josta nagnie
gouu mistu gospodouati sin
(185) Gniegou silimir. chij Acho.i.
poganin bisse sasfachim smi
rom izgliubaugiu ziuisse
ginechij giednacho praudu.i.
velle charstiane gliubgliase
(190) jnedadise progonitigih. jnaredij sgni
ni luru budu dauati dohodach
jtacho opet na puri zemgliu haruat
schu .jpocinu za gniega zemglia
j zagniegoua gospodstua charstiane
(195) vmiru pribiuasse i imj sina i
bimu ime bladim i chraglieua silimir
lijt Duuadeset i giedno i vmrij
bladim isin gniegou zauggia gospod
stuo.jpoga jseee na otceuo misto
(200) gospodouatj redom.jputom otca
sfoga silimira i bladim chragluiuchij

- Tacho jmi sina ibij ime sinu
gniegouu ratimir .jta chacho
vlixé vztanie poce chazatise
(205) velle hohol imimored suproch
sfachomu ochoran buduchi ioschie
otac vgospodstuu.i.izlise nichí
puch smnostuom pres cisla tgia
Deri .jsprichoriche veliche chase
(210) dij vellia chij puch izuede xene
jditçu iuoischu sgnimi gredihi
jssobõ nosahu sfe imanie sfoie
chij cudnim zachonom hoiahu
jti obuiasse chraglieustuo chose
(215) zouisse seno bulia allij paruo
sfe mimohoiahu poglauica gnih
bise mux vurimenit.choga zoui
hu gnih .jasichom bare ça giest
nasim cesar pod chim bisse
(220) Deuet Luzef chi gospodouahu
j obladahu tai puch choga bisse
cudno mnostuo posli obuiase
sledusiu .jpoidoue vmacedoniu
j gnih prigiase isf' semgliu la
(225) 'i schu chise onada ringli ne
iarsaku .jvuisse nouu caroj
latinj chih cesar sonimi .jma
mnoge Aruagnie..juidechie
da protiua gnim nemose bitj
(230) vcini mir sgnimi otaij pucha
tuuardo viru Barzase.jtacho
ostauise latine vmiru
juidechij chragl bladín çudesa
togaj pucha.jmnostuo velicho
(235) jrazumj da giednim giasichom

Conuocato magistro by wesel irade
 sperni posse spolia dymon dym
 Citra spolia magno miliditio
 spectacionem pmissa iunior
 fassa dandimem bladem dabadab
 Charco cesac hula uario fuerit
 missa fary pod hucet magno
 quibidimmo xiculle rchico rchit
 Chelico vix exalibit bibu iatuo
 lo imoucafe raggipati zapagel
 Citry sella spuchua hifdia puen
 gressari ito uassaly bibu magno
 do uerita parrugia rchuzary dyl
 poyilly bibu murtum rchuzary dyl
 et hader ipde na misto gunde
 no on eruzon rathime a spout
 Chingharary dny hula rchuzary dyl
 puyilly rchuzary dyl spout rchuzary
 ued citry puen dandimem i ip
 chate rchuzary dyl dandimem
 pofsem dandimem spout h
 do magno gunde farrisa dandimem
 rchuzary dyl dandimem rchuzary
 dyl dandimem farrisa puyilly
 gundem rchuzary dyl dandimem
 oper bibu rchuzary dyl dandimem
 rchuzary dyl dandimem rchuzary
 gundem rchuzary dyl dandimem
 su i rchuzary dyl dandimem rchuzary
 dyl dandimem rchuzary dyl dandimem
 inuocli

- Gouore mnogo bij vesel itudie
sprauij posle .jposla chgnim chij
cichia .jasicha mnogo milostiuo
jspocengiem primisse .jmiru
(240) stase Daiuchijgin bladn dohodach
chacho cesar bisse vcinio jutach
misese statj pod harac mnogo
gliubesniuo xiuisse tolicho vechie
cholicho vire i giasicha bihu jedno
(245) ga ineucese razsipati Da pocese
ciniti sella .jpribiualischia jnapu
gnieuati sto rassulij bihu ituuar
do vcesse zemgliu vzdarzatj chu
prigiallj bihu meutim vzrj chra
(250) gl bladn isede na misto gniego
uo sin gniegou ratimir .jpoce
Chraglieuatj chij bisse velmj char
stianschij nepriategl .jpoce mimo
red ciniti protiua charstianom .i is
(255) chase zatartj jme charstianscho
po sfem chraglieustuu sfomu .jta
cho mnoge grade jmista charst
gianscha rascini Acharstiane vhlap
stuo obrati .jtacho primorsche
(260) graioue zgara recene vchihse
opet bihu zemglaci imischiane
schupiuse poduignuli za otca
gniegoua chraglia bladina do ras
su i vhlapscinu obrati Tada char
(265) stiane videchise vtoj tuzij
jneugli

corolla pegerat i uacilla ad
ex immensis cimis dndy
cho magistra za pueritilla
dortla hie puelia idugos lio
paueritij i dedia malotia py
glada tehicim nonghiam pe
mij vni nica fadettam finia
in quigom mth pueritilla
ledem od quigom chahna ion
mnest uolise vrbid dan
tueri chahna dny da na
molestuo chahnae progegia
an ipi ouib unice gipon
za dngim dngi duna dca
dngilla ius mago hie
ximilla padapudonia corog
dny ste mago chag spie
mij vete naprudem idnest
genom naprudem fustro
sa gion tuncuda fustro
hica progegia in Cigridu
chahnae mago genitij vete
mij se fupact chahnam
Cigrida tacho dny vpuuustila
chahna dny i vngustila fustro
bim fustro mago chahnae
mngenda tumpij fustro fust
mij ad mngenda chahnam
sa pueritilla i dngib vete
nom pueritilla fust

- pocesse pogorah i varsih od
gor ituariah ciniti chacho
tcho mogasse.za.shranitisse
(270) Dochla bog prigleda iduigne bic
poganschij.i.dochla milostiu prj
gleda tolachim neuogliam ju
mrj rati mir jneostaui sina
na gniegouu mistj.jstauisse
(275) jedan od gniegoua cholina ion
vrase nebise vechie chra
gli togaj cholina chij oba ne
milostiuo charstiane progognia
hu ipo ouih Duigiu giedan
(280) za druzim Druga duua chra
glieuisse ine mnogo lit
ziuisse podopuschieniu onogaj
chij sfe moze chogij sfi ce
tiri vele nepraudeni icharst
(285) gianom nepriategli jsuprotj
ua gnim tuuarda sartca.jto
licha progognienia cigniahu
cholichobj mnogo gouoritj zasto
mnogo suprech charstjanom
(290) cigniase tacho chij vrimorsche
chacho chij.i.vzagorsche strane
bihu jtacho mnogi charstiane
nemogahu tarpitj jmozi stis
nuti od neuoglie chpoganom
(295) se pricigniahu ichgnih zacho
nom pristauahu Achi

- vuarsih.i.vtuariauah obrase
iuolise tarpiti onu tugu i neuogliu
prigimati jgnih progognienie cho
(300) giest vurimengie negolij vuiche
dussu izgubitj.j pomagnchause tij
receni .jnepraudeni chragli osta
sijn giednoga chij bij napochognj
chomu bisse.ime satimir .jta
(305) chacho prigia gospodstuo poce
gliubiti charstiane inedagih
progoniti.jzagniega opet poce
vira procuitatj.i.ocitouatijse
charstiane jere cichia straha chri
(310) ahuse.i.vton vrimenu bise
vgradu chise zouisse tesalonij
cha jedan glouich mnogo naucesj
jfilosof jmenom chostara jtaj
mux bisse sasfia .Dobar
(315) jsfeta ziuota i vinom mistu
velich mestar i velmi spame
tan i od ditignstua mux sfet
jna dehnut Duha sfeta j jzide
iatezaloniche.jpoide vchazari
(320) chu.i.ende pripouida viru char
stianschu.i.charschiase chise obra
chياهو.jvime otca.i.sina.i.
Duha sfeta.i.na viru charst
gianschu obrati sfu bulgariu
(325) jta vmri chragl satamir jpri
gia chraglieustuo .jpoca chraglie
uatj mux Dobar iprauden :jme
nom budimir choga bisse

- pucha choga bisse na viru obra
tio chogih gospodouasse mudrj
idobry chragl budimir chogij po
Costançtu bisse naucen vuiru
(365) jrazumiuse chragl prisastie
Costanca bij velle vesel jspod
steniem primijga jtada pocce
Costanc ziuot.i cudessa isuchar
stoua i pripouidati jnapuni jutu
(370) uardi chraglia vuirij sfetoga jedi
nstuua.i.troistua boxastuenoga
jvsfem chragl viroua jcharstise
sasfimj chij jos vchraglieustuu
gniegouu bihu necharschieni jp
(375) papa chada bise poslal po blaxeno
ga ^{muxa} Costança posad chogi chgnie
mu Doide po papinu Dopuschien
giu po sfetiga za choludra jprj
biuse blaxeni mus schragliem
(380) nicholicho dan chogi.iure vtuu
argien vuirij jvzachonih
jsucharstouih vazam proschienie
od obrassa chraglieua jonoga
sfetoga pucha poide chrimu j.
(385) vto vurime bij veigniene
veselie velicho me vcharstianj
jsfij oni chij bihu vtuuariauah
juuarsih gorschih jchi tagiahuse
i crigiahuse inepouidahuse charst
(390) giane occito vasese od vuarg
strah

fy di; bibi procepmos rura
pofe ppoctia clariti pms
pofe propege p diche chent
pofea pucha poyendi pms
Choc latempim qouocubri dafte
urata pfi rorita pfi i da
pochufic pmpaus gendora
Choci poyogamly bibi ralfite
poyeam itacho ifchafte dachum
bragt iftoga pucha chubeli
pfiro gendora raxidat impu
rio poma vifia rarfal
chubeli za pfiro roromona
opai poyglic chubeli ppa
no billa rarprouy zate inuafte
moyfio glindi na pfi bafte
poyfario pacho rorubent
Chocel aduio poyglic i
glindi ifantey opai rorouie
rachoos i pfiro chubeli
moyat omi bafte ifantey i
moy fobupij pfi rorouie pma
dece poyfifiana pfiro poye
qomra ad rorofia i aduio
poyfario moyfio rorij choc
poma aduio poyfio poma
dofe moide moim chubeli
poyfio chubeli pfiro pfiro
moyfio pma rorofia rorij
fobupij rorouie rorouie rorouie
pfi chubeli rorij pma

- (395) jsfij chij bihu progognieni vura
tisese jprosesse slauti jme
jsusouo propetoga jtacho chragl
sfetoga pucha zapouidi sfim
chogi latinschij gouorahu dase
vurate sfij vmista sfoia i da
poduisu jnapraue gradoue
chogi proganeh bihu razsutj
- (400) ipociani.itacho.ischase Budimir
chragl sfetoga pucha chachobij
Razsute gradoue sazidal inapu
nio jtomu vlise vmisal
chachobij za sfoga vurimena
- (405) opet zemgliu chachois jpar
uo billa napraitj zasto imase
mnostuo gliudi Da sfe bisse
jzmisano.itacho razabratj
chragl odlucij zemgliu.i.
- (410) gliudi istauti opet vpraue
zachone i jschase chachobij
mogal nai boglie iznaitj.i.
natoj schupij sfe starce jmu
darce gospodstuuu sfoga ipoce
- (415) jnia od voglie.i.odlucenia
goucriti molechij Dabij obog
liemu redu pomisljo.jtomu
Dase naide nacin chuoglij
jmisli chraglieui jtacho st'ehi
- (420) nicholicho Dan nitchor nebij
tchobij tomu vmil red naitj
ti chragliu nichij put

rochuzaj od oblacina gubio
 1bu mapuzien omudost ad lo
 2 poidam vniat on postie in
 3 stromu otom papij stpamu
 4 dan cefru cefantomom omi omif
 5 1i gubiozaj zabi dali pomoz
 6 zabitim postali baccubio foz
 7 vobiflu vifera fte xozat i
 8 chozabifpura amolochy veronj
 9 chozat stozaj otom papu omij
 10 gubiozaj postali mibokito imu
 11 danj ichada postu od chozabif i
 12 xozatja puzta chozaj stpamu
 13 fozna fte otom bij vobif ve
 14 pal idobozozochari citha zoga
 15 11 nuzoga puzna od defozoga
 16 chozifimma dij popofib mizka
 17 fa fte otom papu dablez boit
 18 kopu nuz bika mabofchoga idagom
 19 eladi vicij boga omi fozozon za
 20 gubiozaj omij fozozom fte otat
 21 obrozozogoz preglada ipofla man
 22 cava clomida a mibozija fteza
 23 vint fteza fteza Ozpat choz
 24 fozifite gubiozaj zardimada
 25 chozna puda voffim abnt fteza
 26 on mroz daz i vzet fteza
 27 ozozozozaj fteza omuzoz gubioz
 28 nuda ifozim omi bij fteza
 29 fteza on omija omi fteza puz
 30 Ozpat i vintij puzozidati

- vchazatj od odlucenia gniegoua
jbij napugnien mudrostj od boga
(425) jpridemu vmisal Da posglie cha
sfetomu otecu papij stipanu
jcha cesaru Costantinu oni chmis
li gniegouoj dabi dali pomoch
jdabimu poslali baruelexe stare
(430) vchihsu pisane sfe zemglie.i.
chraglieustuaa.jzolechj recenj
chragl sfetoga otca papu dabi
sgnimi poslali j nicholicho imu
darcj ichada posli od chraglia.i.
(435) sfetoga pucha chpapij stipanu
Tomu sfet otac.bij.velle ve
sel.idobrouoglian cichia toga
nouoga pitania od dostoinoga
christianina chij poposlih moglia
(440) se sfeta otca papu dabiga hotel.
Napitati hliba nebeschoga idagana
sladj ricij boxie chu sartcem ze
gliase cutj.jechtomu sfet otac
dobrouoglnu prigleda iposla nau
(445) cena clouicha.a.vicharja sfoga
vine sfoie isfete crique char
stiansche giednoga gardinala
chomu poda vsfem oblast sfogiu
Da more dati i vzeti sfezatj
(450) irazuezatj.jposla Drugoga gardi
nala isgnimi Duua bischupa
atoj Da imigiu oni sfeti puch
cripiti.i.vuiri j pripouidati

- (455) jdagih jmagiu veseliti od gnih
dobra vcignienia jpopoue
crique vcinitj.i.crique
charstiti.i.ine ricij potribnie
charstianom narediti.jtacho
prisadce receni gardinallij
- (460) ibischupij naidosse chraglia na
planini chase disse hliuaj
suproch chim izlisse chragl smno
stuom gliudi iere chechasegih zac
znase gnih prisastie na oue str
- (465) ane jbisise schupio odasfih rusa
gou chij pod gnim bihu.jtui oda
sfud Doidose charstiane.jtacho
chragl sasfim mnostuom cho prj
gniemu bisise prigiagih sfelichim
poceteniem.jtacho chragl zapoui
- (470) di Da vuas puch zenglie gni
emu podlosne schupesse naouo3
pogli jvtoj vurime doidose
posli od cara mihaila.joni posli
- (475) spoceteniem velicim bise priatj
jbuduchij sfij schupglieni ibisise
vechie .jasichouf isgnimi isgni
mi bisise Dobri chragl sfetoga
naucha jpocese sachodom sadua
- (480) deset Dan od chih osam dan ne
gouorisse nego li ostrani criqu
eni criquam prigliedaiuchie.i.
chgnim red napraugliaiuchie
jnareiuiuchie put od spasenia
- 185) potom toga cetiri dni ctisse

- stare priuelese chij bihu.iz.rima
prineseni Tacho garochih chacho sfih
chraglieufstuj igospodstua jasicha har
uatschoga Tacho primorscho chacho
(490) zagorscho jtoj slisechij vuas puch
chacho spoudahu priuelezi starj
popapij.i.cesaru poslani od sfih
zemagl ichacho digliahu zemgliu
od zemglie ichacho bisse zemglia
(495) od zemglie poctouanja jpuch
od pucha jchraglieustuo od chra
glieustua.jtoj sfe razumisse
bij velle vgodno Tacho chra
gliu Tacho sfim chij ondi vsch
(500) upu bihu.jgardinallij.ibischupij
sfogliom sfega pucha posfetiase
chraglia jpotuuardise vchraglie
ustuo isfim zemgliam che pod
gnim bihu zapouidisse posluh
(505) juogliu chraglieuu.i.ostatcha gnie
goua.jpotom vcinisse Arhibis
chupe jbischupe iposfetisegeh iraz
dilisegeh pogradih onachoj chacho jpar
uo raspa bisse billo jcha poctenia bihu
(510) paruo inillij Da.i.vnapridach ona
cho bude .jtacho poslase Luua Arhi
bischupe.jjednoga vlipij jnesrichnij
grad sclin choga mallo Allij
nistar bisse ostalo jere ponemilostine gote
(515) bisse posgan jrassut Adurogoga Arhibis
chupa poslase vduhlij jmnoge bis
chupe rascdilise pomistih jpodlosise
gih pod posluh recenih Arhibischupou

- (520) tolicho pod sfachoga itacho mnoge
crique che bihu zatuorene vzdulg
mute bisse .jnaredisse bischupom
jarhibischupom Dase sfete crique
ipostau i chragl zagouor velich
sfim sfim mistom Da sfachij
- (525) brani criquu jcriquene stuuarij
jdabij nesmio nitchor posiliti criquu
Nij redounicha vniceur.jda nit
chor nima suproch gnoj mochij
ni slobodsschine razmi gnih poglaujca
- (530) stosu Arkhibischupij.i.bischupij jtchobij pro
tiua tomu vcinio toie vcinio
suprotiua chragliu i chruni ca iest.
suprotiua sfemu chraglieustuu itacho
criquene i duhoune stuarj paruo
- (535) narediusse potom toga porecenih
baruelexih razdillij xemglie istauigi }
neiasse jtolichoie meugradij
jzupamj jnaredisse gradouom.i.
mistom zachone i obicaie jrazdillij
- (540) vode jnaredi gradouom jmistom
Dohodach jsfim zemgliam mejase
polsise jsfe narediufse stoie
sonu stranu gore chmoru prozua
primorie iriche che izhode izgor
- (545) od zapada suncenoga.i. pristaiu.v.
velichu richu Dunaij onuj richu
zuuase surbiu.i.primorie raz
dillij na duoie pocamse odmista
grada chij popoganih bij razrusen
- (550) chise zoue Dalma gdi sachodom
bissee deri do mista

- chose zoue valdemin od Dalme
do valdemina prozua haruate bille
stosu Dalmatini nisgni. i gios odnista
(555) Dalme dobandalona grada casse sada
zoue .Drac dotla prozua Dongiu
Dalmatju itachoie surbiu çaiest
zagorie ituij naduoie razdilise
pocanse od gorgnie strane
(560) Drine çaiest na zahod suncenj
do gore boræue Atoij prozua Box
nu. joddrine Do lipa prozua
sas çaiie Rascha xænglia isfa
çonu mistu postauisse me
(565) giæce isfachom^u tih mist posta
uisse bana Anigdi Duxa.jtada sfachij
tih banouf.iduzeuf budu od pupori
sine plemenitj.i.onij.Da.vcine
chnexe od sfoga cholina.i.vcinise
(570) satniche chij satnicij bisse nad stotinu
gliudij.i.te satniche vcinise sfache
zemglie gliudij idase sfachomu.ba
nuu sedam satnichouf.i.da budu
Receni satnicij zbani puchu suditj
(575) Asduxi alitj shercessij pet chnezouf
jçda sgnimi prauo sude puchu iza
pisase castji dohotche banom.i her
cegom.i.chnezom.i.satnichom.i.od
lucisse Da sfachij chnes prizoue
(580) jednoga satnicha.i. da nima prez
recenoga reda nigiedan sud bitj
tuuard.i.odlucisse da

starchy sudar imon chranicu da
unaj recty kol voborbu daga
pogornu ya opodisa i da budi
Chanel spion. a emi starchy pofahy
da Chanal rindoffim poglavit
i starijira i da spij zgorod dca
glavica tango i mrazga dcha
zabona postnusa obbu mrazga
esovici na arbo tcho habit ma
pimo zmay mactku con rcomi
la mrazga dudi poglavit i
zemplim i mactku mrazga obgu
je de pij kavatib opaste i
poglavit ma kodi pjavit ma
taber i potom mactku mactku
bi isfomij i postu cefacov mactku
dase isfom mactku Chranica
Od Chranica Chranica i Chranica
pota vavaj pofobit i adora
je mactku isfom pofobit i dca
postu pofobit isfom isfom mactku
ma i mactku isfom isfom mactku
isfom postu isfom Chranica
mactku isfom i pofobit mactku i vff
in zemplin i potom Chranica Chranica
Chranica isfom Chranica mactku
isfom Chranica isfom mactku i mactku
mactku isfom isfom isfom mactku
Dan vavaj ma dca mactku
mactku isfom isfom isfom mactku
Chranica isfom mactku mactku
mactku isfom isfom mactku isfom
con isfom mactku Chranica

- (585) sfachij sudac ima chragliu da
uatj tretj Dil Dohotcha daga
poznaiu za gospodina.i.da bude
chragl sfim.a.oni sfachij posebij
Da chragl nadasfimi poglaui
.i.starisina.i.da sfij zapouid chra
glieuu tarpe.i.mnoge dobre
- (590) zachone postauisse chebij mnogo
gouoriti Da acho tcho hochie na
puno znatj naredbu chu vcini
se i mejase chudi postauisse .i.
zemgliax.imena vazmj chgni
- (595) ge che prij haruatih ostase.i.
prignihse na hode Azouuse me
todios.j.potom nareieniu gardina
lij ibischupij.i.posli cesaroui videchie
Dasu sfachanaregiena ehreglia
- (600) od Blaxenoga chraglia.i.sfetoga
pucha vazese proschienie.i.odpra
uisese.sfelicim pocteniem.i.darij
jposli posadcij hercesij ibanj ichnezo
ue .i.satnicij chij bihu postauglienj
- (605) iuas puch sfogliom chraglieuom
razaidosee.i.poidose Domcm.i.vse
iu zemglia.i.potom Blaxeni chragl
chraglieua Lit cetardeset.i.misecij trij
sfogliom chij sfe moxe jimij.v.
- (610) starost sfoiu sina.i sedminadeste
Dan vmrij na deu et misseca
marça ipogreben bij vcriqui bla
zene .sfete marie vgradu
Docholigij sfelichim pocteniem ipla
- (615) cem sfega pucha chij

Odstředěná perleťská za mrazce
vni chomij crprij plaměti
šfega zobraza zepodim iditich
Chomij jaily čom bibe šfotich
pohlantě za čeragha i zepodim
i čeragion bij i pomagaz ad pobi
bistimporf vromij crprij šfotě za
yotě gdi orat logyše iditich za
štuchie nastidovastě zardom gdi
paktira otta šfega imozce ma
čho i orn- kosiště boza i dšfaga
nastě yaponidij bogit i imij jima
ad šadimadostě lit šfotatim mšer
i jima čom- šcipan vutadšim
špotom špustim lit vromij čom
i port- čeragševostij ma mšer otta
šfega vutadšim sio gniogonf
ševagševostij bibe imozce ševag
šcipan vromij otta mšer
pakt otta šfega m vspodostianim
m vromiděb bogit i imij jima
štuchie čeragševostij mšer šfotim
šfoprot yaponidim bogit špoci
dšfotim sio vob šfot imozce
ševagševostij bogit štuchie čeragševostij
ševagševostij bogit čeragševostij
zardom otta i vromiděb čerag
ma gniogonf gniogonf i vromiděb
vpad vobit i vromiděb mšer
i otta ma mšer štuchie čeragševostij
vromij sio gniogonf

- Odasfuda prihaizhu za mnoge
dni choncij criquij placuchie
sfoga Dobroga gospodina iditichia
chomu.izdillij jme bihu sfetolich
(620) proslauise za chraglia.i.gospodina
i crugnien bij i pomazan od Archi
bischupouf venojij criquij sfete gos
poie gdi otac lezasse iditich re
stuchie naslidouasse zachon gos
(625) podstua otcca sfoga innogo cha
cho.i.otac boiasese boga.i.obsluze
uase zapouidij bozgie j.imij sina
od sedamnadeste lit i sedam misecij
j izdimu jme stipan vuladislau
(630) jpotom.izpustiu lit vmrij chragl
i poce chraglieuati na misto otca
sfoga vuladislaua sin gniegouf
jchragliuichie bisse mnogo hrabar
jcripach vziuotuu Da netirase
(635) put otcca sfoga ni vgospodouaniu
ni vzapouideh bozgieh.i.imj sina
jtacho chragliuichie neprafdeno
jsuproch zapouidem bozgie ipogi
je.jedan van vlof iere mnogo
(640) jmase obicaj louiti jtacho louechij
sod luchom boziom duisese zuir
zachom otide.i.nanesega chogn
na giednu giamu.i.vgniuse
vpade izbise i.izesega martua
(645) iosta na misto gniegouo chraglie
uati sin gnissou

Charon hysto jura polistat i
charonichy polistat uteray
ma hysto rocharonichy vgar
scho charon. Imprimis ptecha son
schoy vofito i igmida spstom
na charon polistata hysto poli
stat mlat i charon vgar
vgar i charon charonichy mlat
fmaent i vga Arilla dadi
sa hysto i charonichy i charonichy
mlat mlat suprotichy polistat
polistat fma dadi i charonichy
Sime vga i charonichy hysto
statam dadi i charonichy hysto
boderia vgar statam vga
Charon hysto charonichy ptecha na
mto vga hysto vgar
Charon. Immo hysto polistat i
vgar vga vgar on char
ghuichy na charonichy na vga
ga opt omi mlat vgar i
obitochy charonichy vgar itay
statam polistat charonichy mlat
vga hysto vgar vgar vgar na
vga statam i vgar mlat
vgar pod mlat charonichy hysto
mlat vgar vgar vgar vgar
vga hysto vgar vgar
vgar vgar vgar vgar

- chomu bisse jme polislau f i
chragliuichij polislau vto varj
me bisse vchragleustuo vgar
(650) scho chragl jmenom atella jon
schupij voische.i.izaide sfoischon
na chraglia polislaua bisse poli
slauf mlad i chrupach varua
gniah jcinise meusobom mnoge
(655) Aruagnie.i.vasda atilla chada
se vlahu vragubglisse.i.napochon
nemogase suprotiuitj.jpobise
jpolislau f jma chchier ipognoj
sujna Dura ichragliena lit
(660) sedam deset.i.sedmonadeste lito
hedechie varij slauon veli
chom isin starigij priamsi na
miste otoca sfoga gospodstuo
Chomu .j.me bisse sebijslau f i
(665) vniegouo vrime on chra
gliuichij na stupisse na gnie
ga opet onj narod gotij.i.
obsedosemu schudar grad itoij
slisau f sebijslau schupij mnostuo
(670) veliche gliudij ipride vgrad na
gnah sator.fondij mnostuo
gotij pod nar obarnu sje.A.
mnoge pohitasse nirodij pobi
guse chacho voische sasfina
(675) Razablene itoij cufsi f chragl

115 CI
regalij pnyka dafu gony mator
upitij na faly slava prida na
gontouf gend. i popimuf. i poyou
ufe rasyga woby die opyfo
bafu wuxawuf. wbragdas fno
sfof. ipidofe falyflau glafow
de pnyka iot pod gadowm gont
gony i karyo omufyfo ipidofe
mnyga. mnyka. dafu popim
iuf ipoyou pofagio zar on du
cho. cu. mny falyflau wafogio
gont tacho fo wotny falyflau
gony pofyfo. wofnyguch cobyat
falyflau dafu dafu opet gend
macyj. i macyj. i potom wof
dylau wofyfo dafu fira. id
mny by. mny. wofnyj. faly
gony wuladimix. Chryflau
falyflau iot omufyfo falyj. i.
mny. i opyfo dafu fira
mnyga wbragdas fno mnyga
falyj. i. wuladimix. iuf
falyj. wofnyj. faly wofnyj.
Chryflau. iaf beate gony
frane gony. de falyje gony
Cary. gony. i. gony. dafu.
faly gony. Cary. iaf dafu
mny pofy. wofny. faly wofny.
wofnyj. poyou. fo

- vgarschij Attilia Dasa gottij nastu
uplilij na sebij slaua pride na
gniegouf grad.i.popliniuf.i.pozgau
use Dasauga vockij dio opetse
(680) barso vuratusse vohraglieustuo
sfoie ipridose sebijslauu glasoue
Da Attijlla iest pod gradom gnie
goum . ibarso Duisese ipoide
nagitiga inaide Daise poplin
(685) iuf ipozgau posagio zac on cha
cho.gu.Daise sebijslau razbigio
gotte tacho sto veinij attilla
sonia pobisse resnigijuch cechati
sebijslaua ostau. Dase opet grad
(690) naciniij.i.napunij.i.potom vse
bislaua rodistase duua sina jed
nomu bij.ine razbijucij Adru
gomu vuladimir.chraglieua
sebijslau lit Duedaset iestirij.i.
(695) varij.i.ostata Duua sina
gniegoua vohraglieustuo gniegouo
Razbij voij.i.vuladimir.i.bise
starigij razbijucij jhotj razdilitj
chraglieustuo.ido bratu gorgniu
(700) stranu zagorie cho subria zaku
osiset gdunaju ibugare chisse
sada zovu ca iest tgia Do pa
ugnia.poglia kelisis Asebij vase
razbijucij primorscho

- (705) chraglieustuo.i.oxenise vuladimir
chcieriu chraglia vgarschoga ibij tuua
rd mir meugnima.i.ima vula
dimir .sinoue icchierij.j.poto raz
bjuoij chraglieuauisij lit duvana
- (710) deste vmrij prez sina jpride
vuladimir brat gnegouf iuasse
chraglieustuo.i.chraglieua vchra
glieustuo zagorscho lit Duuadeset
auprimorscho osmo lito vmrij jvl
- (715) lize na otceuo misto gospodouatj
sin gniegou isiedini chraglieu
stuo jvcini opet jedno chacho
jprigia bisse billo jgniegouo gospod
stuo negliubgliahu Dongij haruatj
- (720) iouargosese od gniega ischupij chra
gl voische sfarhu istrinsche xem
glie.i.vbosnu gorgniu ipoide rag
nie.i.oni.i.zajdosse.i.Docchasega
na poglie hliuanscho.i.onde bisse
- (725) meugnima tuuarde Aruagnie
.i.bogij.i.mnogochrat bisese
jnapochon bij vbien chragl cho
mu bisse ime chanimir.i.
uisese na misto gniegouo
- (730) sijnouac gniegou chomu
jme bisse christiuoj ichragliu
iuchij vchraglieustuo.i.ma sinoue
ichierij.i.chraglieua lit Duuadeset
itrij nesfarsitij vmrij josta nazj
- (735) sto gniegouo sin vchraglieustuo

- chomu bisse jme Tolimir.i.v^urime
gniegoua chraglieustua prijsta vue
seliu sfa zemglia .i.imj sinoue
jvarij.ivmrij chraglieuauisij lit
(740) sedamnadeste i osta na misto gnie
go chraglieuati sin gniegouf chomu
bisse jme pribislauf chogij vurime
sfoie vcinij mnogo hudob izagnie
goua vurimena vzduigosese xem
(745) glia nemogosesetarpiti hudobe ni
zlobe gniegoue.i.vbisse chraglia pri
bislaua itillo gniegouo.v.richu
vargosse.i.vcinisse ch^ragliea na misto
gniegouo sina gniegoua cepijmira
(750) jpriam chraglieustuo posla po bana
sfoga jphitasse mnogebozgniane
chij bihu billij vzroch smartj chraglja
otoca gniegoua.i.vmorigh zlom
smartgiu.i.vto vurime chragliu
(755) iuchij cepimir jzidosse gliudij
jmenom nimcij.izpod zuisde
iprjmisse istriju ipcesse vli
zovati vharuacchu zemgliu i toij
cufsij cepimir chragl schupij
(760) mnostuo velicho.i.izabra.izme
ugnih hrabrih gliudij.i.vcinj voj
sche ipripravistase obij strane
charuagni ibogiu imnogose bista
Da cepijmir nimce ignih mno
(765) stuo pod mac obratj i izagnagih
ipobigosse izsfa zemglie

ipostu iogaj postu dux ad mmlch
zowich - postu chragiu Capizoru
dabij dar chere sfozu za sira
griqona chomu sira bisti imz
stafne i ugodno by chragiu
fere dux bisti i gopadin emz
zamalij issadba by uciqona
i ostaru uotnu i uciqonam i
Capizoru chragiuu hi hura
dlat ipet imstaj sedem i ota
in sira na msto ffoit dux
bisti imz - sfozich ipet na
msto otano gopadonaj ibj
mnoze piron i chrotar gopatin
jedan chrag i imi sira ibj
sira sira griqona uadistaj
za zura sfoza uimij sira sfoz
chragiu uadistau imz mnoze
zimij i ota uadistaj i mstko
uati in piron i dobratu ota
sfoze ibj sfozom dobratom na
uotnu i imi sira sfozau dlat
proua odonawich zora duxte
postub Capizoru i oteru sfo
mra i chrag uotnu gopadino
imnoze sfozaj sfozom Cigra
sfo idobij chragi port istari po
griq sira i duxim uotnu duxa
bu istaraj uotnu ipote ipad
duxim

- j posli togaj posla Dux od nimsche
zemglie posle chragliu cepimiru
(770) Dabij dao chcier sfogiu za sina
gniegoua chomu sinu bisse ime
staosar i vgodno bij chragliu
jerre Dux bisse i gospodin one
zemglie isfadba bij vcigniena
jostasta vmiru.i.vgliubavj.i.
(775) Cepimir chraglieua lit duua
deset ipet imisecij sedam iosta
ui sina na misto sfoie chomu
bisse ime sfetoxach ipoce na
misto otceuo gospodouatj ibij
(780) mnogo pitom ichrotac gospodin
jdoobar chragl i imi sina ibij
jme sinu gniegouu radoslaf
iza ziuota sfoga vciniij sina sfoga
chraglia radoslaua ine mnogo
(785) ziuuj .i.osta radoslauf.i.naslido
uati ja puut i dobrotu otcca
sfoga ibij sfachom Dobrotom na
resen.j.ima sina seislaua chise
prozua odmetnich jere duise
(790) posluh criqueni.i.otccuu sfo
mu izchasse vazetj gospodstuo:
jmnoge suprotiuschine cignia
se idobrj chragl poce ischatj pro
gnatj sina.i chimu pomoch daua
(795) hu ischupij voische ipoide ipod
stupij

Odmetniba ipogovisich iars¹¹⁷
zavolani nachast suprovia sfo
nem staromu yopoditnu na
virmo veimij idobij cheng-
monog ostobady i prostigim sfo
sto bitu varimlij p'micho doia
bitna robitlij pada vrabocasi
vuisfem sfogim s'istlauf zarame
na otta sfoqa razgornuast
yvasfma vime y'stub ipocem
Cimij mallo poteria i s'istlauf
odafica od dobraga chengbi d'ama
Amozog chozog is'arviche i
vuisf chog y'a st'ab g'ozovaf
od dobraga chengbi ch'uzimma
pristupist i on v'ist'oj z'ust
sfo bogij i d'ama d'icim postub
odimzaf i v'azog yopoditno
ot'eno i p'ogim dobraga ch'ra
s'ia otta sfoqa s'arvichimij
h'ovicaj ch'oc v'azog^{bo is'it} bilij p'ed
s'rabom ip'ovimij pod silom
m'az v'itadom dobram dobragij
s'radofica ch'eng b'radic p'ed s'icim
g'ozoga s'ia y'v'ast p'obij ch'omom
p'ond' razogij v'azog s'ia y'v'ast
b'arom v'itadom do bradu s'icim
sfoqa v'ov'ast v'ozogimij p'radicij
ch'iga ch'iga v'itadom z'afic m'ozog
ch'ozog is'arvichij s'foc ost'arvichij

- Odmetniche ipogamsigih iere
zemglia nectiase suprotina sfo
nu staromu gospodinu ne
(800) uirno veinitj idobrj chragl
mnoge oslobodij.i.prostignim sfo
sto bihu veinillij Aniche choie
bihuu whitillij pada vrabotuu
vitezom sfogim seislauf zato.na
(805) na otcca sfoga razgniuasse
juazemu vuas posluh jpcemu
ciniti mallo poctenia.i seislauf
odasua od dobroga chraglia bana
jmnoge chneze i satniche.i.
(810) vitesse chogi za strah gniegouf
od dobroga chraglia chgniemu
pristupisse .i.on videchij Dase
sfo bogij.i.damu dagiu posluh
oduarzese iuaze gospodstuo
(815) otceuo.i.progna dobroga chra
glia otca sfoga sneuirnimj
haruati chogi vazdasu bo jelli billij prid
strahom ipitomigi pod silom
nere vladani Dobrotom dobrjmj
(820) jradoslau chragl bixechie prid sinoz
gierega sin tijrase pribise chmoru
jonde razumj Daie sin zagnim
Blixu.i.videchie Da ruchu sina
sfoga nemore vbignuti zagliase
(825) chiga chiga gliubglicahu zasto mnoxi
chnexi isatnicij sfoie ostauisij

Esse esse maffite i farrim no
dineff. iza i veritiff beignia
fa gntom noqo farrim fadom
fundeby non munda mponogel
voty vdriffe vnoet plomom
paxida non dognit dognomom
dammcheu dny vnoet pax
vdriffe valcho by ad chana
i nato drael. idij bibu gnom
rebiogit turora mponofpina
diftlana i mallo potom pater
grom mponofpina gnom mromo
Grediff. ydno dno dny dny
dnomca grediff. fto i gnomca
grediff. na dno dno dno
it nro sty paxiff. vnoet dno
vno dno i om mponofpina
vnoet paxiff. vnoet fto dno
omom gnomca i vnoet mffij iij.
dnoet fto dno grediff. mnoet
ad gnom mponofpina gnomca
dno dno dny dny gnom bibu
vnoet fto i paxiff. gnom
vnoet paxiff. vnoet vno
vnoet fto gnom vnoet i ad
vnoet gnom. omom dno
dno bibu paxiff. dno dno
dno dno i dno dno
vnoet dno dno dno

- sfe sfoie nasfitu.i sgnim po
bigose tja.i.vechiese brignia
se gnimi nego sam sobom
(830) juidechij Da inuda nemogu
vgitj vdrisse vmore plouom
j pride na chognih chgiednomu
chamichu chij vmore Ane
velle Dalecho bise od chraia
(835) jtacho chragl ichij bihu sgnim
vbigosse ruchuu nemilostiuoga
seislaua.i.mallo potom po box
giem Dopuschiengiem mimo
(840) Gredisse jedno driuo cho izprj
chomora gredisse.Ato izpuglie
jgredisse na haruacche strane
itacho sfij pocesse vapitj izuatj
na driuo.i.onj mornarij cufse
vapaj poslase viditj sto bisse
(845) onoj zuanie ivpitaufsij iuj.
diusij sto bisse zgodilose imisse
od gnih milosardie iprimisse
Chraglia isfih chij sgnim bihu
vbrod sfoij ipocesegim cinitj
(850) uelicho poctenie i opet vu
ratisese sgnim vpugliu.i.od
tadisse zoue onij chamij
chuda bihu pribigllij Radosagl
Chamij Dosada idogidriufsij
(855) vpugliu receni.chragl

118
 C. 21
 Pado slauf pade vaim ~~slauf~~
 slauf slau puchter ad boga viditij
 Da one ~~grogosa~~ vith
 vmod vureatij i vofe
 zrovhu i pade na ambruo
 mitto drahlovantij jicoy va
 vione vith iclar mladet te
 chorit oggouich itnij piffaf
 idestaf caslog od onat mcloga
 chmaga Alty horege on vaxij
 fadornit bifi ~~mitto~~ glub
 qhert ad sfoga gogochina jese
 bife mroge iachij vijivetua
 idone na voge ibax velle
 idenda qodit. onij gogochin gort
 gon vlauf qodit varda chitje
 Da verbornit ~~serim~~ hude ije
 dan dan lovethij verbornit
 vaxij qidma viflicu dufte zu
 mitto pacheja obu mactethij toke
 von vthvij qoditje anin vthij
 qoditij vevchij mitto dnuvthij
 tomithij Cichia Cella vedornit
 vobitje puid pethom chogij vime
 fe ad gogochina iade teronij
 onino qidma mitto pif Cichia
 vobitje oninij viflicu glubetij

- Radoslauf poide vrim sasfimj
jseislau prochlet od boga videchij
Da otac gniegouu vbisse
vmore vuratisse.i vze
(860) zemgliu i pocce na otceuo
misto chraglieuatj.jutoij vu
rime bisse iedan mladich te
chomil popouich.itaij pissase
jdarsase razlog od ouac nichoga
(865) chneza Allij hercega na vgrih
jtechomil bisse mnogo uelle gliub
glien od sfoga gospodina jere
bisse mnogo iachij vziuotuu
idobar na noge.ibarz velle
(870) jchada godir ouij gospodin gnie
gou vlouf gredisse vazda chtise
Da techomil sgnim bude.igie
dan Dan louechij techomil
vdrij giednu vislicu chase zo
(875) uisse palussa chu nectechij tolic
ma vdritij zgodisse Daiu vdrj
poglauj vtachoj misto daiu vbij
tomistj cichia cessa techomjl
pobisse prid strahom chogij ima
(880) se od gospodina zasto recenij
mimo sfe ine pse cichia
Dobrote ouuuj vizlicu gliubgljase

ipribit. tithonit. in draglie
e. seiflam. ionga. staga. pium
j. omi. munit. omi. hunc. hunc
bravido. na. vech. ipide. vngm
ipinonastin. vassipist. i. c. f. f.
Chragl. seiflam. p. f. h. h. m. m.
sibom. post. m. p. r. i. m. m.
za. na. d. r. s. t. h. o. j. v. p. r. i. s. i. g. h.
zu. d. i. v. i. t. e. e. l. e. s. t. e. f. f. e.
v. p. m. o. c. e. t. o. g. e. i. z. e. t. m. i. s. t. o.
m. i. s. d. a. r. t. h. o. l. m. i. s. t. e. f. f. e. i.
b. e. n. e. d. i. c. t. i. o. n. e. i. n. d. e. v. e. l. l. e. b. i. s. t.
n. e. m. o. d. i. s. t. i. n. c. t. i. o. n. e. s. i. c. i. t. e. i. d. e. n. t. i. m. a.
h. a. e. c. e. t. a. s. e. c. t. i. o. n. e. v. e. l. l. e. b. i. s. t.
p. e. t. i. s. t. i. t. u. s. i. p. o. s. i. t. i. o. n. e. i. p. s. e. s. e.
i. n. d. e. n. t. i. t. u. s. p. r. i. s. t. i. c. i. s.
L. a. n. d. a. m. a. v. e. s. t. i. t. u. s. h. o. r. a. m. i. n.
p. o. n. e. s. t. i. p. a. r. t. i. c. u. l. u. s. d. r. a. g. l. i. e.
s. e. i. f. l. a. m. i. t. e. m. m. u. n. d. e. s. t. a. n. t.
q. u. o. d. a. n. t. e. p. o. n. i. t. u. s. e. t. i. n. t. e. d. a.
i. n. d. e. n. t. i. t. u. s. i. n. t. e. b. i. s. t. m. o.
e. t. d. i. v. i. s. i. o. n. e. o. d. n. e. c. c. e. g. i.
s. i. b. i. n. d. i. c. t. u. m. a. d. b. i. z. a. m.
L. e. g. e. n. d. a. s. e. b. u. c. t. a. b. i. n. d. a. r. t. h. o. p. o. s. s. e. n. t.
A. s. t. r. a. n. t. i. s. e. b. u. c. t. a. o. m. n. i. s. s. t. a. t. i. s.
v. e. s. t. i. t. u. s. i. p. e. d. a. t. i. o. n. e. m. i. d. e. m. u. n. d.
n. a. d. i. o. n. e. c. h. a. s. t. e. y. o. u. t. d. i. v. i. s. i. o. n. e.
p. a. n. i. a. i. d. a. m. a. d. d. u. c. t. a. b. o. m.
v. a. s. t. i. c. a. z. a. p. e. n. a. i. m. m. o. d. e.

- (885) ipribisse techomil cha chragliu
seislauu.ionga Drago primij
jtoij vurime ouij herceg scupij
voische na vgrih ipride vboznu
jplinouaseiu irassipase icufse
chragl seislauf sfelichom voi
schom poide nagitiga inaide
- (890) ga na drinschoij zupanigij bli
zu drine riche.istafsase
bise mnogi bogij ireceni techomio
chacho lauf nosasese.i.
hrabro mimo inih nosechise
- (895) nemilostiuo sicisse idoide na
hercega jere jure vgrij bihu
potisnutj jposicega ipade scho
gnia jtechomil.prischociusij
glauumu vsicce juazamiu
- (900) ponese iprichazaiu chragliu
seislauu itotij mnogo jednih
jdruzih pomagncha od maca da
vechie vgar.i onde bisse mnogo
Cuiglienie od vgar chogij
- (905) Bihu vlichieni achij rannij
Lezahu schuchahu chacho prazoue
Aseislau Dobiuse osta sfelici³
veseljem.ipoda techomilu zupu
na drini chase zoue drinscha
- (910) zupania idamu chchier Bana
raschoga za xenu.imnogaga

- poctoua.icufse.zena onogaij
hercega smart muxa sfoga
poide chragliu vgarschomu ispla
(915) cem poudij hercega voiuode
gniegoua Amuxa sfoga smart
j izprosij vchraglia voische za
osfetiti toliche vgre jmuxa sfoga
jschupij chragl mnastuo j.voische
(920) chogij sfij Dobrouoglnu gredinu
na tachou osfetuu j da oncij
gospogij Da ea ona osfeti muxa
sfoga itoliche vitesse vgarsche
pobiene i ona vazamse voische
(925) Doide vzemgliu seislauouu inaj
idega brez reda.iere.zagniu
nijstar.nesnase nere chada
Doide nasatore jere vlouu
bisse.i.vgrij vdrise na satore
(930) j chraglia paruo nere moxe na
chognia schociti vhitise ziua
sne mallo sfe blistuo gniegouo
jere sfij prigniem bihu jta zena
hercegoua zapouidi vitezom sfogim
(935) Da sfesu seislaua ruche inoge gnie
goue isfesauga obruxe.ipouazdan
onacho naruzena sfachomu na ocij
Darxe adouecer ca iest na ishodu
dne ciniga vurichij vrichu sauu
(940) jtacho stuoreno bij.i.izpagnieno na
glauu gniegouu prochlectuo nagniem

vicentano ad debora chenghi
ortia guberna zar on uar
Dern guberna flom suarria
Degeruffe in chomar viciari
Vrabo pade pe yta. foflauf
on i duple guberna pcom vi
quaria dilauffe daki chengh
doflori gubernaflauf amare gora
Doflori fira foga dilauffa
fuaftididona gubernaflauf
fallo bora doci prandora fidi
muentiffa chengh dumpta fform
fuaftididona dilauffa ortia pape
fuaftididona dilauffa haura
ta dake gubernaflauf
fuaftididona dilauffa chengh fuppo
fuaftididona dilauffa viciari
Gospodora fuaftididona dilauffa
daki mif ar mada viciari
ora billa icario chengh dilauffa
fuaftididona dilauffa viciari
Lomari fuaftididona dilauffa
mifto ortia gubernaflauf i omni
pcom dilauffa fuaftididona ad debora
ga ortia muentiffa chengh pad
doflori gubernaflauf fuaftididona
dilauffa fuaftididona viciari
chengh dilauffa fuaftididona
viciari fuaftididona chengh

- vcignieno od debroga chraglia
otcca gniegoua zac on tuas
Dom gniegouf zlom smartgiu
(945) poginusse iza chonac vcinisse
jtacho poide po zlu seislauf
on.i dussa gniegoua potom vci
gnieniu slisause Dobrij chragl
(950) jdostoinj Radoslauf smart jgore
Dostoinu sina sfoga seislaua
jnaslidnichouu.gniegouih zah
fallij bogu chogij praudeno sudj
jvuratise chragl chmistu sfomu
zblagoslouom sfetoga otcca pape
(955) jprijsadci meu nedostoine-harua
te.Dobra gospodina.izabiuse
sfe gnih vcignieie choie supro
tina gniecu bihu vcinillij
Gospodoua sfe spraudom chacho
(960) Dabij nistar nigdar vcignie
no billo itacho chragliuiuchij
jmij sina ipostauimu ime chol
loman jtacho vmrij.i osta na
misto otcca gospodouatj.i onim
(965) putem choginse bisse od dobro
ga otcca naucigio chraglia Rad
doslaua Achtomu.isam chiude
dobre bisse jtacho sgliubuom
pucha ipraudom velichom
(970) chraglieua jimi sina jposta
uimu jme chrisimir

192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

- jtacho nicholicho lit ziuufse
vmrij josta nagniegouo misto
sijn chrisimir. ibij sfachom dobro
(975) tom vresen jnapugnien straha
Boxiega ichragliuiuchie jmi sina
jpostauimu jme zuonimir
jtacho ziuij lit trideset. i giedno
ivmrij. i osta chragliem zuoni
(980) mir chogij pocteni chragl sin
Dobroga spomenutgia poce crique
vcoma ptouati. i. gliubitj i poce
Dobre pomagati Aprogonitj zalle
jbij od sfih Dobrih pogliubglien aod
(985) zalih nenaugien. iere nemo
gasse zla viditj. itacho nebise
on za haruate zasto onij ne
chie bitj Dobrotom dobitj Da
Boglisu pod strahom jza dobroga
(990) chraglia zuonimira bisse vesela
sfa zemglia jere bisse puna. i.
vresena sfachoga Dobra. i grado
ue puni srebra izlata ineboia
sese vbogi Daga. izij bogatj. i.
(995) negiachij Damu vazme jachij
ni sluga Damu vciniij nepra
uo gospodin jere chragl sfih bra
gniasse zasto nisam prezprau
deno ne posidasse tacho nij
(1000) inim nedadise jtacho velicho
bogatstuo bisse tacho vzagorie

Chudo apertorie list za
pauzomaga chragla zom
miza i bise pava zomaga
Sndoga blaga i bise vedit
victa viba na yvabi
mladib gludy i mabogrib
noz i mada sft imant
vovaga yvovovova bise
obitna sftom castojom mife
vibogax boinst majom m
dost moga vavidiy kagom
Gmif zopodim bogi chogidj
de sftchu oparba quibcha
cho pismo gessozij

Otrij zabija chise gofida
Afizomom quib vovovust
po cin macin i vov vovome
y godelle da vov zomidj
Sftom sftom vov vov
Posta posta vov vov vov
vovovovom chragla zom
miza profetit i mabib
chabo vovaga brata vovom da
vov chactianibim chragla
vovovovom

Ovov melimo vovom on
Sftom chise sftom vovovom
vovom vov vovovom
vov od vovovom i vovom vov
vovovom on vovom vovom
vovom vov vovom vovom
vovom vovom

- (1005) Chacho vprimorie bise za
praudenoga chraglia zuoni
mira.i bisse puna zemglia
sfachoga blaga ibise vechie
vridna vreha na zenah.i.
mladih gliudij inachognih
ner inada sfe imanie
- (1010) jxenglia zuonimiroua bisse
obilna sfachom raschosom nise
nichogar boiasse nigim njt
chore mogase nauditj razmj
Gniuf gospodina boga chogij doj
de sfarhu ostatcha gnih cha
- (1015) cho pismo gouorij
Otccij zobasse chiselo grosdie
asinouom zubij vtarnuse
po oui nacin.i.vto vurime
zgodisse da cesar rimschij
- (1020) sfogliom sfetoga otçça pape
posla posle ilistoue sfoie ouacho
Gdostoinomu chragliu zuonj
miru prosechie.i molechie chacho
draga brata.jmeu chr
- (1025) agli charstianschimj chraglia
pochtouanoga
Otote molimo.i prosimo Da
schupis chsebij sfuu Gospodu
zemglie tebij podlosne
- (1030) jsfih od vuridnostj. ichada bude
schupschina Da proctis meu
sfimi ouij drugij list choga
stuogim listom

121
1210

Sachse ad franc magt
Gospodinu rasmu malabie
Cuda prout in aduozet ida
Cuda nam rasmu - vobis
Sfene i aduozet cho vobis
viciq ibaruni sfingom gupad
Anun tuga itacho debet
Chragt rasmu piamst hpa
ad ad pape i cesara rasmu
pe est chragt hpa sfene in
buda schupstina i smadom
vpatib exiguab vobis in
sfene buda do dan dandest per
Sfene - vobis in pado
in vobis vobis sfene vobis
Sfene - sfene - sfene deide
can in vobis sfene idest
Chragt rasmu rasmu in
pape pape i cesara vobis
guda pape sfene sfene
pape Chragt chragt
Frata rasmu rasmu in
mo sfene i pado rasmu
Chragt rasmu rasmu dady
hpa aduozet sfene in
vobis rasmu in rasmu
Chragt rasmu Chragt rasmu
Sfene ad rasmu i omni aduozet
vobis in rasmu dady in
rasmu rasmu Chragt rasmu

- (1035) sagliese od strane nasse
gospodstuu vasemu molechie
chada procte da odgouore ida
Dadu nam naznanie vogliu
sfogiu.i odlucenie cho vcine
vitezi ibaruni sfogliom gospod
- (1040) stuaa tuoga. jtacho dobrij jsfetj
chragl zuonimir priamse ljsto
ue od pape i cesara zapouidj
Po sfe chraglieustuo sfoie Da
bude schupschina.i sachodom
- (1045) vpetih criquah vchosouij Da
sfachij bude do dan duadeset jpet
jprisatce vurime Da pride
mnostuo velicho jlegose voische
jnaredise straxe jchada doide
- (1050) Dan da vcinj slaunj: idobrij
chragl zuonimir otuoritj lij
stoue pape. icesara velichoga
grada Rima sfogliom sfetoga otcca
pape chogij chazahu
- (1055) Brata nasega zuonimira moli
mo sflasnicij. ipuchom xemglie
jchraglieustua gniegoua dabij
hotil odlucitj.isnamj bitj za
giedno spomocchiu jne gospode
- (1060) charstiansche chogi ouache listoue
jmagiu od nas.i.onij da odluce
vogliu gnih.i.danam dadu na
znanie jesulij chuogli naso j

- (1065) pristallij ca iest zdopuschien
giem bozgin isina Gniegoua
chogi iest poroien od diue
marie. i muchu. i cha^ruf pro
ligio na driuo crixu. inagn
iem vmoren choia smart
- (1070) bij odchupglienie. sfita. i oslobo
glienie sfetih ota_q. iz limbe
ne tamnostj itacho zdopus
chieniem gniegouim ispom
occiu vgniega viruiuchijh
- (1075) jesmo odlucillij osloboditj mi
sta choiagie za gliubau na
su ocharuauio. jgdie. pridao
Duh ot_qcu crox muchu. itrud
i greb vchom bij polozeno prj
- (1080) slauno tillo gniegouo
jtoij cufse bogom prochletj
ineuirni haruatj chij ne
mного prigia Dase pomoch
hudobnomu sinu Da dobroga
- (1085) gnih Gospodina chraglia Rad
doslaua iz chraglieustuaa gnie
goua. izagnatj. isoruznom Ru
chom snemilostiuim sinom
gniegouim. izxemglie prognatj
- (1090) Tada cufsi_j toij neuirnicij ne
dasse nij lijstoue doctitj ischo
cise ne samo dabij pristallij
na dostoinu molbu sfetoga

- (1095) Otčca pape i cesara Rimschoga da
sfeta mijsta. izruch poganskih
jzmu i oslobode Da onij bogom
chletj pocasse cricatj iučhatj na sfa
toga chraglia tuzechise juapigiu
chij giednim glasom chacho na issu
(1100) charsta zidoue Da on ischie. izue
stj gnih. izdomouf gnih izen iditce
gnih izpapom ter scesarom odtjmat
tj mijsta gdie bog propet jgdie
greb gnegouf Astoie nam zato
(1105) jneuirni haruati vazesse zllu mj
sal jneprauden sfit jmeusobom
zlo vichie vcinise isebij iostatchu
sfomu rasap ivicgnie pogargienie
jtacho pocese vpitj chachono zido
(1110) ue vapise na isucharsta chada
Recce poglauica boglie da jedan vm
re nere tolich puch Da pogine
jtacho sramotni jneuirni haruatj
pocesse gouoritj vapigiuchie chacho
(1115) psij alli vucij Boglie Da on sam
pogine ner da nas. izdidine nas
se izuede cichia boga i inim mj
sta tolicho dalecho obuimatj zemglie
jgradoue jne. i. nacho nere chacho
(1120) psij na vuche laiuchij laiuchie
chade. idu tacho onij na dobroga
chraglia zuonimira chomu nedase
ni progouoritj nere zbuchom

- (1125) j oruzgiem pocesse sichij gniega
jtillo gniegouo raniti jcharf
proliuati sfoga Dobroga chraglia
igospodina chogi lezechij vcharuij
jzragmien velicimi bolizni pro
chle tada j neuirne haruate
- (1130) j ostatach gnih bogom jsfetimj
gniegouimj isobom jnedostojno³
smartju Gniegouom jdabij vechie
haruatj nigdar ne imalij gospo
dina od sfoga jasicha nego vazda
- (1135) Tugiu jasichuu podloznj billij jta
cho.izragmien lezechie. aharua
te prochligniuchie jzdahnu.i.
poide Duh gniegouf pomilosti
onogaj chij sfe moxe sangielj
veseliti vuiche vichom
- (1140) jtoij slisausij chragl vgarschij
jmenom Bella paruij stose
bisse zgodillo vharuatih pride
na pospih sfoischom golemom
- (1145) juuaze chraglieustuo haruaccho
.i.pozali.smart slaunoga chra
glia zuonimira.i.vazam
haruate.izagorscho.iprimor
scho.ibosanscho.chraglieustuo.j
- (1150) imisse chraglia bellu za gos
podina.jere sfoga bihuu

178

vltimj pof crumie i pofitum
 chenglin rigarichomiu hancuay
 Biffa podlegem ad vofcia vna
 vofcia i ad flabodm vradoru
 vofcia i by dacho pifno gromy
 za hly ita hanc plabim cetha
 Biffa za ftoj ita plabim omi
 pofitoy i inuicem hancuay
 vofcia gromy zafo pofitoy hanc
 vofcia gromy chenglin gromy
 omia dacho iudicij gromy ita
 dacha iudicij pofitoy iudicij
 iudicij vofcia i inuicem gromy
 ad ffoya gromy gromy dachy
 chenglin gromy iudicij vofcia
 gromy dacha by vofcia iudicij
 iudicij vofcia i vofcia by vofcia
 iudicij vofcia i vofcia i vofcia
 iudicij vofcia i vofcia iudicij
 gromy

Gromy dacha pofitoy vofcia
 vofcia pifno vofcia vofcia
 vofcia dacha iudicij vofcia
 hancuay pifno iudicij vofcia
 omi dacha iudicij vofcia
 Gromy dacha vofcia vofcia
 iudicij vofcia vofcia iudicij vofcia
 iudicij vofcia iudicij vofcia
 dacha vofcia vofcia vofcia
 h. 11

- vbillij pres crijuine iporecenom
chragliu vgarschomu haruatj
Bisse podlozeni od voglie vne
(1155) uogliu. i od slobodnih vrabotu
obratj. ibij chacho pismo gouorij
Da zlij teg zluu plachiu cecha
jbisse za sfoij teg plachienj. onij
prochleti. ineuirni haruatj
(1160) Croxi griha zasto pogubisse sfoga
Dobroga gospodina chraglia zuonj
mira chacho zudigij gospodina isu
charsta. jtacho prochletj xudigij
jnim sluze ne imafuchij ni onij
(1165) od sfoga giasicha gospodina dobrij
Chragl zuonimir ziuuj vchra
glicustuo Dochle bij vbien lit
Trideset. ipet. A vbien bij na lit
jsucharstouih tisuchia. osandeset
(1170) Atoj tisuchia i osandeset magnie
giedno /
Gospodin dmine papalich nagide
ouoj pismo vohraini vmarchouich
vgiedne chgnijge stare pisane
(1175) haruacchom pismom ijspisah re
ceni dmine ric porich a gia
Gieroolim chaletich ouoj pripisah
iz recenih chgnig na tisuchia ipet
sat icetardeset isest na sedam
(1180) dan otubra miseca vomissu bogu
hfalla /

In hoc uolumine continentur

Thomæ Archidiaconi Spalatensis Historia
Salonitanorum Pontificum atque Spalatensium 1.

Michæ Madij Spalaten: Historia p. lxxii.

Tabula à Chuteis lxxxi.

Memoria Archiepiscoporum Salonitane Ecclesiæ lxxv.

Regum Dalmatie et Croatia gesta à Marco

Marulo Spalaten Patritio latinitate donata lxxvii.

Eiusdem textus Slaus à Hieronymo Chialdich scriptus xxvii.

Salonitanarum Inscriptionum pagina sex xci.

*POVIJEST KRALJEVA
DALMACIJE I HRVATSKE
ZAJEDNO S POVIJEŠĆU
PUSTOŠENJA SOLINA*

FAKSIMIL MARULIĆEVA PRIJEVODA *HRVATSKE
KRONIKE* NA LATINSKI IZ *NARODNE BIBLIOTEKE
SRBIJE* U BEOGRADU

MARULIĆEV PRIJEVOD *HRVATSKE KRONIKE*
NA LATINSKI IZ *NARODNE BIBLIOTEKE SRBIJE*
U *BEOGRADU* U ČITANJU MILANA IVANIŠEVIĆA

REGVM DALMATIÆ, ET
CROATIÆ HISTORIA
VNÀ CVM SALONARVM
DESOLATIONE

*Quam Dimneta filius Nicolai Papalich in Polijza,
in Domo Marcouich Caractere, ac lingua Illyrica
in libro quodam peruetusto scriptam Anno Domini
1500, die 22 Octobris reperit: Marcus uero
Marulus Spalatensis latinam redidit*

REGVM DALMATIAE, ET
CROATIAE HISTORIA
VNA CVM SALONARVM
DESOLATIONE

Quam Dimneta filius Nicolai Papalich in Polijza, in Domo Marcouich Caractere, ac lingua Illyrica, in libro quodam peruetusto scriptam Anno Domini, 1500, die 22 Octobris reperit: Marcus uero Marulus Spalatensis latinam redidit

Incerta Historia Regum Salmatici

Iustiniana partibus Orientis imperante anno Christiane salutis D. C. C. XXVIII, quo tempore Gormanus, et Sabinus Episcopi erant uice, Sanctitate Nobiles, et Benedictus Abbas Montis Camini, Spoletus Gothorum Rege uita defuncto Brisio inter Liberos eius natus maior successit in Regno, reliqui duo Totilla, et Stroylus, et ipsi dominandi cupidi ad alias Provincias sibi subiungendas animum intendunt. Erat Gothorum gens inquieta, uaga, absq; legibus, aspera, atq; bellicosa; igitur Totilla, Stroylus cum a fratre Brisio subsidia imperantem ingentis equitum, pedumq; copias secum trahebat Occidentis Regem inuasit; Et prius quidem inlestis armis Pannoniam aggressi, uicino cum Pannonibus pugna superant, Regem eorum interimunt, Regnum Valeria potius occupant. Post hec inde mouentis in agro, qui Ternuise dicitur castrametati sunt. Huius rei rumor, Salmaticum Regem Salmis tunc residentem timore perculit, ac repente Legatos ad Regem Istria mittendos curauit, petiit uti coniunctis uiribus a communi periculo se se tueantur, matureq; obuiam ire Easti; ne ille imperatos regenti irruptione opprimat. Igitur subitatis miserie comparati, ambo paruo animi audacia procedentes Castra non procul ab Eastium Castris posuerunt. Per dies octo leuiter inter se se procul stantibus decertarunt, postremo Exercitibus utrimq; in aciem eductis, diu dubio Marte pugnam est. Deniq; magnis utriusq; cedibus Regum duorum acies, inclinari cepit, Deo ita disponente, licet nec numero, nec armis nec Animi robore essent inferiores, fusi, fixatione sunt;

Incipit Historia Regum Dalmatiae

Iustiniano partibus Orientis imperante anno Christianę salutis DXXXVIII, quo tempore Germanus, et Sabinus Episcopi erant uite, Sanctitate Nobiles, et Benedictus Abbas Montis Cassini, Sfiolado Gothorum Rege uita defuncto, Brisius, inter liberos eius natu maior, successit in Regno, reliqui duo Totilla, et Stroijlus, et ipsi dominandi cupidi ad alias Prouincias sibi subiugandas animum intendunt. Erat Gothorum gens inquieta, uaga, absque legibus, aspera, atque bellicosa. Igitur Totilla, Stroijlus cum a fratre Brisio subsidia impretrassent, ingentes equitum, peditumque copias secum trahentes Occidentis Regna inuasere; Et primo quidem infestis armis Pannoniam aggressi, commisso cum Pannonibus p̄lio superant, Regem eorum interimunt, Regnum Victoria potiti occupant. Post hęc inde mouentes in agro, qui Tarnouije dicitur castrametati sunt. Huius rei rumor, Dalmatię Regem Salonis tunc residentem, timore perculit, ac repente Legatos ad Regem Istrię mittendos curauit, petit uti coniunctis uiribus a communi periculo se se tueantur, maturentque obuiam ire hosti, ne ille imparatos repenti irruptione opprimat. Igitur subitario Milite comparato, ambo paro animi audatia procedentes Castra non procul ab hostium Castris posuerunt. Per dies octo leuiter inter se se procul stantibus decertarunt, postremo Exercitibus utrimque in aciem eductis, diu dubio Marte pugnatum est, denique magnis utrinque cędibus Regum duorum acies, inclinari cępit, Deo ita disponente, licet nec numero, nec armis nec animi robore essent inferiores, fusi, fugatique sunt,

fortasse crimine aliquo sui Populi offensa. Divinitate genti
 infusa, atq; impie Historiam dedit, multa cum milia xpi-
 anorum desiderata sunt. Rex Istrie interfectus, Rex
 Salmaris graui sauciatus, vulnere fugax, elapsus Salonas
 est, delatus Valerium Maurum inuauit, et eade suorum audita
 lugentium, atq; ululantium clamor persequere cepit, e
 contrario aduercariorum uis, atq; potentia eorum, quos sub-
 egerant suffragiis in dies augetatur, cumq; multitudine Or-
 dinem a uero capere, fratres diuisis exercitiis, alius alio
 mouit. Totum cum suis in Istriam profectus Aquilegiam
 uasauit, oppida euertit, Italiam est ingressus, Anno xpi
 ane salutis D. XLVII, uasatis de omnium Italiz uicis, ac
 Villis, Urbibusq; aliquot solo equatis, populisq; interuentione
 delatis, in Siciliam transiit, et tunc futurum Benedictus
 Abbas, diuino spiritu afflatus, praedixit, tam multis post
 facti de finibus est. Interim frater eius Strojilus Ilirici
 Regis potitur, deinde Iliriam inferiorem que nunc Bosnia
 dicitur ingressus cum et ipsam breui subiugaret, in Salma-
 riam descendit, urbes maritimas depredatus est, Sclaudond
 oppidum, et Salonas totius Paoniae Conuerium dirruit,
 et euertit, nec dum malis satietus misit unam paruem
 exercitus suum Leuitadum ad Salmariam
 Mediberaniam, que nunc Croacia dicitur expugnandam.
 Cumq; Custodianus Cesar intellexisset, quod Gualorum
 Dux copias dimittet, remisissetq; paruem alteram cum
 Leuitado filio, atq; ita esse ut ferretur, q; exploratores
 ceruor factus fuisset, uentis repente exortante Strojilum
 in uasurus abiit, nec minus prompte, atq; impio
 Strojilus

fortasse crimine aliquo sui Populi offensa Diuinitate genti infideli, atque impie Victoriam dedit, multa tum millia Christianorum desiderata sunt. Rex Istrię interfectus, Rex Dalmatię graui sauciatus uulnere fugaque elapsus Salonas est, delatusque, Urbem Moeror inuasit, et cęde suorum audita lugentium, atque ululantium clamor perstrepere cępit, E contrario aduersariorum uis, atque potentia eorum, quos subegerant suffragijs in dies augebatur; cumque multitudo Ordinem a uero caperet, fratres diuisis exercitibus, alius alio mouit. Totilla cum suis in Istriam profectus Aquilegiam uastavit, oppida euertit, Italiamque est ingressus, Anno Christianę Salutis D.XLVII, uastatis demum Italię uicis, ac Villis, Urbibusque aliquot solo equatis, populisque internetione deletis, in Siciliam transmisit, et sicut futurum Benedictus Abbas, diuino spiritu afflatus prędixerat, haud multo post fato defunctus est. Interim frater eius Strojilus Illirici Regno potitur, deinde Missiam inferiorem quę nunc Bosna dicitur, ingressus cum et ipsam breui subiugasset, in Dalmatiam descendit, Vrbes maritimas depredatus est, Schardonam oppidam, et Salonas totius Proincię Emporium dirruit, et euertit, nec dum malis satiatus misit cum parte exercitus filium suum Seuioladum ad Dalmatiam Mediteraneam, quę nunc Crouacia dicitur expugnandam. Cumque Iustinianus Cęsar intellexisset, quod Gothorum Dux copias diuisisset, dimisissetque partem alteram cum Seuiolado filio, atque ita esse, ut ferebatur per exploratores cercior factus fuisset, coacto repente exercitu Strojilum inuasurus abijt, nec minus prompte, atque impigre

Strojlus cum ijs, quos secum habebat processu obviam.
Erat enim, et ipse animo inuitus, ac manu, supra quam
credi potest strenuus. Postquam in provincie secreta aces,
manus conseruauerunt acriter utriusq; insistitur, arma misce-
rent, nusquam ceditur. Strojlus in medio Armatorum glo-
bos irruens, egregie se se gerens uulneribus confectus,
equo delabitur, cuius casu consternati sunt Gothi, per quos
uertunt, cumq; non pauci ceciderunt, pars tamen eorum, qui
fugerant in angustijs magno animo subsidens, atq; ad-
uersarijs repugnans inuita permansit: Caesarem uero
cum ingenti hominum, penduntq; praedam uictores in Patriam
sunt reuerti. At uero Senuithus uim talia audire
Patris necem ulciscens, si sors ita ferret cum tota expedi-
tione, quam celerime poterat Bosnam profecturus, Sed
cum aduersarios inde discessisse comperisset, ibidem Patris
bos regere cepit, natuq; ei filius, cui Siliuro nomen
fuit, ipse autem Seruithus Bosnae, Valachie usq; ad Albanis
fines, et Thalmatis, Croaciae imperauit Christiano nomine
infestissimus, eos itaq; qui maritima Thalmatis oppida in-
colunt frequentibus inuasijs, Anno Imperij sui Suedicis,
uita decedens, filio suo Siliuro Regnum reliquit, Hic
Patri natura, ac moribus longe dissimilis erat nam licet
et ipse esset gentilis, omnes tamen sibi subiectos per hu-
maniter, ac perbenigne habebat, ius suum uicis tribuens
remixam legi permittens, et in exigendis uel legalibus nul-
lum uicis Christianos, et gentiles habens discrimen, plurimi
itaq; de Caesa fidelium, qui ob persecutionem Senuithi prioris
hinc lapsi fuerant, uicere breuig effectum est ut superior

Stroijlus cum ijs, quos secum habebat processit obuiam. Erat enim, et ipse animo inuictus, ac manu, supra quam credi potest Strenuus. Postquam in procinctu stetero acies, manus conseruerunt acriter utrinque insistitur, arma miscent, nusquam ceditur. Stroijlus in medio Armatorum globos irruens, egregieque se se gerens uulneribus confectus, equo delabatur, cuius casu consternati sunt Gothi, terga uertunt, cumque non pauci cecidissent, pars tamen eorum, qui fugerant in angustijs magno animo subsistens, atque aduersarijs repugnans inuita permansit. Cęsareani uero cum ingenti hominum, pecudumque pręda uictores in Patriam sunt reuersi. At uero Seuioladus cum talia audisset Patris necem ulturus, si sors ita fieret cum tota expeditione, quam cellerime poterat Bosnam proficiscitur, sed cum aduersarios inde discessisse comperisset, ibidem Patris loco regnare cępit, natusque ei filius, cui Silimiro nomen fuit, ipse autem Seruioladus Bosnę, Valachieę usque ad Polonieę fines, et Dalmatieę, Croatięque imperauit, Christiano nomini infestissimus, Eos itaque, qui maritima Dalmatieę oppida incolunt, frequentibus iniurijs, Anno Imperij sui Duodecimo, uita decedens, filio suo Silimiro Regnum reliquit, Hic Patri natura, ac moribus longe dissimilis erat, nam licet et ipse esset gentilis, Omnes tamen sibi subiectos perhumaniter, ac perbenigne habebat, ius suum cuique tribuens neminem lędi permittens, et in exigendis uectigalibus nullum inter Christianos, et gentiles habens discrimen, plurimi itaque de Cętu fidelium, qui ob persecutionem, seuitiamque prioris Domini dilapsi fuerant, rediere breuique effectum est ut superior

Dalmaticæ pars, quæ Croatia nuncupatur, populatior fuisse
existimaretur tranquille inter omnes segebat, nullisque
laescentibus bellis pacem agitabat. Sili viro autem cum
unum, et viginti annos imperasset à viuis sublato, succes-
sit Baldrinus filius mitis à modum, et Paternæ mansuetu-
dines æmulus, omnibus carus iixit. Verum tamen fili-
um gèneris suæ probitatis nimis imparem, ingenioq;
aversum. Rati merito nomen erat, umq; adoleuit nec
insolere cepit, et Reganti ad Euc Patre quasi dominare
vellet. Per idem Tempus iminentia quædam Eomi num
multitudo, famelias quorum mulierum, ac pueror um
seum exalens, magna Amne Veliam Regionem Simbragor
irrupit, eaq; punita est. Huius gentis Dux erat nunc
Paris, quem Post Cesarim possumus appellare, sub eo Ci-
liarum, prefeligi erant, quorum nate, atq; auspicijs sin-
guli Plebis Ordines regerantur, disponebantq;, Eine
prefelli Seleucium sibi subegere, diinde Macedoniam
reg eo venienti Italiam quoq; armis invaserunt, non
semel cum illis congressus Romanorum Imperator: cum
semper inferior discessisset. Reipublice consulere cupiens,
Fædus cum ipsis inicit, qui pacta pius fideliter observantes
belle absque rebant. Baldrinus autem Seleucorum Rex, fœm
assente eorum cum non parum cereretur ubi audire
sua lingua eos ubi comereis facile amicitiam ab eisdem
le impetratum ratus, legationem misit nec spe frus-
stratus, quod cupierat obtinuit reg, erim lingua turben
comunicabat, verum etiam et quo ceruir atq; diuicior
nior

Dalmatię pars, que Crouatia nuncupatur, populosior fuisse existimaretur tranquille inter omnes degebat, nullisque lacescentibus bellis pacem agitabat. Silimiro autem cum unum, et uiginti annos imperasset e uiuis sublato, successit Baldinus filius mitis ad modum, et Paternę mansuetudines ęmulus, omnibus cams uixit. Verum tamen filium genuit suę probitatis nimis imparem, ingenioque auersum. Ratimiro nomen erat, cumque adoleuisset insolescere cępit, et Reganti adhuc Patri quasi dominare uellet. Per idem Tempus immensa quedam hominum multitudo, famelias quorum mulierum, ac puerorum secum trahens, magno Amne Veliam Regionem Sinibagiorum irrumpit, eaque potita est. Huius gentis Dux erat nomine Paris, quern Nos Cęsarem possumus appellare, sub eo Chiliarche, pręfectique erant, quorum nutu, atque auspicijs Singuli Plebis Ordinis regebantur, disponebanturque, hinc profecti Seleucium sibi subegere, deinde Macedoniam, neque eo contenti Italiam quoque armis inuaserunt, non semel cum illis congressus Romanorum Imperator, cum semper inferior discessisset. Reipublicę consulere cupiens, fędus cum ipsis init, qui pacta pacis fideliter obseruantes bello abstinebant. Bladinus autem Salonarum Rex, fama potentię eorum cum non parum terreretur ubi audiuit sua lingua eos uti comercio facile amicitiam ab eisdem se impetraturum ratus, legationem misit nec spe frustratus, quod cupiuerat obtinuit neque enim lingua tantum comunicabat, uerum etiam et quo cercior atque

Interim pax haberetur factus est Parvi tributarius
et ille eandem bello, rapinisq; abstinerens, his quos subegerat
feliciter praesente cupiens, unumque quae Armas uasata erant,
novis Cultoribus replenda curavit, uectigalium remissionem
immunitatem immunitatem, ac libertatem oravit. Interdum
Blodimerio Rege uita defuncto, Regni gubernacula filius
suscepit Ratiemerius, qui ante humanitatis penitus
expers, inimicus animo in Christianos erat, non paucos
Regni Oppida, quae ab illis habitabantur euenit, ipsos uero
in Seruitutem redegit, sed ipsi. Quippe infestus, qui maximam
in Dalmatiam inolebant loca. Itaque quae Anni Patrisq;
benignitas uoti, frequentariq; fecerat, uasata, ac deuotio
illius reddidit duritia, pleriq; Christianorum latrocinia sibi
questiere, ad siluarum deserta montium solitudinem se se
transferebant, utramq; miserè admodum sustinendo, dum
spem fouent, si bene miserante, meliorem eandem diuinam
sortituros, neq; illos et spes sepe felicitate quamuis ad quendam
usq; Regem delatus est euentus. Et tunc eandem multo post
moriens Ratiemerius absq; liberis, nullaq; post se prole
reliquit. Suffocatus tamen eius locum quidam ex propin-
quis, deinde, et hoc mortuus alius, uterq; grauis Chris-
tiani nominis in primis fuit, deinde alij duo, unus
post alterum, regnantes omnes, tamen ut melioribus
locum darent, satis celeri morte, de medio sublati sunt.
Ceterum quoad uis uisus usq; ad nos nostra Religioni
infanti erant, ut non nulli ex Christianis & saecularibus

diuturnior pax haberetur factus est Parri tributarius et ille tandem bello, rapinisque abstinens, his quos subegerat, felicius præesse cupiens, cuncta quæ Armis uastata erant, nouis Cultoribus replenda curauit, uectigalium remissionem immutando immunitateque, ac libertate donauit. Interea Blodimerio Rege uita defuncto, Regni gubernacula filius suscepit Ratimerius, qui auitæ humanitatis penitus expers, inimico animo in Christianos erat; non pauca Regni Oppida, quæ ab illis habitabantur euertit, ipsos uero in Seruitutem redegit, sed ijs Precipue infestus, qui maritima Dalmatiæ incolebant loca. Itaque quæ Aui Patrisque benignitas coli, frequentarique fecerat, uasta, ac dissolata illius reddidit duritia, plerique Christianorum latebras sibi quesiere, ad siluarum deserta montium solitudinem se se transferendo, uitamque misere admodum sustenendo, dum spem fouent, si Deo miserante, meliorem tandem Dominum sortituros, neque illos ea spes feffellit quamuis ad quintum usque Regem delatus est euentus. Etenim haud multo post moritur Ratimerius absque liberis, nullaque post se prole relicta. Suffectus tamen eius locum quidam ex propinquis, deinde, et hoc mortuo alius, uterque grauis Christiano nomini in primis fuit, deinde alij duo, unus post alierum, regnantes omnes, tamen ut melioribus locum darent, satis celeri morte, de medio sublatis sunt. Cæterum quam diu uixerunt usque adeo nostræ Religioni infensi erant, ut nonnulli ex Christianis persecutionibus

afflicti ad istos ritus declinarunt, sed quibus fides non
cariis erat omnia extrema persequi malebant, quam
gentilitatis erroribus implicari, quibus ab ijs in Regnum
uocatus nomine Sathimerus, abstinenti à fidelium infes-
tatione, atq; in omnes pariter equo animo fuit. Co re-
gante in publicum prodibant, qui clui laborant, quiq;
antea metu contriviti partim a fide defecerant, partim
fugerant, pristina libertate uti, ad sua quicq; loca redibant.
Ex Tempore Vir quidam nomine Constantinus Thessa-
lonice erat, multo uice Sathimeri præclarus, Philo sophiz
documentis optime eruditus, cui diuinitus inspiratus
cum de Thessalonica in Cæsaream se transulisset, Christus
euangelizare cepit, multi conuertebantur credentes
qui baptizabantur. Deniq; totam ferè Bulgariam
Prævinciam ueritatis prædicatione ab erroribus libera-
uit, cum igitur defuncto Rege Sathimerio Budimerius
Vir humanitate animiq; mansuetudine et ipse insignis
Benedicimus, seorsum suscepisset a Constantino uoces
Christi quoz Religionem suscepit, et quantum liceret
etiam non parum instructus erat, cum Philo sophis alijs
incredulis contendere ausus, non nullos ex ijs in xpm
credere compulit. Inde Cæsariam accedens gratulantes
est susceptus, ibiq; sedem Regni petiuit, fidelis inter
fideles, quos iam Constantinus conuersos baptizauerat.
Cæc. tunc Summus Romanæ Ecclesiæ Pontifex Stephanus,
Ihu um mirifica Constantij opera audire uidere
cum.

afflicti ad illorum ritus declinarunt, sed quibus fides uita carior erat omnia extrema perpeti malebant, quam gentilitatis erroribus implicari, quintus ab ijs in Regnum uocatus nomine Satimerius, abstinuit a fidelium infestatione atque in omnes pariter equo animo fuit. Eo regnante in publicum prodibant, qui diu latuerant, quique antea metu conterriti partim a fide defecerant, partim fugerant, pristina libertate usi, ad sua quisque loca redibant. Ea Tempestate Vir quidam nomine Constantinus Thessalonice erat, multa uite Sanctitate preeditus, Philosophie documentis apprime eruditus, hic diuinitus inspiratus cum de Thessalonica in Cesaream se transtulisset, Christum euangelizare cepit, multi conuertebantur credentes qui baptizabantur. Denique totam fere Bulgarorum Prouinciam ueritatis predicatione ab erroribus liberauit, cum igitur defuncto Rege Satimerio Budimerius Vir humanitate animique mansuetudine, et ipse insignis Diademam, Septrumque Suscepisset a Constantino doctus, Christi quoque Religionem suscepit, et quantum litteris etiam non parum instructus erat, cum Philosophis alijs incredulis contendere ausus, non nullos ex ijs in Christum credere compulit. Inde Cesariam accedens gratulantes est susceptus, ibique Sedem Regni posuit, fidelis inter fideles, quos iam Constantius conuersos baptizauerat. Erat tunc Summus Romanę Ecclesię Pontifex Stephanus, qui cum mirifica Constantij opera audisset uidere

cum cupiens, ad se ueniret per litteras petijt. Vir igitur Sanctus Constantius cum interim ex Pontificis auctoritate Pręsbiteros ordinasset, uetus nouumque Testamentum e Greco in linguam Slauam transtulisset, et eiusdem linguę missam composuisset Credentesque in fide confirmasset, Romam est profectus, iussis amplius id poscentibus iter eundum ad Budemerium diuertens per dies aliquot plebi predicauit fidei Lauacro purificatus Romam uersus quo iter habebat discessit. Interea fideles, quibus pręerat Budemerius, Omnes uno ore Laudabant Deum, et Dominum Iesum Christum, qui pro salute in se credentium sustinuit Crucem. Rex autem quibusdam latinę linguę non ignaris negotium dedit, ut coactis in unum Littoralis Dalmatię quondam Accolis, atque habitatoribus, loca oppida, Superiorum Regum impietate dirupta, ac dessolata, instaurarent, et exinde Christi nomen, longius latiusque diffunderetur, uidebat preterea diuersos genere ac lingua permixtam, confuseque constipari, et eos suis quemque locis, suisque legibus distinguere maturabat, Sed dum Seniorum, Sapientumque Consilio super ea re deliberat, nec quidquam, quid facto opus esset, satis compertum haberet, litteras Romam ad Stephanum Pontificem, et Constantinum Augustum misit ab ijs rei quam facere decreuerat Consilium, auxiliumque petens, et aliquos de Sapientum numero Viros cum ueteribus Locorum, Urbiumque

scripturis, Regniq; sui finium, atq; iurium, qui deservere
 omnia illi, et illi scirent, et in statum suum redigere,
 quo Religionis à se, populoq; suo suscepta fides, rebus recte
 institutis certior, atq; diuturnior haberetur. A Legatorum
 audita Pontifex magno afficitur gaudio, postulata concedit,
 et ex templo ad Regem duos Cardinales, ac duos Episcopos
 simul destinat, qui cum venissent Apostolica auctoritate,
 quæ factis opus erat peragerunt & Illos quippe Presbiteri
 consecrati, Ecclie Ecclesie, Leges rogati, et quæcumque
 novitq; Christianis necessaria erant plene perfecteq;
 fuere constituta, adveniendi in Carnis, qui China ap-
 pellatur, Regi occurrunt, ibi enim Rex cum magno
 procerum suorum comitatu expulatos honorifice rece-
 pit, omnes quippe Regni Praefectos ibidem iussit con-
 gregari, ut omnibus nota essent, quæ agebantur, Igitur
 cur & dies verbo Apostolici Viri nihil aliud egerunt, nisi,
 ut omnibus persuasum esset in Christum credere, fidem
 Religionemq; propagare, Communi omnium saluti consul-
 lare, et quæcumque deinde Pontificali auctoritate diffini-
 tum fuerat ratum habere, deinde cunctis audientibus
 scripturæ & diæ quatuor lectæ sicuti ea monebant,
 Regiones diuise, meteq; finium singule impostæ, ac
 iura constituta, ipsi Gaebis Budemerium Regem Sacro
 Chrismate ditributum sanctificauere et in dignitate
 in qua erat opportunis benedictionibus confirmarunt,
 impoentes reliquis omnibus, ut semper dicto eius
 audirent.

(i. e. in
 Deluini
 riuini)

scripturis, Regnique sui finium, atque iurium, qui disponere omnia rite, edocti scirent, et in statum suum redigere, quo Religionis a se, populoque suo suscepta fides, rebus recte constitutis cercior, atque diuturnior haberetur. A Legatorum audita Pontifex magno afficitur gaudio, postulata concedit, et ex templo ad Regem duos Cardinales, ac duos Episcopos simul destinat, qui cum uenissent Apostolica auctoritate, quę facto opus erat peregerunt per Illos quippe Pręsbiteri consecrati, erecte Ecclesię, Leges rogate, et quęcumque nouitijs Christianis necessaria erant plene perfecteque fuere consituta, aduenienti in Campo, qui Cliuna appellatur, Regi occurrunt, ibi enim Rex cum magno procerum suorum commitatu expectatos hononfice recepit, omnes quippe Regni Prefectos ibidem iusserat congregari, ut omnibus nota essent, quę agebantur; Igitur per dies octo Apostolici Viri nihil aliud egerunt, nisi ut omnibus persuasum esset et in Christum credere, fidem Religionemque propagare, Communi omnium saluti consulere, et quicquid deinde Pontificali auctoritate deffinitum fuisset ratum habere, deinde cunctis audientibus scripturę per dies quatuor lectę sicuti hę monebant, Regiones diuise, metęque finium singulę impositę, ac iura constituta, ijs peractis Budemerium Regem Sacro Chrismate delibutum Sanctificauere, et in dignitate, in qua erat opportunis benedictionibus confirmarunt, imponentes reliquis omnibus, ut semper dicto eius

audientes essent, iussus pertinerent, et suis non illum
lectibus pari studio Frequenter. Deinde Archiepiscopi,
Episcopi, creati, & loca Dioceses eis assignando, iuxta
quod in litteris vestre observationis inuenierant. Unum
ex Archiepiscopis miserunt Salonas, cuius quidem Urbis maxima
pars erat diruta, et quae egregia vastationibus deformata
Eorum inhumanae, atque seuerae, Alterum uero Ar-
chiepiscopum Thuciam destinauerunt. Episcopi autem alios alijs
locis praeficientes, Istorum Archiepiscoporum Iurisdictioni,
ac Regimini subiecerunt, tunc Ecclesiarum edificia
quae prostrata iacebant rursus sunt erecta, et ipsarum
consecrationibus sanctificatae. Praeterea Regis dicto cau-
tum est, ne quis illius Ecclesiae ius usurparet, ne quis
Clerico iniuriam faceret, ne quis aduersus Ecclesiasti-
cam libertatem ire praesumeret, sed ut omne Clericorum
Ius, atque potestas, Praepositorum Ecclesiae arbitrio conse-
retur. Iste Maiestatis reus esset, si quis contra aduolare
auderet, deinde ut dictum est Regionum fines diuisi.
Postquam autem cuncta secundum praesentem consuetudi-
nem in suum redacta sunt statum, hoc est Maritima
Mediterraneae, & adriaticae loca, et quae inter flumina Trau-
um, et Sannum, Danubium influentia iacent, Regionemque
quae a Helminij ruinis, ubi tunc Concilium factum fuerat,
usque ad locum, qui Vadimon appellatur, et a Vadimons usque
Diradium protrahitur. Haec in partes duas diuiserunt,
quas diuiserat ripa Trini fluminis occidentem uentus,

audientes essent, iussaue perficerent, et suis post illum heredibus pari studio obsequerentur. Deinde Archiepiscopos, Episcoposque crearunt, per loca, Dioeceses eis assignando, iuxta quod in litteris uetuste obseruationis inuenerant. Vnum ex Archiepiscopis miserunt Salonas, cuius quidem Urbis maxima pars erat dirruta, et queque egregia uastationibus deformata Gothorum inhumanitate atque seuitia, Alterum uero Archiepiscopum Ducliam destinarunt. Episcopos autem alios alijs locis p̄ficiētes, Istorum Archiepiscoporum Iurisdictioni, ac Regimini subiecerunt, tunc Ecclesiarum ēdificia, que prostrata iacebant rursus sunt erecta, et ipsarum consecrationibus sanctificatę. Preterea Regis edicto cautum est, ne quis illius Ecclesię ius usurparet, ne quis Clerico iniuriam faceret, ne quis aduersus Ecclesiasticam libertatem ire p̄sumeret, sed ut omne Clericorum Ius, atque potestas, P̄positorum Ecclesię arbitrio desineretur, lese Maiestatis reus esset, si quis contra attentare auderet, deinde ut dictum est Regionum fines diuisi. Postquam autem cuncta secundum pristinam consuetudinem in suum redacta sunt statum, hoc est Maritima Mediteraneaue Dalmatię loca, et que inter flumina Drauum, et Sauum, Danubium influenza iacent, Regionemque, que a Delminij ruinis, ubi tunc Concilium factum fuerat, usque ad locum, qui Valdimin appellatur, et a Valdimino usque Dirachium protenditur hanc in partes duas diuiserunt, quas dirimebat ripa Drini fluminis occidentem uersus,

usq; Circum montem, et trachus perpelus Bosniam Provin-
ciam seident usq; ad Montem Sippam. His itaq; separatim,
alibi Banni, quos latine Tribunos uocant, alibi sublimi-
oris potestatis Duces prefeci sunt, prout cuiusq; Regionis
regere uidebatur conditio. Sub his creati sunt Centuriones,
ita dicti a militum numero, quibus preerant, et singuli
Banni septem Centurionibus imperabant, maior natu-
ra Centurionibus cum Bannis, ut ditionis ius dicebant
Duces uero ad Tus Populos dicendum cum quinque Consili-
arijs pratoribus unselebant. Insuper Magistralis, offi-
ciaq; dicendentes, qui Prouinciam regerent, exigent
qui uehigalia a Ducibus constituta, et queq; Regni, Plebis
expedientia prouiderent. Banni quoq; ut simul cum
Centurione iudicant statuerunt alioquin iniuriam ir-
ritum sit. Quilibet autem predictorum de suis uehigi-
galiibus partem certam perditat Regi, ut communem
nium Domini, cui subesse omnes, qui Regni finibus
continentur debeant, alias preterea leges, ac siua sanc-
cerunt, que nunc referre longum foret. Habentur autem
6m in libro, qui est in Goratia dictus Methodis, quem
latine rationale uisus dicitur. Cardinales eandem Episcopis,
et Cesaris legatis prohi, ac laudabiliter suo deprechi officio,
magnisque a Rege muneribus donati, reuerenterque labi
recesserunt, mox etiam multitudo omnium Eornium cum
suis Ducibus, Bannis, Centurionibusq; itaq; est in suis
quisque sedes, partiumque solum reddituras. Rex autem
ipse Buldumirus anno a sua ualione quadragesimo
Mensis tertij

usque Beiram montem, et tractus perpetuus Bosninam Prouinciam scidens usque ad Montem Lippam. His itaque separatis, alibi Banni, quos Latine Tribunos uocant, alibi sublimioris potestatis Duces præfecti sunt, prout cuiusque Regionis exigere uidebatur conditio. Sub his creati sunt Centuriones, ita dicti a militum numero, quibus præerant, et singuli Banni septem, Centurionibus imperabant, maior natu ex Centurionibus cum Bannis, ut ditionis ius dicebant, Duces uero ad Ius Populo dicendum cum quinque Consiliarijs pretoribus consedebant. Insuper Magistratus, officiaque diuidentes, qui Prouintiam regerent, exigent qui uectigalia a ducibus constituta, et quæque Regno Plebique expedientia prouiderunt. Banni quoque ut simul cum Centurione iudicent statuerunt alioquin iudicium irritum sit. Quilibet autem prædictorum de suis uectigalibus partem tertiam pendebat Regi, ut communi omnium Domino, cui subesse omnes, qui Regni finibus continentur debeant, alias præterea leges, ac scita sancerunt, quæ nunc referre longum foret, habentur autem in libro, qui est in Crouatia dictus Methodis, quem latine rationale possis dicere. Cardinales tandem Episcopique, et Cesaris Legati probe, ac laudabiliter suo defuncti officio magnisque a Rege muneribus donati, reuerenterque habiti recesserunt, mox etiam multitudo omnis hominum cum suis Ducibus, Bannis, Centurionibusque dilapsa est in suas quisque sedes, patriumque solum reddituras. Rex autem ipse Budumirus anno a sua unctione quadragesimo

mensis tertij Diem clausit extremum, et cum ingenti fe-
neralis pompa, apparatus in Sede Beate Virginis Marie Matris
Soci in oppido Srebrio est sepultus, luxit eum Populus
Dies plurimos, nam ex omnibus Regni finibus, ut funus eius
Emoveretur eo concurrebant, non multo ante ratus ei filius
erat tunc infans licet et in curis adhuc iacentem
omnes uno animo Regem salutarunt. Unde deinde ab
Epis, et coronato, nomen ei dictum est Suetobius, quod
in latinum uerbum Sanctulum sonat, qui cum adulescent
et Patris omnium, qui ante illie regnarent prestantissimi
ut hinc sequi cepit, sacris deditis, sacraque religionis eandem
studiosus, unquam in omnibus se se summa cum laude possidet,
mortisque obiit, filius eius Vladislavus successit in Regno
qui ei duo de viginti annos nato genitus fuerat. Hic
quidam, et corporis uiribus, et animi audacia prestante,
sed uita ac moribus Patri Anag non satis similis. Ea-
batur, parum enim religiose uixit, nec iustitiam ser-
uans, nec legibus parens, quicquid prouis animi cupid-
catibus deditis, nihil sibi non licere existimabat, quod
colhiberet, maxime illum uenatio delectabat, cui man-
tus dum die quidam ut ab equo feram insequitur
corde in fouea non modice altitudinis corruit, atque inde
coris ardentibus elitum exanimemq. traxere, et eodem opi-
dem utiq. eius finis fuit. Regnum suscepit filius Poli-
slavus quo regnante Spiella Pannonum Rex grandi
coactis exercite Regnum eius euasit. Erat Polislavus

mensis tertij diem clausit extremum, et cum ingenti funeralis pompa, apparatus in sede Beatę Virginis Marię Matris Dei in oppido Decobio est sepultus, luxit eum Populus dies plurimos, nam ex omnibus Regni finibus, ut funus eius honoraretur eo conuenerant, non multo ante natus ei filius erat hunc infantem licet et in cunis adhuc iacentem omnes uno animo Regem salutarunt. Vncto deinde ab Episcopis, et coronato, nomen ei dictum est Suetolicus, quod in latinum uersum Sanctulum sonat, qui cum adoleuisset et Patris omnium, qui ante illic regnarent præstantissimi uestigia sequi cepit, Sacris deditus, Sacraque religionis ualde studiosus, cumque in omnibus se se summa cum laude gessisset, mortemque obisset, filius eius Vladislaus successit in Regno qui ei duo de uiginti annos nato genitus fuerat. Hic quidem, et corporis uiribus, et animi audacia præstebat, sed uita ac moribus Patri Auoque non satis similis habebatur, parum enim religiose uixit, nec iustitię seruiens, nec legibus parens, quinimo prauis animi cupiditatibus deditus, nihil sibi non licere existimabat, quod collibuisset, maxime illum uenatio delectabat, cui intentus dum die quodam citato equo feram insequitur sorte in fouea non modice altitudinis corruit, atque inde totis artibus elisum exanimemque traxere, et talis quidem uite eius finis fuit. Regnum suscepit filius Polislauus quo regnante Attila Pannonum Rex grandi coacto exercitu Regnum eius euasit. Erat Polislauus

iuuenis aduice, uicentisq; etatis, et manustrenuus arim-
noque prestans itaque acuis quam credi poterat cum suis
Eosb. resistit, quoties enim legiones inerte conuenerunt,
semper prelio superior euasit, uiderisq; stricla nequaquam
ex quo Marte se conflictere posse finibus exstitit, et pluri-
mas de sui exercitu amittit in Pannoniam cum ignomi-
nia redire est coactus. Post hoc Potislauus Regi nata
est filia, que iam nubilem uirum traxit duos genuit
filios, atque idem Potislauus anno Regni sui decimo
septimo uita decessit. Eandem parua rerum gestarum
fama post se relicta, ut qui pacis bellicq; artibus plu-
rimum prestaret. Et defuncto alio ex negotiis
eius nati maior nomine Sebstlaeus regnare cepit,
cumq; Schodram oppidum sui Regni Gotthi obtinere,
ille uolens non parua manu audaciter impigre que
castra eorum inuasit, ita ut primo impetu eos ex-
primeret, Eosbium igitur, qui bello Regnum suum la-
cessere non dubitauerant, statim pars alia cetera alia
capta, alii in fugam conuersa uictoriam ille reliquit,
neque enim semper prospere pugnare possunt qui plus
audaces, quam uirium prete ferrent. Inuenit Attila
Pannonie Rex rursus infestis armis fines eius ingres-
sus oppidum quoddam uic caput, cumq; bona diripisset,
alios inuenit, moenia diruit, et audita Gotthorum
uictoria, nihil curabat in Regnum suum abire. Sebstla-
uus enim non dum de fuga eius ceruicis factus exoritur,
atque copias commouet sub hoste, que congrederetur
non inuenit

iuuenis adhuc, uirentisque ętatis, et manustrenuus animoque prestantis itaque acrius quam credi poterat cum suis hosti resistit, quoties enim legiones inter se concurrerunt, semper prelio superior euasit, uidensque Attila nequaquam equo Marte se conflictere posse finibus excessit, et plurimis de sui exercitu amissis in Pannoniam cum ignominia redire est coactus. Post hac Polislauo Regi nata est filia, que iam nubilis uiro tradita duos genuit filios, atque idem Polislauus anno Regni sui decimo septimo uita decessit haud parua rerum gestarum fama post se relicta, ut qui pacis bellisque artibus plurimum prestaret. Eo defuncto alter ex nepotibus eius natu maior nomine Sebeslaus regnare cepit, cumque Schodram oppidum sui Regni Gothii obsedissent, ille coacta non pauca manu audacter impigreque castra eorum inuasit, ita ut primo impetu eos opprimeret, hostium igitur, qui bello Regnum suum lacessere non dubitauerant, statim pars alia cęsa, alia capta, alia in fugam conuersa uictoriam ille reliquit, neque enim semper prospere pugnare possunt qui plus audatię, quam uirium prese ferrent. Interim Attila Pannonie Rex rursus infestis armis fines eius ingressus oppidum quodam ui capit, cumque bona diripisset, alia incendit, moenia dirruit, et audita Gothorum cede, nihil cunctatus in Regnum suum abiit Sebeslaus enim non dum de fuga eius cercior factus extemplo copias commouet sum hoste, quo congregaretur

non inuenit, oppidum, quod solo equatum luernae in-
stauraciniussit, cumque xxviii regnasset annos deus
de se liberos reliquit, alteri nomen erat Mibiuor, et
alteri Bladimerius, hi post patris obitum Regnum
inter se partiti sunt, arbitrio tamen Mibiuor qui
nate maior erat, cedit ergo Bladimerio partem Regni
ultra montes Danubium uertus, partemque Macedoniae
ad campos Argolis uergentem, ipse uero sibi accerit
Istoriale Regnum omneque ultra montem Graetum mari
continuum, navigationibusque uaporum. Porro Bladimer-
ius Regis Pannoniae filiam accepit uxorem, liberosque
procreauit ex ea, qui postea uulgo cum, et Pannonas
suae pars inuicem. Mibiuor cum duodecim regnasset
annos uita decessit, nulla de se prole relicta, uenit
ergo Trauer Bladimerius, et Regnum consanguinitatis
iure possedit, cumq; in suo Regno uiginti, in fratris
obitu regnasset annos, moram obiit, filius eius pri-
mogonitus Carimerius uob cum uadema suscepit
Regnumque dudum diuitura uniuersio, et proceden-
tium Regum potentiam suis opibus aequauit. Sed
quoniam ob quandam animi duriciam inuicem, uolun-
tatis erat, illa pars Salmatit, quae (uouata dicitur
ab eis descendit. Quam obrem Res in furori uertus
uolens regente exercitu Macedoniae, Civi, Nisticque

non inuento, oppidum, quod solo equatum fuerat instaurare iussit, cumque XXIII regnasset annos duos de se liberos reliquit, alteri nomen erat Mibiuius, alteri Bladimerius, hi post patris obitum Regnum inter se partiti sunt, arbitrio tamen Mibiuius qui natu maior erat, cessit ergo Bladimerio partem Regni ultra montes Danubium uersus, partemque Macedonię ad campos Argdis urgentem, ipse uero sibi accepit Lettorale Regnum omnemque citra montem tractum mari continuum, nauigationibusque opportunum. Porro Bladimerius Regis Pannonię filiam accepit uxorem, liberosque procreauit ex ea, quapropter inter eum, et Pannonos diu pax intercessit. Mibiuius cum duodecim regnasset annos uita decessit, nulla de se prole relicta, uenit ergo Frater Bladimerius, et Regnum consanguinitatis iure possedit, cumque in suo Regno uiginti in fratris octo regnasset annos, mortem obiit, filius eius primogenitus Canimerius post eum diadema suscepit Regnumque dudum diuisura coniunxit, et p̄cedentium Regumpotentiam suis opibus equauit. Sed quoniam ob quandam animi duriciam inuisus plurimis erat, illa pars Dalmatię, que Crouatia dicitur ab eo desciiuit. Quam ob rem Rex in furore uersus coacto repente exercitu Macedonis, Epiri, Misięque

superiores ad eos, qui de facerant de bellandis est profectus:
Ceterum non minor illis ad repugnandum animus, con-
armati obviam processere in campo, qui Clivus dicitur
concurrunt inter se Divi a quo mare ac pugnam est,
interfecto tandem Conimario Rege successit bellum
successit ei filius Turdichausis Reque potitus est.
mox et ipse sine filijs defuncto Regnum suscepit:
Reps eius obituros, cui anno vigesimo tertio sui
Regni vita defuncto successit Tolimerus filius quo
regnante nihil contigit turbulenciam, civium, et pax erat,
ab armis quies xi regnavit annos, et in eius locum suf-
fectus est Tribialanus filius, qui cum multa in eos
quibus preerat intolerantiam commisit: et a Thysis, qui
nunc Bosneses appellantur, interfectus, interfecti cadaver
in fluvium proicitur, ut sepultura quaque hominis careret,
qui ab humanitate alienus erat, locum cuius regnare cepit
Cepimerus filius potestatem nactus paterne cedis aulicos,
penna affectos vita spoliavit. Et regnante Germanorum
gens a septentriones partibus veniens Istiriam occupavit
cumque Dalmatiam fines armis laesuri cepit. Cepimerus
Rex eis obviam petijt, invito prelo miliora potitur, plurimos
concidit, pauci in fuga tantum elapsi sunt, post hoc Germano-
rum Princeps, ut vicia in amicitiam vocaret Cepimeri
filium filio suo sanctorum petijt uxorem, sed his comitibus im-
sultatis, amice posthac alter, altero usus est. Cepimerus
regnavit

superioris ad eos, qui defecerant debellandos est profectus: Ceterum non minor illis ad repugnandum animus erat, armati obuam processere in campo, qui Cliuno dicitur concurrunt inter se diu equo Marte pugnatum est, interfecto tandem Canimerio Rege cessauit bellum successit ei filius Turdislaus Regnoque potitus est, mox et ipso sine filijs defuncto Regnum suscepit Nepos eius Ostriuor, cui anno uigesimo tercio sui Regni uita defuncto, successit Tolimerus filius quo regnante nihil contigit turbulentum, ocium, et pax erat, ab armis quies XI regnauit annos, et in eius locum suffectus est Tribislaus filius, qui cum multa in eos, quibus præerat intoleranda commississet, a Alijsis, qui nunc Bosnenses appellantur, interficitur, interfecti cadauer in fluuium proicitur, ut sepultura quoque hominis careret; qui ab humanitate alienus erat, loco cuius regnare cepit Capimerus filius potestatem nactus paternę cedis auctores, poena affectos uita spoliauit. Eo regnante Germanorum gens a Septentrionis partibus ueniens Istriam occupauit, cumque Dalmatię fines armis lacescere cepisset, Cepimerus Rex eis obuam petijt, inito prælio uictoria potitur, plurimos concidit, pauci in fugam tantum elapsi sunt, post hac Germanorum Princeps, ut odia in amicitiam uerteret Cepimeri filiam filio suo Stauozaro petijt uxorem, factis conubij sponsalitijs, amice post hac alter, altero usus est. Cepimerus

regnavit xxv annos, Menses septem cum successu Sutorius
filius ob insitam sibi animi mansuetudinem omnibus pariter
carus fuit Radoslavum filium adeo dilexit, ut vivens ad-
eum illum pro se regnare iuberet, Radoslavus vero, ut tanto
beneficio se non indignum probaret, mortuo Patri, non tantum
Regni eius, sed etiam virtutem se se prestitit Equidem, Patris
nosq; mores imitatus optime se se in omnibus genui. Prolem
tamen sibi, cuius longe degenerem sortitus est, filium enim
Lebuit, in carum cuius corruptum, ut Apud Romanos appellarentur
Seislavus nomen fuit, Celestia non obediit, vivens Pauper
Regnum affabavit, in omnes fere incuriosus fuit. Bannus
igitur Bilivus provocitate eius offensus, cum ijs quibus pre-
erat a Rege defecit, Rex autem Radislavus desertores suos
persequentes facile in potestatem redegit ultro se dedentes,
ne Regique adversarij viderentur dum filium eius detinuerat,
Bannus ipse fuga elapsus est, eis qui se Rege tradiderat crimen
remissum, remique data, quos autem ceperat Seislavus
illos in servitutem redegit, prefectis agrorum suorum oblati,
Patri quoque iratus, quod rebellantibus peperisset, iudicis-
ribus omnium incendere cepit, plurimi militem, Centurionum-
que errore compulsi illum sequebantur, quorum opera utus
Patrem Regno expulit, Coronatiq; dominatus, in ea enim
gens parum civilis, cum semper metu magis, quam benignitate
ad obsequendum movebatur, bonis itaque dominis insula, im-
pudis autem, et arrogantibus mitis erat. Porro Radoslavus
Lebuitum cum percussit, quos secum Lebuitus confugio ubi cum
filium sibi adhuc infestum advenire audisset, ne leniter
regi cepit, comitum magis quam inuim�osens periculum

regnauit XXV annos, Menses septem, cui successit Suetozarus filius ob insitam sibi animi mansuetudinem omnibus pariter charus hic Radoslauum filium adeo dilexit, ut uiuens adhuc illum pro se regnare iuberet, Radoslauus uero, ut tanto beneficio se non indignum probaret, mortuo Patri, non tantum Regni eius, sed etiam uirtutum se se prestitit heredem, Paternosque mores imitatus optime se se in omnibus gessit. Prolem tamen sibi, suisque longe degenerem sortitus est, filium enim habuit in tantum uicijs corruptum, ut Apostatam appellarent Seislauo nomen fuit, Ecclesie non obediuit, uiuente Patre Regnum affectauit, in omnes fere iniuriosus fuit. Bannus igitur Bilicus proteruitate eius offensus, cum ijs quibus preerat a Rege defecit, Rex autem Radislauus desertores suos persecutus facile in potestatem redegit ultro se dedentes, ne Regique aduersarij uiderentur dum filium eius detestantur, Bannus ipse fuga elapsus est, eis qui se Regi traderunt crimen remissum, ueniaque data, quos autem ceperat Seislauus illos in seruitutem redegit, prefectis copiarum suarum oblatis, Patri quoque iratus, quod rebellantibus pepercisset, sedicionibus animum intendere cepit, plurimi militum, Centurionumque terrore compulsi illum sequebantur, quorum opera usus Patrem Regno expulit, Crouatiaque dominatus, in et enim gens parum ciuilis, cum semper metu magis, quam benignitate ad obsequendum mouebatur, bonis itaque dominis molesta, improbis autem, et arrogantibus mitis erat. Porro Radoslauus Lastum cum paucis, quos secum habebat confugit, ubi cum filium sibi adhuc infestum aduentare audisset, uehementer angere cepit, comitum magis quam suum dolens periculum

cum quibus inde raptim decedens, ad mare usque se se fugam
proripuit; sed tunc etiam tergo insensum hostem cernens cum
equis in mare simul irruunt, ea ad sepulchrum quendam
continens: proximum naturas pervenire, atq; ita eandem
infelix Pater. ne una cum illis, qui ipsum sequuti fuerant
peditissimi filij manere crederetur vis effugit, cumque ibi
et dies aliquot mansisset, nec se satis in tuto putaret, factus
quodam, Beique miseratione contigit, ut navis quodam de
Apuliae partibus Salernitiam versus iter habens preterveniret:
et, quae clamoribus evocata sepulchro applicuit, deinde
Regem cum toto comitate suscipiens conversa navigatione
transiit in Apuliam, ubi illi oppositi terribili itinere
Romam considerens, Sepulchus vero ille, qui fugientes exce-
perat Regis nomen sortitus est, quem usq; nunc petram
Radostavi appellant. Invenim impius Scythicus fugatus
Patri Regnum perdidit, donec Deo ulciscens hostili manu
ut monstrabimus interemptus periret. Per idem enim
tempus erat in Pannoniae partibus vir quidam nomine
Tecomilus presbiteri filius magister caestros armentorum
Principis Vladislavi inter Pannonos nobilissimi cui in pri-
mis carus fuit, nam cum ipse Vladislavus mirum in modum
venerationibus deditus esset, semper in ijs exercendis Tecomi-
li opera usus est. Cum itaque una die in venerationem
eiusse: idem Tecomilus Canem Principi propter pernicitatem
eius charum, nomine Blensam percussione laedate opera
caedit timoreque ita perculsus fugam coegit, et ad
Sebithum

cum quibus inde raptim decedens, ad mare usque se se fuga proripuit; sed tunc etiam tergo instare hostem cernens cum equis in mare simul irruunt, et ad scopulum quendam continenti proximum natando peruenere, atque ita tandem infelix Pater, ne una cum illis, qui ipsum sequuti fuerant perditissimi filij manu trucidaretur uix effugit, cumque ibi per dies aliquot mansisset, nec se satis in tuto putaret, fato quidem, Deique miseratione contigit, ut nauis quædam de Apulię partibus Dalmatiam uersus iter habens præternauigaret, quę clamoribus euocata scopulo applicuit, deinde Regem cum toto commitatu suscipiens conuersa nauigatione transiit in Apuliam, ubi illi expositi terrestri itinere Romam contenderunt, Scopulus uero ille, qui fugientes exceperat Regis nomen sortitus est, quem usque nunc petram Radoslauri appellant. Interim impius Seislaus fugato Patre Regnum possedit, donec Deo ulciscente hostili manu ut monstrabimus interemptus penas daret. Per idem enim tempus erat in Pannonie partibus uir quidam nomine Teccomilus presbiteri filius magister custos armentorum Principis Vladislauri inter Pannonos nobilissimi cui inprimis charus fuit, nam cum ipse Vladislaurus mirum in modum uenationibus deditus esset, semper in ijs exercendis Teccomili opera usus est. Cum itaque una dierum in uenationem iuisset idem Teccomilus Canem Principi propter pernositatem eius charum, nomine Plausam percutiens haud data opera occidit timoreque ita percussus fugam capessit, et ad

Seiſthamum uenit, ab eodem auctore liberaliter excipitur.
Accidit inuicem ut idem Princeps contra Seiſthamum bellum
mouerit, ueniensque in partes Boorne hostili animo ferus
flamag iam depopulato, cui perueniens obviam Seiſthamum in
provincia trinis ad fluenta eiusdem nominis cum eum contin-
git, expeditisque armis aggreditur. Hic Teomith inter hostis
globos leuis instar deturrens, et epitheros fundit, fugatque
aduersarios nunc tuos, nunc illum iniqua certis ratio-
ne redens, alios succians, alios potius incrimens, pluri-
mis denique in fugam conuersis ipsum conuulſus Principem
influctu uulnere ex equo in terram deturbat ruensque
immines caput abscidit, abscisum Regi iam uideri of-
ferit, ea tamen pugna his quoque qui uicinent cruenta
fuit cum de ipsis etiam non pauci tunc desiderati sunt Seiſ-
thamum igitur uictoria potitus cum suis letus ac trium-
phans rediit, sed non ita tunc feliciter dimicauit ut
paulo post infeliciter corruerit, ne quis distans im-
punitatem secleri suo speret, mox enim Pithia. Vxor
ingentis animi mulier audita marito ad Pannonie
Regem adijt, auxilium ab eo petiens. Quis carnem que
epigebantur concedente, continens magram uim mili-
tum compararat, Seiſthamum Regnum ingreditur, ipsum
in agro forte uenientem reperit, statimq; contorta eius
inuenit, Seiſthamum igitur, cum nec equum insedere uo-
luerat, capitur, nec quisquam ex cognatione
eius reliquum fuit, qui tunc in preſentem Enimiuorum

Sebislauum uenit, ab eodem autem liberaliter excipitur. Accidit interea ut idem Princeps contra Sebislauum bellum moueret, ueniensque in partes Bosnę hostili animo ferro flamaque iam depopulat, cui puridens obuiam Sebislauus, in prouintia Drino ad fluenta eiusdem nominis cum eum contingit, expeditisque armis aggreditur. Hic Tecomilus inter hostium globos leonis instar discurrens, et exiliens fundebat, fugabatque aduersarios nunc hunc, nunc illum irequieta ensis ratione redens, alios saucians, alios protinus interimens, plurimis denique in fugam conuersis ipsum consecutus Principem inflicto uulnere ex equo in terram deturbat ruentique immines caput abscindit, abscissum Regi iam uictori offert, ea tamen pugna eis quoque qui uicerunt cruenta fuit cum de ipsis etiam non pauci tunc desiderati sunt Seislauus igitur uictoria potitus cum suis letus ac triumphans redijt, sed non ita tunc feliciter dimicauit ut paulo post infeliciter corruit, ne quis diuturnam impunitatem sceleri suo speret, mox enim Vladislai Vxor ingentis animi mulier audita mariti cede Pannonię Regem adijt, auxilium ab eo petiens. Quo cuncta que exigebantur concedente, continuo magnam uim militum compararat, Seislai Regnum ingreditur, ipsum in agro forte uenantem reperit, statimque tentoria eius inuadit, Seislauus igitur, cum nec equum insedendi spatium habuisset capitur, nec quisquam ex cognatione eius reliquum fuit, qui tunc in potestatem inimicorum

non venisset, omnes enim una cum eo venatum ierant
nihil tale veriti, neque omnino quisquam suspicantes,
iussa matris Scytharum in vincula conjici, naribusque
auribusque truncari, et omnibus ostentui esse, foedum tunc
spectaculum, sed tantis hominis flagitijs non indignum,
vesperi deinde in flumen Scaevum cum vinculis deiectus per-
focatur. Itaque tunc exitium habuit ubi in Patrem impie-
cat, in Scaevam contemptus, audita filij nec Radosthanus
patriaque eius interfectione, qui dignas fieri poenas
diditit, sed ex gratias igitur iusta eius iactitia, qua pote-
rat laudatione efferens, qui, et noxijs punire, et innocentibus
misereri conuenit, accepit tandem a Pontifice benedictio-
ne Roma discedens in Regnum suum est reversus, mari-
tisque inter Salmatas maris actus, Coronatis vero om-
nem iniuriam remisit, nec quisquam in se commissam
iniuriam exprobravit ad clementiam, quam ad vindictam
semper propensior. Interca natus est ei filius Coloma-
nus, qui post Patris obitum concessa omnium Regnum
suscepit, patrumque virtutum aemulus, ac proinde op-
tims cuique decoris magnique labris cui in patre deper-
dit successit Crismerus filius, et ipse in omnibus lau-
dandus, natura fortis atque intrepidus, sed pre-
cipue in Deum observantia, atque cultu, cumque unum
et triginta regnasset annos, inde maritum loci suffecit
est filius Quonimerus cum ornamentis, ac Reli-
gione superiorum Regum postquam eius regnum
prosequens

non uenisset, omnes enim una cum eo uenatum ierant nihil tale ueriti, neque omnino quicquam suspicantes, iussit mulier Seislauum in uincula conijci, naribusque auribusque truncari, et omnibus ostentui esse, foedum sane spectaculum, sed tantis hominis flagicijs non indignum, uespero deinde in flumen Sauum cum vinculis deiectus perfocatur. Itaque hunc exitium habuit illa in Patrem impietas, in Deumque contemptus, audita filij nece Radoslauus familiaque eius interfectione, qui dignas facti poenas dedissent, Deo gratias egit iusta eius iudicia, qua poterat laudatione efferens, qui, et noxios punire, et innocentibus misereri consuevit, accepta tandem a Pontifice benedictione Roma descendens in Regnum suum est reuersus, mansitque inter Dalmatas maris accolae, Crouatis uero omnem iniuriam remisit, nec quicquam in se commissum inique exprobatum ad clementiam quam ad uindictam semper propensior. Interea natus est ei filius Colomanus, qui post Patris obitum consensu omnium Regnum suscepit, paternarumque uirtutum emulus, ac proinde optimo cuique charus magnique habitus, cui in patre defuncto successit Crismerius filius, et ipse in omnibus laudandus, natura fortunaque, bonis atque insignis, sed praecipue in Deum obseruantia, atque cultu, cumque unum, et triginta regnasset annos, inde mortui loco successit filius Zuonimerus cum ornamentis, ac Religione superiorum Regum postponendus equi ac legum

precipuas observator, et perinde passim cuique maxime inuisus. Eo regnante prospere inoffensaque succedebant omnia, quicquid bello, opus augebatur, nec pauperibus erat timore diuicium auaritia, nec plebs potentiorum vim formidabat, omnes pariter tuente, ac protegente ipsa Regis iustitia, quae neminem pro suis nemini extorri patiebatur. Cumque omnium pro se par cura esset, arua utere, pecudes alere negotiationibus exorari, nunquam arctata Regnum illud ulla rerum copia opulentior esse memorabatur. abunde in Ciuitatibus erat uellus, uergeta, decoraque arma, et foliati equi, exquisita suppellex, auri, argentique uis gemmae, margaritae, et quaeque alia, quae mortaliu animis, uel extimatione, uel publicitudine allicere solent. Sed ut fit luxuria in superbiam uero uelut in summum usque seclut erupturam, quod ex equitate modo patet, non ratione utrumque esse uocabitur. Causaigit enim, ut ab Roma Caesaris Pontificisque legati ad Quoniam Regem missi cum bonis litteris uenissent, primas Regi legendas cartam dederant, quarum hae sententia erat. Rogamus obsecramusque te Quoniam frater Regem Christianorum piissime uti ualido procerum tuorum, populique concilio, alteram Epistolam coram resignari, coramque legi iubeas, et uia cum ipsis deliberes his de rebus, quas nos deo bene uiuente aggredi-

pręcipuus obseruator, et perinde pessimo cuique maxime inuisus. Eo regnante prospere inoffenseque succedebant omnia, quieuerant bella, opes augebantur, nec pauperibus erat timor diuictum auaritia, nec plebs potentiorum uim formidabat, omnes pariter tuente, ac protegente ipsa Regis iustitia, quę neminem prorsus nemini uexari patiebatur. Cumque omnium pro se par cura esset, arua colere, pecudes alere negotiationibus exerceri, nunquam antea Regnum illud ulla rerum copia opulantiore esse memorabatur, abunde in Ciuitatibus erat uestis pręciosa, decoraque arma, et falerati equi, exquisita supellex, auri, argentiue uis gemme, margaritę, et quęque alia, quę mortalium animis, uel extimatione, uel pulchritudine allicere solent. Sed ut fit luxuria in superbiam uerti cepit in summum usque scelus erupturam, quod ex sequenti modo patebit, narratione uerumque esse constabit. Contigit enim, ut ab Roma Cesaris Pontificisque legati ad Zuonimerum Regem missi cum binis litteris uenissent, primas Regi legendas tantum dederant, quarum hac sententia erat. Rogamus obtestamurque te Zuonimire frater Regum Christianorum pijssime uti coacto procerum tuorum, populiue concilio, alteram Epistolam coram resignari, coramque legi iubeas, et una cum ipsis deliberes his de rebus, quas nos Deo bene iuuante, aggredi

meditamus pro amore Christi, Cœlestique sancte utilitate, cum demum quicquid communi consilio decretum fuerit, ut nobis nihil moratus rescribas efficiasque cœciores, Vale. Quoniam igitur naviter sicut rogabatur accessit omnibus Regni sui prefectis, benivolentibusque Civitatum unione in que Urbis ad quinque Cœditas in Campu, qui Cœrens nuncupatur literas aperiri fecit, et verbis cum silentio audientibus publice recitari, quæ in hæc fere verba scriptæ erant. Romanus Pontifex, et Cesar Augustus, Quatinus Regi, populoque eius salutem. Adm. certe indignam, et Christianorum Principum ignavia ad liberandam existimamus, ut Hierosolymæ sanctæ loca in quibus Dominus Christus pro nobis natus, pro nobis meruit, ab infidelibus tandem possiderentur, possessa poluerentur, profanarenturque, et ab eisdem illa sacra tñi mysteria, quæ nobis venerationi sunt potro devotionis habeantur. Idcirco nos sicut et reliquos orbem fideles hortamur ut nobiscum loca arma iungentes ad res Christianæ nominis recuperandas, in liberandamque vindicandas proficisci statuas: Eius rei ceteros Reges ac nationes quibus idem suspicionis concurrentes geramus, nobis autem tam præclarum facinus committibus, hæc operam affuturam nemo diffidat quandoquidem non nisi eius merito, atque instigante, talis menti nostre incidere potuit cogitatio. Quid ergo consilij Vobis
sit

meditamur pro amore Christi, Ecclesieque Sanctę utilitate, cum demum quicquid communi consilio decretum fuerit, ut nobis nihil moratus rescribas efficiasque cerciores, Vale. Zvonimirus igitur nauiter sicuti rogabatur accersitis omnibus Regni sui præfectis, Decurionibusque Ciuitatum coniunctimque habito ad quinque Ecclesias in Campo, qui Coseus nuncupatur litteras aperiri fecit, et cunctis cum silentio audientibus publice recitari, quę in hec fere uerba scriptę erant. Romanus Pontifex, et Cesar Augustus, Zuonimiro Regi, populoque eius salutem. Rem certe indignam, et Christianorum Principum ignaue ad scribendam existimamus, ut Hyerosolimę Sanctaque loca in quibus Dominus Christus pro nobis nasci, pro nobis mori uoluit, ab infidelibus tam diu possideantur, possessa poluantur, prophanenturque, et ab eisdem illa Sacra Domini mysteria, quę nobis uenerationi sunt probro derisionique habeantur. Idcirco uos sicut et reliquos per orbem fideles hortamur ut nobiscum socia arma iungentes ad res Christiano nomini repetendas, in libertatemque uindicandas proficisci statuatis: huic rei ceteros Reges ac nationes quibus itidem scripsimus consecuturos speramus, nobis autem tam præclarum facinus conantibus, Dei opem affuturam nemo diffidat quando quidem non nisi eius nutu atque instinctu, talis menti nostre incidere potuit cogitatio. Quid ergo consilij Vobis

sit, hoc est utrum quid rogamini futurum est, quam
primum noscere cupimus ualete in bonis. Sed audientes
requiritur Graecorum gens primum indignari cepit, ita
ut uix litteris perlegi pateretur, Non solum itaque non con-
senserunt litteris, et hortationi Pontificis, et Caesaris, uerum
etiam in Regem suum insurgentes, magno armatu, et
uoluntate conquesti sunt illum Eunuchus rei auctorem
ut ipsi adhibitis coniugibus, liberis, patriaque solo procul
per alienos domos errent, aliena sequantur imperia, et
non sibi expedire uen illa santha si liberentur, atque
ita infecta concio pessimis uis concilijs nequius inluderi,
quia regere sanctissimum Regem Quonimerum inuadentes
multis confecerunt uulneribus, atq; interierent, ad eam
illa perfidie mentis feruor, que ipsos impissime Sielasi
paros sequi fecit, et Radostanum patrem omni Leude
Dignum uirum Regis pelleri, in Quonimerum quoque
compulsi, seuerique non aliter furibundi uicium habere,
quam cum rabidi uenatorum canes imbutum ceruum aucti;
nunc latratibus terrent, nunc dentibus laerant. Rex
autem dum adhuc spiraret tante perfidie immunitate
commotus eos deuouisse fortur, ne unquam sui generis
dominum habeant, sed semper alienigenis Regibus, Prin-
cipibusue subiecti sint. Ex illis uero Eunuchusque diem

sit, hoc est utrum quod rogamini facturi estis, quamprimum noscere cupimus ualete In Domino. Id audientes nequissima Crouatorum gens protinus indignari cepit, ita, ut uix litteras perlegi pateretur, Non solum itaque non consenserunt litteris, et hortationi Pontificis, et Cesaris, uerum etiam in Regem suum insurgentes, magno tumultu, et uociferatione conquesti sunt illum huiusce rei auctorem, ut ipsi relictis coniugibus, liberis, patriaque solo procul per alienas domos errent, aliena sequantur imperia, et non sibi expedire loca illa sancta si liberentur, atque ita infesta concio pessimis usa concilijs nequiuuit inhiberi, quin repente Sanctissimum Regem Zuonimerium inuadentes multis conficerunt uulneribus, atque interierent, eadem illa perfidie mentis ferocia, que ipsos impijssime Seislai partes sequi fecit, et Radoslauum patrem omni laude dignum uirum Regno pellere, in Zuonimerum quoque compulit, seureque non aliter furibundi circumstetere, quam cum rabidi uenatorum canes imbellem ceruum nacti, nunc latratibus terrent, nunc dentibus laniant. Rex autem dum adhuc spiraret tantę perfidie immanitate commotus eos deuouisse fertur, ne unquam sui generis dominum habeant, sed semper alienigenis Regibus, Principibusue subiecti sint. Ex illo ad hunc usque diem

istæ maledictio cum eorum eventum habuit, ut non ab
iurato protulim, qui tunc dixit crediderim sed à Patre pro
nunciatum, Deo utinam palam fieri, quanto gravius lui-
turi erant supplicium criminis auctores, si sic posteri quo-
que eorum essent afficiendi. Post hæc verba Quirimerus
continens animam exhalavit, et relicto corpore ad Cælesti
Regnum transferri meruit, cum curvum tam bene resist-
set per annos quinque, et triginta, tardum enim cum
potestate vixit. Balta Pannonie Rex cuius nominis
primas cum fama referunt hoc quod Quirimirus accidit
vidiisse, prope eum expeditorum manu venisset Re-
gnoque potius periecit, omnes Regni partes Bosnam,
Croatiam, Dalmatiam, Slavoniam, sed Croatias ut dicitur
suis rebelles, ac pariter laboribus servitutisque oppressis.
Posterea cum post hoc Regnum in partes successisset annis
à Nativitate Christi M. LXXIX Bosnenses dominum
suum sortiti sunt, Slavonenses suum, Croati alienum,
ne quis eos frustra otium, vel invidio à Quirimirus deus-
tos credat. S.

ist hæc maledictio tam certum euentum habuit, ut non ab irato prolatum, qui tunc dixit crediderim sed a Vate pro nunciatum, Deo uolente palam fieri, quanto grauius luituri erant supplicium criminis auctores, si sic posteri quoque eorum essent afficiendi. Post hæc uerba Zuonimerius continuo animam exhalauit, et relicto corpore ad Cęleste Regnum transferri meruit, cum terrenum tam bene rexisset per annos quinque, et triginta, tandiu enim cum potestate uixit. Bella Pannonie Rex huius nominis primus cum fama referente hoc quod Zuonimiro acciderat didicisset, prospere cum expeditorum manu uenit Regnoque potitus possedit, omnes Regni partes Bosnam, Crouatiam, Dalmatiam, Naronam, sed Crouatos ut Domino suo rebelles, ac paricidas laboribus seruituteque oppressit. Preterea cum post hac Regnum in partes successisset anno a Natiuitate Christi M.LXXIX Bosnenses Dominum suum sortiti sunt, Naronenses suum, Crouati alienum, ne quis eos frustra olim, uel immerito a Zuonimiro Deutos credat.

PRILOG

**LJETOPIS POPA DUKLJANINA U LATINSKOJ REDAKCIJI
IZ BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA
I U ČITANJU IVANA ČRNČIĆA**

(Kako je Ivan Lučić 1668 leta u Amsterdamu na svétlo dao. A što je opat Mavar Orbini na talijanski preveo, pak 1601 l. u Pezaru na svétlo dao, to je imalo biti malo drugako prepisano.)

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Diocletanae Ecclesiae, nec non et a pluribus senioribus, maxime a juvenibus nostrae civitatis, qui non solum in audiendo, seu legendo, sed in exercendo bella, ut juvenum moris est, delectantur, ut libellum Gothorum, quod latine Sclavorum dicitur Regnum, quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi fraterna coactus charitate parere studui. Verumtamen nullus legentium credat, alia me scripsisse praeter ea, quae a patribus nostris, et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi.¹

I. Regnante in urbe Constantinopolitana imperatore Anastasio² qui se et alios Eutychniana haeresi maculaverat, Romae vero praesidente Gelasio secundo,³ eo tempore praeclaruerunt in Italia Germanus episcopus,⁴ et Sabinus Carusinae⁵ sedis episcopus, atque venerabilis vir Benedictus

¹ A Orbini: . . . “eccetto quello che l e s s i e intesi . . . raccontare”. A tako je priličnije.

² Od 491 do 518.

³ Od 1118 do 1119, pak je očito da je s prvine bilo p r i m o (492-496), ili samo mišljeno, kako po Orbinovu prevodu sudim, ili i zapisano.

⁴ “Sedis Capuanae” pučćeno, jer Or.: “vescovo di Capoa”. A bio je Kapuanskim biskupom 516-541, ter je svet. Za njega arhižakan Toma u 13 glavizni piše, da je u Dumnu nekakovu crkvu krstio: . . . „ubi fuit civitas Delmis, in qua e s t quedam ecclesia, quam beatus Germanus Chapuanus episcopus consecravit, sicut scriptum reperitur in ea“, a to valja da 519 leta, kada po papinu poslu hodjaše u Carigrad, ili kada se vraćaše. (Ughelli, Italia Sacra, VI. 305.)

⁵ Canusinae; bio je 514-556, ter i on je svet.

apud Cassinum montem, exiit quoque gens a septentrionali plaga, quae Gothi nominabantur, gens ferox et indomita, cui erant tres fratres principes, filii regis Senuladi,⁶ quorum nomina sunt haec: primus Brus, secundus Totilla, tertius vero Ostroyllus.

II. Itaque, qui major caeteris erat, defunto patre, Brus sedit in solio ejus, regnavitque pro eo in terra nativitatis suae. Totilla vero et Ostroyllus, ut sibi magnum nomen facerent, consilio et voluntate primogeniti fratris, congregantes exercitum magnum valde et fortem, exierunt de terra sua, et venientes debellaverunt Pannoniam provinciam, et bellando obtinuerunt eam. Post haec cum valida multitudine pervenerunt in Templana. Tunc rex Dalmatorum, qui in civitate magna et admirabili Salona manebat, misit nuncios et litteras ad regem Istriae provinciae, ut congregaret exercitum gentis, quatenus insimul exirent eis obviam, et defenderent se. Igitur ambo congregantes exercitum gentis suae exierunt obviam Gothis. Venientes itaque castrametati sunt juxta eos. Tunc per spatium octo dierum, quia prope erant castra, hinc inde armati procedentes per partes graviter se vulnerabant, ac trucidabant. Octavo vero die omnes hinc inde christiani et gentiles armati exierunt, et commissum est magnum praelium ab hora diei tertia usque ad vesperam. Et Dei iudicio, cui nemo audet dicere, cur ita faciat, quia forte aliquod magnum peccatum latebat in Christianis, victoriam Gothi crudeles habuerunt, ceciditque pars christianorum, et interfectus est rex Istriae, et multa millia hominum christianorum in ore gladii mortua sunt, et plurima captiva ducta sunt. Evasit autem rex Dalmatorum cum valde paucis militibus, et au fugit in civitatem suam Salonam.⁷

Post haec, quia magnus erat exercitus Totillae et Ostroylli fratris ejus, et populus ei (s) accreverat multus, consilio inito cum suis magnatibus, diviserunt exercitum. Et Totilla, per Istriam et Aquilejam⁸ cum suo exercitu transiens, Italiam petiit, multaque et magna praelia ibi commisit, regiones ac civitates plurimas vastavit, atque incendit. Inde insulam Siciliam ingrediens paucis in tempore vitam finivit,⁹ sicut ei dixerat Dei famulus Benedictus.

⁶ Orb.: Svevlado”, kako je i pravo morda.

⁷ “Offeso da due ferite”, O.

⁸ Ovo nije u Orb.

⁹ 553 lëta.

Ostroylus autem frater ejus cum suo exercitu Illyriam provinciam ingressus, crudelia committendo bella, quia non erat, qui ei resistere posset, obtinuit totam Dalmatiam, et maritimas regiones, donec advenit et resedit in regione Praevalitana. Tunc retentis secum aliquantis militibus, misit filium suum in Trasmontanas Senulatum¹⁰ nomine, ut regiones trasmontanas subjugaret. Inter haec imperator Constantinopolitanae urbis, congregans exercitum, contra Ostroylum misit, eo quod audierat, eum remansisse cum paucis in Praevalitana urbe. Praeterea venientes qui ab imperatore missi fuerant, invenerunt, sicut dictum est, Ostroylum cum paucis; attamen, quia vir forti animo erat, paravit se ad bellum. Commisso itaque bello cecidit Ostroyllus; et interfectus est, et qui cum eo erant, in fugam conversi sunt. Homines itaque imperatoris, tollentes eorum spolia, in terram suam reversi sunt.

III. Audiens autem filius ejus Senudilaus mortem patris, venit quantocius cum exercitu putans invenire imperatoris gentem, ut mortem patris vindicaret, sed minime invenit. Denique cepit regnum, et regnavit in loco patris, genuitque filium quem Syllimirum¹¹ vocavit. Fuerunt autem regni ejus fines de Valdevino usque ad Poloniam,¹² tam maritimas, quam trasmontanas regiones. Multasque iniquitates et persecutiones faciendo christianis, qui in civitatibus maritimis habitabant, duodecimo anno regni sui mortuus est.

IV. Cui successit filius ejus Syllimirus in regno, qui quamvis paganus et gentilis, tamen cum omnibus pacificus fuit et dilexit omnes christianos et minime persecutus est eos. Iniit quoque pactum cum eis, et facti sunt ei tributarii. Replevit (terram) multitudine sclavorum et quievit terra in diebus illis. Genuit quoque¹³ filium, quem Bladinum¹⁴ vocavit. Et vigesimo primo anno regni sui mortuus est.

¹⁰ Ili ovako je shabno, ili kako je u III. d.: “Senudilaus”; ali O. opet: Svevlado.

¹¹ Selimir, O.

¹² Ali O.: “Il regno di Sueulado s’estendeva da Valdevino a Pelonia, o Peloviata.” I nije prilika, da je pisac mislio Poljake, nego Grke: A p o l l o n i u morda, grad u Epiru od Drača na jugo, ili P e l a g o n i u, župu u Mačedoniji, ili pak “Peloviu”; ali ja ne znam za to mjesto. A lagko i prelagko nerazborit čitalac može pročitati – “Polonia” za “Pelovia”. A i za “Valdevin” pravo sudi O., da je Vinodol. Vid. IX. gl.

¹³ Genuitque, ovako držim da je pravo.

¹⁴ Vladan, O.

V. Accepit regnum filius ejus Bladinus, et in via patris ambulavit. Et possedit regnum patrum suorum cum pace. Genuit quoque filium quem Ratomirum¹⁵ vocavit, qui ab infantia sua caepit esse durus valde, atque superbus. Praeterea regnante Bladino exiit innumerabilis multitudo populorum a magno flumine Volga, a quo nomen ceperunt, nam a Volga¹⁶ flumine Vulgari usque in praesentem diem vocantur. Hi cum uxoribus et filiis ac filiabus, atque cum omni pecunia ac substantia magna nimis venerunt in Sylloduxiam provinciam. Praeerat eis quidem (q u i d a m) nomine Kris, quem lingua sua Cagan appellabant, quod in lingua nostra resonat imperator, sub quo erant VIII principes, qui regnabant et justificabant populum, quoniam multus erat nimis. Igitur impugnantes Sylloduxiam, expugnaverunt eam.¹⁷ Inde debellando ceperunt totam Macedoniam; post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur.

Imperator etiam plurima cum eis faciens bella, sedens in solio suo, nec valens in aliquo superare, misit, et fecit pacem cum eis, et sic dimisit eos. Similiter et rex Bladinus cernens, quod maxima multitudo populi esset, cum eis fecit pacem. Caeperuntque se utrique populi valde inter se diligere, id est Gothi, qui et Sclavi, et Vulgari, et maxime quod ambo populi gentiles essent, et una lingua esset omnibus. Deinde Vulgari jam ex omni parte securi construxerunt sibi villas et vicos, et inhabitaverunt terram, quam ceperunt, usque in praesentem diem.

VI. Inter haec mortuus est Bladinus, et regnavit pro eo Ratomirus filius ejus. Qui inimicus nominis christiani extitit a pueritia caepitque ultra modum persequi christianos, voluitque delere de terra et de regno suo nomen eorum. Multas quoque civitates eorum et loca destruxit, et alias in servitatem redigens reservavit.

At Christiani, videntes se in magna tribulatione et persecutione positos, congregantes se, caeperunt super cacumina montium, ac fortia loca, castella et aedificia, prout poterant, construere, ut vel sic evaderent manus ejus, donec Deus visitaret eos et liberaret.

¹⁵ Radimir, O.

¹⁶ Volcha, O.

¹⁷ Bugari 679 lęta posegoše što je od ręke Dnęstra pak preko Dunaja do gore Balkana, a kašnje i dalje, pak i Hrvate, a još više Srbe, dosegoše.

VII. Defuncto etiam Ratomiro, ex ejus progenie regnaverunt post eum quatuor iniqui reges, non in uno quidem tempore, sed unus post alium temporibus suis, quorum temporibus semper in persecutione fuerunt christiani. Et quia inimici et persecutores christianorum, longum duximus narrare eorum iniquos actus et vitam, quoniam ad meliora et delectabiliora tendere festinamus. Attamen diebus eorum multi christianorum ex maritimis et trasmontanis regionibus, nolentes se inquinare eorum pollutis moribus, fugiebant quotidie, undique jungebant se illis, qui in montanis, et in locis fortioribus manebant, eligentes magis cum eis sustinere persecutiones, et penuriam, et salvare animas suas, quam gaudere ad tempus cum gentilibus, et in eorum... perdere animas.

VIII. Post mortem vero quatuor iniquorum regum natus est ex eorum progenie quidam Zuanimirus,¹⁸ qui accepto regno destitit christianos persequi. Temporibus hujus floruit,¹⁹ ut rosa, ex civitate Thessalonica quidam philosophus Constantinus nomine, filius cujusdam Leonis Patricii, vir per omnia sanctissimus, atque in divinis scripturis profundissime (*a*) pueritia edoctus. Hic vir sanctus, a Spiritu Sancto admonitus, exiens de civitate sua Thessalonica venit in Caesaream²⁰ provinciam, ibique cum pluribus philosophis disputans diebus plurimis convicit eos, suaque doctrina et praedicatione convertit totam Caesaream ad fidem Jesu Christi, et baptizati sunt omnes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum, et similiter baptizati sunt in fide Sanctae Trinitatis.

IX. Inter haec mortuus est rex Saramirus, et accepit regnum ejus Sfetopelek²¹ nomine. Regnante vero rege Suetopelek, misit papa Stephanus

¹⁸ Tko će uganati kako je u matici bilo, kada ovdě je i “Zvanimirus” i “Saramirus” (u IX.), a u O. “Svetmir”, a u M. “Satimerus”, a u Kaletića pak “Satimir”? Za “Svatimir”, za ovu je najveća još prilika.

¹⁹ Morda lěpo dviesta lět kašnje.

²⁰ Ovako pusti prepisač, a u matici je imalo biti: “Casaria”, ako nije “Cosaria”, kako i jest, samo malo drugako (“Cossaria”) u O. Ali i “Cazarica”, na Grčku, moglo je biti, kako i jest u Hrvatskom, naměsto “Kozari”, “Kozarija”, “Kozarska”, “Kozarsko”. A Cindrić i Lučić na Marulićevom, jedan “Cassatia”, drugi “Cesarea”. A od 848 do 861, toga nekoga lěta pojde sv. Ciril u Kozare.

²¹ I Orb. “Svetopelek”; ali pridaje, da ovako su ga zvali poklě je bio krst prijeko, a prvo da su “Budimir”: “Costui si chiamò prima Budimir, ma perchè fui il

litteras ad venerabilem virum Constantinum Doctorem, vocans eum ad se.²² Audierat enim de eo, quod sua praedicatione converti fecerat innumerabilem gentem, et ob hanc causam desiderabat eum videre. Itaque Constantinus vir sanctissimus ordinavit presbyteros,²³ et litteram lingua sclavonica componens, commutavit Evangelium Christi, atque psalterium, et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca litera in Sclavonicam, nec non et missam eis ordinans more Graecorum confirmavit eos in fide Christi et vale dicens omnibus, quos ad fidem Christi converterat, secundum Apostolicum dictum Romam pergere festinabat. Dum autem pergeret transiens per regnum regis Sphetopelek, honorifice ab eo susceptus est. Tunc vir Dei Costantinus, cui nomen postea Kyrillus a papa Stephano impositum est,²⁴ quando consecravit eum monacum, cepit praedicare regi Evangelium Christi, et fidem Sanctae Trinitatis. Ad cuius praedicationem rex Sphetopelek credidit Christo, et baptizatus est cum omni regno suo, et effectus est orthodoxus, et verus Sanctae Trinitatis cultor. Aliquantis post haec diebus immoratus cum rege vir beatissimus confirmavit eum in fide atque doctrina Christi, et valefaciens omnibus Christicolis Romam profectus est.

Tempore isto facta est laetitia magna, et christiani descendentes de montanis, et locis abditis, quo dispersi erant, caeperunt nomen Domini laudare et benedicere, qui salvos facit sperantes in se. Post haec Sphetopelek rex iussit christianis, qui latina utebantur lingua, ut reverterentur unusquisque in locum suum, et reaedificarent civitates et loca, quae olim a paganis destructa fuerunt. Placuit etiam regi, ut temporibus suis rememorarentur, ac recordarentur, seu scriberentur termini ac fines omnium provinciarum ac regionum regni sui, quatenus unaquaeque sciret atque cognosceret fines et terminos provinciarum et regionum suarum. Congregans igitur omnes sapientes regni sui, locutus est eis de verbo hoc.

primo dei rè che si fece cristiano, fu chiamato Suetopelek”. A And. Dandul, ili koji je njegovu prepisao, piše ga “Sueropolis”, uzam r za t, a is za ec. Ja se čudim kako nije veće toga shabio Vlah! Ali p r a v a historija ne zna ni da je “Svetoplk” ni da je “Budimir” bio, ni tada ni drugda, hrvatskim knezom ili kraljem, a ni srbskim. Moravskim knezom biaše tada “Svatoplk”, pak najbrže da je to smutilo ovoga pripovedalca.

²² Za sv. Cirila lēt nije bilo pape “Stipana”; njega Mikula I. pozva, pak 867 pojde u Rim, ter s bratom. I Dandul spominje papu, ali ga mudar ne imenuje.

²³ Još ne biše biskup, pak ne mogaše rediti.

²⁴ Orb. ne ima.

Sed nullus eo tempore inventus est, qui certam responsionem daret regi de hac re. Tunc rex Dei sapientia plenus, sano (s u o ?) utens consilio, misit sapientes ac nobiles viros legatos ad venerabilem et Apostolicum virum papam Stephanum, et ad imperatorem Constantinopolitanae urbis Michaellem,²⁵ rogans et petens, quatenus antiqua privilegia, quibus termini ac fines provinciarum ac regionum seu terrarum scripti continebantur, mittere cum viris sapientissimis dignarentur. Dum autem legati regis Romam venissent, et verba regis papae Stephano intimassent, gaudio magno gavisus est papu venerabilis, et maxime quod occasione accepta mitteret sapientissimos viros, qui novellum ac tenerum regem adhuc in fide, et populum ejus pascerent, ac satiarent pane coelesti, ac verbo vitae. Misit itaque Vicarium suum, Honorium nomine, sanctae Romanae Ecclesiae presbyterum Cardinalem, cui et tradidit potestatem ligandi atque solvendi, evellendi et dissipandi, aedificandi atque plantandi, sicuti moris est, quando per mundi partes Legati seu Vicarii a Sede Romana mittuntur, et cum eo alios duos Cardinales.²⁶ Episcopos quoque jussit eum secum assumere, qui adhuc populum in fide,²⁷ Episcopos sive Ecclesias consecrarent, et verbum vitae in eorum cordibus quotidie seminarent.

Advenientes itaque Cardinales et Episcopi invenerunt regem in planitie Dalmae, a quo cum magno honore et reverentia suscepti sunt. Tunc rex jussit congregari in eadem planitie Dalmae omnes populos terrae et regni sui. Inter haec, dum populi congregarentur, advenerunt legati nobiles et sapientes missi ab imperatore Michaelle, Leo et Joannes, et alii sapientes, qui a rege et cardinalibus honorifice suscepti sunt. Igitur omnes congregati, tam latina, quam et sclavonica lingua, qui loquebantur, jussu Honorii Apostolici Vicarii, et christianissimi regis Suetopelek, per spatium dierum XII. Synodum fecerunt, in qua diebus octo de lege divina, e sacra scriptura, ac de statu Ecclesiae tractatum est. Caeteris autem quatuor diebus de potestate regis, de ducibus, et comitibus, et de statu regis

²⁵ Kako za sv. Cirila lēt ne biaše pape „Stipana“, tako ni za cara „Mihovila“, ni za prvoga (811-813), ni za drugoga (820-829), ni za tretoga (842-867). Ali za ovo, kada je i u talijanskom, prije pisca valja kriviti, nego prepisače.

²⁶ Ovako bi bili t r i kardinali, a i po Or. prevodu, a j e d a n, kako je niže: “Itaque, perfectis onibus, Cardinalis et Episcopi...”, a d v a po Hrvatovu! A kardinala “Honorija”, toga ni u osmom ni u devetom vĕku nisam mogao naći; ali još može biti, da je tada negda bio.

²⁷ c o n f i r m a r e n t, ili drugako nekako.

sermocinatum est. Relecta sunt et (i a m) in eadem Synodo antiqua privilegia, tam latina, quam graeca, missa ab Apostolico, et ab Imperatore, audientibus cunctis populis de divisione provinciarum ac regionum seu terrarum, sicuti ab antiquis imperatoribus scripta et ordinata fuerunt. Et placuit regi et cuncto populo. Finita Synodo XII. die per manus Honorii Vicarii et Cardinalium atque Episcoporum coronatus est rex, atque coronatus more Romanorum regnum,²⁸ et facta est laetitia magna in populo, et in universo regno ejus.

Post haec jussit rex, ut consecrarentur archiepiscopi, unus in Salona, et alius in Dioclia. Similiter et episcopi plurimi consecrati sunt, et ecclesiae, quae destructae erant, et violatae manebant, reaedificatae et consecratae sunt. Statuit etiam rex, ut nullus pertubaret in aliquo aliquam ecclesiam, aut haberet aliquam potestatem, seu dominationem in aliqua ecclesia, nisi solus archiepiscopus, vel episcopus, cujus sub jure esset eadem ecclesia, qui vero aliter faceret, regiam Coronam offenderet.

Post haec secundum continentiam privilegiorum, quae lecta coram populo fuerant, scripsit privilegia,²⁹ divisit provincias et regiones regni sui, ac terminos et fines earum hoc modo: secundum cursum aquarum, quae a montanis fluunt et intrant in mare contra meridianam plagam, Maritima vocavit; aquas vero, quae a montanis fluunt contra septentrionalem plagam et intrant in magnum flumen Donavi, vocavit Sumbra.³⁰ Deinde Maritima in duas divisit provincias, a loco Dalmae, ubi rex tunc manebat, et synodus tunc facta est, usque ad Valdevino³¹ vocavit Cro-

²⁸ Ne samo po “sv. Cirilu” i po “caru Mihailu”, nego i po ovoje je ovo imalo biti posle 800, samo ako je pisac znao kada je Rimsko drugo carstvo počelo; ali se bojim, kada je i papu “Stipana” pridružio, i još brez broja.

²⁹ Po ovom imali su veće pisam napisati; i nijednoga nije sada!

³⁰ O. “Surbia”, kako je i o v d ě niže, pak je očito, da je ovako pravo, ako nije “Sarbia”, za Srbia.

³¹ D.r Rački, našad, da je Dubrovčanin Ljudevit Criević XV. veka rekao: “est regio Illyrici inter V a l d a v u m, quem fluvium vulgo U n n a m vocant, et Drinam amnem sita, partim Hungariae partim Turcicae ditionis, nunc Bosniae regnum nuncupatur”, odsudi (u Književniku 1864) da “Valdevino” je “pogrešno”, da pravo je “Valdavus t. j. rieka Una.” Ali u nijednom prepisu nije ni “Valdavus” ni “Valdavin”, nego samo “Valdevino” i “Valdemin”; a ni “flumen” nije pridano, ni “fluvius” ni “rěka”, kako je Dunavu, i Drini, i Savi i Limu i Ibru i Morači i Vojuši: vsim rěkam. I još: Valdavus je, iliti Una, s o n u stradu gore, ter ka sevěru tečě i u Savu se izlěva, a ovi pišu: “secundum

atiam Albam quae et inferior Dalmatia dicitur. Cui inferiori Dalmatiae consensu Domini Papae Stephani et legatorum ejus instituit Salonitanam Ecclesiam Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias statuit, vid. Spalatum, Tragurium, Scardonam, Arausonam, quod nunc est Castellum Jadræ, Enonam, Arbuam, Absarum, Veglam et Epitaurum, quod nunc dicitur Ragusium. Item ab eodem loco Dalmae usque Bambalonam civitatem, quae nunc dicitur Dyrachium, Croatiam Rubeam vocavit, quae et superior Dalmatia dicitur. Et sicuti inferiori Dalmatiae Salonitanam Ecclesiam constituit Metropolim, simili modo superiori Diocletanam Ecclesiam pro jure antiquo statuerunt Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias declararunt, scilicet Antibarium, Buduam, Ecatarum, Dulcignum, Suacium, Scodram, Drivastum, Poletum, Sorbium, Bosonium, Tribunium, Zaculmum; Surbiam autem, quae et Transmontana dicitur, in duas divisit provincias: unam a magno flumine Drina contra occidentalem plagam, usque ad montem Pini, quam et Bosnam vocavit; alteram vero ab eodem flumine Drina contra occidentalem³² plagam usque ad Lapiam et lab. quam Rassam vocavit.

cursum aquarum, quae a montanis fluunt, et intrant in m a r e c o n t r a m e r i d i a n a m p l a g a m, m a r i t i m a v o c a v i t . . . Deinde m a r i t i m a in duas divisit provincias: a loco Dalmae... usque ad Valdevino vocavit Croatiam Albam” – “Što je s o v u stranu gore k moru, prozva p r i m o r j e . . . I p r i m o r j e razdili na dvoje” itd. I još: što je od Obrovca do Cesarice, pak Lika i Buže, i one župe su spadale pod Rabsku biskupiju, a Gatanska pod Krčku i još Senjska i Vinodolska: a Dukljanin ove biskupije v s e k o l i k e daje Bělim Hrvatom. Apak i preblizu je Duvanskomu polju rieka Una. Po ovih razlozih sudim ja, da “Valdevino” nije rieka “Valdavus” nego pravo ono, što sama besěda, samo po Vlašku, kaže: Val de vino = Vallis de vino = Vinodol, kako onu župu zovu Hrvati od kada su ondě. Istina, kralja Stipana IV. pisac rekao je 1163 lěta: “Vallis vinaria” (Farlati III. 184), ali i “Valdevino” je, i morda još bolje, po Vlašku. A i Dandul je razumeo onako kako je na moju: “A planitie itaque Dalmae usque H i s t r i a m, Croatiam Albam vocavit, et a dicto plano usque Dyrachium, Croatiam Rubeam”. I ovako ostaju Běli Hrvati dokle i Porfirogenit kaže; samo što je od nevěrnice Rěke do Labinja, za ono primorje ne slažu.

Prigovarju mu, da nije po pravu rekao “Croatia Alba”, iliti “Běli Hrvati”; ali ja za njega odgovaram, da onuda je još i sada b ě l a nošnja, kako je i ĉ r v l j e n a u “Gornjoj Dalmaciji”.

³² Ali je O. vidio „orientalem“ kako je i pravo.

Unaquaque autem in provincia banum ordinavit, id est ducem, ex suis consanguineis fratribus, et supanos, id est comites, et sednicos, id est centuriones, ex nobilioribus earumdem provinciarum. Dedit autem unicuique bano, id est duci potestatem sub se habere septem centuriones, qui recte ac juste populum judicarent, et tributa acciperent, et banis praesentarent; bani post haec medietatem regi persolverent, et medietatem sibi tenerent. Comitibus vero, id est jupanis, jussit sub se habere unum sednicum, qui cum eo similiter judicaret populum cum justitia, et duas partes tributorum comites, id est jupani, regi ut solverent; tertiam vero suo usui retinerent, banis autem sive ducibus nullam rationem facerent, sed unusquisque teneret et dominaretur jupanis earumdem provinciarum ac regionum, sed solo regi rationem redderent. Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum sclavorum qui dicitur Methodius, legat, ibi reperiet qualia bona instituit rex benignissimus.

Itaque, perfectis omnibus, Cardinalis et Episcopi ac legati imperatoris, accepta a rege licentia, et agentes gratias Deo et regi, cum honore magno et cum pluribus donis, a rege datis, reversi sunt ad loca sua. Similiter bani et jupani atque centuriones noviter ordinati cum universo populo laudantes Deum et salutantes regem, abierunt unusquisque in provinciam et regionem suam.³³

Regnavit praeterea rex sanctissimus³⁴ XL. annos et menses quatuor genuitque filios et filias, et septima decima die intrante mense Martio mortuus est, sepultusque est in Ecclesia sanctae Mariae in civitate Dioclitana honorifice et cum magnis exequiis. Tunc congregantes se populi lamentaverunt illum flentes, et in eadem ecclesia, in qua sepultus est clamaverunt filium ejus Sfetolicum; ibique consecratus est et coronatus ab archiepiscopis et episcopis. Ex illa denique die mos adolevit, ut in eadem Ecclesia eligerentur et ordinarentur omnes reges hujus terrae.

X. Igitur Sfetolicus accepto regno secutus est vestigia patris sui, et ambulavit in via mandatorum Domini pacemque cum omnibus habuit. Genuitque filios et filias et XII. anno regni sui mortuus est, regnavitque Vladislavus filius ejus pro eo.

³³ Ali je još razvidět je l' bio taj shod iliti sabor, i kada.

³⁴ Ali O. „Suetopelek“.

XI. Accepto regno Vladislavus³⁵ qui fortis extitit viribus, oblitus est Domini Dei sui, et declinavit a via patrum suorum, non recte ambulavit coram Domino, sed coinquinavit se multis immunditiis. Ideoque dum quadam die iret venatum, divino iudicio in foveam cecidit, et mortuus est.

XII. Regnavitque frater ejus Thomislaus pro eo, qui fortis extitit viribus, sed non fuit ut frater ejus. Regnante Thomislavo Ungarinorum rex nomine Attila promovit exercitum,³⁶ ut debellaret eum. Rex autem Thomislavus, fortis juvenis, et robustus bellator, plurima bella cum eo commisit, et semper eum in fugam convertit. Genuitque Thomislavus rex filios et filias, et XIII. anno regni sui mortuus est.

XIII. Sebeslaus filius ejus successit in regnum patris sui. Eo tempore venerunt Graeci, et obsederunt civitatem Scodarim. Audiens autem Sebeslavus rex congregavit gentem multam, et venit in castra eorum. Et ceciderunt Graeci, et multi gladio perierunt, et plurimi capti sunt; alii vero in fugam conversi sunt. Dum haec agerentur, Attila rex Ungarinorum cum exercitu intravit in terram Sebeslavi regis, et depraedavit, destruxit, atque incendit maximam partem terrae illius, et reversus est in locum suum. Inde abiit contra occidentalem plagam, Sebeslavus autem rex reversus non invenit eum, caepitque recuperare terram suam. Nati sunt ei duo filii gemini, unumque Rasbivoii vocavit, quod latine dicitur r u i n a g e n t i s,³⁷ alium vero Vladimirus. Regnavit XXIV. annis, et mortuus est.

XIV. Post eum regnaverunt filii ejus, diviseruntque sibi regnum, eo quod gemini essent. Et Rasbivoii quidem Maritimam, Vladimirus autem Sumbram³⁸ regebat, qui accepit uxorem filiam regis Ungarinorum, genuitque ex ea filios et filias. Et facta est pax firma inter Ungaros et Sclavos. Post haec Rasbivoii septimo anno regni sui mortuus est. Vladimirus vero accepit, totum regnum, et XX. anno regni sui mortuus est.

³⁵ Ovako biaše ime Hrvatskomu knezu 821 l.

³⁶ Ako je kralj Svetopuk bio kada i sv. Ciril i car Mihailo, a to devetoga vjeka, kako mu je vnuk mogao četirista ljet prije biti, kada je Hunski kralj Attila?! Po ovoj te sudim....

³⁷ Bolje: ruina exercitus.

³⁸ Ali O. „Surbia“.

XV. Regnavit post eum filius ejus Charanimirus,³⁹ cujus temporibus rebellavit Croatia Alba, et projecerunt eum inde. Tunc rex congregans gentem e Rassa et Bosna perrexit super eos. At ipsi congregantes se in plano Chelno⁴⁰ paraverunt ei bellum, in quo cecidit rex, et mortuus est.

XVI. Accepitque post eum regnum Tuardoslavus filius ejus, et recuperavit regnum patris sui, et mortuus est.

XVII. Post eum regnavit Ostrivoii nepos ejus, eo quod liberis caruit rex Tuerdoslavus. Genuit filios et filias rex Ostrivoii, et XXII. anno mortuus est.

XVIII. Tolimirus filius ejus accepit regnum. In diebus illis laetata est omnis terra. Genuit filios et filias, et mortuus est.

XIX. Post quem regnavit Pridislavus⁴¹ filius ejus, qui multas iniquitates operatus est. Quodam itapue tempore insurrexerunt Magnates Bosnae cum aliquantis, et interfecerunt regem, corpusque ejus in flumen projecerunt.

XX. Tunc Crepimirus⁴² filius ejus cum bano captis omnibus illis disperdiderunt eos, morteque pessima necaverunt eos. Crepimirus itaque post haec accepit regnum, et regnavit in loco patris. Eo tempore venerunt Alamani, et ceperunt Istriam, caeperuntque intrare Croatiam. Tunc rex Crepimirus congregans fortitudinem validam gentis suae, paravit eis bellum. Facto bello misit eos rex in ore gladii, et persecutus eos, projecitque eos ex omni terra sua. Post haec dux Alemanorum misit legatos regi Crepimiro, ut daret filiam suam uxorem filio suo Svechozar.⁴³ Placuit regi eo quod ipse dux esset consobrinus imperatoris, et accepit filiam ejus uxore-

³⁹ Ali O. „Caramir“; a pravo najbrže da je: Hranimir.

⁴⁰ „Chelmo“ O.

⁴¹ Ali O. „Pribislavo“, kako i K., a i M.

⁴² Brže da je u matici bilo „Crescimirus“, a još brže da je „Trepimirus“. Još i više more shabiti slēp čitalac. A „Trpimir“, ovako Hrvatskomu knezu biaše ime 852 lēta, a „Krešimir“ njegovu sinu. Nu „Alamani“ iliti „Nimci“, oni su se dvadesetak godin prije bili s Hrvati? Istina, ali morda je i Trpimir jur onda bio knezom: tēr mu ne znamo ni kada je počeo ni kada je svršio, a za „Krepimira“ ovdē piše, da je dvadeset i pet godin kraljevao.

⁴³ O. držim da po krivu: „Svetorad“.

rem filio suo. Et facta est pax firma inter eos. Regnavit Crepimirus rex XXV. annos et mensem unum, et mortuus est.

XXI. Regnavit post eum Suetozar⁴⁴ filius ejus, qui mansuetus fuit et pius, vixitque in timore Domini, et genuit filium, cui Radaslavus⁴⁵ nomen imposuit. Post haec in pace quievit.

XXII. Post eum regnavit Radaslavus, qui patris sui vestigia secutus, omni bonitate fuit ornatus. Praeterea genuit filium, quem Ciaslavum⁴⁶ vocavit; qui juvenis effectus, caepit esse inobediens patri suo. Eo tempore banus Croatiae Albae⁴⁷ cum suis ommibus rebellaverunt regi. Tunc rex Radaslavus, congregans exercitum, partem exercitus dedit filio suo Ciaslavo, partemque secum tulit. Post haec abeuntes circumdederunt rebelles hinc inde, et comprehenderunt illos ac depraedaverunt. Sed quotquot rex comprehendit liberos abire permisit; quos vero filius Ciaslavus comprehendit, militibus in servitatem tradidit. Quam ob causam indignati sunt milites, qui cum rege erant, et relicto eo abierunt post Ciaslavum filium ejus. Tunc Ciaslavus, elevatus in superbiam, expulit patrem suum de regno et consilio militum caepit persequi eum. Rex denique fugiens, venit in locum, qui dicitur Lasta.⁴⁸ Cernens itaque non posse evadere manus filii sui, cum aliquantis, qui eum diligebant, venit ad litus maris. Post haec, quia Ciaslavus cum suis jam prope erat, tempore⁴⁹ percussi cum equitibus, ut stabant natantes, pervenerunt et ascenderunt quamdam petram, quae non multum longe erat a terra. Et sic evasit rex. Non multo post voluntate Dei transibat navis, quae de Apulia erat, tunc rex et qui cum eo erant, caeperunt clamare, et vocare nautas. Et nautae navigantes venerunt, ut viderent, quidnam esset. Ut autem cognoverunt causam, cum honore susceperunt regem et omnes ejus, et duxerunt ad civitatem Sypontinam.⁵⁰ Inde perrexit Romam ad limina apostolorum Petri

⁴⁴ Ovo je ono ime njegova svaka?

⁴⁵ “Radoslavo”, O.

⁴⁶ Ovako Srbskomu knezu baiše ime 927 lěta, po Ljubićevu Pregleda na 21 s.

⁴⁷ “Belicio bano di Croatia Alba”. O.

⁴⁸ Morda “Lastva”, kako da se mnoga mjesta u Crnoj gori i onuda po susjedstvu zovu, piše Vuk. A moglo je biti ovo mjesto onuda.

⁴⁹ Ako ne: timore?

⁵⁰ Manfredonia, sada.

et Pauli. Ab illa autem die petra illa vocata est: Radaslavi Camich,⁵¹ [seu] petra. Ciaslavus praeterea maledictus a patre caepit regnare. Eo tempore erat quidam adolescens nomine Tycomil in partibus Sraga⁵² filius cujusdam presbyteri de vico Rabici, pascebatque greges ovium cujusdam principis, cui nomen Budislavus. Et quia Tycomil fortis erat viribus, et robustus venator, atque valde levis ad currendum, quandocumque princeps exhibat venatum, ducebat eum secum. Quadam vero die dum iret venatum, Tycomil, nolens, sed casu percutiens virga, quam manibus gestabat, unam canem, nomine p a l u s i a, interfecit eam. Unde nimis terrore perterritus, eo quod princeps eam valde diligeret, fugam petiit, et venit ad Ciaslavum, a quo statim susceptus est.

XXIII. Regnante ergo Ciaslavo rege, Kiis⁵³ princeps Ungarinorum cum suo exercitu venit Bosnam, et devastabat atque depraedabatur eandem provinciam. Tunc rex, congregans populum, exiit ei obviam in Drina jupania juxta fluvium. Ubi commisso bello, Tycomil supradictus adolescens, hinc inde hostes vulnerans, cucurrit et interfecit Ungarinorum principem, et amputato illius capite, regi praesentavit. Ceciderunt die illa innumerabiles ex gente Ungarinorum in loco, qui Civedino dicitur, quasi prorugitus pecorum; sic enim rugiebant ibi Ungari, dum interficerentur ut porci in loco, ubi interfectus fuit Kiis princeps, Ciscono⁵⁴ usque in praesentem diem. Post haec rex Ciaslavus valde laetus dedit Tycomil jupanium Drinae, et filiam bani Rassae dedit ei uxorem, eo quod interfecisset Kiis principem. Uxor autem principis, audiens mortem viri sui, perrexit ad regem Ungariae, quaesivit et adjutorium et exercitum, quatenus vindicaret mortem viri sui. Accepta autem innumerabili gente, venit supra regem Ciaslavum, invenitque eum in Seremo. Nesciente autem rege, nocte irruerunt Ungari in ejus castra, et captus est rex Ciaslavus, et omnes parentes illius,⁵⁵ quos jussit uxor Kiis, ligatis manibus et pedi-

⁵¹ A O. dubrovčanin: “Chami”...

⁵² Bojim se da nije prvanja.

⁵³ O.: “Chys.”

⁵⁴ shaba, namęsto: Ciscovo, po vojvodinu imenu. Nu ako je ovdę C po pravu, nije ondę K; a i naopako. Je li gdę po Drinskoj župi “Ciškovo”, ili “Čiškovo”, ili “Kiševo”, ili “Hiškovo”, ili ovako kakogod? Ja sam zaman iskao. A ni za “Civedino” ne znam; ako je ovako pravo. O., on je zanemario.

⁵⁵ “con pochi de suoi”, O.

bus projici in flumen Saum.⁵⁶ Sicque factum est, conversus est dolor ejus in peccatum, quod exercuit circa patrem suum super caput ejus, et periit ipse et domus ejus tota.

XXIV. Post haec remansit terra sine rege, et bani caeperunt dominari terram suam, unusquisque super provincias et regiones, subjugaveruntque sibi jupanos, et ab eis tributa accipiebant, sicut rex solebat accipere. Nomen vero regis nemo audebat sibi imponere. Tycomil etiam, defuncto socero, dominabatur terram Rassam, sed nec regem nec banum ausus est se vocare, sed tantum jupanum majorem, et ideo quoniam praeerat caeteris jupanis Rassae. Sicque dominaverunt terram multis temporibus.

XXV. Praeterea parentes regis Radaslavi, et milites, qui cum ipso erant Romae, audientes, quod accidit, rogaverunt regem, ut uxorem acciperet. Qui coactus eorum precibus accepit uxorem Romanam, valde nobilibus ortam natalibus. De qua genuit filium, quem Petrislavum vocavit. Post haec in senectute bona mortuus est, et sepultus in Ecclesia Sancti Joannis Lateranensis cum magna honorificentia.

XXVI. Accepit post haec Petrislavus⁵⁷ uxorem puellam nobilem Romanam, de qua genuit filium, quem Paulomirum vocavit. Post haec vivens annis plurimis cum parentibus suis Romanis, et ipse mortuus est. Post mortem vero ejus, parentes ejus caeperunt habere inimicitias cum caeteris Romanis, et caeperunt dura bella facere in civitate, sicuti saepe solent facere.⁵⁸ Paulomirus jam juvenis effectus, caepit esse valde robustus, et fortis bellator, ita ut in Civitate Romana nullus ei esset similis. Unde parentes ejus, nec non alii Romani caeperunt illum valde diligere, immutaveruntque nomen ejus, et imposuerunt ei nomen Bello⁵⁹, eo quod bellum facere valde delectabatur. Eo tempore exivit Stolum a Sicilia, multitudo copiosa navium Saracenorum, quod Stolum vocatur “miria armeni” graece,⁶⁰ id est latine, decem millia vella. Omnes civitates mari-

⁵⁶ “gli fece prima tagliare il naso e l’orecchie, et l’annegare poi nel fiume con tutta li suoi.” O.

⁵⁷ “Petar”, ovako da je Srbskomu knezu 891 lěta bilo ime.

⁵⁸ Ovo je bilo istina.

⁵⁹ Mnogomu talijaninu jest priděvak: “Guerra”, ali “Bellum” ne znam da je komu, nu on sám niže piše “Bellus”, a to nije r a t , nego: l ě p i !

⁶⁰ “Miriarmeno”. O.

timas, destruxerunt⁶¹; latini autem fugientes montana petebant, quo Sclavi habitabant, revertentes in suas civitates. Sed Sclavi comprehendentes illos pro servis tenuerunt. Post haec plurimi latinos dimiserunt tali pacto, ut omni tempore tributa eis redderent et servitia exercerent. Sicque caeperunt reaedificare civitates maritimas a Saracenis destructas. Per idem tempus Romani parentes Belli, qui et Bellimirus, quod non possent sustinere Magnatum Romanorum insidias atque inimicitias, eo quod nolent se humiliare, ac pacem cum inimicis facere, exeuntes omnes de Civitate una cum Bello et filiis ac filiabus, milites numero quingenti, acceptis parvulis et mulieribus, venerunt Apuliam. Inde intrantes naves transfretaverunt in partes Dalmatiae. Venerunt ad portum, qui Gravosa dicitur, et Umbla. Miserunt enim Sclavi Bello, qui et Paulimirus, nuncios, ut veniret accipere regnum patrum suorum. Et hac de causa secuti sunt illum parentes ejus. Igitur descendentes de navibus, construxerunt castellum et habitaverunt ibi. Audientes homines Epidauriae Civitatis, qui per silvas et montana manebant, quod Bellus cum Romanis venissent, et castellum fecissent, congregantes se venerunt, et una cum ipsis aedificaverunt civitatem supra mare in ripis marinis, quas Epidaurii lingua sua Laus dicunt. Unde ea civitas Lausium vocata est, quae postea (r p r o) l posita⁶² Ragusium appellata est. Sclavi vero Dubrovnich appellaverunt, id est, Sylvester, sive Sylvestris, quoniam, quando eam aedificaverunt, de sylva venerunt.

XXVII. Inter haec audientes bani et jupani terrae advenisse Bellum, nepotem Radaslavi regis, laetati sunt, et maxime populus terrae Sclavorum caeperunt undique ad eum confluere, inprimis habitatores regionis Tribuniae venientes cum magno honore duxerunt illum in Tribuniam. Postea bani venientes in Tribuniam cum jupanis et setnicis susceperunt illum honorifice, et in die Ascensionis Domini constituerunt illum regem. Solum juppanus Rassae, qui de Thycomil progenie erat cum sua provincia noluerunt venire ad regem. Tunc rex Bellus iratus, congregavit exercitum et venit Rassam. Luthomirus⁶³ autem juppanus Rassae congregans similiter populum paravit ei bellum. Bello itaque inito juxta flumen Limo, cecidit populus juppani Rassae, et in fugam conversi sunt.

⁶¹ 840 i 846.

⁶² “ma poi mutata la L in R fu detto Rausa.” O.

⁶³ “Gliutomir” O.

Tunc rex cum suo exercitu insecutus est eos usque ad aliud flumen, qui dicitur Ylibro,⁶⁴ ubi dum juppanus per pontem transiret fugiens, quidam qui cum eo erant, volentes habere benevolentiam regis, percutientes eum gladio, per pontem jactaverunt eum in flumen, et mortuus est. Rex autem accepit regnum patrum suorum, et siluit terra in conspectu ejus. Igitur causa victoriae Romani qui cum rege erant, aedificaverunt ecclesiam in Rassa ad honorem B. Petri Apostoli in loco propinquo Caldanae.⁶⁵ Et non multum longe ab eadem ecclesia in uno monticulo construxit rex castellum, vocavitque illud suo nomine Bello.⁶⁶ Ecclesiam autem supradictam statuit Episcopatum fieri ordinavitque ibi episcopum et episcopatum usque in praesentem diem. Post haec caepit rex perambulare per terram et per regnum suum.

Quodam itaque tempore, dum esset rex in partibus Sremi, Sremani congregantes se cum Ungaris commiserunt praelium cum rege. In quo loco ceciderunt Sremani cum Ungaris, et facta est eis contritio magna. Ab illo ergo die dicta est planities illa, in qua factum (e s t) praelium, Bellina,⁶⁷ nomine regis ob victoriam, quam habuit ibi rex, usque hodie. Post haec Ungari ad regem miserunt quaerendo pacem. Rex praeterea fecit pactum cum eis hoc modo: ut ab illo die in antea non auderent transire flumen Sava, et a loco unde surgit, et sicut currit usque quo intrat in magno flumine Donavi, neque homines regis transirent in illam partem, neque illi in istam. Et placuit eis, et fecerunt pacem. Post haec reversus est rex in maritimas regiones. Quadam autem die, dum intraret in unum oppidum Tribuniae, subitanea morte defunctus est. Tunc sepelierunt illum in ecclesia sancti Michaelis in eodem oppido cum grandi honore. Populi autem fleverunt illum multis diebus. Septima autem die dormitionis ejus uxor illius peperit filium, quem Tiscemirum⁶⁸ vocavit, quod latine dicitur Consolator populi.

⁶⁴ Ali O.: "Ibro", kako sada: Ibar.

⁶⁵ B a n j s k a , sada.

⁶⁶ Što su Slovinci po svoju zvali "Běľ", ili "Běľâ", ili "Běľô", to odsudi on da potiče od latinskoga "bellum" ili "bellus"! A jest onamo "Bělo polje" kod rěke Lima, i "Bělo brdo" blizu rieke Toplice, što je držim da i mislio.

⁶⁷ "Belina" ne potiče od "bellum" ni od "bellus", nego od "bela", kako je dvima ugarskima kraljema do onda bilo ime, a i Srbskomu knezu Urošu. U Zvorničkoj župi je grad "Belina", pak možeš tamo pomisliti.

⁶⁸ "Tiscimirum" valja da je bilo s prvine, ili „Tiescimirum.“

XXVIII. Defuncto rege, ii, qui de progenie Tycomil erant, caeperunt dominare Rassam, et omnes bani similiter tempore ut prius dominari super se, nolebantque ullam facere rationem reginae, nec ejus filii. Sola Tribunia obediebat reginae, eo quod parentes ejus erant in Tribunia et Lausio, et non audebant rebellare ei. Postquam autem crevit puer, tulerunt ei uxorem filiam Cidomiri bani de Croatia Alba, de qua genuit duos filios, Praelemirum⁶⁹ et Cresimirum. Postquam autem creverunt pueri, misit Tiesemirus filium suum socero suo, qui Croatiam Albam dominabatur, mandans ei, ut congregaret populum, et iret supra banum Bosnae. Ipse autem cum Prelimiro filio suo congregans parentes suos et populum Tribuniae, venit praeliare contra banum, qui Praevalitanam regionem regebat. Banus itaque congregans populum paravit se ad bellum. Dum autem committeret bellum, cecidit banus, et mortuus est. Cecidit et Tiesemirus, et vulneratus est. Postea mortuus est. Plerimirus autem ejus filius vicit praelium, et cepit totam Croatiam Rubeam, et coronatus est rex. Caepitque dominari terram et regnum patrum suorum.

XXIX. Cresimirus autem frater ejus cum avunculo pugnantibus praedaverunt Uscople⁷⁰ et Lucca⁷¹ et Preva.⁷² Banus autem Bosnae, videns quod ante eos stare nequibat ad pugnam, fugit ad regem Ungariae. Deinde Cresimirus cepit totam Bosnam, et dominavit eam. Defuncto etiam patre matris suae, dominavit Croatiam Albam.

XXX. Eo tempore defunctus est Bulgarorum imperator Petrus nomine,⁷³ qui sedebat in civitate magna Preslava, et Graecorum imperator, congregans validam fortitudinem gentis suae, obtinuit totam Bulgariam, suoque subjugavit imperio; deinde reversus ad Polatiam suam,⁷⁴ reliquit suum exercitum. Hi autem, qui praeerant exercitui, venientes cum exercitu, ceperunt totam Rassam provinciam. Juppanus etiam Rassae fugit, et venit ad regem Prele-

⁶⁹ Ali niže “Praelimirus” i “Plerimirus” i “Prelemirus” i “Prelimirus”! Nu ovo je dĕlo kogagod prepisaĉa, a morda i tiskarovo. A O. „Predomir“, pak ne ĉe mi se ganiti, kako li je pravo.

⁷⁰ Uskoplje u Konavlju valjada.

⁷¹ Luka je latin. p o r t u s ; nu i na kopnu mnogo mĕsto Slovĕni ovako zovu. Na Krĉkom otoku Dobrinjci imaju svoju „Luku“, a Vrbniĉani svoju. A to vam je oboje nekakova zemlja, ter ravna. A ovo morda je ona pokraj rĕke Neretve.

⁷² Valja da: Pliva, ili Plava, ili pak Praevalis.

⁷³ Umro je 968 l.

⁷⁴ “tornò a Constantinopoli”, O.

mirum cum duobus filiis suis, Piena⁷⁵ et Radigrado, et filia sua nomine Prechvalla, et invenerunt regem in jupania Onogosti.⁷⁶ Prelimirus autem rex, videns filiam ejus, quod pulchra esset valde, et omnibus membris composita, vulneratum est cor illius amore ejus. Vocatisque pueris suis, mandavit eis loqui juppano patri puellae, si vellet se subjugare et omnem regionem suam regiae potestati spontanea voluntate, et vellet jurare fidelitatem regi et filiis ejus, sciret, quod rex acciperet filiam ejus uxorem. Quod jupanus audiens, laetus effectus juravit, ipse cum filiis ejus promiserunt se adimplere omnia quaecumque mandasset rex. Tunc rex accepit filiam ejus uxorem, et nuptiis celebratis more regali, dedit cognatis suis in tribessam, quam Latini dicunt haereditatem, et constituit Radigradum juppanum in Onogoste.

Post haec non multo tempore transacto defunctus est imperator Graecorum, et rex Prelimirus cum suo socero miserunt Rassanis suis amicis, ut nil timendo interficerent Graecos, qui praeerant eis. Ita et factum est. Occisis ergo una die omnibus Graecis, perrexit rex cum socero et suis cognatis, et obtinuit totam Rassam, constituitque socerum suum, sicut prius fuerat, juppanum majorem, et cognatos suos sub potestate patris jupanos constituit, ut dominarentur eam provinciam, et possederunt (p o s s i d e r e n t), salvo tamen jure regis.

Post haec Prelimiro regi nati sunt quatuor filii. Quorum nomina sunt haec: primogenitus Chualimirus, secundus Bolleslavus, tertius Dragislavus, quartus Spelanchus.⁷⁷ Quibus et divisit terram suam hoc modo: Chvalimiro dedit Zentae regionem⁷⁸ cum civitatibus, et has juppanias: Lusca,⁷⁹ Podlugiae,⁸⁰ Gorsca, Cupelnich,⁸¹ Obliquit,⁸² Prapratna,⁸³

⁷⁵ “Pigna” O.

⁷⁶ Nikšić u Hercegovini na Crnogorskoj medji, po sudu g. Račkoga.

⁷⁷ Za Hvalimira ne imam ništa ni prepisaču ni tiskaru prigovoriti; a ni za Dragislava; ali za Boleslava i za Spelanka imam. Ako je ovako pravo, nije “Pelislav”, ni “Prevlad”, kako je niže, a ni “Svevlad”, kako O. zadnjega piše. Najpriličnija je Prevlad.

⁷⁸ Okolo Skadarskoga jezera nekuda i doneklě.

⁷⁹ Valja da “Lješko polje” jezeru na sěver.

⁸⁰ “Podlugie” u XXXIX gl., a to je valja da Podlužje.

⁸¹ O. “Cepelnia”; ali jezeru na iztok, ter pokraj onoga maloga jezera, čitam: Kupionik. A u XXXIX. je shabno “Cuprelnyc” naměsto Cupelnic.

⁸² “Obliquus” u XXXIX., a O. “Obliqua.” A to su valja da Oblići ondě u Crničkoj župi.

⁸³ I u nas “Paprata” i “Papratnica,” města.

Crementia,⁸⁴ Budua cum Cuceva,⁸⁵ et Gripuli,⁸⁶ Pelislavo dedit Tribuniam⁸⁷ cum his jupaniis: Libomir,⁸⁸ Vetanica,⁸⁹ Rudina,⁹⁰ Cruscevi-za, Urmo, Ressenā, Draceviza, Canali, Gernoviza,⁹¹ Dragislavo dedit Cherenaniam⁹² regionem, et has jupantias: Stantania, Papava, Yabsco, Lucca,⁹³ Vellica, Gorimita,⁹⁴ Vecenike,⁹⁵ Dubrava et Debre,⁹⁶ Prevladio dedit regionem, quae slavonice dicitur Podgoria,⁹⁷ latine Submontona, et has jupantias: Onogoste, Moratia,⁹⁸ Comerniza, Piva, Gerico,⁹⁹ Netu-sini, Guisemo, Com, Debreca, Neret,¹⁰⁰ et Ramma, quas et quatuor re-giones Thetrarchias vocavit. Vixit autem Prelimirus rex annis multis, et vidit filios filiorum suorum, et in senectute bona mortuus est, et sepultus est in episcopio Rassae in ecclesia sancti Petri cum magno honore et re-verentia atque gloria.

⁸⁴ O. "Cemerniza", a u XXXIX. "Cermeniza." Ali "Kremenica" da je medju Budvom i Pastrovići piše Rački.

⁸⁵ "Cuccevi" u XXXIX.

⁸⁶ U XXXIX. "Gripuli." A to je ono što sada zovu "Grbalj," a neki "Gornja i Dolnja župa."

⁸⁷ Pokraj rijeke Trebinštice nekuda i doneklē.

⁸⁸ O. "Gliubomir", kako i zovu sada. A i u nas su "Ljubomeri," nekakovo mēsto.

⁸⁹ O. "Vetniza," kako brže da je i pravo.

⁹⁰ "Rudine" O.

⁹¹ "Gernovniza" O., a to vam je Žrnovnica, a "Canali" Konavljje, a "Ressenā" Risan. A i druge župe još ovako slove.

⁹² A O. "Chernania," nu oba shabno, namēsto "Chelnania," ili "Chelnana," ili "Chelmani," ili "Chelmo," kako drugdje pišu. A to ti je "Hlm" = "Hum" = "Humska," župa pokraj rijeke Neretve nekuda i doneklē.

⁹³ Ovu sam jur pokazao, a "Yabsco" je shabno, namēsto "Gatsko", kako je i "Papava" nam. Popovo, mēsto ondē; a "Stantania" brže da Pelješac.

⁹⁴ A O. "Velica gora, Imota," ter možemo pomisliti ili na "Imoticu", od Kleka na iztok, ili na "Imoski," samo ako nije predaleko.

⁹⁵ O., il' po pravu il' po krivu: "Vecerigorie."

⁹⁶ O. "Debra", kako su i zvali negda nekakovu župu ondē negdē. (Arkiv III. 10.).

⁹⁷ Od rijeke Morače nekuda i doneklē.

⁹⁸ U O. "Moravia," valja da shabno, nam.: Moraccia = Morača.

⁹⁹ O. "Gaza"; a ovdē u XXXV. piše: "Gazem." I tako ne znamo pravē.

¹⁰⁰ "Netussigne," "Guyscevo," "Cora", "Debreca," "Nerenta," O.: nu "Kom," ovako i sada nekakovo mēsto onamo zovu. Za druge župe ganajte Hercegovci

XXXI. Cresimiro autem fratri ejus natus est filius, cui Stephanus nomen imposuit. Iste post mortem patris rexit Croatiam Albam et Bosnam, et post eum semper regnaverunt in Croatia. Natus est ei ex concubina filius ambobus pedibus claudus, qui multo tempore ambulare non potuit, quem Leghet¹⁰¹ nominavit. Iste Leghet, mortuo patre ejus Cresimiro, adductus est in Tribuniam ad consobrinum suum Bolleslavum. Serviebat itaque ei puella nomine Lovizza, quam dilexit, et postea duxit uxorem. Genuitque ex ea septem filios, qui crescentes effecti sunt juvenes bellatores et strenui in armis. Filii Prelemiri regis, relinquentes vestigia patris sui, caeperunt dure et superbe se agere contra populum, quem regebant. Unde valde caeperunt displicere populo. Sed, quia mala voluntas diu latere non potest, miserunt populi occulte nuncios supradictis VII. fratribus, et dederunt eis manus quatenus insimul insurgerent, et disperderent filios et nepotes regis. Itaque, consilio inito VII. fratres cum patre et populo, consilio et voluntate patris ac totius populi insurrexerunt, et persecuti sunt filios regis, et miserunt eos in ore gladii a minimo usque ad maximum. Evasit autem unus Sylvester nomine filius Boleslavi cum matre sua, et fugerunt Lausium; quae nunc est Ragusium, unde et mater Sylvestri progeniem duxerat.

Post haec filii Leghech, perpetrato fratricidio, seu homicidio, caeperunt dominari terram, patre eorum residente in Culfo de Cattaro, in loco, qui Trajectus¹⁰² dicitur, ubi castellum sibi construxerat et curiam. Sed Deus omnipotens, cui cuncta bona placent, et displicent omnia mala, atque peccata, brevi in tempore percussit patrem claudum corpore et anima, et filios ejus pestilentia et clade, quemadmodum percusserunt ipsi fratres et nepotes suos. Et mortui sunt, et non remansit ex eis vel unus.

XXXII. Videntes autem populi timuerunt timore magno, statimque, cum sine rege essent, consilio facto, perrexerunt Lausium, et tulerunt inde Sylvestrum, qui solus remanserat de progenie regis gloriosi Prelemiri. Et ordinaverunt sibi illum in regem. Rex itaque Sylvester, accepto regno, gubernavit totam Tetrarchiam in pace cum timore Dei, et justitia. Genuitque filium, cui nomen imposuit Tugemir,¹⁰³ et dormivit in pace.

¹⁰¹ O. "Leget," nam.: Legec = Ležec, kako mu je valja da zděvao.

¹⁰² "Prevlaka" da po našu.

¹⁰³ "Tužimir" držim da je hotio reći.

XXXIII. Successit Tugemirus in regnum, et, accepta uxore, genuit filium, quem Chvalimirum¹⁰⁴ vocavit. Eo tempore surrexit in gente Bulgarinorum quidam Samuel,¹⁰⁵ qui se imperatorem vocari jussit, et commisit praelia multa cum Graecis, projecitque eos ex tota Bulgaria, ita ut in diebus ejus Graeci non auderent propinquare illuc.

XXXIV. Defuncto etiam rege Tugemiro, Chvalimirus filius ejus successit in regem. Qui, uxore accepta, ex ea tres filios genuit: primogenitum Petrislavum vocavit, qui regionem Zentam rexit; secundum Dragimirum, qui rexit Tribuniam et Chelmam; tertium Miroslavum, qui regionem Podgoriam tenuit. Postquam autem dimisit terram filiis suis, in senectute bona mortuus est.

XXXV. Quodam itaque tempore Miroslavus veniens causa videndi fratrem suum majorem, ingressus in lintrem, navigansque per Baltam,¹⁰⁶ orta subito tempestate, periit ipse et qui cum eo erant. Cujus terram possedit frater ejus, et regnavit pro eo. Post haec rex Petrislavus genuit filium, quem Vladimirus vocavit, et in pace quievit. Sepultus est in ecclesia Sanctae Mariae in loco, qui dicitur Gazem.¹⁰⁷

XXXVI. Puer autem Vladimirus, accepto regno, crescebat decoratus omni sapientia et sanctitate. Tempore itaque eodem, dum Vladimirus esset adolescens, et regnaret in loco patris sui, supradictus Samuel Bulgarinorum imperator, congregato magno exercitu, advenit in partibus Dalmatiae supra terram regis Vladimiri. Rex vero, qui vir sanctus erat, et nolebat aliquem de suis perire in bello, secessit humiliter, et ascendit in montem, qui Obliquus¹⁰⁸ dicitur, cum omni gente sua. Veniens post haec imperator cum exercitu, et cernens, quod regi praevalere non posset, partem sui exercitus ad montis pedem reliquit, partemque secum ducens ad expugnandam civitatem Dulcinium perrexit. Erant praeterea per montem Obliquum igniti serpentes, qui statim ut aliquos percutiebant, absque ulla tarditate moriebantur, caeperuntque magnum damnum fa-

¹⁰⁴ Hvalimir.

¹⁰⁵ Umro je 1014.

¹⁰⁶ Skadarsko jezero; ali „Blato“ je morda pravo.

¹⁰⁷ O. „Gazeni“, a u XLIV.: „Statimque inde (Scutari) ascendens venit usque ad G a r i z a m ,” pak morda je ovo vsejedno mjesto.

¹⁰⁸ „Ovlić” sudim da je ovo, gora od Budve na iztok; a morda se i Oblić zove.

cere, tam de hominibus, quam de animalibus. Tunc rex Vladimirus orationem fudit ad Dominum cum lachrymis, ut Deus omnipotens liberaret populum suum ab illa pestifera morte. Exaudivit Deus orationem famuli sui, et ab illo die nullus ex eis percussus est, sed et usque hodie si homo aut aliqua bestia in monte illo a serpente percussus fuerit, sanus et absque ulla laesione perseverat. Fueruntque in illo monte ab illo die, quo oravit beatus Vladimirus, quasi sine veneno serpentes, usque in hodiernum diem. Interea misit imperator nuncios Vladimiro regi, ut cum omnibus, qui cum eo erant, de monte descenderet. Sed rex non acquievit. Jupanus autem ejusdem loci, Judae traditori similis effectus, misit ad imperatorem dicens: “Domine, si tuae placet magnitudini, ego tibi tradam regem.” Cui remisit imperator: “Si hoc agere praevaldes, ditatum te scies a me, et magnificum valde. Tunc rex, congregatis omnibus, qui cum eo erant, taliter eis locutus est: Oportet me, fratres carissimi, ut video, adimplere illud Evangelii versiculum, ubi dicitur: Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. Melius est ergo, fratres, ut ego ponam animam meam pro omnibus vobis, et tradam corpus meum sponte ad trucidandum seu occidendum, quam ut vos periclitemini fame, sive gladio. Tunc postquam haec et alia plurima eis locutus fuisset, resalutatis omnibus, perrexit ad imperatorem. Quem imperator statim relegavit in exilium in partibus Achridae in loco qui Propa¹⁰⁹ dicitur, ubi et Curia ejusdem imperatoris erat. Post haec, congregato exercitu, debellavit Dulcinium longo tempore; sed eum capere nullatenus valuit. Inde ascendit iratus, caepit destruere, incendere ac depraedare totam Dalmatiam. Decatarum autem atque Lausium civitates incendit, nec non et vicos et totam provinciam devastavit, ita ut terra videretur esse sine habitatore. Pertransivit imperator sic devastans tam maritimas, quam et montanas regiones usque Jadrans. Postea per Bosnam et Rassam reversus est in locum suum.

Praeterea Vladimirus tenebatur in vinculis, jejuniis et orationibus vacans die noctuque. Apparuit ei in visione Angelus Domini confortans eum, et nuncians ei ea, quae ventura erant, quomodo eum Deus liberaret de ipso carcere, et quomodo per martyrium perveniret ad regna Coelorum, et acciperet immarcescibilem coronam et praemia vitae aeternae. Tunc B. Vladimirus de visione angelica roboratus, magis ac magis vacabat orationibus atque jejuniis. Quadam itaque die imperatoris Samuelis

¹⁰⁹ Ovdě ovako, a niže “Prespa” i “Prispa,” a O. pak “Presla,” i još pri kraju: “Altri esemplari hanno P r e s l a v a .” Nu preslava brže da je bilo ino mjesto.

filia, Cossara nomine, conpuncta, et inspirata a Spiritu Sancto, accessit ad patrem, et petivit ab eo, ut descenderet cum suis ancillis, et lavaret caput et pedes vinculatorum et captivorum. Quod ei a patre concessum est. Descendit itaque et peregit bonum opus. Inter haec cernens Vladimirus, et videns quod esset pulcher in aspectu, humilis, mansuetus, atque modestus, et quod esset repletus sapientia, et prudentia Domini, morata locuta est cum illo; videbatur ei loquella illius dulcis super mel et favum. Igitur non causa libidinis, sed quia condoluit juventuti et pulchritudini illius, et quoniam audiret eum esse regem, et ex regali prosapia ortum, dilexit eum, et salutato eo recessit. Volens post haec a vinculis liberare eum, accessit ad imperatorem, et prostrata pedibus illius taliter locuta est: Mi pater et domine, scio quia daturus es mihi virum sicuti moris est, nunc ergo, si tuae placet magnitudini, aut des mihi virum Vladimirus regem, quem tenes in vinculis, aut scias me prius morituram, quam alium accipiam virum. Imperator haec audiens, quia valde diligebat filiam suam, et quia sciebat Vladimirus ex regali progenie ortum, laetus effectus est, annuit fieri petitionem illius, statimque mittens ad Vladimirus, et balno... vestibusque indutum regiis, iussit sibi praesentari, et benigne intuens atque osculans coram magnatibus regni sui, tradidit ei filiam suam in uxorem. Celebratis itaque nuptiis filiae suae more regali, constituit imperator Vladimirus in regem, et dedit ei terram et regnum patrum suorum, totamque terram Duracenorum. Deinde misit imperator ad Dragimirus patrum regis Vladimiri, ut descenderet, et acciperet terram suam Tribuniam, et congregaret populum, et inhabitaret terram. Quod et factum est.

Vladimirus itaque rex vivebat cum uxore sua Cossara in omni sanctitate et castitate, diligens Deum et serviens illi nocte ac die, regebatque populum sibi commissum cum timore Dei et iustitia. Post non multum vero temporis defunctus est imperator Samuel, et filius ejus Radomirus accepit imperium. Qui fortis extitit viribus, commisitque praelia multa cum Graecis tempore Basilii¹¹⁰ imperatoris Graecorum, obtinuitque totam terram usque Constantinopolim. Timens autem Basilius imperator, ne forte imperium amitteret, misit occulte legatos ad Vladislavum consobrinum Radomiri dicens: Quare non vindicas sanguinem patris tui? Accipe aurum et argentum a me, quantum tibi visum fuerit, estoque nobiscum pacificus, et accipe regnum Samuelis, qui patrem tuum, et fratrem suum interfecit. Et si praevalens, occide filium ejus Radomirus, qui nunc tenet

¹¹⁰ Ovo je bio drugi.

regnum. Quo audito Vladislaus consensit, et quadam die, dum Radomirus iret venatum, ipse cum eo equitans, percussit eum atque interfecit. Et sic mortuus est Radomirus, et regnavit in loco ejus Vladislaus, qui occidit illum. Accepto itaque imperio misit nuncios ad regem Vladimirum, ut ad eum veniret. Quo audito Cossara regina tenuit eum dicens: Mi domine, noli ire, ne quod absit, tibi eveniat sicut fratri meo, sed dimitte me, ut eam et videam et audiam, quomodo se habet rex. Si me vult perdere perdat; tu tantum ne pereas. Igitur voluntate viri sui perrexit regina ad consobrinum suum, quae honorifice ab eo suscepta est, tamen fraudulenter. Post haec misit legatos secundo regi, dans ei crucem auream et fidem dicens: Quare venire dubitas? Ecce uxor tua apud me est, et nil mali passa, sed a me et a meis honorifice habetur. Accipe fidem crucis et veni, ut videam te quatenus honorifice cum donis revertaris in locum tuum cum uxore tua. Cui remisit rex: Scimus, quod Dominus noster Jesus Christus, qui pro nobis passus est, non in aurea vel argentea cruce suspensus est, sed in lignea; ergo, si vera est fides tua, et verba tua vera sunt, per manus religiosorum hominum crucem ligneam mitte mihi, et fide et virtute Domini nostri Jesu Christi spem habendo in vivificam crucem ac pretiosum lignum veniam. Tunc accersitis duobus episcopis et uno heremita, mentiendo illis maligne fidem suam, dedit illis crucem ligneam, misit (q u e) eos ad regem. Qui venientes salutaverunt regem, et fidem atque crucem dederunt. Rex vero accipiens crucem pronus adoravit in terra, et deosculatam recondidit in sinu suo, assumptisque paucis secum perrexit ad imperatorem.

Praeterea jusserat imperator per viam ponere ei insidias, ut transeunte eo insurgerent ex adverso, et interficerent eum. Deus autem omnipotens, qui ab infantia custodivit famulum suum, noluit extra homines dormitationem accipere. Nam misit Angelos suos, qui eum custodirent. Cumque transiret per loca, quo insidiae erant, videbant insidiatores comitari milites regem, quasi alas habentes, manuque trophaea gestantes, et cum cognovissent, quod Angeli Dei essent, timore perterriti aufugerunt quisque in locum suum. Rex vero venit ad imperatoris curiam in loco, qui Prespa dicitur, moxque ingressus est, ut ei mos erat, orare caepit Deum coeli. Ut autem cognovit imperator advenisse regem, ira magna iratus (e s t). Proposuerat nempe in corde suo, ut in via occideretur, antequam ad eum veniret, ne videretur consors vel consentiens neci ejus, eo quod jurasset, et in episcoporum et in haeremitae manibus crucem de-

disset, et hac de causa per viam insidias illi imposuerat. Sed, cum jam videret nudatum opus suum nequissimum, sedens ad prandium... misit gladiatores, qui eum decollarent. Orante praeterea rege, milites circumdederunt eum. Ut autem cognovit rex vocatis episcopis et haeremita qui ibidem aderant dixit: Quid est domini mei? Quid egistis? quare me sic decepistis? cur verbis et juramentis vestris credens sine culpa morior? At ipsi prae verecundia vultus ejus non audebant aspicere. Tunc rex facta oratione et confessione, accepto Corpore et Sanguine Domini, crucem illam, quam ab imperatore acceperat, manibus tenens dixit: Orate pro me Domini mei, et haec venerabilis crux una vobiscum sit mihi testis in die Domini, quoniam absque culpa morior. Deinde osculata cruce dans pacem episcopis et flentibus omnibus egressus est Ecclesia, moxque a militibus ante januam ecclesiae percussus, decollatus est XXII die intrante Majo. Episcopi vero tollentes corpus ejus in eadem ecclesia cum hymnis et laudibus sepelierunt. Ut autem Dominus declararet merita B. Martyris Vladimiri, multi diversis languoribus vexati intrantes ecclesiam, oranteque ad ejus tumulum sanati sunt. Nocte vero videbatur ibi ab omnibus lumen divinum, et quasi plurimas ardere candelas. Uxor vero B. Vladimiri fleuit cum fletu magno, ultra quam dici potest, diebus multis. Videns autem imperator mirabilia, quae ibi Deus operaretur, poenitentia ductus, satis timuit. Concessitque consobrinae suae tollere corpus ejus, et sepelire honorifice quocumque vellet. Tulitque denique corpus ejus et asportavit in loco, qui Craini¹¹¹ dicitur, ubi curia ejus fuit, et in ecclesia Sanctae Mariae recondidit. Jacet corpus ejus integrum, et redolet quasi pluribus conditum aromatibus, et crucem illam, quam ab imperatore accepit, manu tenet. Congregataque (c o n g r e g a t u r q u e) multitudo populi in eadem ecclesia omni anno in festivitate ejus, et meritis et intercessione ejus praestantur ibi multa beneficia recto corde petentibus usque in hodiernum diem.

¹¹¹ A malo niže: “translatum est corpus B. Vladimiri de Prispa in C r a i n i.” A O., on pak: C r e a n i, ali brže da po krivu. Dr. Rački je (ondě na 212 s.) pomislio na “Krajnu,” iliti “Krajinu”, kako da i sada zovu ono što je od Skadra do mora. Nu po “Craini” laglje pomisliš na Krain, ili Krajin ili Kranj ili Krajni, nego na “Krajinu”; a i po “locus”. A ni ono: “Odola **NCБ КРАНИА** nije “Krajina”, nego Krain, ako nije Kranj. Po drugom možemo poznat i prvi padež.

Uxor vero B. Vladimiri Cossara sanctimonialis effecta pie et sancte vivendo in eadem ecclesia vitam finivit, ibique sepulta est ad pedes viri sui.

Eodem itaque tempore, quo translatum est corpus B. Vladimiri de Prispa in Craini, imperator Vladislavus, congregato exercitu, venit possidere terram B. Vladimiri, et civitatem Durachium, ut promissum ei fuerat ab imperatore Basilio propter homicidia, quae perpetraverat. Manens itaque ante Durachium, quadam die, dum caenaret et epularetur, apparuit ei miles armatus, et in effigie Sancti Vladimiri. Et terrore percussus magnis vocibus clamare caepit: Currite mei milites, currite, et defendite me, quia Vladimirus occidere me vult. Et haec dicens surrexit de solio suo, ut fugeret. Statimque percussus ab Angelo, corruit in terram, et mortuus est corpore et anima. Tunc principes et milites ejus et omnes populi magno terrore percussi et metu, succenso igne per castra, eadem nocte fugerunt omnes per loca sua. Sicque factum est, ut nequissimus homicida, qui sedens ad prandium B. Vladimirum decollari jusserat, et martyrem fecerat, ipse hora caenae percuteretur, ut Angelus satanae efficeretur.

Quantas et quales virtutes et prodigia Deus operare dignatus est per B. Vladimirum famulum suum qui scire desiderat, librum gestorum ejus relegat, quo acta ejus per ordinem scripta sunt, et agnoscet profecto, quod ipse vir sanctus unus spiritus cum Domino fuit, et Deus habitavit cum eo, cui honor etc.

XXXVII. Praeterea Dragimirus frater Beati Vladimiri audiens mortem imperatoris congregavit populum et exercitum, ut terram et regnum patrum suorum vindicaret. Igitur veniens in culfum civitatis de Cattaro jussit transfretare populum. Cattarenses vero praeparatis naviculis, panem et vinum et cibaria plurima abundanter extulerant ei obviam, et invitaverunt eum ad prandium in insula quae Sancti Gabrielis dicitur.¹¹² Ipse vero cum paucis intrans in unam naviculam venit ad locum. Cumque prandium pararetur, videntes Catarenses, quod Dragemirus cum paucis esset, et ipsi plurimi, et quod nullus ei succurrere de terra posset, eo quod in insula esset, caeperunt dicere inter se alter ad alterum: Imperator Bulgarinorum mortuus est, et reges hujus terrae mortui sunt; hic solus de progenie illorum superest; si vixerit iste, et obtinuerit terram, non bene erit nobis. Opprimet enim nos, sicut alii oppresserunt reges, qui patres

¹¹² Nezman, kako sada.

et fratres ejus fuerunt. Occidamus ergo illum, et jam non erit ex proge-
nie istorum, qui opprimat aut perturbet nos, seu liberos nostros. Deinde
dum sederent ad prandium idipsum mutuo repetebant. Cumque incaluis-
sent vino, surrexerunt, ut eum occiderent. Qui, ut vidit, accepto ense suo,
fugit in ecclesiam, stansque deintus evaginato gladio defendebat se. At
illi deforis stantes intrare non audebant. Tunc quidam eorum ascendentes
desuper fregerunt tectum ecclesiae, et lapidem et ligna jacentes in eccle-
siam, interfecerunt eum. Post haec intrantes naviculam fugerunt. Populi
autem videntes quod accidit, reversi sunt per loca sua. Uxor autem Dra-
gemiri, defuncto viro suo, reversa est ad patriam suam. Filia erat Lutto-
miri magni juppani Rassae. Quae cum reverteretur cum duabus filiabus,
et ipsa praegnans patrem suum defunctum invenit. Post haec perrexit Bo-
snam una cum matre ad avunculos suos. Peperit autem filium masculum
in itinere in juppania Drinae in loco qui dicitur Brusno, vocavitque no-
men ejus Dobroslavo. Qui nutritus est in Bosna usque dum esset adole-
scens. Post a parentibus educatus est Ragusii. Accepit ibi uxorem puel-
lam virginem speciosam nepotem Samuelis imperatoris, de qua genuit
quinque filios, quorum nomina sunt haec: Goyslavus, Mihala, Saanec,¹¹³
Radoslavus et Predimirus.

XXXVIII. Igitur post mortem Vladislavi imperatoris Bulgariae Ba-
silius imperator, congregato magno exercitu et navium multitudine, cae-
pit debellare terram, obtinuitque totam Bulgariam,¹¹⁴ Rassam et Bosnam,
totamque Dalmatiam, omnesque maritimas regiones usque in finibus in-
ferioris Dalmatiae. Dobroslavus praeterea, quod sapiens et ingeniosus
esset, caepit se subdere Graecis, et esse quasi adjutor et socius eorum,
equitabatque cum eis per provincias, et Graecis occulte consilium dabat,
ut dure et injuste se agerent contra populum. Similiter et populis occulte
dicebat: “quare tam grande malum sustinetis a Graecis? injuste vos judi-
cant, bona vero tollunt, uxores adulterant, filias vestras virgines corrup-
punt et polluunt. Numquam patres mei, qui ante me reges fuerunt, talia
operati sunt vobis. Grande et grave malum est hoc.” Dumque sic age-
ret per singula loca, caeperunt populi in eum intendere, et valde dilige-
re, Graecosque nimium odisse. Inter haec consilio inito populi inter se

¹¹³ A u XXXIX. “Sagavec”, i “Saganec” i “Saganech”, i “Sagamech”, pak je
teško doznati pravu. O. ne pomaže: “Sagance”.

¹¹⁴ 1019 lëta.

quadam die uno consensu mittentes legatos et cartulas mutuo ad invicem surrexerunt, et uno die interfecerunt omnes magnates Graecorum, qui sunt inventi per totam Dalmatiam.

Post haec congregati sunt omnes populi, miserunt Dobroslavo et filiis ejus, ut venirent, et acciperent regnum patrum suorum. Qui veniens cum quinque filiis suis, qui jam juvenes et milites strenui erant, accepit regnum. Caepitque praeliari cum Graecis, et obtinuit terram usque in Apliza. Tunc imperator Graecorum iratus vocavit unum ex ducibus suis nomine Armenopolos, jussit eum venire et debellare regem Dobroslavum et ejus filios. Qui, congregato magno exercitu militum et peditum, pervenit usque ad planitiem Zentae.

Rex etiam Dobroslavus, congregans exercitum, dedit partem exercitus quatuor filiis, misitque eos in locum, quae Vuranie¹¹⁵ dicitur contra orientalem plagam, ut ibi expectarent eventum belli; ipse vero cum Radoslavo filio suo ex parte occidentali irruit super Graecos, caeperuntque valde trucidare eos. Radoslavus itaque juvenis potens et strenuus armis, dextera laevaue vulnerans, pervenit ad ducem, quem, cum cognovisset, gladio percussit, atque de equo in terram projecit. Quod videntes Graeci in fugam conversi sunt, cecideruntque ex eis plurima multitudo, quam dinumerare nemo potuit. Plurimi autem eorum, cum jam se evasisse putarent, insurgentes filii regis, qui in orientali parte erant, trucidaverunt eos. Et facta est contritio et plaga magna in Graecis die illa. Regnum vero Dobroslavi crescebat et multiplicabatur quotidie. Dedit tandem rex filio suo Radoslavo juppaniam, quae Rezca¹¹⁶ vocatur, eo quod in bello fortis et victoriosus extitit. Audiens praeterea Graecorum imperator quod evenerat, ira magna iratus, et tristis animo effectus, misit statim legatos cum auro et argento non modico, ut darent juppano Rassae et bano Bosnae et principi regionis Chelnanae, ut mitterent exercitum et gentem supra regem. Tunc juppanus et banus, congregantes populi multitudinem, miserunt Luttovit¹¹⁷ principi regionis Chelnani, ut coadunaret universam multitudinem, et ipse esset princeps et ductor totius populi. Sicque fac-

¹¹⁵ O. "Vurania". "Vranjina", ovako i nekakov otok u Skadarskom blatu zovu i nekakvo selo ondē na zapadnom kopnu. Nu bojim se, da je ovo „Vranja“, ili „Vran“ ter nekoje drugo mēsto na „iztok“. A i jest onamo: Vran.

¹¹⁶ Ovo nije u XXX. Morda je ovo „Riečka“, na sēver od onoga jezera? ili pak „Gorska“? O. „Kezka“, a ovo brže da je od „Rezca“ poteklo.

¹¹⁷ Ali niže „Luttovid“; a O. „Gliutovid“ t.j. Ljutovid, kako držim da je i pravo.

tum est. Imperator ex alia parte, congregans magnum valde quam fuerat ante, exercitum, misit Durachium, mandans cuidam Cursilio Toparchae, qui illis diebus Durachium totamque terram Duracinorum¹¹⁸ tenebat, ut congregaret omnem populum terrae Durachenorum, et praeeset omni exercitui, et pergens caperet regem cum filiis suis quocumque reperisset.

Igitur Cursilius cum omni exercitu venit, et resedit in planitie civitatis Scodrinae, ut ibi congregarentur omnes. Congregata est ergo ibi tanta multitudo ut vix eos terra caperet. Post haec transvadato flumine¹¹⁹ pervenerunt in planitiem Antibarenae civitatis. Luttovid etiam princeps cum suo exercitu advenit in Tribuniam. Rex vero Dobroslavus cum filiis et gente sua manebat in Cermoniza,¹²⁰ cernens autem, quod magna multitudo esset Graecorum, timensque, ne Luttovid transfretaret culfum, ne concluderetur in medio, vocatis quinque filiis suis, dixit eis: “Videtis, filii carissimi, quod magnus est Graecorum exercitus, et nos valde pauci ad comparisonem illorum; eis resistere, mihi videtur, in bello nullatenus valemus. Faciamus ergo sic: Remaneant duo ex vobis Goyslavus et Radoslavus, caeteri vero tres accipite unusquisque X. strenuos cum tubis et buccinis, et montana conscendite, et per cacumina montium vos distendite, sic, ut Graeci videantur quasi in medio. Ego autem cum his, qui mecum sunt, nocte media irruam in eorum castra. Cumque audieritis sonitum tubae et buccinae, vos similiter per circuitum de montibus tubis et buccinis clangite, magnisque vociferate vocibus. Post haec paulatim descendentes eorum castris appropinquate, et dum prope fueritis nolite timere, sed estote fortes et pugnate viriliter. Deus enim Omnipotens tradet eos in manibus nostris.

Igitur vesperscente hora, tres filii regis ascenderunt montana, et fecerunt omnia sicut mandaverat rex. Ea hora quidam Antebarenius amicus regis, volens terrere Graecos, accessit ad Cursilium, et dixit ei: Cave, domine, et esto sollicitus, et vide, quomodo evadas cum hac multitudine. Scias sane, quod ex omni parte circumdatus es a magna multitudine. Quod verbum per castra sonuit, et omnes nimio terrore concussi sunt. Statimque iussit Cursilius omnes armatos stare, et vigilias et custodias de longe a castris fecit ponere. Inter haec rex cum suo exercitu noctis

¹¹⁸ Nije prilika, da je sam pisac ovako habio.

¹¹⁹ Bojana.

¹²⁰ O. “Cermeniza”, a morda je “Cremeniza” pravo, ili Cemerniza”. A medju Kotorskom dragom i Barskim poljem valja da je bilo to mjesto.

hora paulatim gradiens et suaviter appropinquabat eorum castris. Media autem nocte venit, quo vigiles et custodes Graecorum erant, irruitque in eos, et alios trucidavit, aliosque in fugam convertit. Quod videntes Graeci, valde turbati sunt. Mox regis tuba sonuit, et qui cum rege erant clangentes buccinas, magnisque vocibus caeperunt vocitare. Filii quoque regis, qui per montana erant, similiter caeperunt hinc inde buccinas et tubas clangere, et vociferare. Post haec tarde per latera montium descendendo appropinquabant hostibus. Similiter et rex faciebat, Graeci vero valde timere caeperunt, et quia tarde audiebant eos descendere, quia nox erat, et videre non poterant, putabant maximam multitudinem, quemadmodum audierant ab Antibarensi. At ubi audierunt sonitum tubarum et buccinarum et vociferationis hinc jam prope esse, et supra se irruere, terrore percussi in fugam conversi sunt. Ut autem cognovit rex, et qui cum eo erant, fugam iniisse Graecos, aurora appropinquante irruentes in castra eorum caeperunt trucidare, vulnerare, et interficere, post terga eorum persequentes eos. Similiter et filii regis hinc inde graviter eos percutiebant et trucidabant. Cumque persequendo et interficiendo eos rex cum filiis suis et cum gente sua transisset torrentem, qui Prapratnam currit, et venisset in sylvam Goyslavus non agnoscens patrem suum, quia pulvere et sanguine aspersi erant, et alter non cognoscebat alterum, irruit in patrem, et ex equo in terram projecit, non tamen eum vulneravit, tunc voce magna clamavit: B o x e p o m i l u y, B o x e p o m i l u y. Quem statim filius ad vocem cognovit, et mox de equo descendens patris pedem tenuit, dicens: Miserere, pater! non enim cognovi te. Cui rex: noli timere, fili, quoniam ad huc Dei misericordia nobiscum est, eo quod non vulnerasti, nec occidisti me. Tunc rex stetit in eodem loco, vocavitque nomen loci: B o s y a M i l o s t, quod latine dicitur Dei misericordia. Qui locus sic vocatur usque in praesentem diem, eo quod fecisset Deus misericordiam regi, ut non interficeretur a filio suo, et quod tantam multitudinem concessit Deus in manibus paucorum. Igitur filii regis persecuti sunt hostes usque Drinum fluvium, vulnerantes et interficientes eos, nec non comprehendentes eos, et ligantes plurimos secum adduxerunt ad patrem in B o x y a m i l o s t. Cursilius autem graviter vulneratus, remansit; sed cum venisset in planitiem servitutis¹²¹ Scodrinae mortuus est, in quo loco posita est crux, quae usque hodie Crux Cursilii vocatur.

¹²¹ c i v i t a t i s ima biti, kako više.

Post haec misit rex Goyslavum filium suum cum exercitu obviam Luttovid principi dans ei L. Graecos, qui capti erant et vulnerati, ut dum appropinquaret hostibus, mittens eos sic vulneratos, et sanguine aspersos in castra Luttovid principis, ut Graeci referrent ea quae eis acciderant. Quod si Graeci ire nollent, omnes capite trucidaret. Et hoc ideo egit rex, ut princeps cum suo exercitu metu concuterentur, videntes eos sic trucidatos. Fecit igitur Goyslavus omnia, quae mandaverat ei pater. Movens igitur exercitum transfretavit culfum,¹²² iter agens per Canalem. Ascendit in montem, qui Clouco¹²³ vocatur. Tunc, quia prope erat Luttovid exercitus, misit supradictos Graecos in ejus castra. Quod videntes, qui cum Luttovid erant, et audientes, quod evenerat, valde perterriti sunt. Luttovid autem princeps, quia vir bellicosus erat, et strenuus in armis, minime timuit. Igitur misit Goyslavo, dicens: Ingenia tua nullatenus me perturbant. Sed, si vir es, et aliquid vales, sume tecum duos milites, et ego similiter descendam usque in campum, ut dimicemus, et scies, qui sum ego. Placuit verbum in conspectu Goyslavi, et statim, sumens duos strenuos milites secum, descendit in campum. Similiter et princeps descendit. Ut autem dimicare caeperunt, unus ex Goyslavi militibus, nomine Vdobic,¹²⁴ impetum faciens in Luttovid principem, percussit eum et in terram projecit. Tunc alius clamare caepit: Currite, commilitones et socii, currite, quoniam Luttovid cecidit et mortuus est. Ad cujus necem caeperunt omnes currere. Luttovid autem, ut erat vulneratus, recuperato equo, fugam petiit. Hi vero, qui cum eo erant, videntes, quod cecidit, et vulneratus esset, omnes in fugam conversi sunt. At Goyslavus cum suis persecuti sunt eos tota die illa, tollentesque spolia eorum, reversi sunt victores ad loca sua. Et ex illa die quievit terra in conspectu regis et filiorum ejus, et non fuit ausus quisque resistere eis, sed omnes facti sunt ei pacifici. Inter haec rex Dobroslavus plurima bona dans Antibareno illi, qui Cursilio nunciaverat, quod esset circumdatus a magna multitudine, stabilivit ei, ut nec ipse nec filii ejus in perpetuum obliviscerentur hoc factum. Post hoc filii regis obtinuerunt totam terram Duracinorum usque ad flumen Dajussium,¹²⁵ aedificaveruntque ibi castellum, et posuerunt in

¹²² Kotorska draga.

¹²³ “Klobuk” valja da

¹²⁴ Brže da je ovako pravo, nego “Vdobre”, kako O. piše.

¹²⁵ “Bajusa” O., a “Vajuša” je valja da pravo kako je u Arkivu za jug. pov., u VI. K. na 161, 165, 184, i 193 s., ako nije “Vojuša”, kako je li ondē na 181, 191, i 277.

eo viros fortes. Qui exeuntes depraedabant Graecos et captivabant eos quotidie. Regnavit praeterea rex gloriosus Dobroslavus XXV. annis, et cadens in lectulo mortuus est in Prapatna in curia sua. Filii autem ejus congregantes se fleverunt illum, et sepelierunt in ecclesia Sancti Andreae in capella sua cum magno honore et gloria.

XXXIX. Defuncto rege filii ejus cum regina matre eorum congregati, placuit eis dividere sibi terras et regiones patrum suorum, ut unusquisque suam possideret portionem. Igitur Goyslavus cum Praedemiro fratre minimo acceperunt Tribuniam cum Grispuli, Michala Obliquum et Prapatnam et Cermenizam, Sagavec autem Gorscam juppaniam, Cuprelucy et Barizi,¹²⁶ Radoslavus Lucam juppaniam,¹²⁷ Podlugie et Cuccevi in Budua una juppa.¹²⁸

Post haec regina cum filio suo Goyslavo primogenito regebat regnum et filios. Nullus autem ex eis vocitatus est rex, donec vixit regina mater eorum, sed tantummodo *K n e s i i* vocabantur. Quodam itaque tempore Goyslavus cecidit in lectulo, et dum infirmus jaceret in lectulo, quidam de Tribunia, qui Scrobimesi vocabantur, consilio inito venerunt, et interfecerunt illum jacentem in lecto, fratremque ejus Predemirum capientes, similiter occiderunt. Deinde quemdam constituerunt caput eorum et dominum nomine Domanec.¹²⁹

Quo audito Myhala et Saganec et Radoslavus, fratres eorum, congregantes exercitum, venerunt in Tribuniam, et comprehendentes homicidas illos, diversis suppliciis affligentes, morte pessima peremerunt eos; Sed Donanech cum aliquantis evasit. Deinde relinquentes ibi Sagamech, Myhala et Radoslavus reversi sunt in Zentam. Non post multum temporis Saganec timens et ipse reversus est in Zentam ad juppanias suas. Domanec iterum venit et intravit in Tribuniam. Videns autem Michala, quod Sagamech nollet ire in Tribuniam, vocato ad se Radoslavo, dixit ei, ut iret, et defenderet regionem Tribuniam. Qui respondit, nullatenus se velle dimittere partem suam, quae ei accidit in Zenta. Tunc Mychala et Saganec, timentes, ne Graeci terram invaderent, eo quod Graeci prae-

¹²⁶ Da je „Cuprelucy“ shabno, nam. Kupelnik, rekao sam u XXX., a „Barizi“ što je ovo ne znam. O. piše: „Bareci“.

¹²⁷ „Juppanam“ piše oba puta, ali po krivu.

¹²⁸ A O.; „Cuceva con Budua“.

¹²⁹ A niže: „Donanech“, kako morda i O. „Donanek“.

parabant se venire, et nolebant exire eis obviam coram Magnatibus terrae, juraverunt Radoslavo ambo fratres, et privilegium ei scripserunt, ut ipse et ejus haeredes possiderent partem Zentae, et si posset sibi acquirere Tribuniam, vel quamcumque regionem aliam, esset illi, et ejus haeredibus in haereditatem et possessionem sine contrarietate, et requisitione eorum, vel haeredum eorum, et nunquam inde ab eis vel ab eorum haeredibus requisitus esset.

Tunc Radoslavus congregans gentem abiit, et intravit in Tribuniam, et debellavit Domanec, et convicit, atque interfecit eum. Postea intravit in regionem Chelmani, et obtinuit eam.

XL. Eo tempore defuncta est regina, et Mihala accepit regnum, erantque ei septem filii, quorum nomina sunt haec: Bladimirus,¹³⁰ Priaslavus, Sergius, Deria, Gabriel, Miroslavus et Bodinus. Et quia hos septem filios habebat, accepto regno, noluit servare sacramentum fratri suo Radoslavo, sed tulit illi juppaniam Zentae, et dedit illam filio suo Bladimiro. Eo tempore mortua est uxor regis Michala, duxitque aliam uxorem Graecam consobrinam imperatoris. Genuitque ex ea quatuor filios, quorum nomina sunt haec: primus Dobroslavus, 2. Petrislavus,¹³¹ 3. Nicoforius,¹³² 4. Theodorus. Ex Dobroslavo et Nicoforo, et ex Theodoro non fuit superstes, nisi ex Petrislavo natus est Bodinus, qui dominavit totum regnum. Bladimirus cum suis fratribus perrexerunt in Rassam, et obtinuerunt eam. Deditque eam filio Petrislavo ad dominandum. Post hoc perrexerunt Bulgariam, et commiserunt praelia multa cum Graecis et Bulgaris. Et obtinuerunt totam Bulgariam. Quam provinciam dedit rex Michala Bodino filio ad regendum.¹³³

¹³⁰ Čitaj: Vladimir, kako je i O.

¹³¹ “Priaslavo“ O.

¹³² “Niceforo“ O.

¹³³ O. drugako: „Michala... fatto ben grosso essercito, lo mandò con Vuladimiro et altri figliuoli a occupare la Rassia et la Bulgaria, diede a Priaslavo suo figliuolo la Rassia, et al n i p o t e Bodino figliuolo di detto Prijaslavo la Bulgaria.“ Ali ovdě niže: “Cecidit ibi Bodinus B u l g a r i n o r u m imperator, et captus est a Graecis... Caeteri autem f r a t r e s Bodini... Post haec accepit regnum Radoslavus frater ejus (Michalae)... Regnante illo, nunciatum est ei, quod Bodinus n e p o s ejus viveret... Bodinus... consilio inito cum n o v e r c a sua, et cum q u a t u o r filiis ejus”. Pak po ovom ima krivo O.

Praeterea Bodinus imposuit diadema capiti suo, et jussit se vocari imperatorem. Imperator Graecorum hoc audiens iratus, et congregans validam multitudinem misit ad debellandum Bodinum. Et Bodinus congregans multitudinem exiit obviam eis. Quadam die caeperunt utrinque populi valde laniare et vulnerare. Cecidit ibi Bodinus Bulgarinorum imperator, et captus est a Graecis, jussuque imperatoris relegatus est in exilium in Antiochiam civitatem. Caeteri autem fratres Bodini, quia displicuit Deo peccatum patris eorum propter perjurium, huc illucque per provincias equitantes, et bella plurima committentes, omnes in bello mortui sunt, vivente patre eorum, non uno quidam die, sed quisque tempore suo. Regnavit praeterea rex Michala XXXV. annis, et mortuus est. Sepultusque est cum magno honore in monasterio sanctorum Martyrum Sergii et Bachi.

XLII. Post haec accepit regnum Radoslavus frater ejus. Cui erant octo filii, et quatuor filiae. Nomina filiorum ejus haec sunt: primus Branslavus, Gradislavus, Chualimir, Staniena,¹³⁴ Cociapar, Goyslavus, Dobroslavus, et Picinech. Fuit autem rex Dobroslavus¹³⁵ pacificus et mansuetus, ac timens Deum in omni vita sua. Regnante autem illo, nuntiatum est ei, quod Bodinus nepos ejus viveret, et imperator, qui eum relegaverat, defunctus est. Qui audiens misit Antiochiam, et fecit eum rapere de custodia et ad se ducere. Qui reductus cum gaudio a rege et a filiis susceptus est. Deditque ei rex Grepoli et Budua. Sexto decimo anno regni regis Radoslay, Bodinus oblitus est bonorum, quae ei fecerat rex, in fide non stetit, sed consilio inito cum noverca sua, et cum quatuor filiis ejus, qui ei fratres erant ex parte patris, rebellavit a rege una cum fratribus suis. Rex autem, quia mansuetus erat et pacificus, noluit bellum cum eo committere, sed secessit humiliter cum filiis suis in Tribuniam regionem. Ita senex et plenus dierum dormivit cum patribus suis, et sepultus est cum grandi honorificentia in monasterio Sancti Petri de Campo.

XLII. Post haec Bodinus, accepto regno, intravit in Zentam, caepit debellare consobrinos suos. Tunc Petrus Antibarensis sedis Archiepiscopus bonae memoriae vir,¹³⁶ videns grande litigium atque discordiam esse

¹³⁴ Valja da S t a n i c n a, kada O. "Stanihna".

¹³⁵ Radoslavus. Zarekao se je.

¹³⁶ Okolo 1067.

inter fratres, posuit se in medio una cum clero et populo, locuti sunt eis. Miseruntque pacem inter eos, juraveruntque sibi invicem Bodinus cum fratribus, ut pacifice et quiete viverent. Praeterea Branislavo nati sunt sex filii, quorum nomina sunt haec: primogenitus Praedica,¹³⁷ Petrislavus, Gradicna,¹³⁸ Tvardislavus, Dragellus, et Grubessa. Bodino autem regi nati sunt filii quatuor de Jaquinta filia Archiriz de civitate Barensi, quorum nomina sunt haec: Michali, Georgius, Archirizi, et Thomas.

Facta pace, Bodinus cum fratribus perrexit Rassam, et debellando obtinuit eam, atque possedit eam. Posuitque ibi duos juppanos de curia sua, Velcano et Marco.¹³⁹ Qui etiam juraverunt ei, ut ipsi et filii eorum essent specialiter homines regis Bodini et filiorum vel haeredum ejus. Deinde cepit Bosnam, posuitque ibi Stephanum Knesium. Post haec (*de*) potestate Francorum, qui erant in Durachium, et in tota terra Duracenorum, mortuo Riberto¹⁴⁰ Guiscardo, tulit, atque obtinuit rex Bodinus totam terram Duracinorum et ipsam civitatem Durachium. Post haec facta pace cum imperatore, reddidit illi civitatem.

Igitur Jaquinta uxor Bodini, videns filios Branislai crescere et multiplicare, valde dolebat. Timebat enim, ne viro ejus moriente, Branislavus, seu filii ejus acciperent regnum. Unde et semper invidebat eis, et quaerebat opportunum tempus, quomodo patrem et filios perderet. Quodam itaque tempore, dum Branislavus cum fratre suo Gradislavo et filis Bericna¹⁴¹ simpliciter venissent ad regem in civitatem Scodarim, videns eos Jaquinta solos venisse, gavisata est, accedensque ad regem proterve caepit insistere et dicere, ut eos comprehenderet et in custodia poneret, alioquin nullam vitam posse habere cum eo, si hoc non ageret. Dicebat illi: Scio, quia moriturus es, et isti regnum accipient, filii autem tui ad mensam eorum manducabunt. Quid multum? victus Bodinus rex ab uxore, ut Herodes ab Herodiana, dum sederent ad prandium et epularentur, jussu regis capti sunt, et positi sunt in custodia, et quia noluit rex resistere voluntati uxoris suae, periurus effectus est ad mensam, ut Herodes homicida. Quod audientes fratres et filii ac nepotes eorum, congre-

¹³⁷ “Bericna” malo niže, a u XLV.: “Dragichna”; a O. “Predihna”. “Dragonja”, ovoga imena znam da je u nas bivalo, a brže da je i “Draginja”.

¹³⁸ I u XLV. ovako, ali i “Gradigna”. A O. za ovo “Dragihna”.

¹³⁹ “Altri esemplari hanno M a u r o”, O.

¹⁴⁰ Roberto; † 1085.

¹⁴¹ I ovdě “Predihna” O.

gantes omnem parentelam in unum abierunt Ragusium, et intraverunt in civitatem cum quadringentis viris in armis. Audiens rex quod fugissent, congregato exercitu venit et obsedit civitatem, caepitque debellare eam. Tunc fratres et filii Knesii Branislavii, et qui cum eis erant, exeuntes armati de civitate magnam caedem faciebant quotidie de Bodini regis exercitu. Quadam die dum exissent, et plures occidissent et vulnerassent, Cocciaparus jactans lanceam e manibus transfodit et occidit quendam Cossar, quem regina valde diligebat. Quod videns regina statim solutis crinibus caepit faciem suam fortiter percutere, et flere, ac dicere viro suo: Heu, heu, heu! numquid non vides, o rex, quomodo interficiunt tuos? Parentes eorum apud nos sunt, et ipsi non desinunt quotidie vulnerare et occidere tuos! Numquid non cernis quod fecit Cociaparus? Quare sines vivere fratres eorum quos tenes in vinculis? Tunc rex iratus manu sua porrigens gladium jussit decollari Knesium Branislavum cum fratre et filio ante civitatem Ragusii, et coram praesentia parentum suorum, et jungens perjurio homicidium. Tunc episcopi et abbates, qui venerant rogare regem, ne decollarentur, et ut pacem inter eos mitterent, videntes eos jam decollatos, eo quod moram fecissent veniendi, valde tristes effecti sunt, caeperuntque vehementer arguere et increpare regem, eo quod obedisset voci uxoris suae, et occidisset fratres suos. Rex statim poenitentia ductus flevit amare, et quia fratres erant jussit eos sepeliri honorifice. Episcopi vero et Abbates tollentes eorum corpora magno in obsequio sepelierunt eos in monasterio Sancti Benedicti in Insula, quae est ante Ragusium. Post haec fratres eorum et filii et caeteri qui erant in civitate, sentientes, quod quidam vellent tradere civitatem regi praeparatis naviculis, intrantes omnes in eis navigaverunt Spalatum. Inde transfretaverunt Apuleam, et inde Constantinopolim ad imperatorem. Praeterea rex cepit civitatem Ragusium, et aedificavit ibi castellum. Et postea reversus est in Scodarim. Regnavit autem XXXVI. annis, et in XXII. decollavit fratres suos. Expletisque XXVI annis et mensibus quinque in regno suo, mortuus est, sepultusque est more regali in monasterio Sanctorum Martyrum Sergii et Bachi.

XLIII. Tunc Michalli filius ejus voluit succedere in regno, sed propter nequitiam matris ejus noluit populus terrae, sed constituerunt sibi regem Dobroslavum fratrem Bodini regis. Regnante eo, caepit se dure agere contra populum. Eo tempore audientes fratres et filii Knesii Branislavi, quod rex Bodinus obiisset, imperatoris jussu venerunt Durachium,

ubi Goyslavus accepit uxorem, et mansit ibi cum nepotibus suis. Cociaparus quoque frater ejus perrexit Rassam. Inde cum Belcano¹⁴² juppano congregantes populum venerunt contra Dobroslavum regem. Rex vero congregans populum voluit se defendere. Commisso denique bello in Dioclia supra fluvium, qui Moracea dicitur, cecidit pars populi regis Dobroslaii, et ipse captus est. Post haec Cociaparus cum Belcano mittentes vinculatum regem Dobroslavum in Rassam, venerunt et obtinuerunt Zentam, et depraedaverunt maximam partem Dalmatiae. Belcanus post haec perrexit Rassam, et Cociaparus remansit in Zenta. Post haec insidiabatur Belcanus Cociaparo cum Rassanis, ut eum perderent. Quod sentiens abiit in Bosnam, et accepit ibi uxorem filiam bani Bosnae, et non post multum temporis in bello mortuus est in Chelmani.

XLIV. Interea populi congregantes se constituerunt regem Bladimirum filium Bladimiri filii regis Michalla. Regnante illo, dilexit pacem, et cum omnibus pacem habuit. Congregavitque ad se omnes fratres suos, et accepit uxorem filiam juppani Rassae, et quievit terra XII. annos. Postquam accepit rex filiam Belcani dimissus est a juppano rex Dobroslavus, qui tenebatur in vinculis, eo quod esset patruus regis Bladimiri. Qui dimissus venit ad nepotem suum. Quem ut vidit rex statim comprehendere jussit, et in custodia ponere. Mansitque in custodia usquequo nepos ejus Bladimirus regnavit. Itaque XII. anno regni Bladimiri regis Jaquenta consiliata a quibusdam pessimis hominibus, qui inimici erant juppani Belcani, potionem mortiferam conficiens in Cataro, quo manebat, dedit eis. Hi vero venientes in Scodarim propinaverunt regi per manus ministrorum ejus, qui ab eis deceptus (e s t). Tunc cecidit in lectulo. Regina autem Jaquinta sciens, quod moriturus esset, venit cum filio suo Georgio in Scodarim causa visitandi regem. Quam ut vidit rex, permovit eam a se, et jussit eam foris egredi. Quae egressa, dixit astantibus: Quare sic agit rex? quid ego mali feci? Si vult scire dominus rex, patruus Dobroslavus, qui tenetur in vinculis, ipse egit, ut moreretur dominus rex. Hoc autem dixit volens perdere Dobroslavum, timens, ne ipse succederet in regnum. Statimque inde ascendens venit usque ad Garizam,¹⁴³ mortem regis attendens. Postea misit occulte hominibus regis promittens eis pluri-

¹⁴² Ali više je “Velcano”, a to je: Vlkan=Vukan.

¹⁴³ O. “Gorizza” = Gorica. U nas je měst i kim je ime „Gorica“ i kim je „Garica“, pak ne znam kako je pravo.

ma, ut moriente rege, perderent Dobroslavum. Quod et factum est. Nam rex mortuus est et sepultus in monasterio sanctorum Sergii et Bachi. Hominesque vero regis occasione accepta consilio Jaquintae acquievere super Dobroslavum regem, et extrahentes illum de custodia excoecaverunt oculos, et testiculos illi amputaverunt miseruntque illum in monasterio Sanctorum Sergii et Bachi, ubi cum monacis vivens longo tempore, postea mortuus est.

XLV. Post mortem regis Bladimiri cepit regnum Georgius filius Jaquintae reginae. Secundo autem anno regni sui voluit occulte comprehendere filios Branislavi, sed minime valuit. Nam innotuit eis quoddam consilium, et ipsi abierunt Durachium ad patrum suum Goyslavum; solus Grubessa comprehensus est, et positus in custodia in Scodarin. Tempore illo dux Calo Joannes Cumano congregans exercitum venit cum Goyslavo et nepotibus ejus supra regem Georgium. Rex etiam congregans populum paravit eis bellum. Committentes itaque bellum, cecidit pars Georgii regis, et multi interfecti sunt, et plurimi capti sunt. Rex autem cum aliquantis evasit, et fugit in Obliquum. Post haec dux et caeteri debellantes civitatem Scodarim, ceperunt eam. Inde extrahentes Grubessam de custodia, jussu imperatoris constitutus est rex a populo. Et dux reliquens ei exercitum reversus est Durachium.

Regnante eo, sciens rex Georgius Grubissam esse strenuissimum militem, et potentem in virtute, atque audacem in bello, fugit in Rassam. Mater vero ejus capta est apud Cattarum, et ducta est Constantinopolim, ubi et mortua est. Regnavit Grubessaa VII. annos, et quievit terra in diebus ejus, et recuperavit valde. Dedit enim diebus illis Deus abundantiam frumenti et vini, repleta est terra omni saturitate. Denique septimo anno regni ejus venit rex Georgius cum Rassianis supra istum; qui praeparans ei bellum, in ipso bello mortuus est rex Grubessa fortiter dimicando et praeliando ante civitatem Antibarim. Sepultusque est in episcopio ejusdem civitatis honorifice in ecclesia Sancti Georgii.

Post haec rex Georgius obtinuit regnum, non tamen terram. Misitque fratribus regis Grubessae, qui adhuc supererant, Dragichnae¹⁴⁴ et Dragilo, et fecit pacem cum eis, et juravit, quod divideret terram cum eis, et nil eis mali faceret. Qui venientes propter jusjurandum crediderunt ei. Dedit eis partem terrae, et juppanias in Zenta, et valde caepit eos dilige-

¹⁴⁴ O i ovdě „Predihna“.

re. Et hoc ideo faciebat rex, ut Gradicnam fratrem eorum tertium posset decipere, et ad se attrahere, ut postea perderet eos. Igitur Gradigna¹⁴⁵ manens in Rassa accepit ibi uxorem, de qua genuit quatuor filios: primus Radoslavus, Lobari, et Bladimirus.¹⁴⁶ Praeterea Dragilus cum omnibus terrae suae intravit in Podgoream regionem, et obtinuit Onogoste, et alias plurimas juppanias. Videns autem rex, quod prudenter se ageret, valde ei placuit. Deinde consilio Dragili congregans rex exercitum abiit in Rassa. Et praeliando obtinuit eam, et depraedavit. Inveneruntque ibi Vroscium in custodia, in qua missus a parentibus fuerat, unde extrahentes illum, dimiserunt juppanum in Rassa. Inde rex cum suis omnibus reversus est ad locum suum cum spoliis magnis. Gradigna eo tempore secessit in Chelmani.¹⁴⁷ Post haec videns, quod Dragillus cum fratre et nepotibus prudenter se agerent, et quotidie multiplicarent, et crescerent in amore omnium populorum, invidia ductus, timensque quod populus terrae sincere eum non diligeret, ne forte regnum amitteret, comprehendere fecit Mihala filium Bladimiri regis, et post eum Dragillum, posuitque in custodiam. Dragichna vero cum quatuor filiis suis Prevoscio,¹⁴⁸ Grubescia, Neeman et Sirac evasit et fugit Durachium. Audiens autem, quod frater ejus et nepotes tenerentur in vinculis, abiit et ipse Durachium.¹⁴⁹ Post hoc Pirigordi dux cum Gradigna et Dragigna congregantes populum et magnum exercitum venerunt et ceperunt terram usque Vuraneam et usque Antibarim. Sed, quia dux ire volebat Constantinopolim, Gradigna relinquens nepotem suum Borosci¹⁵⁰ in Obliquo ad custodiendum castellum transportaverunt ducem usque Durachium. Praeterea rex Georgius iratus jussit Dragillum et Mihala nepotem ejus privare lumine coeli, eo quod. Gradigna cum fratre suo debellarent illum. Postquam autem dux Pirigorti ivit Constantinopolim, venit alius dux Durachium Kiri Alexius de Condi Stephano. Interea rex Georgius congregans populum venit et

¹⁴⁵ Ako je ovako pravo, nije onako.

¹⁴⁶ A nakraj ove glavizne: ... "rex Gradigna... sepultus... manibus filiorum Radoslavi Knesii, J o a n n i s et Bladimiri". Pak ili je "Lobari" shabno, ili "Joannis". O., on ovdě "Lubano", a niže "Ivanisc", t. j. "Ivan". I još valja čitati "tres", a ne "quatuor", po XLVII g."

¹⁴⁷ O.: "Ceccomani"!!

¹⁴⁸ "Parvosc" O.

¹⁴⁹ Ali O.: "Questo istesso fece et Gradihna coi suoi figliuoli".

¹⁵⁰ O.: "Urosc", kako je i pravo.

obsedit Obliquum, Boroscius vero cum suis fortiter defendebat se. Audiens autem Kiri Alexius cum Gradigna et cum fratre congregantes exercitum venerunt supra regem. Quia vero jam rex erat exosus omni populo, non fuit quis qui hoc ei annuntiaret, quousque venit dux cum Gradigna et cum exercitu. Et percusserunt castra eorum, et occiderunt et vulneraverunt plurimos, et fugaverunt eos. Rex evasit tunc et fugit Cerniza.¹⁵¹ Et dux fugato eo, reliquit Gradigna cum exercitu, et ipse reversus est Durachium. Tunc quia propter tribulationes et bella, terra jam deserta erat, et quotidie magis magisque desolabatur, rebellavit Decatarus, et postea tota terra regis Georgii. At Gradigna cum suis caepit comprehendere terram, et persequi regem. Alia autem ex parte Rassani eum persequerentur. Rex autem cum suis per montana et per sylvas huc illuc fugiens latitabat. Praeterea videns rex undique persecutionem sibi accidere, nesciens quid ageret, intravit in castellum, qui Obolon¹⁵² dicitur.

Tunc Gradigna obtinuit terram usque Decatarum, praeter castellum quo rex tenebatur. Inter haec dux venit in Scodarim, et Gradigna misit ad eum, ut quantocius veniret, quatenus caperent castellum et regem. Qui veniens cum exercitu obsederunt castellum. Tunc hi qui amici et proximi regis esse videbantur, et qui edebant panem ejus, levaverunt contra eum calcaneum suum, et alii deforis, alii deintus castellum tradiderunt et regem duci Kiri Alexio. Quem dux comprehendens duxit secum Durachium, inde vinculatum et cum custodibus misit Constantinopolim, ubi mortuus est in custodia.

XLVI. Post haec populi congregantes se constituerunt regem Gradignam. Qui accepto regno caepit regere populum cum omni justitia. Erat sane vir timens ac diligens Deum, pius et misericors viduarum et orphanorum protector atque defensor, et in omnibus suis omni bonitate praecipuus. Praeterea hi, qui dispersi erant per regiones, et provincias, et in Apulia, audientes vitae ejus bonitatem, reversi sunt ad loca sua, ad patriam suam, et repleverunt et habitaverunt terram, quae jam quasi destructa et desolata manebat. Sustinuit quoque rex Gradigna diebus regni sui multas insidias et persecutiones injuste a malignis hominibus, sed ex omnibus eripuit eum Deus. Expletisque XI. annis in regno, ingressus est viam cunctorum, et dormivit cum patribus suis in pace. Sepultus est ho-

¹⁵¹ "Cemerniza" O.

¹⁵² "Obolen" ondë.

norifice et cum magnitudine in monasterio Sanctorum Martyrum Sergii et Bachi manibus filiorum suorum Radoslavi, Knesii,¹⁵³ Joannis et Bladimiri.

XLVII. Post haec Radaslavus Knesius¹⁵⁴ perrexit ad imperatorem Hemanuelem,¹⁵⁵ et benigne ab eo susceptus est. Deditque ei totam terram dominandam eamque regendam, sicut tenuit pater ejus. Postea Knesius Radoslavus veniens ab imperatore caepit tenere et dominare terram cum fratribus suis. Post haec surrexerunt quidam maligni, qui antiqui inimici fuerunt, et rebellaverunt ei, et adduxerunt Dessam filium Vrossi, et dederunt ei Zentam et Tribuniam. Radoslavo autem et fratribus ejus remansit maritima regio, et civitas Decatarum usque Scodarim, et indesinenter non desinebant dimicare et praeliare contra filium Urossi, et contra caeteros inimicos, quatenus terram, quae eis rebellaverat, valerent acquirere, et eam, quam dominabant, viriliter defendere etc.

¹⁵³ Ne; nego: “Radoslavi Knesii...”, po XLVII.

¹⁵⁴ “il conte Radoslavo” O.

¹⁵⁵ Od 1143 do 1180 lěta.

BIBLIOGRAFIJA

IZDANJA *LJETOPISA POPA DUKLJANINA*
I ODABRANA BIBLIOGRAFIJA RADOVA O
LJETOPISU I IMENSKO KAZALO
UZ **BIBLIOGRAFIJU**

NADA VRSALOVIĆ

Srednjovjekovni narativni spis najpoznatiji pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina* zauzima osobito mjesto među izvorima za najstariju povijest Hrvata. Djelo postoji u dvije redakcije: latinskoj i hrvatskoj, a njegova latinska redakcija predstavlja vrelo i za povijest ranoga srednjovjekovlja ostalih južnoslavenskih naroda. Tekstovi dviju verzija objavljeni su u cijelosti na latinskom, talijanskom, hrvatskom, srpskom, crnogorskom, ukrajinskom, poljskom jeziku, a u literaturi se, uz navedeni naziv, najčešće spominju kao: *Sclavorum Regnum*, *Hrvatska kronika*, *Barski rodoslov* i *Kraljevstvo Slavena*. Izvor, kao cjelina ili njegovi pojedini dijelovi, više je stoljeća predmetom izučavanja kako historiografa tako i povjesničara književnosti, filologa i povjesničara srednjovjekovnog prava, te su ovom djelu posvećeni brojni radovi.

Građa u ovoj Bibliografiji sistematizirana je u dva dijela: I. Izdanja i II. Literatura, nakon čega slijedi Imensko kazalo. U prvom dijelu popisana su izdanja s integralnim tekstovima *Ljetopisa*, a nisu uvrštene publikacije u kojima se donose izvodi ili fragmenti. U drugom dijelu primijenjena je selektivna metoda. S obzirom da je svrha ove Bibliografije uputiti na važnije bibliografske jedinice, ne daje se posve cjelovit pregled literature. Uz neke izuzetke, bibliografske jedinice obrađene su *de visu*, tj. na temelju uvida u publikacije. Za manji broj jedinica korišteni su posredni izvori, a manje relevantna građa, odnosno ona za koju se podaci nisu mogli provjeriti u vjerodostojnim izvorima, izostavljena je. U oba su dijela bibliografske jedinice raspoređene kronološki, a unutar iste godine izdanja primijenjen je abecedni redosljed odrednice. Kronološki princip nije primijenjen u dijelu Literatura samo za ponovljena izdanja, pretiskane ili prevedene priloge, koji su navedeni u napomeni uz opis prvoga izdanja. U I. dijelu (Izdanja) odrednica je početna riječ naslova, dok je u II. dijelu (Literatura) to prezime autora. U bibliografskom je opisu autorska odrednica utvrđeno ime pisca, a samo u slučaju kad se u popisivanoj publikaciji ime autora javlja u vidu inicijala ili u nekom drugom obliku, različitom od utvrđenog, ono se prenosi vjerno u opis iza naslova i kose crte. Uz opće bibliografske podatke najveći broj jedinica popraćen je kratkim bilješkama o sadržaju. Radi lakšeg snalaženja u Bi-

bliografiji izrađeno je Imensko kazalo. Osim autora samostalnih priloga, u kazalo su uvršteni i pisci opsežnih uvodnih studija, prevoditelji, priređivači i urednici različitih izdanja ovoga izvora.

I. IZDANJA

1601.

1. **La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161** - U: **Orbini**, Mavro. *Il regno degli Slavi hoggi corottamente detti Schiavoni*. In Pesaro : Appresso Girolamo Concordia, 1601, str. 205-239.
Orbinijev talijanski prijevod latinske redakcije Ljetopisa. - Str. 204: D. Mavro Orbini a'lettore. - Str. 205: Prefazione dell'autore alla sua Storia de' Rè di Dalmatia.

1666.

2. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini*. Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 287-302.
Latinska redakcija Dukljaninova Ljetopisa. - Lučićeve bilješke na str. 439-443: Notae ad historiam Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum dictam.
3. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini*. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 287-302.
Istovjetno tekstu iz izdanja: Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666.
4. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalaten-si patricio latinitate donata**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini*. Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 303-309.
Marulićev prijevod hrvatske redakcije (Hrvatske kronike) na latinski. - Lučićeve bilješke s 4 genealoške table na str. 444-450: Notae ad comentariolum Marci Maruli.
5. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalaten-si patricio latinitate donata**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalma-*

tiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 303-309.

Istovjetno tekstu iz izdanja: Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666.

1667.

6. Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1667, str. 287-302.*

Faksimilni pretisak iz Lučićeva izdanja iz 1666.

7. Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalaten-si patricio latinitate donata. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1667, str. 303-309.*

Faksimilni pretisak iz Lučićeva izdanja iz 1666.

1668.

8. Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii. Amstelodami : Apud Ioannem Blaeu, 1668, str. 287-302.*

Neizmijenjen otisak teksta iz 1666.

9. Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalaten-si patricio latinitate donata. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii. Amstelodami : Apud Ioannem Blaeu, 1668, str. 303-309.*

Neizmijenjen otisak teksta iz 1666.

1748.

10. Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum. - U: **Schwandner**, Johann Georg. *Scriptores Rerum Hungaricum veteres, ac genuini. T. 3, Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini / cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri. <Vindoboniae> : Impensis Ioannis Pauli Kraus, 1748, str. 476-509.*

Pretisak iz djela Ivana Lučića: De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex. Prvo izdanje Lučićeva djela objelodanjeno je 1666.

11. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalaten-
si patricio latinitate donata.** - U: Schwandner, Johann Georg. *Scriptores Rerum Hungaricum veteres, ac genuini*. T. 3, *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini* / cura et studio Ioannis Georgii Schwand-
tneri. <Vindoboniae> : Impensis Ioannis Pauli Kraus, 1748, str. 510-524.

Preisak Marulićeva latinskog prijevoda prvi put objavljenog 1666. u djelu Ivana Lučića: *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex*.

1851.

12. **Kronika hrvatska iz XII. veka.** / I.<Ivan> K.<Kukuljević> S.<Sakcinski>. - U: *Arkiv za povestnicu jugoslavensku*, Zagreb, 1 (1851), str. 1-37.

Tekst prijepisa Hrvatske kronike s napomenama o razlikama u Ljetopisu popa Dukljanina. Donose se dva prijepisa izvora: "Kako je u rimskom rukopisu" i "Kako se čita". - Uvod: str. 1-3.

1853.

13. **Dukljanskog presvitera kraljevstvo Slavena** / Jovan Subotić . - U: *Serbskij letopis*, Budim, 27 (1853), knj. 88, čast 2, str. 1-86. Subotićev srpski prijevod latinske redakcije. - Čir. - O popu Dukljaninu na str. 1-6.

1874.

14. **Popa Dukljanina letopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku, po prepisu popa Jerolima Kaletića** / razsudjeno dao na svetlo Ivan Črnčić. - U Kraljevici : Tiskom Primorske tiskare, 1874. - XXVI, 59 str., <1> str.

Predgovor ("Pripomenak"): str. I-XXVI. - Latinska redakcija: str. <1>-59; hrvatska redakcija: str. <1>-37. - Tekstovi popraćeni bilješkama. - Ispravci otisnuti na zadnjoj nepaginiranoj stranici.

1926./1927.

15. **La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161** / <preveo Mavro Orbini>. - U: *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma, anno 1, vol. 1 (1926), fasc. 5, str. 17-24; fasc. 6, str. 25-32; vol. 2, fasc. 7, str. 29-36; fasc.

8, str. 33-36; anno 2, vol. 2 (1927), fasc. 10, str. 33-40; fasc. 12, str. 39-46; vol. 3, fasc. 16, str. 193-200.

Prema napomeni na str. 17 prvog nastavka, ovo je faksimilni preti-sak iz Orbinijeva djela: Il regno degli Slavi.

1928.

16. **Letopis popa Dukljanina** / uredio Ferdo Šišić. - Beograd ; Zagreb : Zaklada tiskare Narodnih novina, 1928. - 480 str., X presavijenih listova s tablama (faks.). - (Posebna izdanja / Srpska kraljevska akademija ; knj. 67. Filozofski i filološki spisi ; knj. 18).
Tekst ćir. i lat. - Uvodna studija o Ljetopisu: str. 1-184 s popisom rukopisa: str. <26>-28, popisom izdanja: str. 29-30, popisom literature: str. 30-47. - Predgovor ("Pripomenak") iz Črnčićeva izdanja iz 1874: str. <257>-285. - Donosi se usporedo tekst latinske redakcije prema Lučićevu izdanju i tekst Orbinijeva talijanskog prijevoda, str. <289>-375 te tekst hrvatske redakcije i tekst Marulićeva latinskog prijevoda, str. <377>-416. - Tekstovi popraćeni bilješka-ma, a na str. <417>-466 i komentarom. - Kazalo: str. <468>-477.

1950.

17. **Ljetopis popa Dukljanina** : latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i "Hrvatska kronika" / <priređio, napisao uvod i komentar Vladimir Mošin ; hrvatski prijevod latinske redakcije Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić>. - Zagreb : Matica hrvatska, 1950. - 105 str. - (Historijska knjižnica / Matica hrvatska).
"Izdano u povodu 800. godišnjice Ljetopisa popa Dukljanina 1149-1949". - Uvod: str. 11-<36> s popisom izdanja Ljetopisa na str. 15. - Ljetopis popa Dukljanina: str. <37>-105: latinska redakcija i hrvatski prijevod: str. 39-105; hrvatska redakcija: str. 40-68. - Uz tekstove Mošinove bilješke. - Tekst latinske redakcije i "Hrvatske kronike" tiskan je, s nekim izmjenama, prema Šišićevu izdanju iz 1928.

1967.

18. **Ljetopis popa Dukljanina** / <uvod, prevod i komentar Slavko Mijušković>. - Titograd : Grafički zavod, 1967. - 282 str. : faks. - (Biblioteka "Luča" ; 19).

Srpski prijevod Ljetopisa. - Ćir. - Uvodna studija, s popisom izdanja na str. 10-13 i bibliografskim bilješkama: str. <5>-120. - Faksimil Vatikanskog rukopisa (latinske redakcije Ljetopisa): str. <121>-169; prijevod Ljetopisa s Mijuškovićevim komentarom: str. <171>-282.

1984.

- 19. Barski rodoslov** / s latinskog preveo Slavko **Mijušković**. - U: *Bar : grad pod Rumijom* / Sima Ćirković ... <et al.>. Bar : Izbor, 1984, str. 173-<190>.

Ćir. - Prvi put objavljeno 1967. pod naslovom: Ljetopis popa Dukljanina. - Ovaj tekst popraćen je samo neophodnim bilješkama, koje se uglavnom odnose na imena osoba.

1985.

- 20. La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161.** - U: **Orbini**, Mauro. *Il regno degli Slavi* / Mauro Orbini ; Nachdruck besorgt von Sima Ćirković und Peter Rehder ; mit einem Vorwort von Sima Ćirković. München : Otto Sagner, 1985. (Sagners slavistische Sammlung ; Bd. 9), str. 205-239.

Faksimilni pretisak iz izdanja: In Pesaro : Appresso Girolamo Concordia, 1601. - Izvor se spominje u predgovoru Sime Ćirkovića: Mauro Orbini, his life and work, str. <7>-23.

1986.

- 21. Die Chronik des Popen von Duklja - kroatische Fassung** : Untersuchung zu Schrift und Sprache / Anny **Newman**. - Manheim, 1986. - 183, 38 str. : Ill.

Doktorska disertacija. - Bibliografija: str. 173-183. - Transkripcija Hrvatske kronike: str. 1-38 (nova paginacija, iza str. 183).

- 22. Litopis popa Dukljanina** : najdavnija pividennoslov'jans 'ka pam'jatka = The chronicle of the priest from Duklja : the oldest South Slavic chronicle / z horvats 'koj movi pereklav Antin V. **Ivahnjuk**. - Ottawa : University of Ottawa Press, 1986. - XX, 82 str. - (Ukrajins' ki studiji Ottavs' kogo universitetu ; 8).

Prijevod Ljetopisa s hrvatskoga na ukrajinski. - Uvod s bibl. bilješkama: I-XX. - Kazala.

1988.

23. **Historia Królestwa Słowian czyli Latopis Popa Duklanina** / <przetłumaczył, wstęp, komentarze i tablice genealogiczne opracował Jan **Leśny**>. - Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. - 246 str. : ilustr.
Poljski prijevod Dukljaninova Ljetopisa. - Uvodna studija: str. 5-<58> s popisom izdanja Ljetopisa na str. 14-16 i s bibliografskim bilješkama. - Tekst prijevoda Ljetopisa: str. <59>-127; bilješke uz prijevod: str. 128-<209>; genealoške table: str. <211>-217. - Kazalo: str. 222-<244>. - Priložen listić s ispravcima.
24. **Ljetopis popa Dukljanina** / <predgovor, propratni tekstovi i prevod Slavko **Mijušković**>. - Beograd : Prosveta : Srpska književna zadruha, 1988. - 192 str., <4> str. s tablama (faks.) : ilustr. - (Stara srpska književnost u 24 knjige ; knj. 1).
Ćir. - Predgovor: str. <7>-93 s popisom izdanja na str. 11-12; bilješke uz predgovor: str. 94-104. - Tekst Ljetopisa: str. <105>-146; napomene uz Ljetopis: str. <149>-182. - Tekst Ljetopisa, preveden s fotoreprodukcije Vatikanskoga rukopisa, donosi se prema izdanju iz 1967.

1998.

25. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - <1. izd.>. - Split : Matica hrvatska, 1998. - 175 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).
Prvi se put donosi faksimil vatikanskoga primjerka Hrvatske kronike. Donosi se i Črnčićovo čitanje hrvatske redakcije te latinska redakcija M. Marulića iz Narodne biblioteke Srbije u čitanju Uroša Pasinija. - Str. 5-6: U početku bijaše “Hrvatska kronika” / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-162: Bibliografija izdanja “Ljetopisa popa Dukljanina” i odabrana bibliografija radova o “Ljetopisu” / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

1999.

26. **Anonimni Baranin (Pop Dukljanin): Kraljevstvo Slovena** - U: **Rotković**, Radoslav. *Najstarija crnogorska država – Kraljevina Vojislavljevića XI – XII vijeka : izvori i legende*. Podgorica : Print, 1999, str. 81-214.

Prvi prijevod ovoga izdanja Ljetopisa na crnogorski jezik. “Prvi put prevedeno sa najstarije verzije u knjizi Mavra Orbina *Il Regno de gli Slavi*, Pezaro 1601”. - Tekst prijevoda (s bilješkama): str. 141-199. - Rotković donosi uvod u čitanje Dukljanina, ukazuje na razlike između Orbinijeve verzije i drugih prijepisa i prijevoda, te donosi rodoslove vladara. - Kazalo (za cijelu knjigu): str. 413-437.

27. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić** - 2. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 1999. - 205 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).

Uz faksimil vatikanskoga primjerka Hrvatske kronike iz 1. izdanja (iz 1998.), donosi se i latinska redakcija Kronike u čitanju I. Črnčića te u prijevodu M. Marulića. - Str. 5-6: U početku bijaše “Hrvatska kronika” / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-168: Latinska redakcija Hrvatske kronike u čitanju Ivana Črnčića. - Str. 167-194: Bibliografija izdanja “Ljetopisa popa Dukljanina” i odabrana bibliografija radova o “Ljetopisu” / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

28. **Ljetopis popa Dukljanina** = Sclavorum Regnum Grgura Barskog : faksimil tekst sa prijevodom / <autor predgovora Eduard **Peričić** ; obrada latinskog predloška Savo S. Marković>. - Bar : Conteco, 1999. - 211 str. : faks. - (Biblioteka Duhovno i državno nasleđe) (Nidamentum Montenegro).

Umjesto predgovora / E. Peričić: str. <7>-20. - Bibliografija: str. <21>-38 i uz tekst. - Tekst Ljetopisa, usporedo na latinskom i crnogorskom jeziku: str. <41>-94 ; faksimil Beogradskoga rukopisa:

str. <95>-211. - U predgovoru naznačeno da se donose faksimili dvaju rukopisa, vatikanskog i beogradskog. Usporedbom je, međutim, utvrđeno da je dvaput reproduciran isti tekst - latinska redakcija rukopisa Dukljaninova Ljetopisa koji se čuva u Narodnoj biblioteci u Beogradu.

- 29. Povijest kraljeva Dalmacije i drugih okolnih ilirskih krajeva :** od ljeta Gospodnjega 495. do 1161. - U: **Orbini**, Mavro. *Kraljevstvo Slavena* / prevela Snježana Husić ; priredio i napisao uvodnu studiju Franjo **Šanjek**. Zagreb : Golden marketing : Narodne novine, 1999. (Biblioteka Povijest hrvatskih političkih ideja. kolo 1 ; knj. 2), str. 271-304.

Prijevod na hrvatski integralnog teksta Dukljaninove kronike Sc-lavorum Regnum, koji je Orbini preveo s latinskog. - Str. 269-270: Dom Mavro Orbini čitatelju i Autorov predgovor njegovoj Povijesti kraljeva Dalmacije. - Str. 305-306: Slijed kraljeva Dalmacije. - Dukljanin i njegovo djelo spominju se u uvodu Fr. Šanjeka: Povijesni pogledi Mavra Orbinija, str. <7>-45.

2001.

- 30. Hrvatska kronika :** 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 3. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 2001. - 247 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).

Uz prijevod latinske redakcije iz Vatikana u čitanju I. Črnčića, donesen prijevod na hrvatski Danijela Hraste Nečasa. - Str. 5-6: U početku bijaše "Hrvatska kronika" / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski, str. <103>-136; faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.); latinska redakcija Hrvatske kronike, str. 137-174; prijevod latinske redakcije (prema Črnčićevu izdanju) na hrvatski, str. <175>-206. - Str. 209-236: Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

- 31. Hrvatska kronika :** 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 4. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 2001. - 260 str., <64>] str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).

Donesen Pasinijev prijevod s latinskoga na hrvatski (prema Marulićevu prijevodu) te faksimil beogradskog rukopisa Marulićeva prijevoda iz Narodne biblioteke Srbije. - Boškovićev tekst i Mužićev uvod kao u prethodnim izdanjima. - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-174: Latinska redakcija Hrvatske kronike. - Str. <175>-206: Prijevod latinske redakcije (prema Črnčićevu izdanju) na hrvatski. - Latinska redakcija Hrvatske kronike M. Marulića, str. 209-221; Faksimil beogradskoga rukopisa Marulićeva latinskoga prijevoda (24 nenumerirane stranice, iza str. 224). - Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

2002.

32. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 5. izd. - Split : Marjan tisak, <2002.>. - 260 str., <64> str. s tablama : faks. - (Biblioteka Hrvatska kulturna i povijesna baština). Istovjetno izdanju iz 2001.

2003.

33. **Dukljanski prezviter : Kraljevstvo Slovena** / pripremio i predgovor napisao Vojislav D. **Nikčević** ; preveo (s latinskoga) Mile Bogeski. - Podgorica : Istorijski institut Crne Gore, 2003. - 218 str. : geneal. table : faks. - (Monumenta Montenegrina, knj. 10) (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja). Crnogorski prijevod Ljetopisa. - Na nasl. str.: Monumenta Montenegrina, knj. 10. - Predgovor V. D. Nikčevića (Autentičnost srednjovjekovnih izvora: "Ljetopis popa Dukljanina"): str. 7-59. - Donosi se usporedo prijevod (Kraljevstvo Slovena) i faksimil (Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum) iz djela: Joannis Georgii Schwandtneri "Scriptores rerum Hungaricum veteres, ac genuini", vol. III, Bibliopolre Vindobonensis, 1748.: str. <61>-124. - Dva rukopisa "Kraljevstva Slovena" (razlike između ovog i Mošinova teksta): str. <125>-134. - Sažeci na engl., fran., njem. i rus. jeziku.

34. **Praesbiteri Diocleatis Regnum Slavorum** / <pripremili Branko Banjević, Marko Špadijer, Danka Barović>. - Zagreb : Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske ; Cetinje : Matica crnogorska, 2003. - <50> str.

Faksimilni pretisak vatikanskoga rukopisa Ljetopisa popa Dukljanina u omjeru 1:1.

2009.

35. **Gesta regum Sclavorum** / urednik Tibor Živković. T. 1, Kritičko izdanje i prevod / <izdanje priredila i tekst prevela Dragana Kunčer>. - Beograd : Istorijski institut ; <Nikšić> : Manastir Ostrog, 2009. - X, 192 str. - (Izvori za srpsku istoriju ; knj. 7. Latinski izvori ; knj. 1).

Prijevod na srpski (ćirilica). - Naznačeno da je "kritičko izdanje". - Predgovor: str. <I>-X. - Usporedo latinski odnosno "starohrvatski" tekst i prijevod Ljetopisa: str. <1>-181. - Kazalo: str. <183>-192.

36. **Regvm Delmatię atque Croatię gesta a Marco Marvlo Spalateni patritio latinitate donata** / edidit Neven Jovanović - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 18 (2009), str. <27>-61.

Marulićev latinski prijevod tzv. hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina ili Hrvatske kronike. -Fontes lectionum (codices, editiones): str. 31-32. - Indeks nominum: str. 60-61.

2011.

37. **Djela kraljeva Dalmacije i Hrvatske** / priredio i predgovor napisao Neven Jovanović ; preveo i bilješkama popratio Vlado Rezar. - U: Marulić, Marko. *Latinska manja djela*, 2. Split : Književni krug, 2011. (Sabrana djela Marka Marulića = Opera Omnia ; knj. 11), str. <123>-225.

Kritičko izdanje i prijevod Marulićeva teksta iz 1510. - Str. 125-170: Marulićev prijevod *Hrvatske kronike* i ovo izdanje. - Str. 171-225: Regvm Delmatię atque Croatię gesta a Marco Marvlo Spalateni patritio latinitate donata = Djela kraljeva Dalmacije i Hrvatske u latinskom prijevodu splitskog plemića Marka Marulića. - U prilogu ove edicije (str. <269>-282) donosi se tekst preuzet iz Mošinova izdanja Ljetopisa popa Dukljanina iz 1950.: Hrvatska kronika : u prijepisu Jerolima Kaletića (1546).

II. LITERATURA

1753.

38. **Farlati**, Daniele: *Illyrici sacri*. T. 2, *Ecclesia salonitana / auctore Daniele Farlato*. - Venetiis : Apud Sebastianum Coleti, 1753. - XII, 636, XLVIII str., <1> list s tablom : ilustr.
O izvoru najvećim dijelom u poglavlju: *De regno Gothico <et> Slavonico in Dalmatia Superiori*, str. 141-149.

1864.

39. **Rački**, Franjo: *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka*. II, *Domaći ljetopisi / izpituje Fr. Rački*. - U: *Književnik*, Zagreb, 1 (1864), 2, str. <199>-227.
Rasprava objavljena i kao posebni otisak: Zagreb : Slovi Dragutina Albrechta, 1865, str. 42-70. - Sadržaj: 1, *Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum*; 2. a), *Ljetopis hrvatski u rukopisu Vatikanskom po Kaletićevu prepisu od god. 1546.*; b), *M. Maruli regum Dalmatiae et Croatiae gesta*. - Rački tvrdi da je "historička vrijednost Dukljanskoga ljetopisa neznatna, a kronike hrvatske baš nikakova".

1874.

40. **Črnčić**, Ivan <napisao predgovor ("Pripomenak")> - Vidi: bibl. jedinice br. 14 i br. 16.

1881.

41. **Kukuljević Sakcinski**, Ivan: *Tomislav, prvi kralj hrvatski*. - U: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 58 (1881), str. 1-52.
"Čitao u sjednici filologičko-historijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 25. lipnja 1979.". - Druga od triju rasprava objavljenih pod zajedničkim stv. naslovom: *Prvo-vjenčani vladaoци Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune*. - Pretiskano u: *Zbornik kralja Tomislava*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1925, str. <40>-85. - O kralju Tomislavu kojega se poistovjećuje sa Svetopelekom, odnosno Budimirom iz izvora.

1891.

42. **Virag**, Aleksandar: Pabirci po davnijoj hrvatskoj povijesti. - U: *Iz-
vješće kr. velike gimnazije u Rieci (Fiume) : koncem školske godine
1980./91.* U Rieci : Tiskarski zavod A. Chiuzzelina i dr., 1891, str.
<3>-41.

Bibliografske bilješke uz tekst. - O Zvonimirovoj smrti, kako je
tretiraju Ljetopis popa Dukljanina i kronika Ivana Tomašića iz 16.
st., u poglavlju: O "Zvonimiru" u predaji, str. <15>-41. - Na str.
<42>: Ispravci.

1893.

43. **Novaković**, Stojan: Prvi osnovi slovenske književnosti među bal-
kanskim Slovenima. Legenda o Vladimiru i Kosari : kulturno-
istorijske studije. - U Beogradu : <Srpska kraljevska akademija>,
1893. - VIII, 299 str.

Ćir. - Bilješke uz tekst. - O izvoru, poglavito o legendi o Vladimiru
i Kosari, u VI. poglavlju: Sveti Jovan Vladimir. Književno stanje u
Zeti X i XI veka, str. <182>-217.

1896.

44. **Thallóczy**, Lajos: Presbyter Diocleas krónikájának magyar vonat-
kozásai. - U: *Századok*, Budapest, 30 (1896), str. 485-504.

Bilješke uz tekst. - Objavljeno i na njemačkom: Die ungaris-
chen Beziehungen der Chronik des Presbyter Diocleas / Ludwig
Thallóczy. *Archiv für slavische Philologie*, Berlin, 20 (1898), str.
201-224. - O značenju Ljetopisa za ugarsku povijest.

1901.

45. **Jovanović**, Ljubomir: <O Letopisu popa Dukljanina>. - U: *Godiš-
njak* - Srpska kraljevska akademija, Beograd, 15 (1901), str. 220-
226.

Pristupna akademska rasprava pročitana u srpskoj Akademiji, u
kojoj izlaže glavne rezultate svojih "opširnih studija o ovom spo-
meniku".

1905.

46. **Bačić**, Petar Krstitelj: Hrvatska kronika i ljetopis Popa Dukljanškoga / napisao O. Petar Krstitelj Bačić. - U: *Prosvjeta*, Zagreb, 13 (1905), 10, str. 314-316; 11, str. 346-348.

O mjestu nastanka izvora.

47. **Šišić**, Ferdo: O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira : historička studija. - U: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zagreb, n. s., 8 (1905), str. 1-29.

Uz ostale izvore o smrti kralja Zvonimira, autor podvrgava znanstvenoj kritici i Ljetopis popa Dukljanina (str. 5-7, 9-23).

1906.

48. **Pavić**, Armin: Kronika presvitera Dukljanskog i kronika hrvatska. - U: *Cara Konstantina VII. Porfirogenita De administrando imperio. Glave 29-36* / raspravio Armin Pavić. Zagreb : Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1906, str. 71-86.

1909.

49. **Jelić**, Luka: Duvanjski sabor / L. Jelić. - U: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zagreb, n. s., 10 (1908/9), str. <135>-145.

Bilješke uz tekst. - Sadržaj bilješke o Duvanjskom saboru razmatra sravnjivanjem triju redakcija Hrvatske kronike. Iznosi tezu da je sabor održan 1057. za hrvatskoga kralja Petra Krešimira.

1915.

50. **Rovinskij**, Pavle Apolonovič: Serbskaja hronika v latinskom prevodě v toroj poloviny XII stolětija / P. A. Rovinskij. - U: *Izvēstija otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademiji nauk*, Petrograd, 20 (1915<i.e.1916>), 4, str. 187-254.

Prema autoru, pisac Ljetopisa je Srbin.

1925.

51. **Klaić**, Vjekoslav: Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju. - U: *Zbornik Matice Hrvatske* / <ovaj svezak je uredio F. Lukas>. Knj. 1, sv. 1. - Zagreb : <Matica Hrvatska>, 1925, str. <1-18>, ilustr.

Obraduje pitanje na temelju Dukljaninova teksta, Kronike hrvatske i Marulićeva latinskog prijevoda. Tvrdi da se ime kralja koji je sazvao sabor ne da ustanoviti.

1927.

- 52. Radojčić, Nikola:** Kronika popa Dukljanina (povodom članka P. Rovinskog i St. Stanojevića) / N. Radojčić. - U: *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Beograd, 7 (1927), 1/2, str. 306-307. Ćir. - Osvrt na radove: Rovinskij, P. A. Serbskaja hronika ..., 1915; Stanojević, St. O prvim glavama Dukljanskog Letopisa, 1927.
- 53. Stanojević, Stanoje:** O prvim glavama Dukljanskog Letopisa / St. Stanojević. - U: *Glas Srpske kraljevske akademije. Drugi razred*, Beograd ; Zemun, 69 (1927)=126, str. <93>-101. "Prikazano na skupu Akademije društvenih nauka 16. maja 1927. god.". - Ćir. - Tvrdi se da su osobe, spomenute u prvim poglavljima Ljetopisa, preuzete iz izvora koji su nastali odnosno postojali u samostanu Monte Cassino, ili su u izravnoj vezi s njim.

1928.

- 54. Klaić, Vjekoslav:** Nova radnja o Ljetopisu popa Dukljanina. - U: *Crtice iz hrvatske povijesti / Vjekoslav Klaić*. Zagreb : Matica hrvatska, 1928, str. 62-68. Iznosi negativno mišljenje o raspravi P. A. Rovinskog: Serbskaja hronika ..., 1915.
- 55. Šišić, Ferdo** <napisao uvodnu studiju i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 16.
- 56. Šufflay, Milan:** U prodornoj zoni pravoslavlja na Jadranu. Novo i kritičko izdanje ljetopisa popa Dukljanina. Crvena Hrvatska i legenda o Vladimiru i Kosari. - U: *Obzor*, Zagreb, 69, br. 97 (8. travnja 1928), str 7. Isti rad objavljen je i u publikacijama: Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike : dvanaest eseja / Milan Šufflay. Zagreb : Tiskara "Merkantile", 1928, str. 52-60; Dr. Milan Šufflay : znanstvenik, borac i mučenik. Zagreb : Hrvatska stranka prava, 1991, str. 136-144. - Uz ostalo i o Šišićevu izdanju: Letopis popa Dukljanina. Beograd ; Zagreb : Zaklada tiskare Narodnih novina, 1928.

1929.

57. **Radojčić**, Nikola: Šišić F., Letopis Popa Dukljanina. Srpska Kraljevska Akademija, Posebna izdanja. Knjiga LXVII. Filozofski i filološki spisi. Knjiga 18. Beograd-Zagreb 1928, 8°, str. 480. U prilogu deset slika i jedna karta. - U: *Slavia*, Praha, 8 (1929), str. 168-178.

Ćir. - Opširna ocjena Šišićeva izdanja. Autor se zalaže za naslov Barski rodoslov, jer je spis tipična genealogija, te tvrdi da je pisac Baranin a ne Dukljanin.

1931.

58. **Rus**, Jože: Kralji dinastije Svevladičev : najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov : 454-614. - Ljubljana : <samozal.>, 1931. - 207 str. Obrađeno je prvih šest glava izvora. Prema autoru, Ljetopis je temeljni izvor za političku povijest Hrvata, Srba i Slovenaca.

1932.

59. **Kelemina**, Jakob: Goti na Balkanu / J. Kelemina. - U: *Časopis za zgodovino i narodopisje*, Maribor, 27 (1932), 3/4, str. <121>-136. Zusammenfassung. - Rasprava objavljena i u zborniku: Hrvati i Goti / priredio Robert Tafra. Split, Iberia, 1996, str. 81-95. - Autor, među ostalim, analizira i imena vladara iz Dukljaninova spisa s filološkog gledišta.

60. **Rus**, Jože: Krst prvih Hrvatov in Srbov : nova poglavja o zgodovini kraljev Svevladičev : 614-654. - Ljubljana : <samozal.>, 1932. - 87 str.

Komentar VII., VIII. i početka IX. glave Ljetopisa. Nastavak rasprave: Kralji dinastije Svevladičev. Ljubljana, 1931. U obje rasprave pokušava prikazati razvoj hrvatske povijesti od seobe do pokrštenja.

1935.

61. **Hauptmann**, Ljudmil: Kroaten, Goten und Sarmaten / Ludmil Hauptmann. - U: *Germanoslavica*, Brno, 3 (1935), 1/2, str. 95-127; 3/4, str. 315-353.

O gotskoj tradiciji kod popa Dukljanina.

- 62. Medini, Milorad:** Starine dubrovačke / M. Medini. - Dubrovnik : <s. n.>, 1935. - 314 str.

O izvoru u raspravi: Ljetopis popa Dukljanina, str. 29-64. Bilješke uz ovu raspravu na str. 270-276. - Autor iznosi tvrdnju da izvor nije djelo jednog pisca i da je Dukljanin nastavio i preradio Trebinjski ljetopis, važan za dubrovačku povijest jer povezuje razvitak Dubrovnika s osnutkom trebinjske države.

- 63. Radojčić, Nikola:** Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku - prema Barskom rodoslovu. - U: *Glasnik Skopskog naučnog društva*, Skoplje, 15 (1935), 9, str. 1-28.

Ćir. - Résumé: Organisation sociale et politique chez les Serbes dans le haut Moyen-Age - Selon la Généalogie de Bar (d'Antivari). - Proučava se rani srpski i hrvatski društveni i državni razvitak, kako se ogleda u izvoru.

1936.

- 64. Radojčić, Nikola:** Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira. - U: *Glas Srpske kraljevske akademije. Drugi razred*, Beograd, 88 (1936)=171, str. <1>-73.

“Prikazano na skupu Akademije društvenih nauka 28 novembra 1935 god.” - Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Raspravlja o načinu smrti kralja Zvonimira analizirajući, uz ostale izvore, i “dodatak hrvatskom prevodu jednog dela Barskog rodoslova” te pokušava utvrditi zašto je u njemu ispredena priča o kraljevoj nasilnoj smrti.

1939.

- 65. Kelemina, Jakob:** Popa Dukljanina “Libellus Gothorum” (I-VII) : studija o starogermanskih spominih v naši zemlji. - U: *Etnolog*, Ljubljana, 12 (1939), str. 15-35.

1940.

- 66. Štedimlija, Savić Marković:** Tragom Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. - U: *Alma mater croatica*, Zagreb, 4 (1940), 3, str. <97>-110, ilustr.

Istovjetan tekst objavljen je pod naslovom: Prečista Krajinska i Šin-Gjon u prvom poglavlju knjige: Tragom Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. Zagreb : Nakladna knjižara Preporod, 1941, str.

5-38 + <3> lista s tablama. - U radu je riječ o knezu Vladimiru “kojem je Pop Dukljanin u svom spisu posvetio najviše mjesta”.

- 67. Radojković, Borislav M.:** Političke prilike u Srba : od doseljena na Balkansko Poluostrvo do kraja X veka. - Beograd : <s. n.>, 1940. - 143 str. : zemljop. crtež.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O političkim prilikama u Srba do konca X. st. u svjetlu dva povijesna izvora: Konstantina Porfirogeneta De Administrando imperio i Ljetopisa popa Dukljanina.

1942.

- 68. Medini, Milorad:** Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina. - U: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razreda povijesno-jezikoslovnog i filozofsko-pravnoga*, Zagreb, 123 (1942)=273, str. <113>-156.

Bibliografske bilješke uz tekst. - Potaknut kritikom Stanoja Stanojevića (Jugoslavenski istoriski časopis I, 3/4, 618), preispitao materijal iz Starina dubrovačkih. Ostaje pri tvrdnji da Ljetopis nije jedinstveno djelo, što dokazuje jezičnom analizom i uspoređivanjem latinske i hrvatske redakcije.

1950.

- 69. Mošin, Vladimir** <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 17.

1951.

- 70. Gortan, Veljko:** Osvrt na prijevod Ljetopisa popa Dukljanina / V. Gortan. - U: *Živa antika*, Skoplje, 1 (1951), str. 148-152.
Autor iznosi primjedbe na prijevod Mošinova izdanja Ljetopisa iz 1950.; latinsku redakciju preveli S. Mencinger i V. Štefanić.

- 71. Radojčić, Nikola:** O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova. - Cetinje : Narodna knjiga, 1951. - 88 str. : 10 tabli. - (Naučno društvo Crne gore. Istoriski institut ; knj. 1).
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - O pitanju izvora i uzora pisca Ljetopisa. U raspravi obuhvaćeno prvih sedam (“najtamnijih”) glava izvora.

1952.

72. **Gunjača**, Stjepan: Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir : s dodatkom O grobu kralja Zvonimira na Kapitolu kod Knina / Stipe Gunjača. - U: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Odjel za filozofiju i društvene nauke*, Zagreb, 4 (1952)=288, str. 205-324 + <23> lista s tablama (od toga 1 presavijen).

O Ljetopisu kao izvoru s vijesti o Zvonimirovoj smrti u Uvodu, str. 205; u drugom poglavlju: Vijesti sekundarnog karaktera, str. 236-255 te dalje u tekstu. - Bilješke: str. 298-308. - Tekst Ljetopisa uspoređuje se s tekstom vijesti u rukopisu *Historia Salonitanorum pontificum* te se zaključuje da je Ljetopis od sekundarne važnosti za vijest.

1955.

73. **Babić**, Anto: O pitanju formiranja srednjovjekovne bosanske države. - U: *Radovi - Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine. Odjeljenje istorisko-filoloških nalaza*, Sarajevo, 2 (1955)=3, str. <57>-79.

Bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Zur Frage der Entstehung des mittelalterlichen bosnischen Staates. - O Ljetopisu, kao značajnom izvoru za osvjetljavanje pitanja o društveno-političkom razvitku Bosne tijekom X. i XI. st., u drugom poglavlju. - Ista studija, bez sažetka, i u knjizi: *Iz istorije srednjovjekovne Bosne / Anto Babić*. Sarajevo : Svjetlost, 1972, str. 49-80.

1956.

74. **Kovačević**, Jovan: O Uvodu Barskog rodoslova. - U: *Zbornik za društvene nauke - Matica srpska*, Novi Sad, 13/14 (1956), str. <61>-70.

Ćir. - Bibliografske bilješke na kraju teksta. - Résumé: De l'introduction de la généalogie de Bar. - Autor iznosi paralele između pojedinih djelova iz Dukljaninova spisa, poglavito uvoda, i nekih srednjovjekovnih pisaca.

1957.

75. **Mandić**, Dominik: Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora. - Chicago : The Croatian Historical Institute, 1957. - XVI, 280 str. : ilustr. - (Hrvatski povijesni institut ; knj. 1).

Objelodanjena su još dva izdanja s bibliografskim bilješkama i kazalima: 2. upotpunjeno izd.: Roma : ZIRAL, 1972, 354 str. (ZIRAL : Zajednica izdanja Ranjeni labud ; knj. 7); 3. upotpunjeno izd.: Chicago ; Roma : ZIRAL, 1973, 362 str., zemljop. crteži. (Sabrana djela dr. o. Dominika Mandića ; sv. 2). - O Crvenoj Hrvatskoj, kako je tretiraju Ljetopis popa Dukljanina, Hrvatska kronika i drugi izvori.

- 76. Mandić, Dominik:** Hrvatski sabor na Duvanjskom polju god. 753. - U: *Hrvatska revija*, Buenos Aires, 7 (1957), str. 5-40.

Pretisak s bibliografskim bilješkama i sažetkom na lat. jeziku (Summarium: Chroatorum synodus in Delminiensi Campo habita anno 753) objavljen u: Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti / Dominik Mandić ; priredili Dionizije Lasić, Bazilije Pandžić. Rim : Hrvatski povijesni institut, 1963, str. 145-193., i u knjizi: Hrvatski sabor na Duvanjskom polju god. 753 : (pretisak) / Dominik Mandić. Tomislavgrad : Naša ognjišta, 1996, 55 str., zemljop. crteži. (Knjižnica Naših ognjišta ; knj 103). - U radu se razmatra pitanje na temelju starohrvatskog pravnog djela zvanog Methodios, sadržaj kojega je sačuvan u IX. glavi Ljetopisa popa Dukljanina i Kraljevstva Hrvata.

- 77. Popović, Dušan S.:** Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina. - Beograd : <vlast. nakl.>, 1957. - 1226 str., <32> str. s tablama, <8> listova s tablama (od toga 1 presavijen).
O izvoru: str. 141-182, 228-238, 239-250.

1959.

- 78. Hvostova, K. V.:** K voprosu o terminologii Letopisi popa Dukljanina. - U: *Slavjanskij arhiv : sbornik statej i materialov*. Moskva : Akademija nauk, 1959, str. <30>-45.

- 79. Puhiera, Samuilo:** Kazivanje o saboru na Duvanjskom polju prema historiji. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 12 (1959), knj. 16, sv. 3/4, str. <3>-36.

Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Autor iznosi tvrdnju da se IX. glava izvora ne slaže s povijesnim podacima, a "njeno kazivanje je promišljeno i udešeno".

1960.

- 80. Mandić, Dominik:** Bosna i Hercegovina : povijesno-kritička istraživanja. Sv. 1, Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine. - Chicago : The Croatian Historical Institute, 1960. - 487 str. : <9> zemljop. crteža. - (Hrvatski povijesni institut ; knj. 3).
2. izd.: Chicago ; Rim : ZIRAL, 1978, 605 str., zemljop. crteži. (Sabrana djela dr. o Dominika Mandića ; sv. 3). - Uz ostalo, autor raspravlja i o izvoru kao svjedočanstvu za bosansku povijest.

1962.

- 81. Radojković, Borislav M.:** Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 15 (1962), knj. 19, sv. 1, str. <399>-435.
- Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Résumé: L'état du roi Svatopelek et de ses descendants. - Autor tvrdi da je veliko Slaveno kraljevstvo u granicama Svetopelekove države izmišljotina pisca koji je preradio prvi dio Dukljaninova originalnoga teksta. Odbacuje Medinijevu hipotezu iz rasprave "Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina" da prvih 37 glava predstavljaju jednu stariju kroniku.

1963.

- 82. Klaić, Nada:** O legendarnoj smrti kralja Zvonimira. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 16 (1963), knj. 20, sv. 2, str. <229>-270.
- Ćir. - Résumé: De la mort légendaire du roi Zvonimir. - Ljetopis, kao jedan od legendarnih izvora o Zvonimirovoj pogibiji, razmatra se u poglavlju: Legendarni izvori, a) Dodatak hrvatskoj redakciji Ljetopisa popa Dukljanina, str. 241-249.
- 83. Mandić, Dominik:** Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti / priredili Dionizije Lasić, Bazilije Pandžić. - Rim : Hrvatski povijesni institut, 1963. - XLIII, 631 str., <4> str. s tablama : ilustr., zemljop. crteži. - (Posebna izdanja / Hrvatski povijesni institut ; sv. 1)
- Bibliografija: str. XXI-XLIII i uz tekst. - Sažeci na lat. jeziku uz rasprave. - O izvoru kao svjedočanstvu za hrvatsku povijest u nizu rasprava i priloga, a poglavito u radu: Kraljevstvo Hrvata i Ljetopis Popa Dukljanina (Summarium: Chronica Regnum Chroatorum et Chronica Presbyteri Diocleatis), str. 443-469.

1965.

84. **Gogala-Dominis**, Federik: Kada je održan sabor na Duvanjskom polju. - U Šibeniku : <s.n.>, 1965. - 34 str.
Bibliografske bilješke: str. 31-34. - Navodi iz Ljetopisa predstavljaju temelj za autorovo kronološko određivanje sabora.

1967.

85. **Dabo-Peranić**, Miljenko: Kraljevstvo Hrvata : historijska vrijednost hrvatske kronike. - U: *Drina*, Madrid, 17 (1967), 1/2, str. 243-264 + /1/ presavijen list s geneal. tablom, ilustr.
Daje povijesnu analizu Hrvatske kronike i ustvrđuje da se opisani događaji podudaraju s povijesnim zbivanjima.
86. **Kovačević**, Jovan: Od dolaska Slovena do kraja XII vijeka. - U: *Istorija Crne Gore. Knj. 1, Od najstarijih vremena do kraja XII vijeka* / autori Zarije Bešić ... <et. al.>. Titograd : Redakcija za istoriju Crne Gore, 1967, str. <279>-444, <18> str. s tablama, <2> lista sa zemljop. kartama (od toga 1 presavijen), ilustr.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O izvoru na str. 421-429.
Rodoslov potomaka kneza Vojislava (prema Barskom rodoslovu): str. 383.
87. **Mijušković**, Slavko <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 18.

1968.

88. **Ostojić**, Ivan (iz Krapine): Vjerodostojnost sadržaja IX glave Ljetopisa popa Dukljanina. - Krapina : <vlast. nakl.>, 1968. - 103 str.
Strojopis autogr. - Autor tvrdi da su u IX. glavi sadržani vrijedni i istiniti podaci.

1969.

89. **Foretić**, Vinko: Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku. - U: *Dubrovnik*, Dubrovnik, 12 (1969), 4, str. 59-97.
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Autor razmatra pitanje analizirajući, između ostalog, i Dukljaninov Ljetopis kao veoma važan izvor.

- 90. Hadžijahić, Muhamed:** Tihomir iz Kronike popa Dukljanina - historijska ličnost? - Sarajevo : Oslobođenje, 1969. - Str. 397-418. Ćir. - P. o.: "Godišnjak" Društva istoričara Bosne i Hercegovine ; god. 17, 1966/1967. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Ist Tihomir aus der Chronik des Popen Dukljanin eine historische Gestalt? - Pitanje se razmatra na temelju analize tekstova različitih redakcija izvora.
- 91. Naumov, E. P.:** Novoe izdanie "Letopisi popa Dukljanina" : (pere-smotr prežnih predstavljenij i gipotez). - U: *Sovetskoe slavjanovedenie*, Moskva, (1969), 4, str. 105-108.
O Mijuškovićevu izdanju Ljetopisa iz 1967.
- 92. Radojević, Danilo M.:** Neistorijska paradoksanja S. Mijuškovića o Dukljaninu : (Ljetopis popa Dukljanina, Grafički zavod, Titograd, 1968 <i.e. 1967>). - U: *Kritika*, Zagreb, 2 (1969), 6, str. 370-377.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Kritički osvrt na predgovor S. Mijuškovića, koji je "svoj metodološki postupak podredio jednome cilju: da pripomogne vještačkome održavanju koncepcije velikosrpskih istoričara o 'prvome srpskome kraljevstvu na Zeti', tj. o 'kontinuitetu raške države s feudalnim zetskim kraljevstvom' ", radi čega datira Ljetopis trisetotinjak godina kasnije.
- 93. Štedimlija, Savić Marković:** Zagonetka Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. - U: *Crkva u svijetu*, Split, 4 (1969), 1, str. 67-85.
Bibliografija uz tekst. - Kritički osvrt na sadržaj uvoda i komentara Mijuškovićeve izdanja Ljetopisa iz 1967. Zamjera Mijuškoviću na namjeri "da utvrdi da Ljetopis Popa Dukljanina nije djelo ni crnogorske ni hrvatske kulturne prošlosti".

1970.

- 94. Buć, Stjepan:** Problemi etnogeneze Hrvata. - U: *Hrvatska revija*, 20 (1970), sv. 4(80), str. 919-958.
Spominje Hrvatsku kroniku kao "najstariji pisani dokument" i "najvažniji pisani izvor naše povijesti", nepravredno zanemarivan i često falsificiran.
- 95. Hadžijahić, Muhamed:** Pitanje vjerodostojnosti sabora na Duvanjskom polju. - Sarajevo, <s. n.>, 1970. - Str. 201-261.

Poseban otisak iz: Godišnjak / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja ; god. 8, knj. 6. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Résumé: La question sur l'authenticite de l'assemblee sur la plaine de Duvno. - U radu autor ustvrđuje da neki Dukljaninovi navodi koji se odnose na Duvanjski sabor nalaze uporište u podacima iz priznatih povijesnih izvora te se ne bi smjeli odbaciti.

96. **Kurelac**, Miroslav: An unknown manuscript of the "Annals of Presbyter Dukljanin". - U: *Bulletin scientifique. Section B: Sciences humaines*, Zagreb, 6 (15) (1970), 4-6, str. <113>-114, faks. Objavljeno u rubrici: Lettres a la redaction. - Bibliografija na kraju teksta. - O rukopisu s dva prijepisa izvora, koji se nalazi u Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu. - Gotovo identični tekst, ali bez faksimila naslovnih stranica rukopisa, objavljen 1971. na hrvatskom pod naslovom: Nepoznati rukopis "Ljetopisa Popa Dukljanina", *Historijski zbornik*, Zagreb, 21/22 (1968/69), str. 651-653. Tiskano 1971. u rubrici: Bilješke.

1971.

97. **Banašević**, Nikola: Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja. - Beograd : Srpska književna zadruga, 1971. - 301 str., <10> str. s tablama, <3> lista s tablama (faks.).
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Kazalo: str. <269>-287. - U studiji se ispituje u kolikoj se mjeri Dukljaninova kazivanja oslanjaju na usmenu tradiciju, posebice na junačke pjesme. Negiraju se tvrdnje da Ljetopis prenosi narodnu tradiciju.

98. **Kurelac**, Miroslav - Vidi: napomena uz bibl. jedinicu br. 96.

1973.

99. **Radojković**, Borislav M.: Knjižica o Gotima. - Beograd : <s. n.>, 1973. - 27 str.
Ćir. - O dvama pitanjima: je li postojala Knjižica o Gotima (Libellus Gothorum) te je li Dukljanin bio Slaven (Srbini Zećanin) ili Roman.

1974.

- 100. Andelić, Pavao:** Trebinjski ljetopis iz XI stoljeća. - U: *Bosansko-hercegovačka književna hrestomatija. Knj. 1, Starija književnost /* sastavljači Herta Kuna ... <et. al.> . Sarajevo : Zavod za izdavanje udžbenika, 1974, str. 69-85.

Ćir. - Prema podatku s poleđine nasl. str., autor teksta o srednjovjekovnim kronikama i rodoslovima je Pavao Andelić. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O Trebinjskom ljetopisu koji je uključen u Ljetopis popa Dukljanina. Analizom sadržaja Dukljaninova spisa i navođenjem izvoda iz Mošinova izdanja ustvrđuje da su neke epizode trebinjskog podrijetla.

1975.

- 101. Dragojlović, Dragoljub:** Dukljanski knez Vladimir i albanski Novatiani. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 28 (48), 32 (1975), 1, str. <93>-105.

Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Résumé: Knez Vladimir de Duklja et les Novatians albanais. - O knezu Vladimiru uspoređivanjem podataka iz XXXVI. glave Ljetopisa s drugim izvorima.

- 102. Gunjača, Stjepan:** Tretiranje ubojstva kralja Zvonimira u historiografiji. - U: *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji. Knj. 3, Rasprave /* Stjepan Gunjača. Zagreb : Školska knjiga, 1975, str. <169>-286, ilustr.

Bibliografija i bilješke uz tekst. - Summary: The treatment of the murder of King Zvonimir in historiography. - Tvrdi da je Zvonimirovo ubojstvo neprijeporna istina, što je zabilježeno i u Dodatku hrvatskoj redakciji Ljetopisa.

1976.

- 103. Havlík, Lubomír E.:** Dukljanská kronika a Dalmatská legenda. - Praha : Academia, 1976. - 92 str. - (Rozpravy Československé akademie ved. Rada společenských ved ; roč. 86, seš. 2).

Bibliografija i bilješke uz tekst. - Summary: The Chronicle of Duklja (Diocleia) and the Legenda Dalmatica - O izvoru, poglavito o VIII., IX. i X. glavi. U prilogu, na str. 65-85, donose se *in extenso* usporedni tekstovi lat. redakcije, hrv. redakcije, Orbinijeva tal. pri-

jevoda i Marulićeva lat. prijevoda navedenih glava. - Prevedeno na crnogorski jezik 2008.: Dukljanska hronika i Dalmatinska legenda / prevela Lenka Blehova-Čelebić ; predgovor Vojislav D. Nikčević. - Podgorica : Grafo Crna Gora, 2008. - 216 str. - Predgovor: 7-70 str. - Sadrži u prilogu: Sclavorum regnum - Libellus Gothorum (knjiga hárvacka) – tekstovi L, H, O, M; poglavlja I-XLVII (VIII-X in extenso). - Studija “jedina postavlja pitanje postojanja slavenske pismenosti i književne tradicije prije epohe misije ustanovljenja slavenske pismenosti”.

- 104. Zelić-Bučan**, Benedikta: Dukljaninova vijest o Crvenoj Hrvatskoj u svjetlu novije historiografije. - U: *Marulić*, Zagreb, 9 (1976), 1, str. 12-20; 2, str. 91-102.

Objavljeno i u knjizi: Članci i rasprave iz starije hrvatske povijesti / Benedikta Zelić-Bučan. Zagreb : HKD sv. Jeronima, 1994, str. 41-62. - Bibliografija i bilješke uz tekst rada u časopisu, odnosno na kraju teksta u knjizi. - Autorica donosi zaključak da u tumačenju IX. glave izvora, u kojoj je donesena vijest o Crvenoj Hrvatskoj, historiografija nema jedinstveno stajalište.

1978.

- 105. Antoljak**, Stjepan: Izvori za historiju naroda Jugoslavije : srednji vijek. - Zadar : Filozofski fakultet, 1978. - XII, 166 str. - (Posebna izdanja / Filozofski fakultet u Zadru; sv. 2).

Bibliografija uz svako poglavlje. - Kazalo osoba, mjesta, stvari. - Datira izvor u 2. polovicu 12 st. (1150. do 1180.).

1980.

- 106. Ferluga**, Jadran: Die Chronik des Priesters von Dioklea als quelle für die byzantinische Geschichte. - U: *Byzantina*, Thessaloniki, 10 (1980), str. <429>-460.

U skraćenoj formi predstavljeno 1976. u Birminghamu na “Tenth Spring Symposium of Byzantine Studies”.

- 107. Mlač**, Krešimir: Postanak i razvoj hrvatskog tradicionalnog a osobito epskog pjesništva. - U: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, 48 (1980), str. 351-413.

Bibliografske bilješke uz tekst. - Potvrda o postojanju hrvatskih tradicionalnih pjesama u davnoj prošlosti nalazi se i u uvodu la-

tinske redakcije Ljetopisa. Autor uspoređuje izvor s europskom narodnom pjesmom, posebice u Germana.

- 108. Rodić, Nikola:** Slovenska nomina propria u Letopisu popa Dukljanina. - U: *Wiener slawistischer Almanach*, Wien, 5 (1980), str. <299>-325.

Zusammenfassung: Slawische Namen in der Chronik des Popen Dukljanin. - Izvor osvjetljuje s lingvističko-filološke strane na temelju analize slavenskih osobnih imena.

1982.

- 109. Markotić, Vladimir:** Chronological priority of the Croatian and Latin versions of "The Chronicle of the Priest of Dioclea". - U: *Journal of Croatian Studies*, New York, 23 (1982), str. 40-42.

Autor izražava neslaganje s tvrdnjom Stjepana Antoljaka (Izvori za historiju <naroda> Jugoslavije. Zadar, 1978.) o vremenu nastanka hrvatske i latinske verzije Ljetopisa, te iznošenjem dinastičkih, društvenih, geografskih i političkih argumenata nastoji dokazati da je hrvatska verzija napisana prije latinske.

1983.

- 110. Hadžijahić, Muhamed:** Das Regnum Sclavorum als historische Quelle und als territoriales Substrat. - München : R. Oldenbourg, 1983. - Str. 11-60 : zemljop. crteži.

P. o.: Südost-Forschungen ; Bd. 42, 1983. - Bibliografske bilješke uz tekst.

1984.

- 111. Goldstein, Ivo:** Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? : (prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu. - U: *Radovi - Sveučilište u Zagrebu. Institut za hrvatsku povijest*, Zagreb, 17 (1984), str. 35-54.

Bibliografske bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Wie, wann und warum ist die Sage über den Tode König Zvonimir's entstanden? : (Beitrag zur Forschung der Sagenentstehung in der Gesellschaft des Mittelaltertum in Kroatien). - Hrvatsku redakciju Ljetopisa smatra najvažnijim izvorom o Zvonimirovoj nasilnoj smrti.

112. **Racković**, Nikola: Značaj Ljetopisa popa Dukljanina sa filozofskog stanovišta. - U: *Bibliografski vjesnik*, Cetinje, 13 (1984), 3, str. 295-299.

Na ćirilici.

1985.

113. **Basotova**, Ljubinka: Letopisot na popot Dukljanin kako izvor za makedonskata srednovjekovna istorija. - Skopje : <s. n.>, 1985. - 171 str.

Strojopis autogr.

114. **Hadžijahić**, Muhamed: Kako su nastali najstariji naši ljetopisi. - U: *Dubrovnik*, Dubrovnik, 28 (1985), 4, str. 61-84.

Bilješke: str. 82-84. - Autor sistematizira Ljetopis odnosno Hrvatsku kroniku u 8 cjelina; iznosi teze o nastanku Hrvatske kronike, o latinskoj redakciji kao prijevodu hrvatske redakcije itd.

115. **Krešić**, Stjepan: The principal characteristics of Croatian literary culture in the Middle Ages / Stephen Krešić. - U: *Journal of Croatian Studies*, New York, 25/26 (1984/85), str. 13-87, ilustr.

Bibliografske bilješke uz tekst. - O pitanju Crvene Hrvatske na temelju Ljetopisa kao primarnog izvora, o njezinom povijesnom postojanju i reakcijama suvremene hrvatske i srpske historiografije u poglavlju: The Chronicle of the Priest of Dioclea (Duklja) and the problem of Red Croatia, str. 51-64.

116. **Steindorff**, Ludwig: Die Synode auf der Planities Dalmae. Reichseinteilung und Kirchenorganisation im Bilde der Chronik des Priesters von Dioclea. - U: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Wien ; Köln ; Graz, 93 (1985), str. 279-324.

Autor zaključuje da je Ljetopis napisan oko 1180. s namjerom da se dokaže kako je Dukljansko-barska metropolija jednako stara kao Splitsko-salonitanska.

1986.

117. **Ivahnjuk**, Antin V. <preveo i napisao uvod > - Vidi: bibl. jedinica br. 22.

118. Newman, Anny <napisala disertaciju o izvoru> - Vidi: bibl. jedinica br. 21.

119. Radojević, Danilo: Pop Dukljanin : prilog bibliografiji "Kraljevstva Slavena". - U: *Stvaranje*, Titograd, 41(1986), 8/9, str. <1233>-1236.

Navodi se popis izdanja Ljetopisa i literatura o spisu.

120. Redep, Jelka: Legenda o kralju Zvonimiru. - U: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, Novi Sad, 34 (1986), 3, str. <421>-485.

Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Među ostalim, o Dodatku hrvatske redakcije Ljetopisa kao "najstarijem poznatom sačuvanom spisu" o smrti kralja Zvonimira.

1988.

121. Jakić, Ljubidrag: Pop Dukljanin u drugom ruhu. - U: *Marulić*, Zagreb, 21 (1988), 5, str. 568-575.

Kritički osvrt na izdanje Slavka Mijuškovića: Ljetopis popa Dukljanina. Beograd : Prosveta, Srpska književna zadruga, 1988.

122. Lešny, Jan <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 23.

123. Mijušković, Slavko <napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 24.

1989.

124. Kožić, Maja: Ljetopis popa Dukljanina - jedno od temeljnih djela za izučavanje zametaka etnološkog razmišljanja u Hrvata. - U: *Studia ethnologica*, Zagreb, 1 (1989), str. 195-199.

Ljetopis se razmatra kao etnološki izvor. Za izučavanje začetaka etnološkog razmišljanja u Hrvata osobito je važna tzv. Hrvatska redakcija Ljetopisa. - Zusammenfassung: Die Chronik des Priesters aus Duklja - ein grundlegendes Werk für die Erforschung der Ansätze des ethnologischen Gedankens bei den Kroaten.

125. Naumov, E. P.: Etničke predstave na Balkanu u epohi ranog srednjeg vijeka : (po materijalima "Ljetopisa popa Dukljanina") / <preveo Dobrilo Aranitović>. - U: *Dijalog*, Sarajevo, (<19>89), 1/2, str. <234>-246.

Prijevod rada: Ètničeskie predstavlenija na Balkanah v èpohu rannego srednevekov'a : po materialam "Letopisi popa Dukljanina", Sovetskaja ètnografija, Moskva, 1985, 1, str. 25-35. - Izvor se analizira na planu etnosa i terminologije u vezi s tom problematikom.

1990.

126. **Ančić**, Mladen: Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije : (vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina). - U: *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 44 (1990), 4, str. 521-546.

Bibliografske bilješke uz tekst. - Summary: The Chronicle of the kings of Croatia and Dalmatia : (on the origins and the autorship of Croatian redaction of The Chronicle of presbiter of Dioclea). - Isti rad, s novom lekturom i prijevodom sažetka, i u zborniku: Zvonimir, kralj hrvatski / <urednik Ivo Goldstein>. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti <etc.>, 1997, str. 273-304, ilustr. - Autorstvo Ljetopisa atribuirao magistru Nikoli pok. Jurja iz Krajine, ravnatelju općinske škole u Trogiru, gdje je boravio od 1416 do 1448. god.

127. **Radojević**, Danilo: "Kraljevstvo Slavena" Popa Dukljanina. - U: *Zadarska revija*, Zadar, 39 (1990), 1, str. 31-39.

Bibliografske bilješke uz tekst. - O izvoru kao usamljenom svjedočanstvu crnogorske prošlosti srednjega vijeka i najstarijem poznatom djelu stare crnogorske historiografije i književnosti.

1991.

128. **Peričić**, Eduard: Sclavorum Regnum Grgura Barskog = Ljetopis Popa Dukljanina. - Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1991. - 370 str. : ilustr., faks. - (Analecta Croatica christiana ; sv. 19).

Bibliografija: str. 9-26 i uz tekst. - Summary. - Kazalo. - Autor zaključuje da je Ljetopis napisao dukljansko-barski nadbiskup Grgur, rodnom Zadranin, u Duklji u drugoj polovici XII. st.

1993.

129. **Nikčević**, Vojislav: Crnogorski jezik : geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije. T. 1, (Od artikulacije govora do 1360.

godine). - Cetinje : Matica crnogorska, 1993. - 400 str. : ilustr. - (Istorija jezika Montenigrina).

Sažeci na engl. i rus. jeziku. - U više poglavlja obrađuje se izvor s lingvističkog aspekta. Prema autoru "Pojava djela *Život zetskog kneza Vladimira* anonimnoga Dukljanina iz Krajine i pomen slovenskoga jezika i spisa o Kraljestvu Slovena iz uvoda *Regnum Sclavorum* Popa Dukljanina snažna su potvrda početka nastanka crnogorskoga književnog jezika".

- 130. Zakarija**, Anton: "Hrvatska kronika" i hrvatska povijest. - U: *Marulić*, Zagreb, 26 (1993), 4, str. 489-516.

Bibliografija: str. 515-516. - Autor smatra da je Kronika, sastavni dio Ljetopisa popa Dukljanina, glavni izvor za hrvatsku povijest, dok su *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta i *Historia Salonitana* Tome Arhidakona samo od pomoćne vrijednosti kao izvori.

1994.

- 131. Zakarija**, Anton: Hrvati i Srbi : u svjetlu komparativnog čitanja prvih povijesnih izvora. - U: *Marulić*, Zagreb, 27 (1994), 2, str. 192-212.

Bibliografija i bilješke na kraju teksta. - Uz spis *De administrando imperio* te *Historiu Salonitanu* navodi se i Hrvatska kronika kao izvor za ranu povijest Hrvata i Srba.

1995.

- 132. Budak**, Neven: Tumačenje podrijetla i najstarije povijesti Hrvata u djelima srednjovjekovnih pisaca. - U: *Etnogeneza Hrvata* / urednik Neven Budak. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske : Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1995, str. <73>-78.

Bibliografske bilješke uz tekst. - U radu se analiziraju odlomci koji se odnose na doseljenje, etnogenezu i pokrštavanje Hrvata iz Ljetopisa popa Dukljanina i djela Konstantina Porfirogeneta i Tome Arhidakona.

- 133. Rotković**, Radoslav: Odakle su došli preci Crnogoraca : onomastička istraživanja. - Cetinje : Matica crnogorska, 1995. - 326 str. : ilustr. - (Biblioteka Istorija).

Izvoru posvećena dva potpoglavlja: Dukljaninovi toponimi i njihove polapsko-pomorske paralele, str. 209-213; Podudarnost ličnih imena u Dukljaninovom Kraljevstvu Slovena (tzv. Ljetopisu) i polapsko-pomorskom imenoslovu po Trautmanu i Šlimpertu, str. 214-221. - Bibliografija: str. 283-315. - Rezjume: Otkuda prišli predki Černogorcev : onomastičeskie issledovanija.

- 134. Steindorff, Ludwig:** Tumačenje riječi *Dalmatia* u srednjovjekovnoj historiografiji. Istovremeno o saboru na *Planities Dalmae*. - U: *Etnogeneza Hrvata* / urednik Neven Budak. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske : Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1995, str. <148>-158.
Bibliografske bilješke uz tekst. - U radu se, uz ostale izvore, istražuje i Ljetopis popa Dukljanina.

1997.

- 135. Glavičić, Branimir:** Je li Marulić izostavio epizodu s Palušom?. - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 6 (1997), str. <87>-91.
Bibliografske bilješke. - Summary: Did Marulić omit the episode of Paluša? - Autor oslobađa Marulića prigovora da je u svom prijevodu ispustio jednu epizodu; dokazuje da ju je Marulić preveo, a da je u kasnijem Lučićevu prijepisu (iz 1666.) slučajno izostavljena.
- 136. Živković, Tibor:** O prvim glavama Ljetopisa popa Dukljanina. - U: *Istorijski časopis*, Beograd, 44 (1997), str. 11-34.
Ćir. - Bibliografske bilješke. - Summary: On the first chapters of the Chronicle of the Priest of Dioclea. - Zaključuje da Dukljanin za prve tri glave nije koristio pisane izvore nego narodnu tradiciju, tj. tradiciju dalmatinskih Romana.

1998.

- 137. Margetić, Lujo:** Poruka i datacija tzv. Ljetopisa Popa Dukljanina. - U: *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 22 (1998), 41, str. 1-30.
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Riassunto: La tendenza politica e la datazione della c.d. Cronaca del prete Docleate. - Nakon prikaza radova L. Steindorffa i E. Peričića o Ljetopisu, autor razmatra problem političke poruke izvora i pokušava utvrditi vrijeme njegova nastanka. Osobitu pozornost usmjerava na pitanje Crvene i Bijele Hrvatske. - Rad objavljen i 2000. u knjizi: Margetić, Lujo: Hrvat-

ska i Crkva u srednjem vijeku : pravnovijesne i povijesne studije. Rijeka : Pravni fakultet Sveučilišta, 2000., str. 93-125.

138. Mužić, Ivan <priređio, napisao uvod i komentare> - Vidi: bibl. jedinice br. 25, 27, 30, 31 i 32.

139. Mužić, Ivan: Hrvatska kronika od 547. do 1089. : Libellus Gothorum (Kraljevstvo Slavena) kao izvor za staru povijest Hrvata : (s posebnim osvrtom na VI., VII. i VIII. stoljeće). - U: *Hrvatska obzorja*, Split, 6 (1998), 2, str. 267-328.

1999.

140. Peričić, Eduard <napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 28.

141. Rotković, Radoslav - Vidi: bibl. jedinica br. 26.

142. Šanjek, Franjo <priređio i napisao uvodnu studiju> - Vidi: bibl. jedinica br. 29.

143. Šekularac, Božidar: Eduard Peričić: Sclavorum regnum Grgura Barskog - Ljetopis popa Dukljanina. - U: *Bibliografski vjesnik*, Cetinje, 28 (1999), 1/3, str. 193-198.

2000.

144. Margetić, Lujo: *Liber Methodius* i pitanje vrele devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina. - U: *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 24 (2000), 46, str. 1-9.

Bibl. bilješke uz tekst. - Summary: "Liber Methodius" and the ninth chapter source question in the Ljetopis Popa Dukljanina (Annals of Doclean Priest). - Autor dokazuje da je vijest o *Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius*, spomenuta u devetoj glavi Ljetopisa, preuzeta iz *Žitja* Metoda. Drži da su podaci ove glave preuzeti iz slavenskih, grčkih i latinskih, a ne isključivo iz zapadnih vrele. Dokazuje da organizacija Svetopukove države u Ljetopisu odražava političku situaciju u razdoblju od 1165. do 1180.

2001.

145. Nikolajević, Konstantin: Prvi vekovi srpske istorije pre Nemanjića. - Beograd : Pešić i sinovi, 2001. - VII, 352 str. - (Biblioteka Tragom Slovena ; knj. 16).

Ćir. - Uz ostalo, u srpske vladare stavlja i pojedine vladare iz Ljetopisa.

146. Radoman, Aleksandar: Ljetopis Popa Dukljanina – stalna tema istraživanja. - U: *Matica*, Cetinje, 2 (2001), 6, str. 316-336.

Bilješke uz tekst; izvori i literatura na kraju teksta. - Sažetak na engl. jeziku. - Analizira se opsežna literatura o spisu te donose različita mišljenja i neslaganja, poglavito o vremenu nastanka pojedinih redakcija i prijevoda.

2003.

147. Nikčević, Vojislav D. <pripremio i napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 33.

148. Živković, Tibor: Legenda o Pavlimiru Belu. - U: *Istorijski časopis*, Beograd, 50 (2003), str. <9>-32.

Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Summary: The legend of Radoslav/Pavlimir Belo. - O legendarnom osnivaču Dubrovnika. Tvrdi da se, analizirajući među ostalim i Ljetopis, može zaključiti da je Radoslav Belo povijesna ličnost.

2004.

149. Hadžijahić, Muhamed: Povijest Bosne u IX i X stoljeću. - Sarajevo : BZK Preporod, 2004. - 336 str.

Bibliografija: str. 293-314 i uz tekst. - O Ljetopisu najvećma u 2. poglavlju: Preispitivanje Ljetopisa Popa Dukljanina, str. 36-82. - Prema autoru, Ljetopis je jedan od triju glavnih izvora za povijest bosanskih Slavena u ranom srednjem vijeku.

150. Nikčević, Vojislav P.: Još o jeziku i pismu slovjenskih originala Kraljevstva Slovjena Popa Dukljanina. - U: *Jezikoslovne studije / Vojislav P. Nikčević*. Cetinje : Centralna narodna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević”, 2004, str. 85-103.

Bilješke uz tekst. - Analiziranjem raznih izvora i literature te uspoređivanjem dviju latinskih redakcija Dukljaninova spisa zaključuje da je spis izvorno napisan crnogorskim jezikom i latinicom.

151. Živković, Tibor: O takozvanom saboru na Duvanjskom polju. - U: *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, Beograd, 4 (2004), str. 45-65.

Ćir. - O poglavlju IX. Ljetopisa popa Dukljanina, koji ljetopis “pretvara u politički spis uvijen u plašt historiografskog djela”.

2006.

152. **Vučinić**, Stevo: Prilog proučavanju mjesta bitke između vojski dukljanskog kralja Dobroslava i raškog župana Vukana : analiza materijalnih izvora za XLIII glavu "Ljetopisa popa Dukljanina". - U: *Istorijski zapisi*, Podgorica, 79 (2006), 1/4, str. 213-250.

2007.

153. **Ščavelev**, A. S.: Slavjanske legendy o pervych knjaz'jach : sravnitel'no-istoričeskoe issledovanie modelej vlasti u slavjan. - Moskva : Severnyj palomnik, 2007. - 270 str.
O Ljetopisu u poglavlju: Predanija o knjaz'jah južnyh slavjan, str. 150-159. - Tekst popraćen bilješkama.

2008.

154. **Bujan**, Solange: *La Chronique du prêtre de Dioclée, un faux document historique*. - U: *Revue des études byzantines*, Paris, 66 (2008), str. 5-38.
155. **Nikčević**, Vojislav D. <napisao predgovor crnogorskom izdanju knjige: Havlík, L. E., *Dukljanska hronika i Dalmatinska legenda*> - Vidi: napomena uz bibl. jedinicu br. 103.
156. **Nikčević**, Vojislav D.: U potrazi za izvornikom: *Kraljevstvo Slovena – mit ili stvarnost?*. - U: *Lingua Montenegrina*, Cetinje, 2008, 2, str. 243-289.
Bibl. bilješke uz tekst. - Sažetak: En cherchant la source : Le Royaume des Slaves - mythe ou réalité?. - Sagledava, iz optike najnovijih saznanja, stavove vezane uz izvore, porijeklo i karakter Ljetopisa.
157. **Radoman**, Aleksandar: O pismu izvornika hronike Kraljevstvo Slovena popa Dukljanina. - U: *Lingua Montenegrina*, Cetinje, 2008, 2, str.103-108.
Bibl. bilješke uz tekst. - Summary: On the alphabet of the original version of The Chronicle of the Priest of Duklja. - U radu autor ukazuje na nedoumicu koja u znanosti postoji oko jezika i pisma izvornika. Uspoređivanjem prijepisa i redakcija latinskog teksta s tekstom Hrvatske kronike dolazi do zaključka da je izvornik kronike pisan glagoljskim pismom.

2009.

158. **Akimova, O. A.:** Razvitie obščestvennoj mysli v rannesrednevekovyh gosydarstvah na zapade Balkan. - U: *Obščestvennaja mysl' slavjanskih narodov v epohu rannego srednevekov'ja* / otv. redaktor B. Florja. Moskva: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi, 2009, str. 151-219.
159. **Jovanović, Neven:** Rukopisi *Regvm Delmatię atque Croatię gesta*. - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 18 (2009), str. 5-26.
Bibliografija: str. 23-24 i uz tekst. - <Summary>: Manuscripts of the *Regvm Delmatię atque Croatię gesta*. - O prijepisima Marulićeva prijevoda, ukupno 10 danas poznatih, tzv. hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina.
160. **Živković, Tibor:** Gesta regum Sclavorum. T. 2, Komentar. - Beograd : Istorijski institut ; [Nikšić] : Manastir Ostrog, 2009. - 430 str. - (Izvori za srpsku istoriju ; knj. 7. Latinski izvori ; knj. 1).
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. Literatura: str. 385. Sažetak (Conclusion) na engl. jeziku: 379-384. Kazala: str. 401-430. - Komentar Ljetopisa objavljenog u zasebnoj knjizi istog naslova (tom 1, 2009.). Datira Ljetopis u 15. st.

2010.

161. **Tabov, Jordan:** "Vulgari" ot Volga ili goto-slavjani "bugari" ot Bug? - U: *Istorija*, 2010, 4, str. 24-47.
Ljetopis se spominje u svezi s poviješću Bugara.

2011.

162. **Jovanović, Neven** <priređio i napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 37.

IMENSKO KAZALO UZ BIBLIOGRAFIJU

(Brojevi uz imena odnose se na redne brojeve
bibliografskih jedinica)

- AKIMOVA, O. A. 158
ANČIĆ, Mladen 126
ANĐELIĆ, Pavao 100
ANTOLJAK, Stjepan 105
BABIĆ, Anto 73
BAČIĆ (Bačić), Petar Krstitelj 46
BANAŠEVIĆ, Nikola 97
BANJEVIĆ, Branko 34
BAROVIĆ, Danka 34
BASOTOVA, Ljubinka 113
BLEHOVA-ČELEBIĆ, Lenka 103
BOGESKI, Mile 33
BOŠKOVIĆ, Ivan 25, 27, 30, 31
BUĆ, Stjepan 94
BUDAK, Neven 132
BUJAN, Solange 154
ČRNČIĆ, Ivan 14, 16, 25, 27, 30, 31,
40
ĆIRKOVIĆ, Sima 20
DABO-PERANIĆ, Miljenko 85
DRAGOJLOVIĆ, Dragoljub 101
FARLATI (Farlato), Daniele 38
FERLUGA, Jadran 106
FORETIĆ, Vinko 89
GLAVIČIĆ, Branimir 135
GOGALA-DOMINIS, Federik 84
GOLDSTEIN, Ivo 111
GORTAN, Veljko 70
GUNJAČA, Stjepan (Stipe) 72, 102
HADŽIAHIĆ, Muhamed 90, 95, 110,
114, 149
HAUPTMANN, Ljudmil (Ludmil) 61
HAVLÍK, LUBOMÍR E. 103
HUSIĆ, Snježana 29
HVOSTOVA, K. V. 78
IVAHNJUK, Antin V. 22, 117
JAKIĆ, Ljubidrag 121
JELIĆ, Luka 49
JOVANOVIĆ, Ljubomir 45
JOVANOVIĆ, Neven 36, 37, 159, 162
KELEMINA, Jakob 59, 65
KLAIĆ, Nada 82
KLAIĆ, Vjekoslav 51, 54
KOVAČEVIĆ, Jovan 74, 86
KOŽIĆ, Maja 124
KREŠIĆ, Stjepan (Stephen) 115
KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan 12,
41
KUNČER, Dragana 35
KURELAC, Miroslav 96, 98
LEŠNY, Jan 23, 122
LUČIĆ, Ivan (Ioannes Lucius) 2, 3, 4,
5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 16
MANDIĆ, Dominik 75, 76, 80, 83
MARGETIĆ, Lujo 137, 144
MARKOVIĆ, Vladimir 109

- MARKOVIĆ, Savo S. 28
- MARKOVIĆ ŠTEDIMLIJA, Savić,
vidi: ŠTEDIMLIJA, Savić
Marković
- MARULIĆ, Marko (Marco Marulo)
4, 5, 7, 9, 11, 16, 25, 27, 30, 31,
36, 37, 103
- MEDINI, Milorad 62, 68
- MENCINGER, Stjepan 17
- MIJUŠKOVIĆ, Slavko 18, 19, 24, 87,
123
- MLAČ, Krešimir 107
- MOŠIN, Vladimir 17, 37, 70
- MUŽIĆ, Ivan 25, 27, 30, 31, 32, 138,
139
- NAUMOV, E. P. 91, 125
- NEČAS HRASTE, Danijel 30
- NEWMAN, Anny 28, 118
- NIKČEVIĆ, Vojislav 33, 103, 129,
147, 150, 155, 156
- NIKOLAJEVIĆ, Konstantin 145
- NOVAKOVIĆ, Stojan 43
- ORBINI, Mavro (Mauro) 1, 15, 16,
20, 26, 29, 103
- OSTOJIĆ, Ivan 88
- PASINI, Uroš 25, 31
- PAVIĆ, Armin 48
- PERIČIĆ, Eduard 28, 128, 140
- POPOVIĆ, Dušan S. 77
- PUHIERA, Samuilo 79
- RACKOVIĆ, Nikola 112
- RAČKI, Franjo 39
- RADOJČIĆ, Nikola 52, 57, 63, 64, 71
- RADOJEVIĆ, Danilo 92, 119, 127
- RADOJKOVIĆ, Borislav M. 67, 81,
99
- RADOMAN, Aleksandar 146, 157
- REĐEP, Jelka 120
- REHDER, Peter 20
- REZAR, Vlado 37
- RODIĆ, Nikola 108
- ROTKOVIĆ, Radoslav 26, 133, 141
- ROVINSKI, Pavle Apolonovič 50
- RUS, Jože 58, 60
- SCHWANDNER, Johann Georg (Io-
annes Georgius Schwandtne-
rus) 10, 11, 33
- STANOJEVIĆ, Stanoje 53
- STEINDORFF, Ludwig 116, 134
- SUBOTIĆ, Jovan 13
- ŠANJEK, Franjo 29, 142
- ŠČAVELEV, A. S. 153
- ŠEKULARAC, Božidar 143
- ŠIŠIĆ, Ferdo 16, 17, 47, 55
- ŠPADIJER, Marko 34
- ŠTEDIMLIJA, Savić Marković 66, 93
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav 17
- ŠUFFLAY, Milan 56
- TABOV, Jordan 161
- THALLÓCZY, Lajos (Ludwig) 44
- VIRAG, Aleksandar 42
- VUČINIĆ, Stevo 152
- ZAKARIJA, Anton 130, 131
- ZELIĆ-BUČAN, Benedikta 104
- ŽIVKOVIĆ, Tibor 35, 136, 148, 151,
160

KAZALO OSOBA I AUTORA

IZ UVODNOG DIJELA KNJIGE

A

Akimova, O. A. 10
Alarik, gotski vladar 56
Alimov, Denis 14
Anastazije I. (Anastasije), bizantski
car 48, 49
Anonim 90
Antoljak, Stjepan 11, 36, 37
Atila, hunski kralj 36

B

Babić, Anto 59, 60
Banašević, Nikola 32, 41, 57, 62
Bartolini, Elio 60
Bazilije (Basilij), car 47, 82
Bela I., ugarski kralj 78, 91
Benedikt (Benedik, Benedictus), opat
47-50, 55
Bladin (Bladinus, Bladimer-us, Vla-
din, Vladan, Vladinus), kralj, sin
Silimirov 64-68, 70, 72, 80, 93
Blehova-Čelebić, Lenka 80
Bošković, Ivan 11
Bratulić, Josip 26
Bris (Brus, Brisuis), gotski kralj, sin
Sviholadov 47, 49, 50, 53-55, 93
Buć, Stjepan 70
Budimir, kralj 14, 20-23, 34, 73, 74,
77, 79-86, 88, 94
Buoninsegni, Pietro 52

C

Cepimir (Crepimirus), kralj, sin Pribi-
slavov 34, 87, 88
Cingetorix, knez u Galiji 56
Crijević, Ludovik Tuberon 24, 82, 90

Č

Časlav, v. Seislav
Črnčić, Ivan 12-14, 17, 19, 25, 28, 41, 45

Ć

Ćiril (Konstantin, Kostanc, Konstanc)
21, 37, 72-74, 84
Ćirković, Sima 41
Ćorović, Vladimir 52

D

Damjanović, Nikola 41
Davidović, Ljubo 83
Desa, sin velikog župana Uroša 30
Dragašević, Jovan 68

Đ

Đurđević (Đorđić), Ignjat 9, 44

E

Eggers, Martin 77, 92
Emanuel Komnen 29, 47

F

Farlati, Daniele 61
Focije (Fotije), carigradski patrijarh 44

* U *Kazalo* nije uvršteno često ponavljano ime svećenika iz Bara, koje se u tekstu javlja u sljedećim oblicima: Pop Dukljanin, Baranin, Grgur (barski nadbiskup).

G

Gelazije I. (Gelasije), papa 48, 49
Gelazije II. (Gelasije), papa 48
Gencije, ilirski vladar 56
German (Jerman, Germanus), biskup
47-50
Gogala-Dominis, Federik 9
Gortan, Veljko 12
Gottfried Viterbo 52
Grabar, Biserka 11
Guberina, Ivo 10, 57, 58
Gunjača, Stjepan 18, 19, 24

H

Hadžijahić, Muhamed 9, 14, 20, 23, 24,
28, 37, 61, 68, 77, 79-84, 86, 90
Hauptmann, Ljudmil 36, 49, 64
Havlík, Lubomír E. 37, 80, 81
Holthausen, Ferdinand 67
Honorije, kardinal 28
Hrabak, Bogumil 41
Hus, Jan 31

I

Ilauf, vojvoda 50
Ivan, epidaurski biskup 82
Ivan IV., papa 63
Ivanišević, Milan 14

J

Jagić, Vatroslav 25
Jelić, Luka 83, 90
Jerman, biskup, v. German
Jireček, Konstantin 83
Jordanes, povjesničar 36, 44
Jovanović, Ljubomir 11
Justinijan (Iustinianus), car 49, 50

K

Kaletić (Ćaletić), Jerolim 12, 17-20,
25, 27, 48-50, 55, 93

Kanimir, kralj, sin Vladimirov 35, 87
Karlo Robert (Anžuvinac) 33
Karlo Topija, albanski vladar 29
Kelemina, Jakob 11, 36, 52, 62, 65
Kinam, bizantski povjesničar 60, 79
Klaić, Nada 36, 85
Klaić, Vjekoslav 34, 35
Koloman, kralj, sin Radoslavov 90
Končar, Simeon 44
Konstancijan, bizantski vojskovođa 60
Konstantin (Konstanc), v. Ćiril
Konstantin, car 67, 74, 81
Konstantin V. Kopronim, bizantski car
81
Konstantin Porfirogenet, bizantski
car, ljetopisac 35, 58-60, 79, 84
Kostanc, v. Ćiril
Kovačević, Jovan 9, 36, 44, 63
Krašić, Stjepan 12, 14
Krešimir, kralj, sin Tešimirov 91
Kristivoj (Ostrivoj, Ostrivoius), kralj,
sinovac Tvrdoslavov 87
Krišimir, kralj, sin Kolomanov 90, 91
Kukuljević Sakcinski, Ivan 25, 45, 67,
80
Kurelac, Miroslav 11, 13, 14, 17, 18, 32
Kuzmić, Martin 53

L

Ladislav IV. Kumanac, hrvatsko-ugar-
ski kralj 32
Lapini 52
Legec 28
Leist, Friedrich 12
Lesny, Jan 9
Levaković, Rafael 18
Livije, Tit 56
Lovrić Holenda, Marija 14
Lučić (Lucić, Lucije), Ivan 12, 18, 32,
33, 41, 48, 56, 58, 62, 65

M

Müllenhof, Karl 52
Mandić, Dominik 12, 14, 18-20, 24, 29, 31-33, 41, 45, 56, 59-61, 72, 80, 81, 85, 90
Marinković, Aleksandar (Saša) 14
Markotić, Vladimir 45, 90
Marković Štedimlija, Savić, v. Štedimlija, Savić Marković
Martin, opat 63
Marulić, Marko 14, 17-19, 22, 24, 26, 42, 48-50, 53, 55, 57, 58, 62, 65, 67, 68, 70, 72, 73, 87, 90, 92
Marušić, Juraj 33
Mayer, Antun 51-53, 62, 65, 70
Mažuranić, Vladimir 67
Medini, Milorad 20, 33, 34, 47, 57, 72, 90
Mencinger, Stjepan 12, 57
Metodije (Metod) 73, 83
Mihajlo, car 75, 81, 86
Mijušković, Slavko 9, 21, 34, 41, 44, 48, 51, 56, 59
Milecije 32
Miletić, Maja 9, 28, 85, 86
Mlač, Krešimir 9, 10, 12, 67
Mošin, Vladimir 12, 34, 40, 47, 48, 51, 57, 62, 68, 69, 90
Mužić, Ivan 10, 11, 63, 69, 79

N

Naumov, E. P. 64, 69
Nazor, Anica 11
Nenije (Nennius) 41
Newman, Anny 13, 19, 27
Nikčević, Vojislav P. 29, 37, 42, 80
Nikola Mistik, carigradski patrijarh 60
Nikolajević, Kosta 37
Novak, Viktor 32
Novaković, Relja 78, 79

O

Odoakar, germanski vođa 56
Orbini, Mavro (Mauro) 18, 22, 26, 31-33, 41, 42, 48, 49, 51, 58, 59, 62, 65, 67, 68, 90
Ostroilo, v. Stroil

P

Pantelić, Marija 11
Papalić, Dmine (Dominik) 17-20, 25, 26
Pasini, Uroš 14
Pavao Đakon 36, 52
Pavić, Armin 83
Pavlimir (Belo, Bello) 31, 52, 90
Peričić, Eduard 32, 37
Pešić, Radivoje 44, 45
Pešut, Damjan 43, 88
Petar, barski nadbiskup 30
Petar, bugarski car 89, 90
Petrislav, sin Radoslavov 90
Polislav, kralj, sin Vladislava-Stipana 87
Porfirogenet, v. Konstantin Porfirogenet
Predimir, dukljanski knez 90
Prelimir, kralj, sin Tešimirov 91
Pribislav, kralj, sin Tolimirov 87
Prokopije, bizantski povjesničar 50, 60
Pudić, Ivan 9, 44

R

Rački, Franjo 25, 50, 91
Radojčić, Nikola 12, 13, 24, 25, 28, 34, 36, 42, 48, 51, 52, 56, 65, 69, 72, 85, 89, 91
Radojković, Borislav M. 35, 43, 90
Radoman, Aleksandar 26
Radoslav, dukljanski knez 29, 30, 34
Radoslav, kralj, sin Svetožakov 88-90
Ranjina, Nikola 90
Rapanić, Željko 40
Rastislav, velikomoravski knez 81

Ratimir (Ratomir, Ratimer, Ratimirus, Ratomirus), kralj, sin Bladinov 34, 66, 70-72, 80
Razbivoj, kralj, sin Sebislavov 87
Reichert, Hermann 52, 62
Rodić, Nikola 20, 52, 63
Rotković, Radoslav 56, 59, 65
Rus, Jože 51, 52, 62, 65

S

Sabin (Savin, Sabinus), biskup 47-50
Satimir (Satamir, Satimerius), kralj 34, 72, 73, 80
Schreckeisen, Roth von 12
Sebislav (Sebeslavus), kralj, sin Polislavov 87
Seislav (Časlav, Ciaslav), kralj, sin Radoslavov 28, 89-91
Senulad (Senuladus, Sueualdo, Svevlad, Senubaldi), v. Sviholad
Senulad, v. Sviolad
Silimir (Selimir, Syllymirus, Selimirus), gotski kralj, sin Svioladov 61, 62, 64-66, 68, 72, 93, 94
Simokata Teofilakt, bizantski pisac 44
Simon de Keza 36
Simon Magister 89
Skok, Petar 67
Stanojević, Stanoje 10, 36, 52
Stipan, papa, v. Stjepan
Stipan Vladislav, kralj, v. Vladislav-Stipan
Stjepan (Stipan), papa 73, 74, 80
Stjepan II., papa 81
Stjepan III., papa 81
Stjepan V. (VI.), papa 82, 85
Stjepan Nemanja 30
Stroil (Strojil-o, Strojilus, Ostroil-o, Ostroylus), gotski kralj, sin Sviholadov 34, 47, 49, 50, 52-55, 58, 59, 61, 68, 72, 80, 93

Svatopluk, velikomoravski knez 20, 83, 85
Svetolik, kralj, sin Budimirov 77, 86
"Svetopelek" (Suetopeleg, Svetopeleg, Svetopuk), kralj 21, 26, 33, 84-86
Svetožak, kralj, sin Cepimirov 88
Sviholad (Sfiholad, Sfiolad, Sviolad, Senulad), gotski kralj, otac Brisov, Totilin i Stroilov 47, 49-51, 55
Sviolad (Senulad), gotski kralj, sin Stroilov 55, 58, 61-64, 68, 92

Š

Šegvić, Kerubin 37, 42, 57
Šeparović, Tomislav 14
Šimundić, Mate 52, 53, 62, 65
Šišić, Ferdo 10, 12, 19-21, 23, 24, 26, 32-35, 37, 41, 44, 45, 47-49, 51, 52, 56, 58, 62, 65, 67, 69, 71, 73, 79, 84, 86, 88, 89, 91
Štedimlija, Savić Marković 12-14, 20, 29, 85
Štefanić, Vjekoslav 11, 12, 57
Šufflay, Milan 45, 46
Švob, Držislav 33

T

Tabov, Jordan 66
Teodorik (Teoderik), gotski vladar 56, 70
Teofan (Theophanes), bizantski ljetopisac 44, 89
Tešimir, kralj 91
Thallóczy, Lajos (Ludwig) 89
Tolimir, kralj, sin Kristivojev 87
Toma Arhidakon 10, 43, 44, 50, 56, 57, 69, 94
Totila, gotski kralj, sin Sviholadov 36, 47, 49-55, 57, 58, 68
Trautmann, Reinhold 65

Tubero(n), v. Crijević, Ludovik Tuberon
Tvrdošlav (Tverdislavus), kralj, sin
Kanimirov 87

U

Uglešić, Ante 53

V

Vego, Marko 22

Virag, Aleksandar 25, 26

Vitezović Ritter, Pavao 62

Vladimir, kralj, sin Sebislavov 87

Vladimir (Dukljanski), sv. 29, 31

Vladin (Vladan, Vladinus), v. Bladin

Vladislav (Ladislav, Ladaslavus), hr-
vatski ban 86

Vladislav-Stipan (Stipan Vladislav, Vla-
dislav), kralj, sin Svetolikov 86

Vojislav, dukljanski vladar 34

Vrsalović, Nada 14

Vujović, Đuro 41

Vulfila 44

W

Wolfram, Herwig 52

Wrede, Ferdinand 52, 63

Z

Zakarija, Anton 72

Zelić-Bučan, Benedikta (Eta) 20, 25

Zvonimir, hrvatski kralj, sin
Krišimirov 25, 26, 78, 83, 91, 92

Ž

Živković, Ljubo 41

Kazalo izradila
Nada Vrsalović

ISBN 978-953-6803-31-6

9 789536 803316

Cijena 200 kuna